T.C
KASTAMONU ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PEYAMİ SAFA'NIN DÜŞÜNCELERİNİN ROMANLARINA YANSIMASI

HAZIRLAYAN
Esra ÖZER

DANIŞMAN
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Onur HASDEDEOĞLU

KASTAMONU-2018

TEZ ONAYI

Esra ÖZER tarafından hazırlanan **"Peyami Safa'nın Düşüncelerinin Romanlarına Yansıması"** adlı tez çalışması aşağıdaki jüri üyeleri önünde savunulmuş ve **oy birliği / oy çokluğu** ile Kastamonu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı**'nda **YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak kabul edilmiştir.

Danışman	Dr. Öğretim Üyesi M. Onur HASDEDEOĞLU Kastamonu Üniversitesi
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Tuba DALAR Kastamonu Üniversitesi
Jüri Üyesi	Dr. Öğretim Üyesi Sema NOYAN Karabük Üniversitesi

27/09/2018

Enstitü Müdürü Prof. Dr. Cevdet YAKUPOĞLU

TAAHHÜTNAME

Tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada bana ait olmayan her türlü ifade ve bilginin kaynağına eksiksiz atıf yapıldığını bildirir ve taahhüt ederim.

Esra ÖZER

ÖNSÖZ

Türk Edebiyatına ve Türk Tarihine düşünceleri ve vermiş olduğu eserlerle ayna tutan Peyami Safa, edebiyatın hemen hemen her alanına yönelik çalışmalar yapmıştır. Yaşamış olduğu toplumun sorunlarını bilen ve toplumun iyi bir gözlemleyicisi olan yazar, toplumda meydana gelen her türlü değişim ve aksaklıkları eserlerinde ele alırken bu değişim ve aksaklıkların benliğimize zarar vermeden atlatılabilmesi hususunda kahramanlar aracılığı ile toplumu bilinçlendirmeye çalışmıştır. Yazdığı romanlarında sürekli ikilem arasında kalan kahramanları ele alan Safa, toplumun içerisinde bulunduğu durumu bize yine bu kahramanlar aracılığıyla vermektedir. Doğu-Batı, madde-mana, ruh-beden, ben-biz, inanç ve inançsızlık, zengin-fakir gibi zıtlıklar eserlerinin ve toplumun genel konusunu oluşturmaktadır.

Yazarın düşünce yazıları ve romanları ele alınarak incelenen bu çalışmada, Safa'nın düşüncelerinin ve hayatının yansımaları romanlarında gösterilmeye çalışılır. Düşünceleri paralelinde incelenen romanlardan kahramanlar aracılığı ile kesitler sunulurken, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine ve Türkiye Cumhuriyetinin kuruluş ile birlikte devam eden inkılap dönemlerine yönelik bilgiler vermesi açısından Safa'nın düşünceleri ve romanları önemlidir.

Peyami Safa'nın romanları ve düşünceleri üzerine çalışmam için beni yönlendiren ve tez yazım süreci içerisinde manevi desteklerini benden esirgemeyen tez hocam Dr. Öğretim Üyesi Mehmet Onur Hasdedeoğlu'na, okul ve tez dönemi boyunca manevi desteğini gördüğüm sayın hocam Prof. Dr. Şahmurat Arık'a, maddi ve manevi desteklerinden dolayı güzel insan Aysel Sağmen ve ablam Kezban Özer'e teşekkür ederim.

Esra ÖZER
Kastamonu, 05, 2018

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

PEYAMİ SAFA'NIN DÜŞÜNCELERİNİN ROMANLARINA YANSIMASI

Esra ÖZER
Kastamonu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Onur HASDEDEOĞLU

Roman, içinde tarih, biyografi, psikoloji, dram, komedi gibi birçok alandan izler barındıran bütünleşik bir sanattır. İçerisine eklediği anlam ve olguları sistematik bir şekilde bir kurgu içerisine yerleştirir. Çeşitli ifade araçları ve yöntemleri vardır. Roman okurken içinde barındırdığı şifreleri çözüp anlamları irdelemek mümkündür. Bütün edebi eserlerin içerisindeki gizli anlamlar yeni ve farklı bakış açıları ile yorumlamaya açıktır. Gerek araştırmacılar gerek okurlar bilgi birikimleri ve tecrübeleri ile metinlerin içindeki gizil anlamaları keşfeder kodlarını çözerler. Metindeki kodların çözülmesiyle okurlar okuma hazzına ulaşmakta, araştırmacılar ise metni bilimsel açıdan çözümlemektedir.

Bu çalışmada Peyami Safa'nın düşüncelerinin yazıldığı kitaplar ve romanlar incelenmiştir. Yazarın düşünce eserleri ve romanları incelenerek, düşünceleri ile kendi hayatından kesitlerin, romanlarına yansımaları tespit edilmiştir. Romanlarıyla aynı zamanda geçmişe ve çağın sorunlarına da dikkat çeken yazar, Kahramanlar sözcülüğü ile düşüncelerini ve insanlığın zaman içerisinde geçirdiği değişimleri sunmuştur. Bu çalışma, Dünya harpleri sonucunda insanlığın yaşadığı tarihi, iktisadi, siyasi, sosyal, dini ve ailevi buhranları çözüm yollarıyla vermesi açısından önem arz etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Peyami Safa, Edebiyat, Roman, Konu, Din, Eğitim, Batılılaşma, Kadın, Aşk, Aile.

2018, ix+246 sayfa
Bilim Kodu:

ABSTRACT

MSc. Thesis

THE REFLECTION OF PEYAMI SAFA'S FOUNDERS OF THOUGHTS

Esra ÖZER

Kastamonu University
Social Sciences Institute
Turkish Language and Literature Department

Supervisor: Dr. Öğr. Üyesi Mehmet Onur HASDEDEOĞLU

The novel is an integrated art that contains traces of history, biography, psychology, drama, comedy, etc. He puts the meanings and phenomena he adds in a systematic way into a fiction. There are various expression tools and methods. While reading a novel, it is possible to solve the passwords it contains and investigate its implications. The hidden meanings of all the literary works are open to interpretation with new and different perspectives. Both the researchers and the readers know their knowledge and experience, and the latent meanings in the texts solve the explorer codes. By deciphering the codes in the text, the readers reach the pleasure of reading, while the researchers analyze the text scientifically.

In this study, books and novels written by Peyami Safa's thoughts were examined. Reflections of the author's thoughts and novels have been made and reflections of his thoughts and cross-sections in his own life and his novels have been determined. At the same time with his novels, the author draws attention to the problems of the past and the ages, and has presented the heroic spoken word and his thoughts and the changes that humanity has made over time. This study is important for the solution of the historical, economic, political, social, religious and familial depression experienced by humanity as a result of World War.

Key words: Peyami Safa, Literature, Novel, Subject, Religion, Education, Westernization, Women, Love, Family.

2018, ix+246 pages
Science Code:

İÇİNDEKİLER

Sayfa

TEZ ONAYI ..... **ii**
TAAHHÜTNAME ..... **iii**
ÖNSÖZ ..... **iv**
ÖZET ..... **v**
ABSTRACT ..... **vi**
İÇİNDEKİLER ..... **vii**
GİRİŞ **1**

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PEYAMİ SAFA'NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ **4**
1.1. Peyami Safa'nın Hayatı 4
1.2. Peyami Safa'nın Fikir Hayatı 9
1.3. Edebi Kişiliği ve Eserleri 12
1.3.1. Romanları 16
1.3.2. Öykü 17
1.3.3. Oyun 17
1.3.4. İnceleme-Deneme 17
1.3.5. Ders Kitapları 18

İKİNCİ BÖLÜM

2. PEYAMİ SAFA'NIN DÜŞÜNCELERİNİ ELE ALDIĞI YAPITLAR **20**
2.1. Kızıl Tehlike 20
2.2. Doğu Batı Sentezi 21
2.3. Din İnkılap İrtica 33
2.3.1. İnkılap ve İrtica 39
2.3.2. İrtica 49
2.4. Kadın Aşk Aile 55
2.4.1. Kadın 55
2.4.2. Aşk 63
2.4.3. Aile ve Çocuk 69

2.5. Eğitim, Gençlik, Üniversite 74
2.5.1. Eğitim 74
2.5.2. Gençlik 90
2.5.3. Üniversite 100
2.6. Osmanlıca Türkçe Uydurmaca 102

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PEYAMİ SAFA'NIN İNCELENEN ROMANLARINDAKİ OLAY ÖRGÜLERİ 134
3.1. Şimşek (1923) 134
3.2. Sözde Kızlar (1923) 135
3.3. Mahşer (1924) 136
3.4. Bir Akşamdı (1924) 137
3.5. Süngülerin Gölgesinde (1924) 138
3.6. Canan (1925) 138
3.7. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930) 139
3.8. Fatih-Harbiye (1931) 140
3.9. Bir Tereddüdün Romanı (1933) 141
3.10. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949) 141
3.11. Yalnızız (1951) 142
3.12. Biz İnsanlar (1959) 144

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. PEYAMİ SAFA'NIN YAZILARINDA VE ROMANLARINDA GEÇEN ORTAK KONULAR 148
4.1. Kadın ve Aile 148
4.2. Din ve Taassup 179
4.3. Eğitim 200
4.4. Batılılaşma 208
4.5. Dil 220
4.6. Toplum ve İdeoloji 225
SONUÇ 238
KAYNAKÇA ..... 245~~246~~

GİRİŞ

Roman yazarları toplumun ortak duygularını ve düşüncelerini eserleri aracılığıyla okuyucuya sunmaktadır. Peyami Safa'da toplumun duygularını, düşüncelerini, hayallerini romanlarında ustaca işlemiş bir yazardır.

Türk Dil Kurumu üyesi olan ve bir dönem de Kurumun İstanbul temsilciliği görevini yürüten Peyami Safa 2 Nisan 1899'da İstanbul'da doğmuştur. Servet-i Fünûn dönemi şairlerinden İsmail Safa'nın oğludur. Sivas'a sürgüne gönderilen babasının orada ölmesi üzerine 1901 yılında iki yaşında yetim kalmış, bu yüzden "Yetim-i Safa" adıyla anılmıştır.

Peyami Safa kendisini küçük yaşlardan itibaren Türk edebiyatına adamış bir yazardır. Onun edebiyatla tanışması dünyaya geldiği anda başlar. Babası "Şair-i mâderzâd" (anadan doğma şair) olarak bilinen İsmail Safa'dır. Fakat onun yazın hayatına küçük yaşlarda başlamasına sebep olan asıl olay babası İsmail Safa'nın ölümünden sonra düştükleri geçim zorluğudur. Onun eserlerinde babasının vefatının ve dokuz yaşında geçirdiği hastalığının derin etkileri bulunmaktadır. Faruk Kadri Timurtaş 'Seçmeler Peyami Safa' adlı kitabın önsözünde yazarın kendi ağzından çocukluğu, yetişişi ve edebiyat dünyasına girişini şöyle anlatır:

> *'Benim şuurum bir facia atmosferi içinde doğdu. Ben iki yaşımda iken babam ve kardeşim Sivas'ta on ay içinde öldü. Böyle bir kısa fasılayla hem kocasını hem çocuğunu kaybeden bir kadının hıçkırıkları arasında kendimi bulmaya başladım. Belki bütün kitaplarımı dolduran 'bir facia beklemek vehmi' ve yaklaşan her ayak sesinde bir tehlike sezmek korkusu böyle bir başlangıcın neticesidir. Dokuz yaşımda başlayan bir hastalık ve on üç yaşımda başlayan hayatımı kazanmak zarureti, beni edebiyattan evvel, kendini anlamaya ve yetiştirmeye mecbur bir küçük insanın tamamıyla hayati zaruretlerden doğma bir terbiye, psikoloji ve felsefe tecessüsü ile doldurdu. On dokuz yaşıma kadar hem kendime hem de muallimlik ettiğim mekteplerde çocuklara bir rehber olarak yaşadım'* (Timurtaş, 1970, s.6).

Yazarın düşüncelerinde ve yazdığı romanlarında sancılı günlerden izler bulunmaktadır. Yazar zorluklardan, cehaletten, sefaletten ve hastalıktan yılmamış tersine amacına ulaşmak için sıkıntılarını kendisine enerji kaynağı olarak belirlemiştir.

Edebiyatçı, fikir adamı ve gazeteci-yazar olarak tanınan Safa; dil, tiyatro, musiki, felsefe, terbiye, psikoloji, politika, ekonomi, sosyoloji, ispritizma ve hatta tıp alanında birçok yazı kaleme almıştır. Edebi olmayan eserlerinde macera romanlarında Server Bedi takma adını kullanmıştır.

Bu çalışmada, Peyami Safa'nın romanlarında işlemiş olduğu konular, konulara bakış açıları ve kendi hayatından kesitlerinin romanlarına yansıtmasının ortaya konulması amaçlanmıştır. Peyami Safa yazdığı eserleriyle ülkemizin tarihine ve günümüz sorunlarına ışık tutar. Yazar olmanın yanı sıra gazeteci yönüyle de ön plana çıkan Peyami Safa, farklı alanlardaki düşünce yazılarıyla kendine özgü bir fikir dünyası kurmuştur. Bu çalışma, Peyami Safa'nın fikir ve edebi eserlerinin içerik açısından incelenmesi, geçmiş ve günümüz sorunlarına ürettiği çözümlerin irdelenmesi meselelerini ortaya koymak üzere oluşturulmuştur.

Bu çalışmanın Araştırma Modeli Niteliksel Model, araştırma yöntemi ise Doküman İncelemesidir. Nitel araştırmalarda araştırmanın geçerlilik ve güvenilirliğini artırmak için yazılı ve görsel dokümanlar kullanılmaktadır. Araştırma problemine ilişkin olarak yazılı ve görsel dokümanların incelenmesi daha zengin ve kapsamlı çıkarım sağlanması açısından oldukça önemlidir. Zira olguya ya da olaya ilişkin çok çeşitli kaynaklardan bilgi toplanması farklı bakış açıları ve farklı yaklaşımlarında incelenmesi ve sentezlenmesine imkân sağlayacak bu da araştırmanın geçerliliğini artıracaktır. Tüm bunlara ek olarak dokümanlar araştırma konusunun geçmişine ya da tarihsel sürecine de ışık tutacaktır (Baş ve Akturan, 2017, s.119).

Safa'nın fikri ve edebi eserlerinin karşılaştırmak amacıyla incelendiği bu çalışma giriş, dört ana bölümden oluşmaktadır. Araştırmanın birinci bölümü Peyami Safa'nın hayatı, edebi kişiliği ve eserleri hakkında verilen bilgileri ihtiva eder. İkinci bölümde Peyami Safa'nın düşüncelerinin derlendiği *Kızıl Tehlike,* Doğu Batı *Sentezi, Din İnkılap İrtica, Kadın Aşk Aile, Osmanlıca Türkçe Uydurmaca, Eğitim Gençlik Üniversite* eserleri incelenmiştir. Araştırmanın üçüncü bölümünde Peyami Safa'nın incelenen romanlarının olay örgüleri irdelenmiştir. Sözü edilen romanlar *Şimşek, Sözde Kızlar, Mahşer, Bir Akşamdı, Süngülerin Gölgesinde, Canan, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Fatih Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı, Matmazel Noralya'nın*

*Koltuğu, Yalnızız, Biz İnsanlar'*dır. Araştırmanın dördüncü bölümünde ise Peyami Safa'nın düşüncelerinden hareketle romanlarına yansımış olan "Kadın Aşk Aile", "Din ve Taassup", "Eğitim", "Batılılaşma" ve "Toplum ve İdeoloji" konuları detaylı bir şekilde incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. PEYAMİ SAFA'NIN HAYATI, EDEBİ KİŞİLİĞİ VE ESERLERİ

1.1. Peyami Safa'nın Hayatı

Peyami Safa, 1899 yılında İstanbul'da doğdu. Babası Şairi Maderzâd, (anadan doğma şair) olarak tanınan İsmail Safa'dır. İsmail Safa, Trabzonlu Şair Mehmet Behçet Efendi'nin oğludur. Buradan Peyami Safa'nın babasının da dedesinin de şair olduğu anlaşılmaktadır (Göze, 1987, s.7). Peyami Safa'nın ismini, babasının en yakın dostlarından olan şair Tevfik Fikret koymuştur (Cumhuriyet Gazetesi, 1939, s.3).

Babası İsmail Safa, II. Abdülhamid tarafından Sivas'a sürülmesinden bir süre sonra vefat eder, iki ay sonra da kardeşini kaybeder. Hem evladını hem de eşini kaybeden Server Bedia Hanım, Peyami'yi ağlamaklı hıçkırıkları ile büyütür. Bu elim durum Safa'nın yüreğinde ve zihninde derin izler bırakır. Zayıf bir bünyeye sahip olan Peyami dokuz yaşında iken mühim bir hastalık geçirir. Yazar geçirdiği bu hastalığı ve zor günleri ise daha sonra *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* adlı eserinde ele alır. Eser, yazarın gerçek hayatından ve hastalığından kesitler sunar. Eserde bacağından hasta olan çocuk, kolundaki rahatsızlıkla uğraşan yazarın kendisidir. Yazar yaşadığı günleri şöyle ifade eder:

> "*Benim şuurum bir facia atmosferi içinde doğdu. Ben iki yaşımda iken, babam ve kardeşim Sivas'ta on ay içinde öldü. Böyle kısa bir fasılayla hem kocasını hem çocuğunu kaybeden bir kadının hıçkırıkları arasında kendimi bulmağa başladım. Belki bütün kitaplarımı dolduran 'bir facia beklemek' vehmi ve yaklaşan her ayak sesinde bir tehlike sezmek korkusu böyle bir başlangıcın neticesidir. Dokuz yaşımda başlayan bir hastalık ve on üç yaşımda başlayan hayatımı kazanmak zarureti, beni, edebiyattan evvel, kendini anlamağa ve yetiştirmeğe mecbur bir küçük insanın tamamıyla hayatî zaruretlerden doğma bir terbiye, psikoloji ve felsefe tecessüs ile doldurdu. On dokuz yaşıma kadar hem kendime hem de muallimlik ettiğim mekteplerde çocuklarda bir rehber olarak yaşadım. Harbi Umumî ortasında on beş yaşımda muallimlik ediyordum."* (Tarancı, 1940, s.3).

Babasının ölümü ile birlikte Server Bedia Hanım ve Peyami Safa İstanbul'a döner. Oğlunun eğitimi için ahbapları da olan dönemin Maarif Nazırı Recâizâde Ekrem'den yardım talebinde bulunur. Recâizâde Ekrem, Peyami'yi

Galatasaray Sultanisine gönderme sözü verir, fakat Maarif Nazırlığı görevinden ayrılması nedeniyle bu söz yerine getirilemez (Ortaç, 1963, s.197).

Peyami Safa'nın mektep ve mahalle arkadaşı olan Elif Naci ise yazarın çocukken çektiği yoksulluk ve yaşadığı hastalıklar yüzünden oldukça alıngan ve huysuz bir insan haline geldiğini belirtir. Sağ kolunda meydana gelen hastalık yüzünden çok acılar çektiğini belirtir ve şöyle anlatırdı:

> *"Yedi yıl kolunda dinmeyen bir ağrı, işleyen bir yara… Doktorların koydukları teşhis: Sağ kol mafsalında arthrite tuberculeuse. Ha bugün ha yarın o kol kesilecekti (…) hastane önünde ilaç kokularıyla bana gelir dertleşirdi. Bütün tıp deyimleri ile hastalığını, hoyrat doktorların o gün ne dediklerini en ince ayrıntılarıyla anlatırdı; sabahlara kadar karşılıklı ağlaşırdık"* (Naci 1980, Aktaran, Ayvazoğlu, 2008,s.41)

1910 yılında Vefa İdadisi'nde eğitime başladı. Burada, birisi Osmanlı Mimarisi hakkındaki araştırmalarıyla, diğeri de ressam ve gazeteci olarak tanınacak olan Ekrem Hakkı Ayverdi ve Elif Naci ile sınıf arkadaşıydı. Hasan Ali (Yücel) ve Yusuf Ziya (Ortaç) da yine Vefa İdadisi'nden arkadaşlarıdır. Peyami Safa'nın Vefa İdadisi'nden arkadaşı olan ressam ve yazar Elif Naci mektep hatıralarında Safa'dan şöyle bahseder:

> *"Çevremdeki çocuklar içinde zekâsı ile dikkatimi çekti, dost oldum. Okuldayken iyi resim yapardı. Resim öğretmenimiz Şevket Dağ'dan ben altıdan fazla alamazken o tam numara koparırdı. Buna karşılık edebiyat hocamız İbrahim Necmi Dilmen, edebiyattan bana tam numara verirdi, Peyami ise altıdan fazla alamazdı. Ama o edebiyatçı oldu, ben ressam"* (Naci, 1980, s.66)

Elif Naci, okuldan sonra da Peyami Safa ve diğer arkadaşlarıyla beraber sanat sohbetleri ve müzik fasılları icra ettiklerini kaydetmiştir. Elif Naci ayrıca mektep hayatından sonra Babıali'de de arkadaşlıklarını sürdürdüklerini ve Peyami Safa'dan çok şey öğrendiğini ifade etmiştir (Naci, 1980, s. 66-67).

Ergun Göze; Safa'nın hayatındaki dönüm noktasının, aile dostu Abdullah Cevdet Paşa'nın sünnet hediyesi olarak verdiği "Peti Larousse" adlı Fransızca eserin olduğunu söyler. Bu eser Safa'nın Fransızcayı, Fransızca gramer kitabı yazacak kadar iyi öğrenmesine vesile olur. Safa'nın ilk hikâyesi *Piyano Muallimesi* ve ilk denemesi *Eski Dostu,* Vefa lisesinde öğrenci iken yazmıştır. Babıali'de çalışırken yazdığı "Sakın Bu Kitabı Okumayın" adlı eseri büyük bir ilgi görür ve yazım

hayatının tohumları bu eserle atılmış olur. 1918 yılında Rehber-i İttihad Mektebi'ndeki öğretmenliğinden sonra, on dokuz yaşında iken matbuat ve edebiyat hayatına atılır. "Yirminci Asır" adında bir akşam gazetesi çıkarır. Burada "Asrın Hikâyeleri" adı altında gazete hikâyeleri yazmaya başlar. İlk romanı *Sözde Kızlar* oldukça fazla ilgi görür. *Mahşer ve Canan* romanları geçim kaygısı ile yazılır. Tefrika romanı ile sanat eseri arasında bocalama ürünü *Bir Akşamdı, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, Fatih-Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı ve Biz İnsanlar* romanları onun edebi özelliklerin hissettiren romanları sayılabilir (Göze, 1987, s.8).

Göze, Fransızcanın Peyami Safa'nın hayatında önemini söyle ifade eder:

> '*Peyami, kendi kendine öğrendiği Fransızcasının da yardımıyla bir taraftan karnını doyuracak parayı kazanmak için okuyup yazarken diğer taraftan da, idrakini, aklını doyurmak için araştırıcı bir ruhla okuyor, okuyor, kendini yetiştiriyordu. Her kitap onun için ayrı bir ufuktu. Tabii, çok çeşitli istikametlerde çok çeşitli kitapları okumak ve bunlar arasında en uygun yolu seçmek kolay bir iş değildi. Zaten bu, onun için de kolay olmadı. Uzun müddet bîtaraf kaldı. Karar vermedi, veremedi. Bunu, "Her fikir yüzde elli doğru, yüzde elli yanlıştır" diye ifade ettiği günler oldu. Bu sebeple her fikre, her fikri telkine açıktı. Bu açıklık bir zaaftan değil bir kuvvetten geliyordu. Her fikrin altını tartıyor, yanlışını doğrusunu araştırıyordu. Onun için kendisine şüpheci dendiği çok olmuştu. Ama o baştan beri bir hakikate varmak için şüphenin de bir yol olduğunu keşfetmişti. Onun şüphesi yıkıcı değil araştırıcı şüpheydi. Kaçmak için değil asıl teslim olunacak hakikati bulmak içindi. Hakikatten değil, hatadan kaçmak içindi. Nitekim daha sonra fikirlerinin billurlaşmaya başladığı istikametini daha iyi tespit ettiği günler de şu cümle ile fikrini en güzel şekilde ifade edecekti: "Şüpheden doğmayan her iman piçtir"* (Göze, 1987, s.20).

Faruk Kadri Timurtaş, Peyami Safa'yı kendini yetiştiren nadir aydınlarımızdan biri olarak değerlendirir ve bu hususta şunları söyler:

> *'Peyami Safa, memleketimizde sayıları pek de fazla olmayan kendi kendini yetiştiren (otodidakt) aydınların en mümtazlarından ve değerlilerindendir. Yüksek tahsil görmemesine rağmen felsefe, psikoloji, sosyoloji ve iktisat konularında bu sahaların profesörleriyle münakaşa edebilecek derecede bilgi sahibi idi. Kendi kendine çok iyi denecek seviyede Fransızca öğrenmişti. Kültür ve bilgisinin kaynağını bu Fransızcasıyla bol bol ve devamlı okuduğu kitaplar teşkil etmiştir'* (Timurtaş, 1970, s.9).

Peyami Safa, kendisindeki bilme ve öğrenme merakının çok küçük yaşlarda ortaya çıktığını ifade etmiştir. Varlığın kaynağının nereden geldiğini henüz çocuk yaştayken felsefî bir tecessüsle sorguladığını şöyle anlatır:

> '*Altı, yedi yaşımda iken her gece yatağa girdiğim zaman beynime sataşan bir fikir vardı ve uykumu kaçırırdı. Her gece düşünürdüm ve kendi kendime sorardım: 'Ben dünyaya gelmesem ne olurdu?' Şuurumun dışında kalan dünyayı bir türlü izah edemezdim ve*

> *meseleyi başka türlü koyardım: 'Bu dünya hiç olmasa ne olurdu?' Yokluğu, hiçliği, olmamış olmayı kavramaya çalışan bu yumruk kadar küçük beyin, kendi kendinden cevap alamayarak, bir damla şuuruyla sonsuz karanlıklarda büyük meçhulü izaha yeltendiği için üzülürdü; fakat her gece bu muammayı halletmeye çalışmaktan üşenmezdi'* (Safa, 1933, s.504).

Peyami Safa'nın evliliği, mesleğinin yol açtığı bir vesile üzerine gerçekleşmiştir. Eşi Nebahat Hanım, "Kalpten Gelen Sesler" isimli hikâyesini, o dönemin ünlü muharrirlerinden Peyami Safa'ya tavsiyelerini almak amacıyla götürmüştür. Bu durum onların tanışmalarına vesile olmuştur (Tekin, 2003, s.111-112).

Vecdi Bürün, Safa'nın eşi Nebahat Hanım'la Cumhuriyet gazetesindeki odasında bir akşamüzeri tanıştıklarını belirtir. Nebahat Hanım gazeteye yazdığı hikâyeleri yayınlatmak üzere gelmiştir. Peyami Safa ile Nebahat Hanım birbirlerini beğenir. Kısa bir anlaşma evresinden sonra Tokatlıyan otelinde yapılan bir düğün ile evlenirler. Bürün, ayrıca Nebahat Hanım'ın edebiyat ve müzikle yakından ilgilenen, hikâyeler yazan, piyano çalan, Fransızca bilen ve yirmi yaşını biraz geçmiş genç bir hanım olduğunu söyler (Bürün, 1978, s.52).

Bu evlilikten 1939 yılında, (İsmail) Merve Safa dünyaya gelmiştir. Safa'nın eşi Nebahat Hanım evlendikten sonra psikolojik sorunlar geçirmeye başlamış ve ilerleyen zamanlarda felç olmuştur. Yurt dışında tedavi görmesine rağmen iyileşememiştir. Safa, Nebahat Hanımla evliliklerinde doğan İsmail Merve'nin iyi bir eğitim almasını sağlamıştır. English High School'dan mezun olan Merve Safa, askerliğini Erzincan'ın Tercan kazasında Elmalı Köyü'nde öğretmen olarak yaparken karaciğerinden rahatsızlanmıştır. Önce Tercan'a sonra Erzincan'a hastaneye kaldırılmış, ancak vefat etmiştir. Merve Safa, 27 Şubat 1961 tarihinde, vefat etmiştir. Peyami Safa'nın baldızı Meziyet Hanım Merve'nin ölümünden sonra Peyami Safa'nın çöktüğünü aktarır (Tekin, 2003, s.119-120).

Peyami Safa'nın eşi Nebahat Hanım'ın, oğlu Merve'yi doğurduktan sonra aniden hastalanması ve bu rahatsızlığının hayatının sonuna kadar devam etmesi, Peyami Safa'yı hem duygusal hem de ekonomik açıdan zor durumda bırakmıştır. Safa, eşinin hastane masraflarını karşılamak ve eşine daha iyi yaşam koşulları sunmak için fazla çalışmak zorunda kalmıştır. Eşinin bitmeyen sağlık sorunlarının yarattığı psikolojik sıkıntılardan dolayı özlemini çektiği aile huzurunu yaşayamadan "yalnız"

kalmıştır. Peyami Safa, karısını tedavi ettirmek için bütün imkânlarını seferber etmişse de hiçbir fizyolojik sebebe bağlanamayan bu hastalık ikisinin de hayatını etkilemiştir. Safa, çocukken yaşadığı kendi rahatsızlığından ve evlendikten sonra eşinin rahatsızlığından olumsuz bir şekilde etkilenir ve bu yüzden 'yalnızlık' duygusuna kapılır. (Özbaş, 2002, s.19).

Vecdi Bürün, Safa'nın evlendikten sonra eşine bağlı bir koca ve oğluna bağlı bir baba olduğunu belirtir. Ayrıca onun çok önemli şeyler dışında genelde akşam yemeklerine evine yetişmeye çalıştığını belirtir. Safa, *"eşine annesinin, oğluna kendisinin bildiği eşsiz ve babasız sofra ızdırabını yaşatmak istememiştir.'* (Bürün, 1978, s.49).

Düşünür, gazeteci, yazar ve fikir adamı olan yazarın vefatı, dostları tarafından büyük üzüntüyle karşılanmış, edebiyat ve fikir camiasının büyük bir kaybı olarak değerlendirilmiştir. Yücel Hacaloğlu, ölümünden sonra, onun hakkında yazılanları derleyip bir kitap haline getirmiştir. Bu kitap, Peyami Safa'nın Türk kültürüne, edebiyatına ve fikir hayatına nasıl bir tesir bıraktığını göstermesi açısından önemlidir. Kitapta gazeteci, ilim adamı, edebiyatçı, doktor gibi çeşitli mesleklerden dostlarının düşüncelerine yer verilmiştir. Mesela Ahmet Kabaklı, ölümünün ardından onu şöyle değerlendirir:

> *"Peyami Safa, diplomasızlığın hayatta bir eksik olmadığını, bilâkis hız olabileceğini gösteren seçkin insanlardan biridir. Kuvvetli lisanı sayesinde batıdaki en yeni sanat akımlarını kovuşturmuş, bizde taze ve en aşırı roman denemelerini yapmıştır. "Dokuzuncu Hariciye Koğuşu", "Bir Tereddüdün Romanı", "Matmazel Noraliya'nın Koltuğu", "Yalnızız", "Biz İnsanlar" gibi romanlarında, kimi bir toplum yarasını, kimi doğu ile batı arasında bocalayan halimizi, kimi varlık ve insan bilmecesini çözmeğe çalışmıştır. Sosyal ve ruhsal tahlillerin en güzellerini yapmış, sırasında toplum vergisinin üst basamağına çıkmıştır."* (Kabaklı, 1962, s.33).

Cumhuriyet döneminin önemli doktorlarından olan Recep Doksat, Safa'nın hastalığının sebebinin tam olarak bulunamadığını belirtmiştir. Sesinin kısılmasından ve vücudunun devamlı halsiz olmasından dolayı tümörden şüphelenildiğini dile getiren Doksat, Peyami Safa'nın o gün bir davet esnasında rahatsızlandığını ve şiddetli öksürük ile birlikte gelen kan ile durumun iyice kötüleştiğini ifade etmiştir. Bir süre sonra da Peyami Safa vefat etmiştir.

Doksat ise Peyami Safa'nın anılarının toplandığı eserde yazarın ölüm gününü şöyle ifade etmiştir:

> '*Hekimliğin ve ona tahmil ettiği vazifelerin yükünü, böylesine ağır ve azaplı, hiç hissetmemiştim. Acı haberi aldığım zaman, tıbbın yapacağı bir şey kalmamıştı zaten. Ama buna rağmen, henüz Çiftehavuzlara, misafir kaldığı yeğeninin evine koşmak istedim. Fakat vazifem, daha birkaç ay evvel oğlunu toprağa gömmenin perişanlığından kurtulamamış karısının yanına, Şişli'ye gitmemi emrediyordu. Çiftehavuzlarda ancak tıbbın aczini temsil edebilirdim. Hâlbuki Şişli'de belki bir yardımım dokunabilirdi'* (Doksat ve Hacaloğlu, 1962, s.24-25)

1.2. Peyami Safa'nın Fikir Hayatı

Babasının ölümünden sonra Balkan Savaşı ve Birinci Dünya Savaşı ile yoksulluk içerisinde kendini bulan Peyami Safa Abdullah Cevdet'in himayesini görür. Bu yüzden onun pozitivist anlayışından kaynaklanan Garpçılık düşüncesi ışığında ilk eserlerini verir. Mütareke yıllarında ülkemizin ve insanlığın düştüğü durumu gören ve bunlara eserlerinde yer veren yazar, milliyetçi düşünceleri ile de dikkat çeker. Fakat Ayvazoğlu, onun henüz materyalist ve pozitivist düşünceleri terk etmediğine kanıt olarak *İçtihad* dergisinde yazmaya devam etmesini ve Baha Tevfik'in Teceddüt Kütüphanesi serisinde neşrettiği kitapları (Büchner'in ünlü Madde ve Kuvvet'i) ve Zekâ mecmuasındaki çalışmalarını gösterir (Ayvazoğlu, 2008, s.62). Yazarın Abdullah Cevdet için söylediği '*Türk inkılabının aksiyon yolunda Atatürk ve arkadaşları ne ise, fikir yolunda da Abdullah Cevdet ve arkadaşları odur'* sözü bu hayranlığı anlatır.

Safa, Anadolu'nun ve İstanbul'un içine düştüğü durumu anlatırken tezatlar içerisindeki gerçeği de gözler önüne serer. Bu dönemde Anadolu'nun iman dolu inancına, milli anlayışına ve geleneklere bağlılığına rağmen İstanbul'un bazı kesimlerinde yaşayan lüks hayat ve yabancı hayranlığı ile maddi inanç meseleleri üzerinde duran yazılar kaleme alır. Yazarda 1930 yılından sonra Mistisizme kayan bir anlayışın etkileri görülür. *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* ve *Yalnızız* eserlerini bu anlayış ile kaleme alır. Ergun Göze yazarın yaşanan savaşlar ile ilgili kendisinde hayat bulan düşüncelerini şöyle anlatır:

> "*Bu üç fikrin Birinci Cihan Harbi'nden sonra nasıl yaralanarak çıktığını anlatmaktadır. Gerçekten İslamcılık yaralanmıştır, çünkü 'Cihad-ı Mukaddes' ilan edilmesine rağmen birçok Arap ülkesi kaybedilmiştir. Türkçülük yaralanmıştır. Zira Turan hülyasıyla hareket eden Enver Paşa devleti felakete götürmüştür. Nihayet Garpçılık fikri de yaralanmıştır. Çünkü kendimize örnek aldığımız Garplı insanlar ve devletler İmparatorluğu yıkmışlardır, Mehmet Akif Ersoy ise Kuvayi Milliye'yi destanlaştıran İstiklal Marşı'nda 'Medeniyet dediğin tek dişi kalmış canavar"* (Göze, 1987, s.38).

Peyami Safa'nın hayatını ve düşüncelerini eserlerinde yer verdiğine değinen Vecdi Bürün, mistik anlayış içerisnde yazılan *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* adlı eserdeki Matmazel Noralya'yı Peyami Safa'nın birebir tanıdığını söyler. Vecdi bürün, Peyami Safa'nın kendisini Matmazel Noralya ile birebir tanıştırdığını hatıralarında şöyle anlatır:

> *'Bir Pazar günü :*
>
> - *Biliyor musunuz? Sizi Matmazel Noralya'ya götüreceğim, dedi. Büyükadanın Maden semtinde bir eve gittik. İçeriye girdiğimiz zaman, bizi karşılayan Rum Hanım'ı büyük bir salonun kapısını açtı.*
> - *Buyurun dedi. Şimdi hanıma haber vereceğim.*
>
> *Biraz sonra bir tekerlekili araba içinde yaşı pek belli olmayan bir hanım göründü Peyami ayağa kalktı. Ben de kendisine uydum içeriye gelen hanım Matmazel Noralya idi'* (Bürün, 1978, s.85).

Beşir Ayvazoğlu Peyami Safa'nın fikir hayatında zaman içerisinde değişime uğrayan birtakım düşüncelerinin var olmasına rağmen değişmeyen bazı düşünce ve duygularının da oluğunu belirtir. Ayvazoğlu, 'Milliyetçilik' düşüncesinin Peyami Safa'nın fikri hayatının temel istikametini oluşturduğunu ve hiç değiştirmediğini belirtir. Değişen anlayışlarını ise şöyle ifade eder:

> "*1930'larda Kemalist nitelik taşıyan bu milliyetçilik, 1940'larda konjonktüre bağlı olarak belirli ölçüde faşizme kayacak, 1050'lerde ise ılımlı bir kültür milliyetçiliği hüviyeti kazanacaktır. 1940'larda mağrur olduğu demokrasinin zaruretine 1950'lerde inanamaya başlar. 1950'de CHP'nin milletvekili adayıdır, daha sonra Demokrat Parti ile samimi ilişkilere girer. 1960'lara doğru iyiden iyiye muhafazakâr bir söyleme sahip olan Peyami'nin son on yılında yazdıklarında Tür sağının belli başlı bütün tezlerin, bulmak mümkündür. Milliyetçi olduğu için tarihin sürekliliğine de inanır. Kemalizm'i savunduğu dönemde bile, geçmiş kültürden radikal bir kopuşu ifade eden inkılapları tarihi sürekliliğin tabiî ve zaruri bir sonucu olarak yorumlamaya çalışmıştır."* (Ayvazoğlu, 2008, s.8-9)

Ayvazoğlu ayrıca Peyami Safa'nın değişmeyen sabit fikir olarak Sultan II Abdülhamid'e duyduğu şiddetli düşmanlığı, muhafazakâr kesimin hiç sevmediği

Abdullah Cevdet'e olan hayranlığının hiç değişmediğini belirtir. Yazarın ayırıcı vasfı olarak ise antikomünistliğini gösterir.

Peyami Safa'nın hayatı ve kişiliği söz konusu edilince yazarın genç yaşta yazmaya başlaması, geçim sıkıntısını yazıları aracılığıyla aşmak zorunda kalması, imkânsızlıklara rağmen kendi kendini yetiştirmesi, çok okuyup çok ürün vermesi, polemikçi kişiliği, hastalıklara maruz kalmış zayıf bünyesi; babasını, kardeşini ve evladını vakitsiz kaybetmesi ve bu kayıplar sonucu yaşadığı acı sarsıntılar ön plana çıkar. Peyami Safa, 1918'den itibaren kaleme aldığı ve tarihleri-bağlamları çerçevesinde değerlendirilmesi gereken yazılarında pek çok konu, sorun, olay ve kişiye yer vermiştir. Yazarın ele aldığı konuların pek çoğu o günkü sıcaklığını kaybetmiş olmakla birlikte günümüzde de hâlâ tartışılmaya devam etmektedir. Peyami Safa'nın dönemin bazı gazete ve dergilerinde "tartışmalar", "savunmalar", "izahatlar" biçiminde gündeme getirdiği belli başlı konular; "dil", "milliyetçilik", "gençlik", "eğitim-öğretim", "inkılapçılık", "Cumhuriyetçi devrimler", "Avrupalılaşma", "Doğululuk", "Batılı ideolojiler", "medeniyet-kültür kavramları", "din-mistisizm-dincilik"; "kozmopolitlik-milliyetçilik karşıtlığı", "modernizm", "tarih algısı", "felsefe"; "sanat", "edebiyat" ve "tenkitte eğilimler", "edebi akımlar", "edebiyatta türler ve üslup" olarak sıralanabilir (Zariç, 2015, s.66).

Çeşitli dergi ve gazetelerde yazıları çıkan yazar, "Batılılaşma" ve "Avrupalılaşma" üzerine düşüncelerini de kitaplaştırır. Yazar Cumhuriyet'in ilanından sonra inkılapları geniş kapsamda ele alır ve inceler. Gerçek bir Kemalizm anlayışı hususunda düşüncelerini dile getiren yazar aynı zamanda Garp ve Şark medeniyetlerini ele alıp inceler. Garp'ın tarihi maddecilik anlayışına değinirken, Şark'ın da kadercilik ve mistik anlayışının yanlışlığına değinir. Fakat mistisizmi tenkit eden Peyami Safa, ilmi zihniyeti de objektif biçimde değerlendirir.

> *"Fakat ilahi ve mistik görüş insan kafasını nasıl kör bir imana sürüklüyorsa bugün Avrupa'da olduğu gibi ilmi görüşün ifratı da netice olarak onun ayni bir akideciliğe götürüyor. İlmi sistem kafası da dini iman kafası gibi mefhumcu ve kapalıdır. Zamanımız ideolojileri arasında Marksizm gibi içtima'i ve milli zaruretlerden fazla zihni spekülasyonlardan doğmuş olanlar böyle kapalı sistemlerdir. Ortaçağ dogmatizminden farksız oluşları, idealist görüşe materyalist görüşe karşı koymak gibi mahdud bir münakaşa ihtiyacından dogma bir sistemin dar kadrosu içine kapanıp kalmalarındandır"* (Göze, 1987, s.51).

Safa *Dergâh*'ta yazmaya başladıktan sonra arkadaşı olan Mustafa Şekip Tunç'un Bergsonizm anlayışından etkilenmeye başlar. Peyami Safa siyasete de atılır. 1950'de CHP Bursa vekilliğinden aday olan Safa seçimi kazanamaz, aynı zamanda CHP'nin yayın organı haline gelen Ulus dergisinde yazılar yazar. Zamanla partinin içerisine komünist ve sosyalistlerin dolması sebebi ile partiden ayrılarak Demokrat partiye geçiş yapar. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Türkçü akımın içerisinde yer alır ve Turancı anlayışın etkisine girer (Ayvazoğlu, 2008, s.72).

Gerçek manada bir iman ve ahlâk adamı olan Peyami Safa'nın bütün kitap ve yazılarının esas dokusunu batılılaşma düşüncesi ile millî ve manevî değerlere bağlılık ve saygı teşkil eder. Yazar ömrü boyunca bu değerlere ters düşen bütün fikir ve hareketlerle üstün bir irade gücü ile yılmadan mücadele etmiş, toplum hayatımızı sarsan ve onu bir buhran içine sürükleyen her türlü sosyal mesele ile insanın ruhî hayatı üstünde ısrarla durmuştur. Onun görmezlikten geldiği, kayıtsız kaldığı hiçbir insanlık meselesi yoktur. Bütün yazarlık hayatı boyunca onu daha ziyade ahlâk ve fazilet problemleri ilgilendirmiş, fert ve cemiyet bazında ahlâkî olanın, hakka, adalete, iyi ve güzele uygun düşenin yanında yer almış, millî ve manevî mukaddeslere bağlılığı, insanı yücelten değerlere saygıyı telkin ve tebliğ etmeye gayret göstermiştir (Özbalcı,1993, s.162-163).

1.3. Edebi Kişiliği ve Eserleri

Edebiyatımızda romancı olarak tanınmış, ama romancılığının yanında bir hikâyeci ve düşünür de olan Peyami Safa'nın hikâyeci yönü okurlar tarafından pek bilinmemektedir. Bunun sebebi ise büyük olasılıkla Safa'nın hikâyelerinin, yeni baskılarının yapılmamasıdır. Peyami Safa'nın ilk kitabı *Sakın Bu Kitabı Okumayın!* adlı iki formluk bir hikâye kitabıdır. Peyami Safa'nın yazar olarak asıl tanındığı tür romandır. Romanlarını ortaya koyduğu dönemde romancıların vurguladığı ortak bir tema veya çevresinde birleştikleri temalar olduğunu söylemek mümkün değildir. Bu dönemde Meşrutiyet yılları ve Kurtuluş Savaşı tek tema olma özelliğini yitirmiştir.

Yaşadığı dönem, onun fikirlerinin, dolayısıyla yazılarının ve eserlerinin oluşmasında etkili olduğu için, bu unsur onun yazı hayatının oluşumunda önemlidir. Yakın

dostlarından ve kendisi de bir şair olan Cahit Sıtkı Tarancı, eserle müessir hakkında iki türlü sanatkâr olduğunu ifade etmiştir: birincisi, hayatını gelişim seyrine bağlı tüm olumlu ve olumsuz taraflarını esere koyan sanatkâr. İkincisi, kendini eserine koymaktan utanan sanatkârdır. Tarancı, Peyami Safa'yı birinci türden bir sanatkâr olarak görür ve onu şöyle değerlendirir:

> *"San'atla hayatın bu içli dışlılığını, birbiriyle bu daimî alışverişini Peyami Safa kadar anlayan ve her yeni eserini bu anlayışın daha mukim bir vesikası olarak önümüze süren bir başka Türk romancısı tanımıyorum. Kendini ve hayatını eserine koymak kâfi değildir şüphesiz. Asıl kıymet, kendi hayatında bir cemiyetin hayatını tecelli ettirebilmek, kendi meselelerinde bize bütün bir devrin endişelerini, sıkıntılarını, meddücezirlerini, haleti ruhiyesini, mahrem havasını sezdirebilmektedir.* (Tarancı, 1940, s.7)

Bir zamanlar Dergâh'ta birlikte yazılar yazdıkları Necip Fazıl ise Peyami Safa'yı şöyle anlatır:

> *"Kafası vardı.*
>
> *Kültürü vardı.*
>
> *Cümlesi vardı.*
>
> *Üslubu vardı.*
>
> *İç dünyası vardı.*
>
> *Hafakanları vardı.*
>
> *Çilesi vardı.*
>
> *Metafizik arayıcılığı vardı.*
>
> *İmanı vardı, şüphesi vardı.*
>
> *Nefs murakabesi vardı.*
>
> *Diyalektiği vardı.*
>
> *Cesareti vardı.*
>
> *Hâsılı, bir fikir ve sanat adamında bulunması gereken özelliklerden pek çoğu vardı."* (Köseoğlu, 2002, s. 45)

Nazım Hikmet'le bir zamanlar yakın bir dostluk kuran Peyami Safa, 1930 yılında Nazım Hikmet'e ithâf ettiği *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* isimli romanını yayımlar. *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* için Resimli Ay'ın Şubat 1930 tarihli sayısında, bir yazı yayımlayan Nazım Hikmet romana karşı beğenilerini şöyle ifade eder:

> *"Ben, Peyami'nin bu son romanını üç defa okudum. Otuz defa daha okuyabilirim ve okuyacağım… Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nu, Çalıkuşu'na ağlayanların anlaması kabil değildir. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu, on bin, yüz bin, bir milyon satılırdı. Eğer ızdırabı, azabı ve neşeyi coşkun bir ciddiyetle duyan öz ve halis halk kütleleri okuma ve yazma bilselerdi*" (Göze, 1963, s.96).

Cevdet Kudret, Peyami Safa'nın da Tanzimat edebiyatıyla başlayan geleneğe uyarak, Fransız romancılarını örnek aldığını söyler. İlk eserlerinde 19. yy realist ve natüralistlerinin (Flaubert, Maupassant, Zola vb.) yolunda yürümüş, daha sonraları 20.yy Fransız romancılarından (Proust, Gide,vb) yararlandığını belirtir. Cevdet Kudret ayrıca bu gerçeği yine yazarın kendi yazılarıyla destekler.

> *'Ben ilk önce romanı Fransa'nın 19. asır realistlerinden meşk ettim. Teknik olarak Maupassant, bana ustası Flaubert'den daha usta görünmüştü. (…) yalnız Fransa değil, bütün Avrupa'da ve Amerika'da, hikâye ve roman bünyesi itibariyle bu Fransız Muharririne çok şey borçludur. Anlıyorsunuz ki bünyeden maksadım romanın yapısıdır* (Kudret, 1967, s.313).

Peyami Safa, fıkra, makale, hikâye, roman türlerinde eserler yazmıştır. *"Gün Doğuyor"* adlı bir de tiyatro eseri vardır. Yazar geçinmek endişesiyle yazdığı ve kendince değersiz bulduğu romanlarında "Server Bedi" takma adını kullanır. Bilge Ercilasun "Edebiyat Tarihi ve Tenkit" isimli eserinde Peyami Safa'nın Server Bedi müstearıyla yazdığı eserlerin 140'a yaklaştığını belirtir. Bu rakamın düşündürücü olduğunu söyleyen Ercilasun, popüler yazarların dahi bu sayıya ulaşamadıklarını belirtir. Server Bedi'nin *Cumbadan Rumbaya* isimli eserini bu eserlerin en önemlisi olarak görür. Ercilasun, Server Bedi'nin Türk edebiyatındaki yeri için şöyle düşünür:

> *'Peyami Safa'nın Server Bedi takma adıyla yazdığı romanlarında da diğer yazarlardan çok farklı olduğu, yaratıcı olduğu ve değişik türlerde eserler verdiği söylenebilir. Cingöz Recai tipini yaratmış, bu tipin maceralarını anlatan oldukça başarılı romanlar da yazmıştır. Çocuklar için yazılan bu eserler filme de alınmış, büyükler tarafından da zevkle izlenmiştir. Peyami Safa, Server Bedi adıyla yazdığı romanlarıyla edebiyatımızın bugün de eksikliğini duyduğu popüler tarzın, korku, polisiye gibi türlerin güzel örneklerini vermiştir. Yazarın, edebî olmadığını düşündüğü ve bu yüzden kendi adını vermekten kaçındığı, geçim gayesiyle yazdığı bu romanlar, onun bu konudaki kabiliyetini göstermesi bakımından ilgi çekicidir ve incelenmeye değer… Hangi imzayla yazarsa yazsın bu eserlerin, modern Türk edebiyatının önemli örnekleri olduğuna işaret etmek lâzımdır'* (Ercilasun, 2013, 172).

Peyami Safa bir tahlil romancısıdır. Yani kişilere ve eşyaya psikolojik bir dikkatle bakar. Şuur ile alt şuuru araştırır. Maddi-manevi ıstırap dolu, hasta beden ve ruhları, ahlâk bunalımlarını, kişi-toplum çatışmalarını, vicdan azaplarını, günah, hayâsızlık, kopmuşluk, işe yaramazlık, yalnızlık duygularını, önsezileri, ruh hastalıklarını ve psikanaliz deneyişlerini konu edinir. Bu tarz tahlil romanlarında olay değil, kişilerin, eşyanın ve bizzat olayın ince bir dikkatle çözümlenmesi önemlidir. Safa, "Edebiyatta Sadelik" adlı yazısında eserin edebi özellik kazanması için nelere dikkat edilmesi gerektiğini şüpheye mahal bırakmayacak tarzda anlatıyor:

> *"Üsluba ait bir vasıf gibi görünen sadelik, hakikatte mananın emrindedir ve plastik değerini ifade ettiği fikir veya ruh halinden alır. Sade olarak ifade edilmesi mümkün bir fikrin dolambaçlı ve çetrefil ifadesi nasıl beceriksizlik sayılabilirse, girift bir cümle yapısına muhtaç bir düşüncenin ve heyecanın sade bir şekilde ifadesiyle, incelikler feda edilerek kabalığa düşülür. Yerine göre sadelik bir meziyet, yerine göre bir kusurdur"* (Safa, 2012c, s.163).

Cevdet Kudret, yazarın gençlik yıllarında felsefe ve psikoloji kitaplarına merak sarması, sonradan oradan öğrendiklerini roman kahramanlarına uygulamasının Safa üzerinde bilgiçliğe varan bir havanın esmesine sebep olduğunu belirtir. Kudret, bu havanın zaman içerisinde roman sadeliğini de etkilediğini düşünür. Bu düşünceleri Safa'nın da dile getirmesi Kudret'in görüşünü destekler.

"Kitaplarımda okuyucuyu yormamak endişesinden uzağım. Çapraşığı en güzel unsurunu feda etmeden, sade bir şekilde ifade etmeğe daima çalışırım. Fakat bunun mümkün olmadığı yerlerde sadeliğe hiçbir değeri feda etmem" (Kudret, 1967, s.314).

Kaleme alınan hikâyelerin halk katında kabul görüp sevilmesi, yazara kısa zamanda itibar ve güven kazandırır. Belki bundan da önemlisi, dönemin bazı ünlü kalemlerinin, Peyami Safa hakkında takdir ve teşvik edici ifadeler kullanmalarıdır. Peyami Safa, kendisine kısa sürede yaygın şöhret kazandıran *Sözde Kızlar*'ı kaleme alır. *Sözde Kızlar* romanı, teknik yönü bir tarafa bırakacak olursak, daha ziyade konusuyla okuyucunun ilgisini çeker. Peyami Safa, bu romanıyla, okuyucuyu esere bağlamanın çok güzel bir örneğini verir. Bunu da, o dönemde halk vicdanında geniş yankılar uyandıran bazı meseleleri işleyerek başarır (Tekin, 2014, s.24-25). Roman ile ilgili olarak Safa'nın bu romanın adını Marcel Prevost'nun *Yarım Bakireler* (1984)

romanından aldığı, Birinci Dünya Savaşı sonunda Fransa'daki ahlak bozukluğunu anlatan Victor Margueritte'in *La Garçonne* (1922) romanıyla aynı temayı işlediği söylenmiştir. Safa kitabının 2. Baskısına eklediği önsözde bu iddiaları reddetmiştir. (Kudret, 1967, s.317)

Mahşer adlı romanında Birinci Dünya Savaşının ahlâki sahada meydana getirdiği çöküntüleri incelemiş; *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* isimli eserinde hasta genç psikolojisini, kendi hayatının otobiyografik romanı olarak ortaya koymuş; *Fatih-Harbiye* isimli romanında Doğu ve Batı arasındaki bocalamaları ele alarak Batı taklitçiliğinin ülkemizde meydana getirdiği çöküntüyü işlemiş; *Bir Tereddüdün Roman'ında* İnkılap sonrası ahlak zayıflığını, bezginlik ve ruhi bunalımları sebep ve sonuçlara bağlamış; *Matmazel Noralya'nın Koltuğu'nda* kâinat ve varlık muammalarını çözmeye çalışmıştır. *Yalnızız*'da günümüz insanının hayal kırıklıklarını ele almıştır.

Peyami Safa, üstün romancılığının yanında, dile hâkimiyetiyle de tanınmaktadır. Dili kullanış kolaylığı ve kelime hazinesinin zenginliğiyle dikkati çeker. Yazdığı makale ve fıkralarla dilde uydurmacılığa karşı çıkmıştır. Yazarın, Nazım Hikmet ile giriştiği Sosyalizm ve Komünizm konusundaki kalem tartışmaları, daha doğrusu kavgaları da meşhurdur.

Peyami Safa'nın eserleri, türlerine göre şu şekilde kategorize edilebilir:

1.3.1. Romanları

- Gençliğimiz (1922)
- Şimşek (1923)
- Sözde Kızlar (1923)
- Mahşer (1924)
- Bir Akşamdı (1924)

- Süngülerin Gölgesinde (1924)
- Bir Genç Kız Kalbinin Cürmü (1925)
- Canan (1925)
- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930)
- Fatih-Harbiye (1931)
- Atilla (1931)
- Bir Tereddüdün Romanı (1933)
- Matmazel Noralya'nın Koltuğu (1949)
- Yalnızız (1951)
- Biz İnsanlar (1959)

1.3.2. Öykü

- Hikâyeler (Halil Açıkgöz derledi, 1980)

1.3.3. Oyun

- Gün Doğuyor (1932)

1.3.4. İnceleme-Deneme

- Türk İnkılâbına Bakışlar (1938)
- Büyük Avrupa Anketi (1938)
- Felsefî Buhran (1939)

- Millet ve İnsan (1943)
- Mahutlar (1959)
- Mistisizm (1961)
- Nasyonalizm (1961)
- Sosyalizm (1961)
- Doğu-Batı Sentezi (1963)
- Sanat- Edebiyat-Tenkid (1970)
- Osmanlıca-Türkçe- Uydurmaca (1970)
- Sosyalizm-Marksizm- Komünizm (1971)
- Din-İnkılâp-İrtica (1971)
- Kadın-Aşk-Aile (1973)
- Yazarlar-Sanatçılar- Meşhurlar (1976)
- Eğitim-Gençlik-Üniversite (1976)
- 20. Asır- Avrupa ve Biz (1976)

1.3.5. Ders Kitapları

- Cumhuriyet Mekteplerine Millet Alfabesi (1929)
- Cumhuriyet Mekteplerine Alfabe (1929)
- Cumhuriyet Mekteplerine Kıraat (Dört cilt, 1929)

- Yeni Talebe Mektupları (1930)
- Büyük Mektup Numuneleri (1932)
- Türk Grameri (1941)
- Dil Bilgisi (1942)
- Fransız Grameri (1942)
- Türkçe İzahlı Fransız Grameri (1948).

İKİNCİ BÖLÜM

2. PEYAMİ SAFA'NIN DÜŞÜNCELERİNİ ELE ALDIĞI YAPITLAR

2.1. Kızıl Tehlike

Prof. Dr. Osman Turan, M. Şevket Eygi ve Peyami Safa'nın birlikte kaleme aldıkları *'Kızıl Tehlike'* adlı eserde komünist düşünce ve yaklaşımlara karşı milletimizi bilinçlendirmeye yönelik tedbirler alınması gerekliliği üzerinde durulur. Komünist tehlikeye nasıl karşı koyabiliriz ve halkımızı bilinçlendirebiliriz gibi düşüncelere de yer verilir. Başlangıçta sarı gibi görünen bu tehdidin zamanla nasıl kızıl bir sorun haline dönüştüğü ve ülkemizde zamanla bazı sorunlara sebep olduğu anlatılır. Bu konu üzerinde titizlikle duran Safa yazısında bu konuya değinir.

Türkiye'deki komünistleri tanıyan Safa, bu kişilerin daha önce hapse girip çıkmış insanlar olduğunu söyler. Bu kişiler Marx'a hayranlıklarını gizlemez ve kendilerine de 'solcu' derler. Bazıları ise kendilerini çok iyi gizledikleri için milliyetçi gibi görünür. Türkiye'deki komünistlerin ayrıca bazı vasıflarının da olduğunu söyler: Bunlar Allah'a inanmaz ve maddecidirler, yazıları genelde din, milliyetçilik ve manevi değerler aleyhindedir. Komünistler geçmişin ve tarihin düşmanıdırlar. Güzel sanatlarda yenilik ve devrim isterken, geçmişten tamamen ilgiyi kesmek isterler. Milletin geçmişle ilgisini kesmek için dilde uydurmacaya başvururlar. Edebiyatta; Divan, Serveti Fünûn, Fecri Ati hatta ilk devre Cumhuriyet Edebiyatını bile reddederler. Türk'ün geçmişle ilgisini kesmek için yenilik bahanesiyle önce, dilimizi bozmaya çalışırlar. Sahte köycülük ve halkçılık tuttururlar. Servet kazanmalarına ve parayı sevmelerine rağmen pejmürde bir hayat sürmeye çalışırlar. Marx, Lenin ve Stalin gibi komünistleri göklere çıkarırlar. Sovyetlere sempati duyarken Birleşik Amerika aleyhinde yazılar yazarlar. Peyami Safa Kızıl Tehlike adlı kitabında 'Kim komünisttir. Kim değildir' adlı yazısında komünizm hakkındaki düşüncelerini belirtir (Turan ve Safa, 1964).

Safa, dini, kültürel ve toplumsal birliğimize zarar vermek isteyen bu anlayışa karşı Müslüman Türk gençlerimizin uyanık olması gerektiğini belirtir. Komünizmle

mücadele eden neşriyatlar takip edilmeli, her türlü basın ve yayın kuruluşlarında onların düşüncelerini yaymalarının önüne geçilmelidir. Tarih, millet ve din bilinci olan gençler yetiştirmeye özen gösterilmelidir.

2.2. Doğu Batı Sentezi

Cumhuriyetin ilanından sonra, ortaya çıkan konulardan biri Doğu- Batı meselesidir. Peyami Safa bu durumu 1933-1938 'Kültür Mecmuasında' ortaya koyar. Safa, Avrupa fikir adamlarının Doğu'ya dönüşün tek selamet yolu olduğunu ileri sürerken, bizde bu durumun tam aksine Batı'ya yönelişin söz konusu olduğunu belirtir.

Safa 'Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti' adlı yazısında, Doğu-Batı meselesi üzerine düşüncelerini şöyle dile getirir:

> '*Biri devrini tamamlamış ve tarihe mal olmuş ölü bir Batı, öteki de oluş halinde ve kendisinin bu olup biten tarafını tasfiyeye çalışan canlı bir Batı olduğu anlatılıyor. Türk devriminin de örneğinin birincisi değil ikincisidir. Bu yazının da amacının Türk devrimini yanlış anlayanların iyi niyetli aldanışlarını belirtmeğe çalışmaktan sonra, medeniyetler arasında bir sentezin niçin lazım ve nasıl mümkün olduğunu izah eder ve hem tarih hem de coğrafya kaderi bakımından Türkiye'nin bu senteze en elverişli memleket olduğunu gösteriyor'* (Safa, 1976, s. 13).

Safa, Batı'yı Tanzimat'la tanımamıza rağmen kültür kıblemizi Doğu'dan Batı'ya doğru çevirdiğimizi belirtirken önünde her gün secdeye kapıldığımız Tanrı! olarak gördüğümüz Batıyı ne kadar tanıdığımızı bilip bilmediğimizi sorgular. Çünkü Batı bile manevi değerlerini ve kendisini yeni yeni tanımaya çalışırken, bizim bütün özellikleriyle Batıyı tanımaya çalışmamızı tenkit eder. Rıza Tevfik gibi düşünürler Batının sadece akla ve tecrübeye dayanan ilim ve teknikten, hatta yalnız konfordan ibaret olduğu tezini savunur. Hatta bizim hala düşünce yapısı olarak Batıcılığı elektrik süpürgesi ve çamaşır makinası arasındaki günlük yaşama kolaylığına indirgediğimizi ve yanlış anlamlandırdığımızı söyler. Oysa ki Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı muhtaç olduğu büyük manevi aşıyı Doğuda bulurken, Doğu da Batının ilim ve teknik metotlarıyla silahlanmayı ister. Böylece iki medeniyet arasında etkileşimler başlar ve ilerler. Bu etkileşimler gerçekleştirilirken kendi örf ve ananelerimizle yoğrulmuş yeni hamurlar meydana getirmemiz gerektiği üzerinde durulur. Safa bu durumu:

> *"Türk düşüncesinin tekâmülünde Avrupa'nın görüşünü dogmatizme kadar vardırmamak için, bir yandan Avrupalılaşırken diğer yandan da bize bir tarih ve iklim nimeti olan şarklılaşmaya has kuvvetli seziş hassamızı iptidai mistik halinden yeni terkiplere doğru tekâmül ettirmeliyiz."* (Safa, 1981,s.196). Cümlesi ile dile getirir.

İlme, akla, dine, milliyete, maddeye, ruha, tabiata ve insana verdiğimiz manalardan hiçbiri bugünkü Batı anlayışına uyan şeyler değildir. Safa, Batının bugünkü mistik ve maneviyatçı temayülünü, geri bir Ortaçağ mistik ve skolastiğine dönüş değil, Rönesans'tan beri kazanılan tabiat bilgileri ile insan ruhu ve ilahi perspektif arasında temas noktaları bulan düşünüş tarzı olarak bakmaktadır. Bu bağlamda da Türk devrimini, Arap maymunluğundan Frenk maymunluğuna bir atlayış olarak görünmekten kurtaracak sentezin bütün canlı unsurlarını, bugünkü Batı'nın en büyük bilgin filozof ve edebiyatçıların eserlerinde açıkça ifade edilen düşünce akımında olduğu kadar, kendi ruhumuzu dokuyan milli ve dini geleneklerimizde de bulmamız gerektiğini belirtir.

Safa, Batı medeniyetinin bir buhran içinde bulunduğunu belirtirken, bu buhranın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra arttığını ve İkinci Dünya Savaşı'na da bu buhranın sebep olduğu görüşünü savunur. Demir Perde memleketleri ve Hür Dünya arasındaki bu buhranın kültürdeki işaretleri teknik ve manevilik arasında ilerlemenin bozulmasından doğar. Bu buhranın sadece bir memlekete değil, kıtalara yayılmaya başladığını belirtir. Rönesans'tan sonra insanın kendisinden başka hiçbir üstün varlığa inanmasına ve dayanmasına imkân tanımayan hümanizmin, bu buhranın büyümesine neden olduğunu söyleyen Safa, oluşan bir dini inanış boşluğuna dikkat çeker.

Peyami Safa, bazı dergi ve gazetelerde kendisi, dergisi ve onun gibi düşünen yazarlara karşı başlatılan 'haysiyet yoksunu' olduğuna dair iddialara şiddetle karşı çıkar. Bu kişilerden, kendini solcu gibi gösteren fakat bilgi ve haysiyet yoksunu bazı kimseler olarak bahseder. Yazarcık olarak nitelendirdiği bu insanlar özellikle, Safa'nın 'Türk Düşüncesi' fikrinin, İslam düşüncesi ve Avrupa'dan alınan karma düşünce sistemi olduğunu ve Safa'nın da bunu 'Türk düşüncesi' olarak adlandırdığını belirtirler. Safa ise buna karşı çıkar**.** 'İnsanın Yeni Manası' adlı makalesinde Safa: '*Batı medeniyetinin bizi nasıl kurtaracağının düşünmeden önce, onun kendisini nasıl kurtaracağını düşünmeliyiz. Doktoru can çekişen bir hastaya*

benziyoruz' der (Safa, 1976, s.55). Selameti aradığımız Batı ve Avrupa medeniyetinin artık kendisini kıvrandıran bir buhran içinde olduğunu belirtir.

Ayrıca Safa, Avrupa'nın bilim ve teknikte ilerlemesini de Allah'ın yerine geçme gayreti olarak ifade eder. Medeniyet buhranının kaynağı olarak Avrupa'nın teknik zaferi ile manevi bozgunu arasındaki tersine nispeti görmektedir. Avrupa'da teknik ve manevilik arasında bir mücadele vardır ve bu mücadelenin kazananı ne teknik ne de maneviliktir. Çünkü Safa'ya göre ilmin ve tekniğin ilerlemesi insana, manevi ve ahlaki ilerlemeler kazandırmaz. Yalnız 'olan'ı anlamakta kalır ve 'olması' gerekeni bulamamıştır. Bu duruma en güzel örnek olarak atom bombasını verir. Atom fiziği atom bombasını yapmıştır fakat bunun iyi ve kötü maksatlara göre kullanılması ihtimalleri önünde tasasız kalmıştır.

Teknik-manevilik mücadelesinde zafer maneviliğin de değildir. Çünkü teknik ilerlemenin, insanın ideal ve iradesinin hükmü altında olmak şartıyla lüzumlu ve hayırlı olduğunu kabul etmeyen bir geri zihniyete yer yoktur.

Medeniyet ve fikirlerin tarihine bakıldığında her medeniyetin ve fikrin bir sentez olduğu görülür. Batı medeniyeti de Grek-Roma-Hristiyanlık üçgeniyle gösterilen bir sentezdir. Bu sentez herhangi bir özel düşüncenin icadı olmadan önce tarihin mahsulüdür. Bu bağlamda Safa'ya göre Doğunun ve Batının canlı değerleri arasında bir sentez kurulmalıdır. Safa bu sentezi söyle ifade eder:

> *'Türkiye kendi milli ve manevi değerlerini bu yeni sentezin içine katmadıkça, batı medeniyetinin geride kalan eski modelinde hayran ve onu taklitten başka hiçbir ideali olmayan, yaratıcılıktan mahrum bir seyirci halinde kalacaktır. İçinde bütün dünya milletleriyle beraber Türklerin de payı olmayan bir medeniyet evrensel değildir ve bizim dışımızda kalır'* (Safa,1976, s.62).

Safa **'Doğulu ve Batılı Olmak'** adlı makalesinde İstanbul aydınındaki Avrupaî adam olmak özlemini ve özentisini ele alır. Bu aydınların prensip sahibi, akılcı, metotlu, randevularına dakika dakikasına sadık, mektuplara zamanında cevap veren, her gün saat kaçta ne yapacağını ve ne düşüneceğini bilen, kılığı kıyafetiyle tam bir batılı olmaya özenen insan tipi olduğunu söyler. Safa'ya göre ise son zamanlarda 'Batılı adam tipi' bazı yazarlarımız tarafından yanlış algılanmış ve batılı adamı dinsiz adam, maddi adam, hatta solcu adam tipi olarak canlandırmışlardır.

Yazar, Doğu ve Batı kültüne tek taraflı bağlanışın bizi; ruhi, tarihi, coğrafi ve milli bütünümüzden mahrum edeceğine, yarım yamalak, sakat, hayatiyetten mahrum bir varlık haline sokacağını belirtir. Geçmişten beri medeniyetimizin hem Doğu kültürüne hem de Batı kültürüne ihtiyacı olduğunu dile getirir. Bu düşüncelerini Maeterlinnck'in sözü ile destekler:

> *'Her insanın beyninde bir 'Doğu köşesi', bir de 'Batı köşesi' bulunmaktadır. Hiçbir memleket veya insan için yüzde yüz batılı olmak imkânı yoktur. Yalnız beynimizin bir köşesiyle Doğuya bir köşesiyle Batıya bağlı değil, coğrafyamızın bir tarafıyla Doğuya diğer tarafıyla da Batıya mensubuz'* (Safa, 1976, s.64).

Safa **'Batıyı Niçin Yanlış Anlıyoruz?'** adlı makalesinde de teknik seviyenin yükselmesi ile manevi seviyenin alçalması arasında bir müspetsizlik olduğunu belirtir. Endüstri ve tekniğin hayret verici ilerlemesi insanlara keyif hırsı aşılamış, manevi değerlere inancı ve bağlılığı azaltmıştır. Fakat bu durum bizde değil Batıda da aynıdır. Batı manevi değerler ile teknik arasındaki farkı kapatmak için Hristiyanlıkla birlikte manevi silahlanmaya gitmiş ve aradaki farkı kapatmıştır. Türkiye'de ise böyle bir gayret yoktur. Teknik ve bilimin ilerlemesine rağmen, manevi değerler için böyle bir çaba sarf edilmemiştir. Safa'ya göre din müesseselerimiz perişan bir haldedir. Bütün sosyal müesseselerimiz perişan haldedir: Rejim, din, inkılap, ahlak, ekonomi, alfabe… Din yobazları Müslümanlığın muazzam bir İslam medeniyeti yaratacak kadar medeni ve müsamahalı bir din olduğunu anlamıyor, Batı yobazları da Batı medeniyetini yaratan ve yaşatan âmiller arasında dinin ve manevi değerlerin rolünü önemsemiyor, bunu gerilik sayıyorlar. Bu iki yobaz tipte birbiri kadar geri inançlara bağlanıp birbirleriyle mücadeleye girişmişlerdi. Teknik yükselişimiz yanında ahlaki alçalışımızın sebebi olarak gösterilmeye çalışılan dinimizin bile bu yüzden suiistimallere uğradığını belirten Safa, batılılaşmayı ve batıcılığı yanlış anladığımız üzerinde durur.

Bu yukarıdaki durumu **'İnkılap Anlayışımızdaki Hatalar'** adlı yazıda daha açık ifade eder. Nedir bu İnkılap? Kimine göre devrim, kimine göre bütün değerlerin yıkılışı, kimine göre siyasi rejimin değişmesidir. Bunları birbirine karıştıranların olduğunu da belirtir. Safa, Türk inkılap tarihine Tanzimat, Meşrutiyet, Cumhuriyet ve hatta 1950 seçimlerini bile gösterenlerin olduğunu söyler. Ayrıca tarihi ve tarifi

belirsiz olan bu kavram üzerinde ne kadar fikir ve politika oyunlarının yapılabileceğine dikkat çeker. Safa inkılap ile ilgili düşüncelerini şöyle izah eder:

a) İnkılap Bir Gelenek Düşmanlığı Değildir. Safa bunu en iyi anlatan kişinin önemli bir sosyolog olan Ziya Gökalp olduğunu söyler. Gökalp İngilizleri ileriye götüren şeyin an'anecilik olduğunu ileri sürer. İleri Avrupa medeniyetinin geleneklerinden doğduğunu dile getirir. Aynı zamanda bizi geri bırakan sebeplerden bir tanesinin de canlı geleneklerimizi bir tarafa bırakıp, her ülkeden tarihsiz ve geleneksiz birtakım kaideler almamız olarak belirtir. Çünkü İnkılap kaidelere değil birbiriyle tarihi bağları olan davranışlara ve geleneklere dayanır.

b) İnkılap Taklit Edilemez. Tarihte hiçbir inkılap ötekinin tıpkısı olmamıştır. Amerikan, İngiliz, Fransız, Rus inkılapları birbirinin aynı değildir. Taklit halinde kaldıkça kitleye mal olmaz ve yaşamaz. Bunun en güzel örneği ise; Medeni Kanun gibi tercüme mevzuatın, milli ihtiyaçlara cevap vermediği için yaşayamaması gösterilir. Yani tercüme inkılap olmaz.

c) Hiçbir İnkılap Tek Adamın Eseri Olamaz. Türk İnkılap tarihinin Atatürk'ten çok daha önce başladığını belirten Safa, 1908 Meşrutiyet hürriyet inkılabını örnek gösterir. Atatürk'ten önce başlanan bu inkılapların bazılarının ise, onun zamanında kanunlaştığını belirtir. Gerçek inkılaplar bir adamın değil, tarihin malıdır.

d) Laiklik Batı Medeniyetinin Şartı ve Esası Değildir. Birçok Batı medeniyeti laik değildir. Laikliği tenkit eden Batı medeniyeti hala Hristiyanlık geleneklerine bağlıdır. Buna en iyi örnek; Hristiyan milletlerin tarihin başlangıcını Hz İsa'nın doğumuyla başlatmaları gösterilebilir.

e) Türkiye'de Milli Hâkimiyet 1923'de Değil, 1908'de Başlar. Safa, gerçek manada milli hâkimiyet idaresinin 1908 meşrutiyet idaresinde kurulduğunu söyler. İnkılabı ağır değil hamleli bir tekâmül hamlesi olarak görür. Tarihsiz de bir tekâmül olmadığını söyler. Safa'ya göre geçmişe dayanmayan bir geleceğin temeli daim olamaz. Tarihi inkâr eden inkılabın Batı medeniyetine değil, komünizme mahsus olduğunu belirtir.

Safa **‘Bizden ileri memleketler’** adlı yazısında Doğu Batı bağlamında Bangok, Hong Kong, Kamboçya Tokyo, Hindistan gibi ülkeleri örnek göstererek gelenek ve kültürleriyle birlikte Doğu medeniyetleri ile Batı medeniyetleri arasında nasıl iyi bir sentez yaparak Amerika ve Avrupa medeniyetlerinin bile imrendiği bir medeniyete sahip olduklarını söyler. Safa, Doğunun yerini satıhta hep Batıya bıraktığını ve kendini derinliklere sakladığını belirtir. Satıhta Batı medeniyetinin dünyayı saran eserleri ve üslubunun, derinlikte ise yerli inançlara bağlı bir yaşam tarzının olduğunu ve gerçek Doğu- Batı aşkının orada kucaklaşıp var olduğunu düşünür. Yazar Doğu – Batı arasındaki bu sentezin keyfi olduğunu ve maddi unsurlara icra ettirmenin doğru olmadığını düşünür. Bu sentezi milli ruh oluşturur.

Her medeniyetin bir sentez olduğuna ve Batı medeniyetinin de bu sentezin ürünü halinde değişimler geçirdiğine değinen yazar bizde bu durumun Batılı ve kendisi olmak anlayışını kazandırmadığına değinir. Atatürk’ün de Batı medeniyeti ile Orta Asya kökleri arasında benzerlik aradığını belirtir. Yazar böyle bir sentezin imkânlarını araştıranları Atatürk düşmanlığı ile suçlandırmalarını komünist oyunu olarak görür.

‘Sihirli formül, sihirli adam’ adlı yazısında bizi ileriye götürecek şeylerin bir tek olmadığını düşünen yazar Türk ıslahatçılarının ve Türk inkılapçılarının sihirli formülü aradığını söyler. Safa’ya göre senelerdir aradığımız ve bir türlü bulamadığımız o iksir aslında hiçbir zaman olmamıştır. Çünkü geriliğimizin sadece bir sebebi olmadığını düşünen Safa, öteki sebepleri peşine takan bir sebebin de olmadığını düşünür. Birçok âmilin yan yana gelip çeşitli sebeplilik şebekesi içinde oluşturdukları çapraşık toplum yapısı içinde olduğumuzu söyler. Batı medeniyetine ve demokrasiye ihtiyacımız olduğunu söyleyen yazar Batılı olmayı istemekle Batılı olunamayacağına değinirken, demokrasiyi istemekle de demokrasinin gereklerini yerine getirmenin aynı olmayacağının altını çizer.

‘Asıl inkılap’ adlı yazısında Safa, Gülhane Hattı Hümayunu’ndan ve Meşrutiyet gibi fikir hareketlerinden beri sürekli Avrupalılaşmak için bir şeyler yapmaya çalıştığımızı söyler. Avrupalılaşma için yapılan birçok yeniliğe rağmen hâlâ yakalayamadığımız bu seviye için yazar, önce Avrupalılaşmayı kafamızdan

başlatmamamız gerektiğine vurgu yapar. Safa'ya göre düşüncelerimizden önce kelimelerimizi Avrupalılaştırmaya başladığımız için bu hareketi gerçekleştirmekte zorluk çekeriz. Teknik, teşkilat, demokrasi, ahlak, din ve müspet ilim gibi konularda da geri kalmamızı düşüncelerimizin geriliğine bağlayan yazar, kelimelerin bize bir şey sağlamayacağına, bunu bizim gerçekleştireceğimize değinir. İşte bu realiteyi bilmeyen ve bilmek bile istemeyen kesimin durumu ise **'Yobaz tipleri'** adlı yazıda ele alınırken yobazın aslında hemen hemen farklı kültürlerde bile aynı anlama geldiğini işaret eder. Türkiye'de ise bu anlam; herhangi bir fikre körü körüne bağlılığı azgınlık derecesine vardıran ve muarızının düşüncesine hiçbir izah hakkı tanımayan, tenkit düşmanı ve müsamahasız softayı ifade eder. Safa'ya göre din yobazı, devrim yobazı, tarikat yobazı, tıp yobazı… Her şeyin bir yobazı vardır. Bunlar kendilerine ve mesleklerine karşı yapılan her şeyi tenkit ederler. "Din elden gidiyor!'' 'devrim elden gidiyor!' diye yaygara koparırlar. Aslında ne din yobazı dini; ne de devrim yobazı gerçek manada inkılabı biliyordur. Hâlbuki gerçek münevverin davası ne dine ne de sadece hudutları ve mahiyeti tayin etmek isteyen inkılaplara karşıdır.

Bizim birçok meselemizin sebebini '**Kaba Bilgi, Kuru Akıl'**a bağladığımızı söyleyen yazar, kaba bilgimizin ileri memleketlerde okuma yazma nispetinin yüksek olduğunu gösterdiğini, kuru aklımızın da bize ne kadar çok mektep açar ve okuryazar sayısını arttırırsak, o kadar ilerleyeceğimizi düşündürdüğünün altını çizer. Birçok yerde köyde, ilçede, hatta askerde bile okuma yazma seferberliği ve okul açma yarışı başlatırız. Bu bir yerde ilerlemek için gereklidir fakat ileri memleketlerde okuma yazma ihtiyacının çok olması, oralarda halkın okuma yazma ihtiyacını doğuran hayat şartları içerisinde olmasındandır. Büyük şehir ve sanayi merkezlerine yakın olmaktan, kültür temaslarının sıklığından, ticaret ve sanayi hayatının işlekliğinden medeni seviyenin bir dereceye kadar yüksekliğinden doğan okuma yazma ihtiyacı, ilerlemenin sebebi olmadan evvel neticesidir. Okuma yazma seferberliği yapmaktan evvel köylülerimizde okuma yazma ihtiyacını doğuracak hayat şartları oluşturmak zorundayız. Onların medeni hayatla temasını arttırmalıyız yoksa bir sürü okul açıp ileri seviyeye gelinseydi bütün geri kalmış ülkeler bir sürü okul yapar ileri medeniyetler seviyesine erişirdi.

‘İlimsiz ve dinsiz medeniyet yoktur’ Medeniyet oluşturmak için bir dine de ihtiyaç vardır. İstisnasız her medeniyet bir dine bağlıdır. Dinin medeniyet üzerinde yapıcı ve geliştirici etkisi vardır fakat buradan din ve medeniyet aynı şeydir, denilemez. Medeniyet dinsizliktir hükmü de çıkmaz. Safa’ya göre dinin ilerlemeye engel olduğunu iddia edenleri bütün medeniyetler yalancı çıkarır; Müslümanlığın ilerlemeye engel olduğunu da muhteşem İslam medeniyeti yalanlar. Her medeniyet kendinden evvelki medeniyete çok şey borçludur. Safa ayrıca bu yazısında Avrupa’nın büyük bir iç buhran içinde olduğunu da belirtir.

Marksist anlayışın eleştirel anlamda ele alındığı ‘**Kızıl Çocuğa Mektup**’ başlıklı yazısında Safa, Nazım Hikmet’e atıfta bulunur. Hikmet’in, Marks’ın içinde doğduğu Hegel düşüncesinden, metafizik bünyesinden ve Marksizm’den haberi olmadığını söyler. Onun Marksist düşüncesini, fakirlik ve sefaletten kaynaklanan hayata isyan anlayışı olarak görür. Bu mektuplar karşılıklı yazılmış birinci, ikinci ve üçüncü şeklinde devam eden seri halindedir. Bu seride Safa, kendi düşüncelerine ve Nazım’ın düşüncelerine yer verirken aslında refahın liyakatin, liyakat iş bölümünün, iş bölümü taazzuvun, taazzuv tekâmülün neticesi olduğu görüşünü savunur. İkisinin farklı müsavat özlemlerini ele alırken aslında aynı şeyleri istediklerini ve Marksist anlayıştaki yanlışlıkları gözler önüne sermeye çalışır. Marksist anlayışı irdelerken ‘**Devrimbaza Dair Vecizeler’** adlı eserde de inkılabın psikolojik tarifini bilmediğini söyler. Bu devrimbazın eserlerini 36 yıldır bir kitapta toplayıp yayınlamamasını medeniyetten anlamamasına bağlar. Bu devrimbaz politikacı ve iman istismarcısıdır. İktidara vurmağa çalışır ve ‘irtica var!’ diye haykırır. Mürtecilerin en tehlikelisidir. Çünkü modern ilmin verimlerine aykırı bir geriliği, ilerilik adına kabul eder. Devrimbaz aynı zamanda Allah’a inanmamakta samimidir fakat Atatürk’e inanmakta samimi değildir. Atatürk’ün milliyetçiliğine, tarih görüşüne, komünizm düşmanlığına inanmaz; bunları hatırlamaz ve hatırlatmaz. Laiklik anlayışına da inanmayan devrimbaz Allah için ve yolunda secdeye gitmez. Devrimbaz, paşanın, paranın ve kadının önünde secde eder. Onun için ölümden sonra bir hayat yoktur ve ‘bir günün beyliği beyliktir’. Tapma ihtiyacını da kendi gibi küçük adamlara taparak sağlar.

‘Allah Korkusu Kalmayınca’ Safa’ya göre, son zamanlarda kızının eşinin dostunun ırzına geçme, ana baba öldürme, fuhuş yapma, dolandırıcılık ve vahşi cinayetler

Türkiye'de artmıştır. Safa, bu durumun sebebini insanlarda Allah korkusunun kalmayışına bağlar. Din terbiyesi ve bilgisinin yetersizliği yüzünden bu korkunun artık vicdanlardan çekildiğine değinir. Son yıllarda toplumun bir dini yozlaşmaya doğru gittiği gerçeğine dikkat çeken yazar, Allah korkusu olmayanın, hükümetten, kanundan ve nizamdan da korkmayacağını söyler. Peyami Safa, bir takım gerçek inançlı kimselerin de inkılap düşmanı gibi gösterilip 'irticacı' olarak adlandırılmalarını eleştirir. Yazar, dini yobazlığın Batılılaşma gibi gösterilmesine ve bazı dindarlar ile irtica yanlılarının da bir tutulmasına tepki gösterir.

Yazar, **'Allahsızlık Modası'** adlı yazısında Fransız ihtilalinden sonra dinsizliğin Fransa'da başlayarak, Avrupa'da moda haline geldiğinin altını çizer. Özellikle Agusta Comte'dan sonra hız alır. Taine ve Renan'da en son desteklerini bulur. İki savaş arası dönemde ise bu durum Marksizm'e doğru yol alır fakat İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Batı Avrupa'dan, Doğuya doğru mistik bir hava gelir ve Avrupa'da birçok ülkede Hristiyan partiler iktidara gelir. Böylece Allahsızlık modası Avrupa'da ve Amerika'da moda olur. Yazar Türkiye'de Allahsızlık hadisesini şöyle dile getirir:

> '*Münevver ihtiyarların çoğu Allahsız, münevver gençlerin çoğu dindardır. Solcu dergilerin emeklerine rağmen inanan gençlerin sayısı artmaktadır. Çünkü bu gençlik ondokuzuncu yüzyılın sonundaki Allahsızlık cereyanından, Taine'den, Renan'dan maddecilik aşısı olan Servet-i Fünûn neslinin tesirlerinden kurtulmuştur* (Safa, 1976, s.152).

'Muhatap Buhranı' Türkiye'de her düşünür, bomboş bir adada tek başına düşünür. Öteki adalardaki kendi gibi düşünürlerle pek karşılaşmaz. Düşünen adam devamlı bir muhatap krizi içinde yaşar. Düşüncelerini kendisiyle paylaşır ve kendisiyle konuşur. Fikir alış verişinde bulunmaz. Gerçi kültür toprağı da Türk ya da doğu değil batıdır. Batı düşünceleriyle konuşmak, tartışmak, onları inandırmak veya onlar tarafından inandırılmak ihtiyacı hisseder, bunları yapamadığı için kabuğuna çekilir, onlarla hayalen karşılaşmayı Türk düşünürleriyle konuşmaya tercih eder. Yabancı dilde eserler okumayı Türkçe kitaplara tercih ettiği gibi. Buna en güzel örnek önceden birkaç düşünür ve fikir adamının evinde yapılan toplantılar olmasına rağmen şimdilerde öyle bir şeyin olmaması gösterilir. Yani Türk düşünürleri bir türlü buluşup konuşamazlar. Bu durum sadece muhatap buhranı ile değil kültür buhranı ile de karşı karşıya gelmemize neden olur.

‘İnkılabın Mimarisi’ adlı yazıda Safa, Osmanlı kültürünün melez ve orijinal halinden, çürümeye doğru giderken temelli bir değişmeyle karşı karşıya kaldığını belirtir. Yazar, kültürel değişmenin kaynağını kültürden alacağını söyler. Bu duruma örnek olarak harap bir konağın bir apartman haline gelmesinin mimarlık kültürünün ve tekniğinin eseri olduğunu ifade eder. Yazar, konağı yıktıktan sonra onun sağlam kalan malzemesinden nasıl bir binadan faydalanacağımızı bilmediğimiz için, onun yerine bir apartman yapamadığımızı belirtir. İşte bizim de Osmanlı kültürünün harabeleri önünde kalışımızı buna benzetir. İçinde bulunduğumuz kültür buhranını da ne yapacağımızı bilmememize bağlar.

‘Kitapsızlar’ adlı yazıda Safa’ya göre Bazı düşünce ve fikir adamlarının hatta yazarların bile kitabı yoktur. Oysaki kitapsız medeniyet kitapsız ilerleme, kitapsız kalkınma olmaz. Oysaki bizde birçok kitapsız düşünür kürsülerde ve en güzel yerlerde kendilerini anlatmaktadırlar. Bizde kitabın önemini en nihai güzel ifade eden kişi ise Necip Fazıl Kısakürek’dir. ‘Büyük Doğu’ adlı eserinde yer alan düşünceleridir. Bunu: ‘*Kitap mefhumu bizde azizdir. Zira en büyük kitap Allah’ındır. Allah’a bağlı olmayanlara kitapsız! diye hakaret edilmesi de aynı mananın nihai tecellisiyle yokluğunda felakete işaret…’* (Safa, 1976, s.164) şeklinde ifade eder.

Bizim Cumhuriyet adlı yazısında şöyle der: Atatürk’ün tabiriyle biz bize benzeriz. Safa burada da bir yerde batıdaki cumhuriyet ile bizim cumhuriyetimiz arasında ilişki kurarken batıda cumhuriyet rejiminde siyasi partiler vardı ve halk, çeşitli partilerin namzetlerine istediği gibi oyunu verebiliyordu. Atatürk’ün Cumhuriyetinde ise halk, Halk Partisinin namzetlerinden başka kimseye oyunu veremezdi. Bu namzetlerin çoğunu da Atatürk tayin ederdi. Batı cumhuriyetlerinde fikir ve içtihat hürriyeti vardı. Ata’nın Cumhuriyetinde ise Halk Partinin altı okundan başka herhangi bir fikir sahibi olmak, rejime ihanet sayılırdı. Bu konuda Safa Atatürk’ün yaptığı siyasi durumlara eleştirel bir bakış sunmuştur. Bir yerde serbest düşünce ve demokrasinin hâlâ yerini bulamayışını tenkit eder.

‘Devrim yobazı’ devrim, devrilmek fiilinden üretilmiş bir kelime olduğuna göre ‘ani değişme’ manasında kullandığımız ‘inkılap’ kelimesinin Türkçesi olamaz. Değişmek bir şeyin yerine başka bir şey gelmesidir. Millet olarak bazen buhran içine gireriz bu

aslında bir kişinin buhranı değildir. Bu endişe Tanzimat'a kadar gider. O zaman yazar ve düşünürlerin de buhranları aynı buhranlardır. Dava, parti davası değildir, dava kendi davamız, tarih mirasıdır, millidir ve mesuliyetler müşterektir.

"Atatürk Milliyetçiliği ve Tarih Görüşü" adlı makalede Türklerin ilk yurdunun Orta Asya olduğu görüşüne yer verir. Burada bizim öz vatanımızdan ve Orta Asya'daki tarihimizden bahsedilir. Ne kadar ileri ve kökleri geçmişe dayalı bir medeniyet olduğumuz üzerinde durulur. Ayrıca birçok farklı bölgede ileri olan medeniyetler kurduğumuz belirtilirken, tarihi geçmişimiz gözler önüne serilir. O zamanlar ileri bir seviyede olan medeniyetimiz sayesinde Avrupa'nın karanlık mağara hayatından kurtulduğu belirtilir. Atatürk bu tarihi geçmişimizin öğrenilmesi için Türk Tarih Kurumu'nu kurmuştur. Fakat yazara göre bu kurum, bize Türk tarihini unutturmak için adeta elinden geleni yapar.

Bizde her dönem laiklik üzerine birçok tartışma yapılır. Din ile devlet işlerini birbirinden ayırmak olarak tabir edilen laiklik; tam anlamıyla ülkemizde araştırılmamış ve incelenmemiştir. Din softaları ve inkılap softaları laikliği dinsizlik olarak ele alır. Oysaki bu durum bizim ülkemizde sert şekilde eleştirilirken Amerika ve Avrupa devletlerinde, devlet dine lakayt kalamaz Amerika'da devlet adamları İncil'e el basmadan vazifeye başlayamazlar. Fransa'da dua ile tedavi edilen kasabalılar vardır. Birçok Avrupa ülkesinde Dinî-siyasî partiler vardır. Türkiye'de ise laiklik mefhumu sürekli suiistimale uğramıştır. Bizde batılılaşma ve laiklik anlayışı ise Batıdakinin tam aksidir. Aynı zamanda bir 'Ahlak Buhranı' da yaşanmaktadır. Bazılarına göre okullarda ahlak dersi okutularak bu durum çözülebilir. Bazılarına göre terbiye öğretilmez yaşatılır ve alıştırılır. Bu buhran fertler arasındaki sosyal bağların çözülüşünden ve her insanın kendi çıkarlarını müşterek menfaate tercih etmesinden doğar. Bu ahlak buhranının en büyük ve çirkin örneklerine sosyete denilen sınıfta rastlanır. Milli davalara karşı tarafsızlığı, paradan ve lüksten başka hiçbir değer tanımamasını ahlak ve sosyal davalara kaçmaları ve sorumsuzca davranmaları üzerinde eleştiride bulunur.

'Kafamızın İçi' adlı yazıda Peyami Safa, Avrupa'da ve Amerika'da yapılan reklamlarda Türk'ü temsil eden kesimin genelde palabıyıklı, kavuklu, şalvarlı bir

yeni çeri ağası olarak gösterildiğine dikkat çeker. Tanzimat'la, Batılılaşmaya başladığımızın farkında olan bu devletlerin, doğruluğu söz konusu olmayan bu tarz gösterimlerle Türk halkına karşı saygısızlık yaparak kendi halklarının ilgilerini çekmeye çalıştıklarını belirtir.

'Japon Mucizesi' adlı yazıda yazar, Japon inkılabının önce Avrupa metot ve sistemlerini kabul etmeğe kendi sosyal bünyesini değiştirmekle ve derebeyliği tasfiye etmekle başladığını belirtir. Türk inkılabının ise bu anlayış içerisinde yapılmadığı için milli ve dini değerlerden taviz verdiğini ifade eder. Safa, Avrupalılaşma sürecinde Japonya'nın yirmi yıllık gibi kısa sürede gelişmiş ülkeler arasında yer almasını da milli geleneklerine ve dinî inançlarına bağlılığına bağlar.

Bizde din ile ilmin bir arada olamayacağını düşünen guruplara rağmen **'Müspet İlim ve Din'** birbirini tamamlayan pazıl gibidirler. Safa, kendine gelen isimsiz mektuptaki inançsız bir kişinin kendisine ilim ve dinsizlik üzerine söylediği sözlerden Whittaker'i örnek göstererek kitabından alıntı yapar.

> '*Fikirlerin sadece ilmi çemberi içinde kaldığımız müddetçe, dünya bize düzgün bir nizam içinde, ebedi kanunlarla idare edilen bir mekanizma gibi görünür: fakat kâinatın doğumu ve ölümü öyle bir hududa dayanır ki, orada bu tasavvurun değeri kalmaz. Onları anlamak için ilmin bilmediği ve dinin tefsir ettiği bazı gerçeklerin veçhelerini nazara itibar almak lazım gelir'* (Safa,1976, s.207).

Alman düşünür Einstein'ın dediği gibi: *'ilimsiz din, topal; dinsiz ilim, kördür'.*

'İki Türkiye' adlı eserinde Safa, Avrupa köyleri ve şehirleri arasındaki farkın her gün kapandığını belirtir. Fakat bu fark Türkiye'de bazı istisnalar hariç gün geçtikçe artmaktadır. Yaşam standartları, eğitim, kültür, maddi kaynak ve değerler, düşünce biçimleri, sağlık ve hatta giyim kuşamdaki farklılığa dikkat çeker. Hatta Türkiye'de inkılaptan ve demokrasiden bahsedildiği zaman bile birkaç şehir hariç birçok yerdeki kimse tarafından bu kavramların ne olduğunun bilinmeyeceği gerçeğine değinir. Safa için amaç ileri seviyeye erişirken aradaki bu farkı kapatmak ve ileri hareketleri yurdun her kesimine götürmektir. Bu bağlamda herkes elini taşın altına koymalıdır.

'Üniversitelerimiz' adlı makalede de Safa, üniversitelerimizde dünyaca da tanınan önemli liyakatli hocaların varlığından bahseder. Yalnız bunlar Batıda olduğu kadar

çok değillerdir. Sayısı oldukça az olan bu kesimde ilim irfan adamları ise yetmemektedir. Daha fazla ilim adamına ve bilimsel araştırmaya ihtiyaç vardır. Bu bağlamda Safa birçok hoca olmasına rağmen köhneleşmiş üniversite işleyiş sistemini eleştirir. Çünkü yeteri kadar kitap ya da ders notu yayınlamayan profesörler ve kadro bekleyen fakat uyduruk işlerde çalışan liyakatli gençler, boğaz tokluğuna ve yalnız öğle yemeğine çalışan asistanlar bunlara dikkat çeker. Bazı hocalarımızın ise Avrupa'ya ve Amerika'ya gitmelerine rağmen ilmi mahsullerini hesabını vermemesi eleştirilir.

Safa, Doğu-Batı sentezini anlattığı bu kitapta komünizme ve bazı komünist inancı savunan yazarlara karşı eleştiride bulunurken özellikle **'Atatürk ve Davamız'** adlı makalede Ata'nın da komünist anlayışa karşı büyük bir mücadele verdiğini belirtir. Özellikle bu yazısında Nazım Hikmet'e ve onun yoldaşlarına eleştirilerde bulunuyor. Bazılarının kendi renklerini belirtmelerine rağmen Türkiye'de hala kendini saklayan ama sayıları fazla olan böyle komünistlerin varlığını anlatıyor. Komünistleri özellikle de Nazım Hikmet'i domuz olarak niteleyen Safa bir müstearın kendisi ve Ulunay'a yönelik bir yazıda kendilerine karga, hapse giren komünistlere ise kıymetli kuşlar benzetmesinin yapılmasını tenkit eder. Safa, Atatürk'ün de komünistler için kendisi ile benzer düşüncelere sahip olduğunu Ata'nın sözüyle izah eder: '*Şurası unutulmamalıdır ki, Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmelidir*' (Safa, 1976, s.229).

'Dönenler ve Ayak Direyenler' adlı yazıda da komünistlere karşı eleştirilerde bulunurken dünyada anlaşılan ve uygulanmaya çalışan Marksizm ve komünizm düşüncesinin bir tefekkürle gerçekleştirilirken, bizdeki sözde düşünürlerin ise maşa gibi kullanıldığı gerçeğini sunar. Bu gerçeği o kişilerin de bilmesine rağmen ateşe düşüp kalacaklarından korktuklarını söyler. Zaten Safa bunların hiçbirinin de gerçek Marksizm'i anlayacak ve bilecek kadar dil, felsefe ve sosyolojiye de sahip olmadığını gerçeğini belirtir.

2.3. Din İnkılap İrtica

"Ordu, Muhafazakârlar ve Mürteciler" (Düşünen Adam, 21 Haziran 1961)

Her millet inkılabını kendine göre yapar. Türkler, askeri bir millettir. İnkılaplarını ordu askerce yapmıştır. 1908 Meşrutiyet İnkılabı, 1923 Cumhuriyet İnkılabı, 1960 Milliyet ve Hürriyet İnkılabı ordunun eseridir.

Safa'ya göre her memlekette ordu muhafazakârdır. Çünkü önce vatanı muhafaza eder ve onunla birlikte milletin bütün tarihini, bütün canlı geleneklerini, kültür hazinesini ve manevi değerlerini muhafaza ettiğinin farkındadır. Muhafazakârlık ve inkılapçılık birbirinin tamamlayıcısıdır. Her canlı varlık, var olabilmek için hem kendi özüne sadık kalmaya hem de değişmeye mahkûmdur.

Mürteci, muhafazakârların soysuzlaşmış tipidir. Mürteci geçmişi geleceğe bağlayan köprüyü geçmek istemez, ona arkasını döner ve zamanın tek bir dilimine takılıp kalır. Muhafazakâr, bu köprüyü kurar ve üstünden geçer. Bir ayağı geçmişte olmayan köprünün geleceğe kurulamayacağını bilir. Zengin bir tarih şuuruna sahiptir. Devrimci değil inkılapçıdır. Devirmez yaratır, geçmişin temelleri üzerine geleceğin çatısını kurar. Bu temellerden mahrum devrimler yıkılmaya mahkûmdur. Her inkılap yıkıcı olduğu nispette yapıcı olduğu için, dünden aldığını yarına ödemek zorundadır. Bu borcu ödemeden tarihin sahnesinden çekilemez. Safa bu yazısında muhafazakâr ve mürtecinin hayata bakışlarını ve düşüncelerini farklı pencerelerden bize sunmaya çalışır.

Safa, kâinatın yaratılış meselesi üzerine düşüncelerini **"Allah'ımıza Ait Sorulara Bir Cevap"** (Tercüman, 7 Eylül 1959) adlı yazısında ifade eder. Kâinatın yaratılışını tesadüfe değil, Allah'ın varlığına bağlar. Kâinatı vücuda getirirken atomdan sayısız yıldızlara ve galaksilere kadar, çok sayıda elemanın yan yana gelmesinin tesadüf olamayacağını düşünür. Bunu da anlatmak için önüne klavye koyulan bir maymunun rastgele bastığı tuşlarla Shakespeare'in bir eserini meydana getirmek için oluşan milyarlarca ihtimal örneğini söyler. Çünkü ikisi de ilim adamlarının izah edemeyeceği kadar zor bir denklemdir. Böyle kusursuz ve bütün varlığı ve yokluğu içine alan kâinatın tesadüfen oluşması ve işlemesi ihtimalinin bile söz konusu olamayacağı gerçeğini dile getirir.

Akıl ve iman bağlamında ise; Safa imanın terkibinde aklın da, ihtirasın da, hayalin ve faraziyenin de yer aldığını söyler. Çünkü Safa'ya göre iman, içindeki ihtirası akıl tasvip ettiği ve makul bir faraziye haline getirdiğinde sağlamlaşır, cahillere ve bilgisizlere akıl dışı tesirlerle sirayeti artar. Yobazın imanında ise ince ve ilmi bir tahlile tahammül yoktur. Çünkü akli olmayan bir iman tipi mevcuttur.

"Akıl ve İman Arasındaki Münasebet" (Tercüman, 5 Ocak 1959) ilim ve imanın birbirinin varlığını kanıtlayan ve destekleyen durumlarından söz edilir. Dini iman sahibi olup olmamakta herkesin hür olduğunu söyleyen Safa imanlıların da imansızların da kesin bir hükme varmamak için sadece arzu ve nefret duygularına tabi olmamalarını, akla ve ilme danışmaları gerektiği gerçeği üzerinde durur. Şüphenin modern ilmin ve felsefenin kontrolünden geçmeyen imanın da irtica ve yobazlığa kadar gideceğini belirtir**.**

"İlim ve Din Kavgası" (Türk Düşüncesi, Şubat 1960) Bu yazıda Safa, ilim ve din arasındaki münasebetten bahseder. Duruma Türkiye'de gösterilen ilgisizlik üzerinde durulurken ilim adamlarının dini, din adamlarının da ilmi, kendi ilgi sahalarının dışında bırakmaları, iki görüşün de birbiri üzerindeki yanlış ve eksik fikirlerini beyan etmelerini eleştirir. Durum ülkemizde böyle iken İngiltere ve Avrupa ülkelerinde çalışmalarını yapan ilim adamlarının eserlerini ve yaptıkları araştırmaları din adamlarına ithaf etmeleri üzerinde durulur. Din adamlarının da ilim adamlarına çalışmaları için maddi ve manevi desteği sağladığı gerçeği üzerinde durur. Safa'nın yine ilim ve din bağlamında yazdığı bir diğer yazısı ise **"İlimle Din Arasında Kavga Var Mı?"** (Tercüman 17 Ekim 1959) adlı düşüncedir.

"Fezanın Fethi ve Din" (Son Havadis, 14 Nisan 1961**)** adlı yazıda, Safa, din ve ilim arasındaki bağı incelerken dünyanın en dindar milleti Amerikalılar ile dünyanın en dinsiz milleti Rusların ilim, teknik ve endüstride birbiriyle yarış halinde olduğunu söyler. Bu düşüncelerden hareketle ilim ve teknik alanda ilerleme ile din arasında pek bir alakanın olmadığı görüşünü savunur. Dinin ilerlemeye mani olmadığı gibi dinsizliğin de ilerlemeye mani olmadığını belirtir.

Bizim ülkemizde ise ilim ve dinin birbirine zıt ve birbirini engelleyici güç olarak algılanmasını gerçek manada teknik ilerlemenin önünü kesen güç olarak görür.

"Allah'a Dönen Allahsızlar" (Tercüman, 11 Şubat 1960) Safa kendisine mektup gönderip cevap isteyen okuyucusuna dinsizlerle Allahsızları birbirine karıştırmaması gerektiğini belirtiyor. Ernest Renan gibi dinsiz olup Allah'a inananların var olduğunu söylüyor. Hatta Allah'a inanmadıkları halde, ömürlerinin ortalarında hidayete erenlerin de olduğunu belirtiyor; örnek olarak pozitivizmin kurucusu Auguste Comte'u gösteriyor. Ölümünden 12 yıl önce 1845'te Mistisizme döndüğünü belirtiyor. Başka bir örnek olarak da şair Baudelaire'i gösterir. 'İsyan' adlı eserinde Allah'a karşı söylediği sözlere karşılık 'Çırılçıplak Soyduğum Kalbim' adındaki günlüğünde ise artık sabahları uyanır uyanmaz Tanrıya dua ettiğini söylediğinin altını çizer. Aslında Safa, Allah'ı inkâr etmenin kabul etmekten daha zor olduğunu belirtir.

Safa '**Manevi Değerler' Meselesi** (Tercüman, 4 Nisan 1959) adlı makalesinde manevi değerler ve ahlakla ilgili düşüncelerine; **'Dinsiz Ahlak Mümkün müdür?'** (Tercüman 13 Ekim 1959) adlı makalesinde dinsiz ahlak hususundaki görüşlerine yer verir. '**Nereye Gidiyoruz?'**(Türk Düşüncesi, Şubat 1956) adlı makalede toplumun içerisine düştüğü manevi buhrana dikkat çeker. '**Manevi Boşluklarımızı Nasıl Dolduracağız?'** (Tercüman, 30 Kasım 1959) adlı yazsında bu soru Safa'ya bir röportaj esnasında sorulur ve Safa önceden insanların manevi değerlerini yönlendirenlerin şeyhülislamlar olduğunu fakat laiklik inkılabından sonra artık öyle bir kurum olmadığını din ile devlet işlerinin birbirinden ayrıldığını belirtir. İlahiyat fakültelerinden ve imam hatip okullarından bahsedilir. Fakat yazar oradaki profesörlerle konuşulduğunu sadece bir tanesinin gerçek inanan olduğunu söylerken aslında Amerikalılar ve Avrupalılarla bizim laiklik anlayışımızın farklı olduğunu anlatır.

Safa 'Yine Ahlâkımız' adlı makalesinde **'İyi Adam, Kötü Adam'** (Havadis, 22 Eylül 1960) adlı yazısından yola çıkarak "iyi olan kim? Kötü adam kim?" bilinmezliğine dikkat çeker ve "aslında sana göre iyi olan aslında bana göre iyi mi?

Ya da sana göre kötü bana göre kötü ne?" Sorularına cevap arar. Çünkü artık '*iyi adam yok saf adam vardır. Kötü adam yok, açıkgöz adam vardır.'*

Safa, bizde ahlakı iki köke bağlamak gerektiğini savunur. Biri dini, öteki de millidir. Safa'ya göre ahlaksız bir din ve dinsiz bir ahlak yoktur. Dinsiz ve ahlaksız bir adamın din köklerinde atalardan kalma veya çevreden çocukluk terbiyesinden aldığı dini tesirler yaşamaktadır. Allah korkusu şuur altında saklıdır.

'Yobaz ve Solcu Misyoner' (Milliyet, 10 Nisan 1958) Solculara karşı olan ve onların yaptıklarını yobazlık olarak gören Safa solcunun her yerde dolaşıp halk arasında dinin ilime aykırı olduğuna dair telkine çalıştığına dikkat çeker. İlim ve tekniğin vatanı sayılabilecek Amerika'da, İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da, İtalya'da ise din hayatı vecd halinde yaşanmaktadır. Amerika'da kilisesiz yolcu vapuru olmadığını, kilisesiz üniversite, semt ve mahalle bulunmadığını dile getiren Safa, mabetlerin insanlar ile dolup taştığını belirtir. Zamanın en büyük ilim adamları ise dindardır. Einstein, Gabriel Marcel… Batı dinsiz olmadığı gibi, Batılılaşmak da din düşmanı olmak demek değildir. Batılaşmayı dinsizlik gibi göstermeye çalışan solcu misyoner de bir inkılap dolandırıcısıdır. Safa aynı zamanda 'insanları tanrılaştırma' zihniyetine de karşı çıkar. Bizde de insanı tanrılaştıran kozmopolitler, Atatürk'ü tanrılaştıran devrimbazlar, Said-i Kürdiyi tanrılaştıran mahutlar, Mevlana'yı tanrılaştıran hayranları olduğunu belirtir ve bazı örnekler verir. Oysaki batı medeniyeti böyle değildir. Tanrılaştırmayı hiç affetmez. İslamiyet'te de Allahtan başka ilah yoktur anlayışı vardır.

'Ruhta Huzur ve Sükûn' (Tercüman, 29 Ekim 1959**)** adlı makalesinde Safa dinin ve Müslümanlığın ruhi bir tedavi olduğu görüşündedir. Bunu da en güzel bir örnekle bizlere vermektedir. Şuur altımız bir depo gibidir. Orada sadece kendi düşüncelerimiz, hatıralarımız, yaşanmış binlerce anın tesirleri, intibaları ve bunlara bağlı inançlar, fikirler, emeller, korkular değil içinde bulunduğumuz cemiyete, onun tarihine, atalarımızın kanımıza doldurduğu irsi özelliklere göre de zengin bir muhteva vardır. Bazen bilinçaltımızda bir sorun olur ve buhrana uğrarız. Bilinçaltımıza bile düzenleyen bir kudret vardır Allah ve kitabı bizi buhrandan

kurtarır ve düzlüğe çıkarır. Dua ve inancımız o anda en büyük şifa vericimiz olur bizi karanlıktan aydınlığa çıkarır.

'Boş Bilgi ve Boş İtikatlar' adlı yazısında boş bilgi ve boş itikatlara karşı da savaşılması gerektiğini düşünür. Boş itikatların sadece bizde değil Avrupa'da da olduğunu hatta bizden daha fazla olduğunu ve onların bu boş bilgilerle savaştıklarını anlatmıştır. Kırık ayna önünde saç taramak, ilk önce sağ ayakkabıyı giymek, günde en aşağı bir kere oda içinde şemsiye açmak, ayın on üçüne tesadüf eden bir Cuma günü evlenmek… vs. Boş itikatların materyalistleri bile etkisi altına aldığını boş inançların sadece bizde değil her kültürde var olduğunu ve bilinmeyen var olduğu müddetçe herkesin inanmaya devam edeceği gerçeğini sunar. Bunun en büyük kanıtı olarak 'şans' kelimesinin hala saltanat sürmesini gösterir.

Dini değerlere önem veren Safa, **"Hekim ve Filozof Gözü ile Bayram"** (Tercüman, 28 Şubat 1960) ve **"Ramazan Gufran Ayıdır''** (Milliyet, 12 Mart 1959) adlı yazılarında hekim gözüyle Ramazan'ın vücudun sağlığı için güzel bir perhiz ayı olduğunu söyler. Filozof gözünde ise nefsi terbiye etme yolunda ruhun ve bedenin terbiye ayı olarak niteler. Yazar, Ramazan'dan günahlarımızın bağışlanması için tövbelerimizin kabulünün makbul olduğu bir ay olarak bahseder.

'Regaip ve Yılbaşı Geceleri' (Tercüman, 26 Kasım 1959): Müslüman için Regaip gecesi ibadet gecesidir, yılbaşı gecesi ise kutlanmaması gereken sıradan bir gecedir. Aslında eğlenmenin İslam dini için haram olmadığına tam aksine eskiden teravihten sonra insanların eğlenmek için toplandığına dikkat çeker. Sadece eğlenmek için mutlaka zil zurna sarhoş olmak ve cinsi arzuların tatminine gayri meşru çareler aramak şart değildir. Eğlencenin de meşru, nezih ve medeni şekilleri çoktur. Doğru bilgilerle İslam dinini doğru öğrenmemize dikkat çeker yoksa Kuran'ı ve İslam'ı soğuk ve cazibesiz bir din haline getirmenin bir anlamı yoktur. Din doğru öğrenilmeli ve öğretilmelidir.

'Anlaşılmayan Bir Cümlenin İzahı' (Tercüman, 28 Kasım 1959) adlı yazıda da din hususunda İslam'da ve Kur'an'da resmin, heykelin, musikinin haram olduğu iddia edilmesine rağmen böyle bir bilginin yer almadığını ve doğru olmadığını izah eder.

Bunların gerçekliğini araştırmayan insanların da bunları doğru gibi algılamasına tepki gösterir. Birçok softanın dinimizi yasak, tehdit ve korku dini olarak göstermesine tepki gösterir. Çünkü İslam dini insan dinidir, hürriyet dinidir, eşitlik dinidir, insanlık dinidir, müsamaha dinidir, bağışlama, yardım dinidir. Bunların hepsinin yanlış öğretilmesine karşıdır. Aynı zamanda **'Mevlid-i Nebevinin Suiistimali'** (Milliyet, 14 Nisan 1958) adlı yazısında da bu yanlış ibadetin üzerinde durur ve ibadetlerimizi hangi tonlarla ve nasıl yapacağımızı belirtir. Çünkü dua ve ibadetin çok defa fısıldar gibi, nefes halinde ve edepli bir şekilde okunması gerektiğini belirtir. Aynı zamanda böyle dini bir eseri, dinleyenlerin usanç getirecek kadar kötüye kullanmaya, soysuzlaştırmaya, hele bazen ona bir irtica propagandası yapmaya kimsenin hakkı olmadığını söyler. Dinimizde bazı suçların ve cezaların Kur'an-ı Kerim'de bildirildiğine değinen yazar, Kur'an-ı Kerim tefsirlerinin çağa uygun bir şekilde yorumlandığını, İslam dininin en mükemmel ve çağdaş bir din olduğunu ifade eder.

'Hırsızlık ve Kur'an-ı Kerim ' (Milliyet, 11 Ocak 1958) adlı yazısında Kur'an'ın Maide Suresi'nden bahseder: '*Hırsızlık eden kadın ve erkeğin, ibret verici olmak üzere ellerini kesiniz.'* Buna müteakip aynı surenin daha sonraki ayetinde herhangi bir günah işledikten sonra tövbe edenleri affedeceğini vaat etmiştir. Hangi suçun ne olduğu tabirinin açıklanması da mevcuttur; ancak Safa, burada zamanın icaplarına, ceza tekniğine ve imkânlarına göre âyete mana vermek gerektiğini belirtir.

2.3.1. İnkılap ve İrtica

'Bir Orta Doğulu'nun Düşünceleri' (Tercüman, 27 Nisan 1959) Ortadoğu Avrupa medeniyetini yaratmıştır. Ortadoğu'da Doğu-Batı kutuplaşması zaruridir. Uzak Doğu ve Uzak Batı arasında, büyük ve sistemli dinlerin (İbrahim dinlerinin) vatanı, Avrupa medeniyetinin anası, Ortadoğu'dur. Doğu Batı sentezini bir tahterevalliye benzeten Safa, dengeyi sağlayamayıp bir ucu havaya kaldırırken, öteki ucu boş bırakarak dengeyi kuramadığımızın dikkatini çeker. Safa Kalbimizi Doğuya, kafamızı Batıya çevirerek kendimizi bulacağımızı düşünür. Safa bunu şöyle belirtir:

> "*Bize dinbaz ve devrimbaz değil, dindar ve inkılapçı lazım. Şekilde kalan din ve şekilde kalan inkılap, ruhunu şeytana satmıştır.'' İmansız din ne kadar sahte ise, ilimsiz, izahsız ve ispatsız inkılap da o kadar uydurmadır"*(Safa, 2013a, 83).

'İnkılap ve Devrim' (Havadis, 22 Temmuz 1960) adlı yazısında 1923 Cumhuriyet'in ilanından sonra 'Devrim' kelimesin yerini 'İnkılap' kelimesine bıraktığını belirtir. Yazar, devletin ve milletin 'devrim' kelimesini kullananların asıl amaçlarını bildiğini dile getirir. Yazar, 'devrim' diyen bu kesimin, Atatürk inkılaplarını ve Kemalizm'i gerçek anlamlarından başka manalara çekmek istediklerini belirtir. Yazar, kendini devrimci olarak gösteren bu kesime ise 'devrimbaz' adını verir. Atatürk inkılaplarını ve Kemalizm'i farklı yerlere çekmeye çalışan **'İnkılap Dolandırıcıları'** (Milliyet, 25 Temmuz 1955) devrim devrim derler fakat ne onların Atatürkçülüğü ne de batıcılığı gerçektir. Bu **'Devrim Serserileri'** (Milliyet, 26 Mayıs 1957) edebiyatımıza da musallat olmuşlardır. Aslında bunların dile getirdikleri bir şey olmadığını söyleyen Safa bunların söylediklerini ceketi tersini çevirip giymek olarak görür. Dilde de her şeyde olduğu gibi halkçılığı savunduklarını fakat bunu halkı yükseltmek yerine aydını halk seviyesine düşürmek olduğunun görüşünü savunduğunu belirtir. Dilimize sahip çıkamadığımız gibi tarihimizle ilgili sorunların da olacağına dikkat çeker.

Doğu-Batı sentezinde yer verdiği gibi **'İnkılabın Mimarisi'** (Türk Düşüncesi, 1 Temmuz 1955) adlı yazıda inkılap yaparken tarihimizi neden bir kenara atıp her şeye sıfırdan başlamış olduğumuzu yeni nesillerin anlamayacağını çünkü yapılan hareketlerin yanlışlığı üzerinde durulduğunu belirtiyor. Yıkılan değerlerin yerine yeni bir şeyler inşa edecek değerler ya da mimarlar bulamayışımız bizim dünümüz, bugünümüz ve yarınımız arasındaki köprüleri de yıkmış ve inşası mümkün olmayan bir hale getirmiştir. Ama biz **'Avrupalılık Meselesi'** (Tercüman, 12 Nisan 1959) tutturmuşuz gidiyoruz, devrimcilerimiz ellerine bir kitap almadan Avrupalı gibi düşünülmez, bağlamında konuya değinmiştir. Oysa ki bütün dünya Avrupa'nın silahlarını, metotlarını, fikirlerini, kudret ve vasıflarını öğrenmiş ve almış yine Avrupa'ya karşı kullanmaya başlamıştır.

'Avrupa'nın Kaçırılması' (Son Havadis, 14 Kasım 1960): Doğu medeniyeti nasıl Batıya mecbur ise Batı medeniyeti de Doğu Medeniyetine muhtaçtır ikisi arasında bir sentez söz konusudur ve böyle devam edecektir. Bu sentezde bizim memleketimizde

ilim ve fikir yoluyla ilerlemelidir. **'Hayal Memleketi'** (Tercüman, 29 Haziran 1959) değil fikir memleketi olmalıyız. Safa âlimlerimizin azlığına rağmen şairlerimizin çokluğuna, demokrasi ve hürriyet gibi kavramları ilim yoluyla değil, Namık Kemal'in şiirleriyle öğrendiğimize, komünistliğin de Marx ile değil, Nazım Hikmet'in şiirleriyle öğrendiğimize dikkat çekmiştir. Zekâmızın serseri hayallerimize esir olmaması ve hayallerimize karşı zafer kazanmamız hususunda bize düşen görevler olduğunu belirtir. Türkiye'de delilsiz konuşmanın imkânsız hale geldiği gün, Türkiye'nin bir hayal memleketi olmaktan çıkacağını belirtir. Bunun gerçekleşmesi anlamında yapılan en büyük inkılap da Cumhuriyettir, fakat **'Cumhuriyet Bir Son Değil Başlangıçtır'** (Milliyet, 29 Ekim 1954) Birçok şeyin ilerlemesidir. **'Cumhuriyet İnkılabını Tamamlayacak İnkılap'** (Milliyet, 17 Kasım 1954) ise bürokrasidir. En basit işlemleri bile uzatan en önemli işlerin aksamasına neden olan bürokrasi, ilerlememiz önünde de bir sorun teşkil etmektedir. Bu duruma da engel olmak için de 'İdare İnkılabı' lazımdır.

'Arap Harfleri ve İrtica' (Tercüman, 16 Haziran 1959) Safa buna bir anısıyla örnek verir. Sirkeci'de yanına gelen bir genç kendisinden tarihimize ait eserler hususunda yardım ister, Safa, Rıza Nur'un Türk Tarihi adlı 12 ciltlik eserini önerir. Fakat Arap harfleriyle yazılı olan bu eser, Arap harflerini bilmeyen gencin işine yaramaz. İşte Safa bu duruma dikkat çeker. Ancak asıl zor olan Arap harflerini öğrenmek değil devrimbazların dilince öğrenmek irticadır. Çünkü onlara göre gerçek devrimci, eski harflerimizi bilmeyen, milli kütüphanelerimize girmeyen, girerse bir turist gibi, raflara duvara ve tavanlara bakan cahil kişidir. Safa aynı zamanda kendisinin de Latin harflerinin düşmanı gibi görünmesinden de rahatsızlık duymaktadır**.**

'Arap ve Latin Harfleri' (Tercüman, 9 Temmuz 1959) adlı yazısında Arap harflerinin okuma yazma açısından aslında kolaylık sağladığına dikkat çeker, milli kültürümüzle bağımızın kesilmemesi bakımından da Arap harflerini bilmenin öneminden bahseder. Safa'nın asıl amacı Latin harflerini atıp Arap harflerini getirmek değildir.

'Arap Harfleri' (Türk Düşüncesi, 1959) yazar Almanya'da Latin harfleri ile birlikte Alman Gotik harflerinin de öğretilmesine rağmen Türkiye'de ise Latin harflerinin

yanında Arap harflerinin de öğretilmesi anlayışının olmamasına değinir. Bu anlayışın önündeki en büyük engel olarak kendilerine devrimbazlar diyen kesimi görür. Safa, Arapça yazılmış bir tarihten ve edebiyattan bir şeyler öğrenmemeyi bilgisizlik olarak görür. Bu durumun edebiyatımızı ve kültürümüzü olumsuz yönde etkilediğini belirtir. Arapça eserleri Latin harflerine çevirip çoğaltmanın zor olduğunu bilen yazar, Tanzimat'tan ve Meşrutiyet'ten kalmış Dîvanların, Ahmet Haşim, Tevfik Fikret gibi şair ve yazarların eserlerinin hiç okunmadan edebî anlayışın olamayacağını düşünür.

Safa aynı zamanda **'Modern Adam Üzerine'** (Düşünen Adam, 19 Nisan 1961) adlı yazısında da tarihe verdiği önemi ve gerçek modern adamı tarif eder. Bir anısıyla başladığı yazısında yanlış düşünce biçimimizin hayatımıza etkisinden söz ederken aynı zamanda tarihçiliğe verilmesi gereken önemden bahseder. Bir arkadaşının yeni olmayan ve modern olmayan her şeyden, müzelerden, eski edebiyattan nefret etmesini ve hatta radyoda çalan alaturka şarkıyı bile sevmeyip değiştirmesini modern adamlık görmesine dikkat çeker. Bu yanlışlığı desteklemek için de C.G.Jung'un 'Modern Adamın Psişik Meselesi' adlı yazısında ; '*Geçmişi inkâr etmek ve şimdiki zamandan başka bir zamanın şuuruna sahip olmamak halis yalandır. Bugün ancak dün ve yarın arasında mana kazanır. Dünden uzaklaşan ve yarına yaklaşan bir geçiştir'* (Safa, 2013a, s.113) sözünü hatırlatır. Burada zamanın dünün, bugünün ve yarının öneminden bahseder. Safa, içinde bulunduğumuz zamanın, dünümüzden ve yarınımızdan izler taşıdığını belirtir. Anın her kademesinin önemine dikkat çeker. Sözde modernlerin bazılarının ise en çok inkâr ettikleri şeylerin tuzağına düştüklerini belirtir. O kişilerin dışarıdan giyimleri ve hareketleri Avrupai bir tarzdır. Fakat o insanların o kadar gelenekçi ve Hurufi yaşarlarken el falı ve kahve falı nerede bakılsa hemen oraya koşup yıldız name açtırmalarını ve hatta şifacı hocalara bile başvurmalarını eleştirir. Sözde modern adamlar bugünün tadını çıkarıp sadece bugünde yaşarken, sahici modern adam ise üç zamanda da yaşamasını bilir. Modernlik bir güne münhasır olmadığı için devamlıdır. Çünkü Safa'ya göre modern adam geçmişi, bugünü ve yarını aynı liyakatle temsil eder. Modern olduğu kadar muhafazakâr, muhafazakâr olduğu kadar da inkılapçıdır.

Safa'ya göre tarihi inkâr edersek irtica tehlikesi, geleceği inkâr edersek ihtilal tehlikesi, yani iki tehlike de karşımıza çıkar. **"Fikir Değil İhtiras Kavgası"** (Tercüman, 30 Mayıs 1959) adlı yazısında bizim ve Batının kavramlara farklı yaklaşmamızın ve anlamlandırmamızın düşünce hayatımızı da etkilediğini belirtir. Mesela irtica Batıda bugünkü halden öncekine dönme demektir. Fakat bizde ise anlamı, gerileme değil, felsefi, sosyal ve siyasi bir sisteme bağlı dünya görüşüdür. İnkılaplaşma ise bizde sistemsiz, mahiyeti belli olmayan bir Avrupalılaşma ve yenileşme, demektir. Batı zaten Avrupalı olduğu için inkılaplaşmanın anlamı da bizimkinden farklıdır. Safa, izahlarını bile yapamadığımız bu kavramları aklımıza estiği gibi kullanmamızı da fikir planı olarak değil ihtiras kavgası olarak görmektedir.

Milliliğe ve bizim olana her zaman değer veren ve bunu da önce dilimizde başlayarak düşüncelerimize kadar devam ettireceğimizi öne süren Safa **"Milli Varlığımızın Nöbetçisi Gençlik"** (Tercüman, 17 Mayıs 1959) adlı yazısın da bazı dil yobazlarına rağmen ve kızıl tehlikelere karşın duyarlı gençlerimiz olduğuna dikkat çeker. Bazı gençlerin dile verdiği önemi milli bütünlüğümüz ile birleştirir. Safa Türkçülük ve özcülük adı altında yapılan dil değişimlerinin bugün bulunan lügatte bulunmayan, uydurma kelimelerle doldurarak gençliğin okuyacağı eserleri anlaşılmaz hale koyduğunu savunur. Yurt içinde ve bilhassa yurt dışında kalan Türklerin birbirleriyle anlaşmalarını önler. Memleket içinde dil ve fikir ikiliği yaratır. Şanlı tarihimiz ve eski edebiyatımızla ilgimizi keser. Birçok kelimenin Arapça olması dolayısıyla Arap ve din düşmanlığını körüklemek suretiyle İslam'daki kardeşlik prensibini yıkar.

Solcu ajan ve elemanlar gençlik içinde, hatta yaşlılar arasında gafil avına çıkarlar. Şuurlu gençler arasında solcu ajanların ağına düşmeyecek inkılapçı gençlerin olması Safa'yı gelecek hususunda ümitlendirir. Safa'ya göre bu bilinçli gençler varken, solcu ajanların memleketi ikiye bölüp, milleti birbirine düşürüp çıngar çıkarmaya çalışması boşunadır.

Safa, inkılaplarımızın yanlış anlaşılmasına inkılapçılığın gelenek düşmanlığı olarak görülmesine dikkat çeker. **"Gelenek Düşmanlığı ve İnkılaplarımız"** (Düşünen

Adam, 31 Mayıs 1961) adlı yazıda gelenek düşmanlarının kendisine inkılapçı süsü veren ve bunları da Atatürk'e dayandıran görüşlerine karşı çıkar. Dini değerlere sahip çıkan ve koruyan Atatürk'ün gelenek düşmanı olmadığını belirten yazar aynı zamanda gelenekçiliğin kötü bir şey olmadığına dair düşüncelerini Poul Bourget'in sözleri ile destekler. '*Bir millet kendisine uygun müesseseleri ancak şuuraltı hayatının asırlarca süren devamında gelenekleri ve görenekleriyle bulur* (Safa, 2013a, s.127).

Safa, laiklik kavramını yanlış anlayan ve savunan Nadir Nadi'ye de **"Ne Demek İstiyor"** (Tercüman, 18 Ocak 1960) adlı yazısında cevap verir ve Nadi'nin Fransız elçisinin Müslüman Türk kadınıyla evlenmesini gerçek laiklik olarak söylemesini tenkit eder. Böyle durumların çok daha önceden beri var olduğunu hatta Abdülhamid'in de gayrimüslim bir bayanla evlilik yaptığını belirtir.

Din meselesini farklı farklı şekillerde birçok yazısında ele alan Safa **"Meselenin İçinde Meseleler"** (Milliyet, 11 Aralık 1958) adlı yazısında Avrupa ve Amerika ülkeleri gibi Hristiyan nüfusun fazla olduğu yerde yaşayan ailelerde İslamiyet ve Müslümanlığı tanıma ve uygulamada sıkıntılar çıktığını belirtir. Bu sorunu çözmek için Kur'an-ı Kerim ve Hz. Muhammed'i öğrenme ve anlamada yardım gerektiği üzerinde durmuştur. Çocuklarımızın Hristiyanlaştırılmaya çalışıldığı hususundan da bahseden Safa, aynı konuyu **"Bir Kocaman Dava"** (Milliyet, 18 Eylül 1958) adlı yazısında da dile getirmiştir. Fransız hastanesine götürülen bir hastaya hasta bakıcıların yardım ettikten sonra Hz. Meryem kolyesi verdiğini, kendisinin de görev yaptığı okulda fakir olan Müslüman çocuklarına yapılan yardımlar karşılığında misyonerlik faaliyeti olarak görülen haçlar ve kolyeler verilmesini tenkit eder. Çünkü bu şekilde fukara çocuklar Hristiyanlaştırılmak istenir ve misyonerlik faaliyetleri hayat bulur. Daha sonraları bu okullar kapatılır. Burada aslında Safa, Hristiyan milletlerin hangi ülke olursa olsun birlik ve beraberlik içinde olduklarını fakat Müslümanların ise ibrişimi kopmuş tespih taneleri gibi bir sağa bir sola savrulduğunu anlatır. Ayrıca İslam dinini sevdirecek rehberlerin olmadığı gibi aksine kuru, katı, sevimsiz, despotça bir yobazlık zihniyeti ve tahakkümünün Müslümanları bile İslam dininden soğuttuğunu belirtir. Hatta bu softa kafalılar din ile medeniyeti bile birbirinden soğutmuşlardır. Soğutmak yetmemiş bazı solcu kesim ve sözde

âlimler Allah'a, Peygamber'e, dinlere ve din ulularına hakarete kadar işi götürmüşlerdir.

"Bir Teklif Üzerine" (Milliyet, 19 Şubat 1958) adlı yazıda ileri devletlerin hepsinde dine ve din büyüklerine hakaret etmek ve dalga geçmek suç iken ülkemizde ve kanunlarımızda bu duruma yönelik bir suç veya suçlu kavramının olmaması tenkit edilir. Dine en az bağlı olan Rusya'da bile manevi değerler ve inançlarla alay etmek suç sayılır. Bizde ise bilmeden ve düşünmeden din hakkında konuşmak, dine karşı tavır almak âlimlik sayılır. Bu insanlar Amerika ve Avrupa'da ne kadar sağlam bir din müessesesinin olduğunu bilmeden ülkemizde çatlak seslerle: *"Amerika ve Avrupa'da din müessesesi can çekişmektedir. Onun yerini müspet ilim ve teknik almıştır. Bizi onlardan geri bırakan sebeplerin başında Müslümanlık vardır. Kendimizi bu beladan kurtarmalıyız"* (Safa, 2013a, s.141) tarzı yanlış söylemlerde bulunan kendini ve dinini bilmezler, Müslüman olan Alman atom âlimini ve benzeri düşünürleri görmekten acizdir.

"Allah Korkusu Kalmayınca" (Milliyet, 17 Ocak, 1956) adlı yazıda kızının, kardeşinin ırzına geçenler, yakın akrabalar arasındaki ensest vakalar anlatılır. Son zamanlarda ülkemizde fuhuş, zina, hırsızlık, batakçılık, dolandırıcılık ve vahşi cinayetlerin arttığını dile getirir. Safa ülkemizde bu durumun artmasının en büyük nedenini de Allah korkusunun olmayışına bağlar. Din öğretiminin ve ahlak eğitiminin azlığı sebebiyle bu olayların çoğaldığına dikkat çekilirken, Allahtan korkmayanın kanundan nizamdan ve devletten korkmasını beklemenin yanlışlığı dile getirilir. Dini eğitim ve ibadetlerin çoğalmasını irticanın çoğalması olarak niteleyen yaygaracılara rastlanılması, Avrupa'da ve Amerika'da ise kiliselerin çan sesleri ile inlemesi, kiliseleri doldurup taşıran insanlar arasındaki tezat duruma dikkat çekilir. Gerçek Batının dini değerlere olan saygısını Türkiye'de farklı algılayıp uygulamaya çalışan inkılap dolandırıcılarına karşı çıkılır.

"Laikliğe Dair Kitap Var Mı?" (Son Havadis, 7 Nisan 1961) gerçek laikliği dinsizlik olarak yorumlayan profesörlerimizin, Batı Devletleri içinde var olan dini siyasi partilerin manasını tam olarak bilemedikleri ve anlayamadıkları için bir eser meydana getirilmediği belirtilir.

"Çarpık ve Dar Manasıyla Laiklik" (Tercüman, 15 Ocak 1960) adlı yazıda dünyanın en laik devleti olan Fransa'dan örneklere yer verilir. Hiç kimsenin gerilikle suçlayamayacağı belirtilen Fransa'da şifalı bir kasaba olduğuna inanılan bir yerden örnek verilir. Laiklik bu kasabanın dini değerlerine, geleneklerine ve faaliyetlerine zarar vermez. Yazar, bu durumun ülkemizde yaşanması halinde bizdeki aydınların buna karşı çıkacağını ve dua için gidenlerin bile yobazlıkla suçlanacağını belirtir. Fransa'da var olan Lourdes kasabası tam da böyle bir yerdir. Fransa'da hiçbir gazete, yazar, siyasi parti, ilim adamı ve aydın bu dini inançlara dini tedavilere itiraz etmediği mucizeli kasabaya ve buna inananlara hücum edilmez. Bizde ise bu durumun tam aksi gerçekleşir. Ülkemizde sebebi bilinen ya da bilinmeyen bir şekilde din düşmanlığı artmaktadır. Oysaki Avrupa ve Amerika'da durum tam tersidir.

"Türkiye'de Din Düşmanları" (Milliyet, 16 Ocak 1956) adlı yazıda bazı kesimlerin laiklik ve Atatürkçülük maskesi altında yurdumuzu Sovyetleştirmeye çalışmaları tenkit edilir. Dinimizin öğretilmesine fırsat verilmediği için çocuklarımızın dini bilgilerden mahrum olmaları üzerinde durulur. Yazar bunu da Said Ali Toygarlı'nın kendisine anlattığı iki hatıradan yola çıkarak anlatır. 1952 olimpiyatlarının Helsinki'de olması sırasında Eşref Şefik ile başlarına gelen bir olayı anlatır. Amerikan spor ekiplerinin kendilerinin de kaldığı otele geldikten sonra orada yapay bir kilise kurulmasına, rahip ve zangocun sporcularla birlikte dini tören yapmasına ve dua etmesine hayret eder. Dindar Amerika örneği ile ülkemizdeki çocukların dinî bilgi ve terbiyeden mahrum kaldıklarına değinir.

"Amerika'da Din Öğretimi" (Milliyet, 13 Ocak 1956) yazılarında Amerika'nın dini değerlere verdiği öneme genel manada değinen Safa devletin de okullarda bu eğitim üzerinde özenle durduğunu belirtir. Hatta bazı özel okulların sırf dini bilgi vermek için eğitim yaptığına değinir. Üniversitelerde de durum aynıdır. İlahiyat fakültesi en fazla öğrenciye sahip bölümdür. Bu durumu bilen yazar Amerika'yı yükselten en büyük âmilin din olduğu gerçeğini söyler.

"Mecelle bir Şaheserdir" (Tercüman, 5 Haziran 1959) adlı yazısında Safa, devrimcilerin neden bütün değerlere karşı çıkıp onlar gibi düşünmeyen insanlara kötü davrandıklarını düşünür. Bu had bilmezlerin en büyük destekçisi olarak da

yavru komünistleri barındıran Cumhuriyet gazetesini gösterir. Ankara Siyasi Bilgiler Fakültesi'ndeki bazı öğrencilerin Mecelle lehine düşünüp Mecelleyi savunması devrimbazların hoşuna gitmez. Fikirlerini savunmak için çareyi farklı görüşü savunan öğrencileri kovalamakta bulurlar. Oysaki Avrupa'nın bile hayran olduğu, maddelerinin atasözü gibi dillerden dillere pelesenk olduğu Mecelle-i Ahkâm-ı Adliye, insan aklının kanunları mahiyetindeki hükmüyle bazı gerçekleri vecizelendirir. Değişen şartlarla birlikte belki birçok hükmü tatbik olunamaz, ama o döneminin Roma'sı ve Fransa'sındaki en büyük iki kanundan birisidir. Ahmet Cevdet'in hazırladığı bu kanun devrimbazların hedefi haline gelmiştir.

"Yine Mecelle" (Tercüman, 7 Haziran 1959): İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Mecelle düşmanları ve müdafileri arasındaki çatışma ve bazı devrimcilerin Tercüman gazetesini basıp sayılarını yakmaları; hele ki Ahmet Cevdet'in Fransız Akademisi tarafından dünyanın üç büyük hukukçusundan biri olarak madalya ile şereflendirilmesi ne korkunç tezattır.

"Laikliği Ters Anlayanlar" (Tercüman, 9 Haziran 1959): Bu yazıda da laikliği yanlış anlayıp dar kalıpları içerisinde yorumlayan devrimcilere dikkat çekilir. Aynı zamanda Mecelle üzerine konuşan birçok kesimin esasen Mecelle'yi incelemeden, Arap harfli olduğu için okumadıklarını belirtir. Laikliğin korunmasının neden dinin gelişmesiyle çatışan bir olay olarak nakledildiğine anlam veremeyen Safa, buna örnek olarak Amerika ve Fransa'da Protestanlığın ve Katolikliğin gelişiminin laikliğe bir engel olmamasına rağmen bizde bu durumun tepkilerle karşılandığını söylüyor. Söz konusu devletlerde kültürler farklı olsa bile her kesimin Hristiyanlık altında birleşmesine benzer bir durumun bizde söz konusu bile olmadığını söyleyen Safa, devrimcilerin laikliğe istedikleri manayı verirken kendileri gibi düşünmeyen insanların da istedikleri manayı verebileceklerini belirtir. Türk devleti laik bir devlettir. Laik devlet din karşısında tarafsızdır, ne Müslüman, ne Hristiyan ne de Musevi'dir**.**

"Türkiye'de Ramazan ve Din Hayatı" (Tercüman, 1 Mart 1960) adlı yazıda Safa; ülkemizde yaşayan Türk milletinin %98'inin Müslüman olduğunu ve Türk Devletinin laik olduğunu belirtir. Amerika, Avrupa gibi devletlerin dini bayram ve

törenlerde dininin gerektirdiklerini yaptıklarını hatta Rusya'nın bile 20.yüzyılda mabetleri ile din yaşamında yerini aldığına değinir. Türk Milletinin dini yüzünden geri kalmadığını ifade eden Safa gerilediğimiz için bağlarımızın zayıfladığını belirtir. Türk Milleti'nin bugünlerde İslam milleti olduğunu daha iyi anladığını söyleyen Safa, "zaten laik devlet olur, laik millet olmaz" der. Bu bağlamda esasen Cumhuriyetten sonra dinden bir uzaklaşmanın olduğuna dikkat çeker ve sebep olarak da dilimizdeki değişimleri örnek gösterir. Bu durumun Cumhuriyet nesli ile önceki nesil arasında farklılaşmaya neden olduğu üzerinde durur.

"Mevlid Münakaşası" (Milliyet, 9 Mart 1958) ve **"Üç Nesil Farkı"** (Yeni Mecmua, 5 Mayıs 1939) adlı yazılarında değişen çağla birlikte fikirlerimizin, hayatımızın, hatta siyasi görüşlerimizin bile değişebileceğine dikkat çeken Safa, kırk yıl önce yirmi yaşında olanla, yirmi yıl öncesi yirmi yaşında olan ve şu anda yirmi yaşında olan insanın aynı olamayacağını belirtiliyor. Burada yine tarihimizi öğrenmek için Arap harflerini öğrenmemize gerek olduğu üzerinde duran Safa, buz dağının görünen yüzüyle yetinmeyip görünmeyen yüzüne ve saklı tarihimize inmemiz gerektiğine vurgu yapar.

Safa 'İnkılap ve İrtica' bağlamında ele aldığı bazı makalelerinde de komünizme ve komünist düşünceye dikkat çekmeye başlamıştır. Her geçen gün çoğalan ve adeta bir parazit gibi üredığine dikkat çektiği bu durumdan **"Habis Ruh"** (Havadis, 25 Eylül 1960) olarak bahsetmektedir. Kötü ve soysuz düşünce olarak gördüğü komünistliği uydurma bir sosyalizm olarak niteler. Çünkü onlar ilmi Sosyalizm ve Marksizm değil, yıkıcı bozguncu, nesilleri birbirine katan uydurma bir sosyalistliktir. Atatürk'ün adına sığınan bu hainlerin, habis ruhları sıkıştığında "solcu" daha da sıkışırlarsa "sosyalist" olduklarını söyler. Safa bu kimselerin her türlü manevi değere, tarihe, dine, dile, milliyetçi değerlere ve siyasi iktidarlara karşı çıkıp yıkmaya çalıştıklarını söyler. Ayrıca bu kişilerin kimsenin anlamadığı bir dil ve ne olduğu belli olmayan bir düzensizlik içinde olan yaşam istediklerini belirtir. Milleti millete, kardeşi kardeşe düşüren, siyasi ihtilafları fitilleyen, hatta kan davası haline getiren düşüncenin komünizm olduğunu ileri sürer. Atatürk'ün de karşı durduğu bu anlayış ve cezalandırılan bu hareket yarım kalmıştır. Safa'ya göre bir ağacın dalının

kesilmesi ve daha sonra dalın aynı yerden daha gür bir şekilde hayat bulması gibi bu hareket de onun serpilmesine ve gelişmesine yaramıştır.

2.3.2. İrtica

"İrtica Nedir ?" (Türk Düşüncesi, 1 Mayıs 1959) adlı yazıda Safa, irtica kelimesini Türkçede "aksülamel", "aksi tesir", "tepki" ve sosyal planda "irtica", "gerilik" kelimeleriyle karşılar. Geriye doğru hareket anlamına gelen irtica, mevcut halden evvelkine dönmeyi istemektir. İrtica mahiyet bakımından ilerilik de ifade edebilir. Safa buna güzel bir örnek verir. *'Cumhuriyetten sonra Mutlakıyet idaresi gelse, Cumhuriyete dönmeyi isteyen bir hareket, zaman bakımından geriye, mahiyet bakımından ileriye bir harekettir.'* (Safa, 2013a, s.172).

İrtica ile kullanılan muhafazakârlık ise tarihçi ve gelenekçi, bugünü düne bağlayan kültür elçisidir. Dünsüz bugün ve bu günsüz yarın olmayacağı için muhafazakâr yeniliğe karşı koymaz, ancak yeniliğe ait değerleri tahrip etmesine de meydan vermez. Yobazlık ise ne irtica ne de muhafazakârlıktır. Yobaz samimi değildir, geçmişin, tarihin, din ve milliyetçilik esaslarının ne olduğunu bilmez. Tarihe ve geleneğe aşk derecesinde bağlıdır. Yobaz, Muhafazakâr veya irtica temayüllerini istismar ederek, kargaşa çıkarmak, rakiplerini ezmek, geçici bir nüfusla dünya nimetlerini elde etmek ister. Amaç dinin otoritesini temin etmek değil dini kullanarak makam ve servet sahibi olmaktır. Safa'ya göre dindar gibi görünen bu yobazlar, dinimizin yasak ettiği bütün suçları yapar ve her günahı işlerler. Bilgisiz ve haristir; söver, kendinden daha bilgisizleri kışkırtır. **"İlmi Manasıyla İrtica ve İrtica Dedikodusu"** (Tercüman, 19 Mayıs 1959) adlı yazıda yazar irtica yapan herkesin komünistler tarafından 'mürteci' olarak adlandırıldığını belirtir. Mevcudu muhafaza edip değerlerimizi dışarıdan gelen olumsuz etkiye karşı korumaya çalışan bu kimseleri muhafazakâr olarak adlandırır.

Batı medeniyetinde bütün aydınlar arasında müşterek ve değişmez bir kültür dilinin varlığına değinen Safa, bu dilin bir yapının tuğlaları gibi olduğunu ve filozoflar dışında hiç kimsenin onları yerlerinden kıpırdatamayacağını anlatır. Buna rağmen kavramla gerçeğin arasındaki uyumsuzluğa da dikkat çeker**. "Gericilik ve İlericilik"**

(Son Havadis, 1 Haziran 1961) adlı yazıda bazı terimlerin bizim dilimizdeki yanlış kullanımından bahseder. Ünlü dilcilerimiz Ziya Gökalp, Rıza Tevfik, İsmail Fenni… gibi yazarların terimler ve gerçeklikleri hususunda yaptıkları çalışmaların yarım kaldığından inkılap, devrim ve ihtilal kelimelerini bile birbirlerinden farklı olmalarına rağmen bu kelimeleri aynı anlama gelecek şekilde yanlış kullandığımızı belirtir. Yazar durumun bizim düşünce hayatımıza da yanlış yansıdığı üzerinde durur. İrtica kelimesini ilericilik ve gericilik olarak yanlış kullandığımızı söyleyen yazar ilericilik kelimesinin anlamını ne devrim ne inkılap ne de ihtilal olarak ifade eder. İşte bu yüzden Safa yanlış terimlerle konuşmak, yazmak ve düşünmemin doğru olmadığını belirtir.

"Sert ve Mutedil İnançlar" (Tercüman, 20 Mart 1960) adlı yazısında düşüncelerimizi etkileyen unsuru inançlarımız olarak görür. Çünkü her inancın sert ve mutedil şekilleri vardır. Safa'ya göre sert inançlar zıt fikirleri kabul etmez. Zıt fikirler arasında hakikatin olabileceğine önem vermez. Hatta savundukları düşüncelerin tenkidini bile istemez. Mutedil inançlar ise, hakikati arama yönünde kendilerine aykırı olan iddiaların da doğru olabileceğini düşünür ve hatadan kurtulmak için zıt inançlara da saygı gösterir. Yazar Batı'da büyük savaşlar sonucunda kazanılmış olan mutedil inançların varlığının Batıyı ileriye götürdüğünü, bizde ise sert inançların kavgalara sebep olduğunu söyler. Yazar Batı seviyesinden bizi uzak tutan anlayışın müsamahasız olan set inançlarımız olduğunu belirtir.

"Kitapsız Peygamberler" (Ulus, 17 Ocak 1951) Adlı yazıda Safa, komünist ve mürteci olan kesimin birçok kitap okumasına ve bilgisinin olmasına rağmen bu bilgiyi işleyecek idrak gücüne sahip olmadığını belirtir. Aydın olarak geçinen bu kesimin her gün gazete ve çeşitli yerlerde yazı yazmalarına rağmen kendilerinin oluşturduğu bir tek yapıtın olmadığına dikkat çeker. Yazarın cahil olarak nitelendirdiği bu insanların dünya sorunlarına karşı lakayt tavırlar ile çare bulduklarını söylemelerini ise gülünç bulur.

"İki Tehlike Arasında" (Havadis, 11 Ekim 1960) adlı yazısında Safa bazı meslektaşlarının irtica hususuna kendisi gibi hem fikir olmasına rağmen komünizm konusunu yok saymalarına anlam veremez. Meslektaşlarından bazılarının Rusya'yı

bizim dostumuz gibi görmesine rağmen sağı düşman olarak görmesine anlam veremez. Bazı meslektaşlarının ise Allah'a ve İslam dinine inanmayı gerilik, Marx'a ve Komünizme inanmayı ise ilerilik olarak görmesini tenkit eder. Pembe gibi gördükleri komünizmin aslında 'kızıl' bir tehlike olarak iç savaşlara sebep olduğunun farkında olan Safa yine de bunu yok sayıp 'Kahrolsun irtica!' diye bağırılmasına karşı çıkar. Menenjit hastalığı gibi ilerleyen ve beyinlerimize zarar veren bu hareketin yurda yayılıp 'Viva Castro' çığlıklarına dönüşmesine anlam veremez.

Safa millet, vatan, tarih, kültür, geleneklerimiz, geleceğimiz ve din gibi bazı konulara önem verir. Kültürü ve tarihi değiştirilmeye unutulmaya çalışılan bir milletin yok olmaya yüz tutulduğu gerçeğini idrak eder. Dış güçlerin bizim bazı değerlerimizi değiştirmeye çalışırken ülkemiz üzerindeki emellerinden vazgeçmeyecekleri düşüncesini de taşıdığını bilir. Bunun için **"Ayasofya"** (Yeni İstiklal, 9 Ağustos 1961) adlı yazısında beş yüz yıl önce Fatih Sultan Mehmet'in zaferinin sesleri olan ezan sesinin bazı dış ve iç mihraklar tarafından susturulmaya çalışılmasını örnek gösterir. Farklı kuruluşlar tarafından korunmaya çalışılan bu camiinin aslında Ortadoksluk'un merkezi haline getirmenin peşinde olanların varlığını bize anlatır. Ayasofya'nın cami haline getirilmesi düşüncesini yobazlık ile niteleyen kesimin ise dini inançlara saygı gösteren Sultan Fatih'i de bir yerde yobaz olarak gördüğünü belirtir.

Safa komünistler tarafından Atatürk'ün ilke ve inkılaplarının yanlış nakledilmeye çalıştığını belirtir, çünkü onlar Atatürk'ün milliyetçilik anlayışını bilmezden gelirler. Sadece bunu değil tarihe, dine kültüre verdiği değeri de yok sayarlar. Onlara göre Atatürk milliyetçi değildir. Halbuki Atatürk, Onuncu Yıl Nutku'nu *'Ne mutlu Türküm diyene'* cümlesiyle bitirmiştir fakat onlar bunu görmezden gelirler, onu gelenek ve milliyet düşmanı olarak göstermeye çalışırlar. Gerçek inkılapçılar durumun rehavetini bilirken bu devrimciler ellerinden gelen düzenbazlığı yaparlar**. "Atatürk ve Milliyetçilik"** (Son Havadis, 13 Mart 1961) adlı yazısında bunlardan bahsederken**, "Türkiye'de Irkçılık"** (Havadis, 8 Ekim 1960) adlı yazısında bizde tarih ve dil ırkçılığının Meşrutiyetle başladığına değinen Safa, aynı zamanın

dilcilerden olan Ziya Gökalp'in ve Halide Edip'in dizeleriyle bu düşüncesini destekler.

Ergenekon yurdun adı
Börteçine kurdun adı
(Gökalp)

Yeni Turan, güzel ülke
Söyle sana yol nerede?
(Halide Edip)

Sözlerini ırkçılık ve milliyetçiliğe dair söylenmiş en güzel sözler olarak görür. Darülfünun'da Türk Medeniyeti Tarihi Kürsüsü kurulmuş olup Radloff, Thomsen, Von le Coq'un Orta Asya'da yaptıkları dil çalışmalarının sonuçları anlatılmıştır. Türk dili araştırmalarında Türk tarihinin de ne kadar zengin ve eski olduğu belirlenmiştir. Tarihi Sümerlerle başlatan milletlerin yanında Türk milletinin tarihi varlığı ortaya çıkarılmış, bu milletin Osmanlı Devleti'nden ibaret olmadığı anlaşılmıştır. Atatürk'ün de önem verdiği tarih ve dil bilinci, Türk Dil ve Türk Tarih kurumlarının kurulması ve dil üzerine köken araştırılması yapılmasıyla anlaşıldı. Safa bizdeki ırkçılığın Nazi ırkçılığı gibi kafatasçı bir ırkçılık olmadığını anlatır.

Din ve ibadet özgürlüğü üzerinde duran Safa, Türkiye Devleti'nin laik bir devlet olduğunu söyler. Ama halkının yüzde doksan beşinin Müslüman olduğu bir ülke olduğunu her fırsatta dile getirirken kimsenin kimseye ibadetleri ve inançları hususunda karışmaması gerektiğini savunur. Bu hususta Batı Devletleri üniversitelerinde öğrencilerinin rahatça dini ibadetlerini yerine getirebilmek için Amerika ve Avrupa ülkelerinde kilise, katedral ve şapeller yaptıklarına değinen Safa yurdumuzda ise bu durumun tersi olan bazı vakalara değinmiştir. Ülkemizde İstanbul Üniversitesi'nde yaşanan ibadethane sorununu anlatmıştır. Mescidi istemeyen yönetimi tenkit ederken siyasi liderlerin laikliğe aykırı görmediği bu duruma yönetimin niye bu kadar tepki gösterdiğini anlayamamıştır. Bazı gazetelerin ve bazı tarihçilerin de bu mescidin kaldırılması hususunda Üniversite yönetimini alet etmeye

çalıştığını anlatırken daha sonra öğrencilerin gerekli yönetimden izin alarak kurdukları ve namaz kılabilecek kadar küçük ve karanlık olan alana bile göz dikmelerini eleştirir. Bu haksız durumu da haklı göstermeye çalışan bazı öğrenci ve yöneticilerin soruları karşısında da şaşırır. En alt katta ve tuvalettin yanında olan bu kötü kokulu yerde namaz kılınmaması gerektiği üzerinde dururken Safa haklı cevap olarak o zaman üniversite içinde mescit ya da cami olması gerektiği tezini ileri sürer. Safa'nın bu tezine karşılık üniversite içinde birçok yabancının da olduğunu o zamanda kilise mi yapalım savını ileri sürerler Safa'nın buna cevabı da üniversitede kilise ve havra inşa edilmesinin milletlerarası teamüle uymadığını ileri sürer. Bu hususta üniversite yönetimi ve öğrencileri: 'Laik bir devlet nizamında, bir ilim ocağında bir ibadet enstitüsüne ihtiyaç yoktur.' ifadesini kullanmaları da Türk devletinin laik olduğunu kabul ettiklerinin fakat Müslüman oluşunu yok saydıklarının göstergesidir. Devlet, dini merasime iştirak etmek zorunda değildir, fakat milletin dini ihtiyaçlarını karşılamak zorundadır. Laik memleketlerde devlet de dini tören ve icaplara riayet eder. Üniversitelerde mescitlerin kapatılmasını eleştiren yazar, bu durumu Üniversite teamüllerine ve Türk kanunlarına da aykırı bir karar olarak görür. Etik olmayan bu davranışa sırasıyla **"Üniversitedeki Mescit Meselesi"** (Tercüman, 19 Mart 1960), **"İstanbul Üniversitesindeki Mescit"** (Tercüman, 14 Aralık 1959), **"Bilmeden Konuşmayalım"** (Tercüman, 23 Aralık 1959) ve **" Nihayet Kapattılar"** (Tercüman, 24 Şubat 1960) adlı yazılarında yer veren Safa, dini değerlerimizin suiistimal edilmesini ve ibadet özgürlüğümüzün elimizden alınmasını tenkit ederken durumun rehavetini anlamayan ve gençlerimizi yozlaşmaya bırakan üniversite yönetimi ve arkasında bu duruma destek veren kesimi tenkit eder.

Siyaseti yakından takip eden Safa CHP ve ilgili kimselere laiklik üzerine çeşitli fikirler öne sürer. Din üzerine de bazı söylemleri olan İsmet İnönü üzerine yazdığı **"İnönü'nün Bir İddiası Üzerine"** (Tercüman, 14 Ocak 1960) adlı yazıda İnönü'nün Birinci Dünya Harbini Müslüman olduğumuz ve Cihad-ı Mukaddese ilan ettiğimiz için kaybettiğimizi ileri sürmesini şiddetle karşı çıkar ve durumu tenkit eder. Çünkü bu savaşa Osmanlı Devleti Almanya, Avusturya Macaristan İmparatorlarının peşine takılarak girmiş ve onların kaybetmesi üzerine de mağlup sayılmıştır. Harp zamanı dini ibadet, dua ve görüşmelerin yapılması normaldir. Harp zamanında bütün milletler maneviyatı yükseltmek için dini duygularını da seferber ederler. Laikliği dinsizlik gibi gösteren İnönü'ye tepki gösteren Safa, başta Atatürk olmak üzere bütün

siyasi liderlerin dua edip maneviyatlarını güçlendirdiklerini söylerken, birçok Amerika ve Avrupa ülkesinde dini partilerinin varlığına dikkat çeker. Laiklik ve İslam'ı bir arada hayal edemeyen ve ne zaman yan yana gelse "irtica" olarak ses çıkaranlara anlam veremez.

"Ay'a Seyahat ve İslamiyet" (Temmuz, 1960) adlı yazıda bazı Arap gazetelerinde Ay'a gitmenin İslamiyet'e aykırı olduğunu ileri sürmeleri üzerine durumun yanlışlığını anlatmak için Cami-ül Ezher müftüsü Şeyh Mahmut'un naklettiği hadislere yer verir. *"Daima ilim peşinde koşunuz" "Beşikten mezara kadar ilim isteyiniz"* sözlerini hatırlatırken '*Sıhhatim müsait olsaydı ben de Allah'a yakın olmak için Ay'a gitmeyi arzu ederdim'* (Safa, 2013a, s.208) sözlerini kullanarak cahil insanların yüce kitabı ilime ve bilime karşı göstermeye çalışmalarını eleştirir. Ayrıca Batının gerçek manada ilimi ve bilimi Doğudan Farabi'den, İbn-i Rüşt gibi bilginlerden öğrendiğini ileri sürer. Birçok âlimin de eserlerini yazarken Kur'an-ı Kerim'den yararlandıklarını bildirir.

Safa, Halk Partisinin dinsiz olmadığını iddia etmesi üzerine neden böyle bir açıklama yapıldığına lüzum görüldüğünü anlayamaz. Safa, yapılan bu açıklamayı samimi bulmaz, sebebi olarak da vekil ve parti içindeki düşünürlerin açıklamalarını gösterir. Bunlar içinde en dikkat çeken de Falih Rıfkı'nın Büyük Doğu Mecmuasına yaptığı açıklamadır. 'Allah'a inanıyor musunuz?' sorusuna 'hayır' cevabını veren iki kişiden biridir. Ötekinin de Zekeriya Sertel olduğunu belirten Safa, CHP gibi bir partinin neden bazı kimseler yüzünden dinsiz bir parti olarak adlandırıldığına anlam veremez ve kendilerine biraz çeki düzen vermelerinin gerektiğini düşünür**.**

"C.H.P ve Dinsizlik" (Tercüman, 1 Nisan 1959) ve **"Üç Noktanın Manası"** (Tercüman, 9 Nisan 1959) adlı yazılarında Falih Rıfkı Atay'ın din üzerine verdiği cevaba tenkitte bulundururken Atay'ın yanlış anlaşıldığını iddia eden yazısından sonra aslında kendisinin 'hayır' değil (…) nokta koyduğunu belirtmesi üzerine Safa tarafından yeniden tenkit edilir. Üç noktanın aslında Allah'a inanmıyorum manasına gelmese de inanıyorum manasına gelmediğine değinir. İnanıyorsa Kelime-i Şahadet getirmesini ister. Aslında Safa, Atatürk'ün kurduğu bu mukaddes partinin İnönü ve

sonrasında başa geçen insanlar tarafından din hususunda hassasiyet göstermeyip her şeye "irtica" demelerini tenkit eder.

Safa'ya göre birçok şeyde Batı ülkelerinden gerideyiz; tenkitte, endüstride, teknikte dramda ve diğer gelişimsel şeylerde peki her şeyde mi? Tabi ki hayır edebiyat, sanat, spor ve bazı dallarda onlarla birlikteyiz hatta güreşte en iyiyiz, ama bunların yeterli olmadığına anlatır**. "Hayırlı, Bir Aşağılık Duygusu"** (Milliyet, 13 Eylül 1956) adlı yazıda geriliğimizden bahsederken aslında devlet rejimleriyle ileri seviyeye erişmenin fazla bir alakası olmadığını söyler ama her ileri milletin de hür olduğunu belirtir. Çünkü geri milletlerin siyasi rejimlerinin de geri olduğunu belirtir.

2.4. Kadın Aşk Aile

Bu bölümde Peyami Safa'nın "Kadın" konusuna yönelik düşünce yazılarından oluşan "Kadın Aşk Aile" adlı eseri incelenmiştir.

2.4.1. Kadın

Peyami Safa, yazılarında kadının toplumsal sorunlarına sıklıkla değinmiştir. Bazen kadın ile erkek arasındaki fiziksel, duyuşsal ve düşünsel benzerlik ve farklara değinirken, aslında kanun önünde eşit olmasına rağmen kimyası birbirlerinden farklı bu iki cins varlığın durumunu gözler önüne sermiştir. Hayatı algılayışları ve tarzları bakımından bu farkların sebeplerini ve sonuçlarını gözlemci bir bakış açısıyla sunar. Safa, sadece kadın-erkek değil; kadın-kadın arasındaki farklılıkları da vermeye çalışır. Kadının hemcinsleri ile arasındaki toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasi farklılıklarını da vermiştir. Zaman zaman da erkeğin gözüyle kadına nasıl bakıldığını anlatırken bir kadın olarak erkeğin istediği eş, anne ve evlat tipini ve karakterini analiz etmiştir. Ülkemizde mevcut kadın profilini Avrupalı kadın profiliyle karşılaştırmış, çoğu kez de yaşadığımız yozlaşmayla unuttuğumuz Anadolu ananesini, geleneksel Türk Kadın tipini bize hatırlatmıştır.

Kadın- Erkek Savaşı (Yeni Mecmua, 1 Ağustos 1942) Bu yazıda Safa, bir baba ve kızından yola çıkarak kültür seviyeleri aynı olsa bile hayata farklı açılardan bakan baba ile kızının durumunu anlatır. Kadınlar ile erkeklerin ilgi alanları arasındaki bu

farklılığın temeli aslında yaratılıştan kaynaklanmaktadır. Bu farklılık çocukluk çağlarında kızların bebeklerle, erkeklerin ise tüfekle oynamasında bile etkili olduğunu belirtir.

Bu farklılıkların değişik boyutlarına değinen Safa, hayal dünyası ve uygulama bağlamında yazdığı **"Kadın ve Erkek Dehası"** (Tasvir-i Efkâr, 25 Aralık 1941) başlıklı yazıda kadın erkek eşitliği düşüncesinin ortaya atıldığından beri, kadının kendine has yapısı, ruhi durumu ve kabiliyetleri üzerine bir inceleme yapılmadığına değinmiştir. Safa, kadının güzel sanatlar, ilim ve teknikte erkeklerden geri planda kaldığını belirtirken düşüncesini desteklemek için Heymans'ın sözlerine yer verir. ' *Herhangi bir meşhur adamlar lügatine, hatta herhangi bir ilmin sanatın tarihine ait bir eserin fihristine göz* atarak' (Safa, 2012a, s. 15) bu hakikatin anlaşılabileceğini söylüyor. Dansta ve tiyatroda kadının birinci sıraya ulaşması hakkındaki düşüncesini ise kadının bir şeyler üretmekten daha ziyade hazır olan bir şeyi daha iyi uygulayıp sanatsal faaliyet haline getirdiği gerçeği üzerinde duruyor. Ayrıca kadınların dikkatleri ve muhayyilesinin de erkeklerden daha iyi olduğunu belirtir.

Safa bu farkın sadece ülkemizde değil dünyanın her yerinde aynı olduğu görüşünü savunuyor. **"Kadın-Erkek Farkı"** (Milliyet, 5 Ekim 1955) adlı yazıda aslında kadın ve erkeğin ilgisinin birbirinden farklı olduğunu ve bu iki cinsin de çok az zamanlarda konuşacak ortak nokta bulduklarına dikkat çekmiştir. Bunun sadece yurdumuzda değil, her yerde böyle olduğunu belirtir. Safa bu farklılığı belirtmek için de dünyanın her yerinde beş yaşındaki kızın oyuncağının bebek; erkek çocuğun oyuncağının da tüfek olduğunu belirtir.

Safa aynı zamanda değişen şartlarla birlikte kadında meydana gelen farklı ve zengin yaşam isteklerine dikkat çektiği **"Kadınların İstedikleri"** (Hafta, 1935) adlı yazısında kadın erkek eşitliği bağlamındaki düşüncelerine de yer verir. Kadın ve erkeğin farklı cinsler olduğu için farklı işler ve düşüncelere sahip olmasını savunan Safa, aynı zamanda eşit olması hususunda ise bazı meziyetleri ve yaratılışları farklı olsa bile adalet, hak, hukuk ve sosyal yaşam anlamında eşit oldukları görüşünü destekler.

Safa değişen şartlarla birlikte bazı kadınların ev kadınlığını hizmetçilik olarak görmesine ve ev kadınlığını hizmetçilik sandığı için kendini üniversiteye atan kızın kültüründen ve ahlakından hayır gelmeyeceğini düşünür. Yazar, ev kadınlığını iyi yemek pişiren, çamaşır yıkayan, ortalık süpüren, iyi dikiş diken, beyaz iş yapan kadın olarak görülmesinin yanında zekâsı ve kendine has özellikleri ile donanmış olması gerektiği gerçeğine değinir. Ev kadınının evde ruhunu ve zekâsını kullanarak kendini ve ruhunu beslediği düşüncesindedir. Yazar genç kızın ana olduktan sonra çocuğunu yetiştirmek için geniş bir psikoloji, pedagoji ve sosyoloji kültürü içinde de beslenmesi gerektiğini düşünür ve bunu yapabileceği en güzel yer olarak ise evi ve aileyi gösterir. Yazar, Avrupa okullarında ilmi eğitimlerin yanında ev ekonomisi ve ev idaresi gibi eğitimlerin verildiğine ülkemizde ise böyle bir eğitimin verilmediği gerçeğine değinir. **"Ev Kadınlığı Hizmetçilik midir?"** (Yeni Mecmua, 11 Temmuz 1942) adlı yazısında ev kadınlarının ailesi ve çocukları için yaptığı işlerin hizmetçilik olmadığına değinir. Analık yalnız hayvanca bir doğurganlık değildir. Yazar aile geçindirecek ve ana olacak bir kadın ile doktor olacak bir kadının aynı eğitimi alması hususunda bir tarafın eksik kalacağını ve bu durumun da aile içinde bazı buhranlara sebep olacağını düşünür.

"Salon Kadını" (Yeni Mecmua, 16 Mayıs 1942) Safa'nın istediği ve olmasını arzuladığı kadın tipi olan milliyetçi kadın tipi, ne ham softa kadın tipi, ne de salon kadını tipine benzer. Safa, kibarlığın ölçüsü olarak doğan alafrangalığın salon kültürünü ve bu kültürün bir parçası olarak salon kadınını meydana getirdiğini söyler. Bu durumun birçok genç kız tarafından da benimsenmeye çalışıldığını ve orta sınıfın bu kadın tiplerine özendiğini söyler. Salon kadınına tezat olarak meydana gelen başka bir kadın tipi de ham sofu olarak bilinen kadın tipidir. Fakat ham sofu kadının salon kadını karşısında fazla yaşayamadığını ileri süren Safa, gerçek kadını milliyetçi kadında bulur. Milliyetçi kadın aynı zamanda Türk'ü, Şark'ı ve Garb'ı tanır; onun gözünde kadın ne kümes tavuğu ne de züppenin tanıdığı lüks tavuğudur. Gelenekleriyle yetişmiş aynı zamanda kendini dil ve kültürel anlamda ilerletmiş bu kadın, her iki cins kadına da düşmandır. Safa bu kadın tipi ile kendi kültürümüzle eğitim görmüş ve yetişmiş evlatlarımıza dikkat çeker. Bu kadın tipinin aynı zamanda sosyal sorumluluklarını da yerine getirdiğini belirterek bu kadın tipinin de salon kadınını yok etmesine sevinir.

Farklı farklı özellikleriyle kadını ele aldığı bu yazılarda Safa, onları bazen yalancılık ustası ve bazen de gözyaşlarını silah gibi kullanan bir asker gibi tasvir eder. Safa, **"Yalana Dair Gevezelik"** (Yedigün, 12 Temmuz 1933) adlı yazıda kadını usta bir yalancı olarak ele alır. Genel öngörüden yola çıkan yazar aslında hepimizin bebekken annelerimizin söylediği çoğu hayal ürünü olan ninnilerle büyüyüp avutulduğumuzu söyler. Annemiz vasıtasıyla hayatımızın geri kalanında hep başka kadınların yalanlarıyla kandırılmışızdır. Safa da birçok düşünür ve yazar gibi böyle düşünmesine rağmen en iyi ustaların yine önce annelerimiz olduğu görüşündedir. Çünkü yalan en iyi bir zekâ ürünüdür. Öyleyse en iyi yalancıların çocuklar, kadınlar ve sanatkârlar olduğu tezi bir yerde yazarın gözünde de doğrudur. Başka bir varsayımda yalanın babasının aslında zekânın değil, güneşin olduğu görüşüdür. Güneşe yakın memleketlerde güneşin ve sıcağın rehavetiyle hayal perver oluşumların meydana geldiğini böylece gerçekle hayal arasındaki çizginin kalktığını ve iki zıddın bir yerde kardeş olduğu ve birbirlerini ayırt etmenin oldukça güç olduğu düşüncesinde muktedir olur. Bir şekilde üretmeye ve geleceğe yönelik olan kadın, çocuk ve sanatkâr devamlı üretken ve diğer birinin varlık sebebi olduğu için bu eğilimi taşıdığını söyler: *'Sanatkâr güzelliği, kadın çocuğu, çocukta istikbali doğuruyor ve hepsi bu doğuruculuklarını güneşten alıyorlar'* (Safa, 2012a, s. 30).

"Kadınların Gözyaşları" (Aydabir, Aralık 1953) Kadınların gözyaşlarını silah olarak kullandığını ileri süren Safa, bu yazısına Fransız yazarın Olga Knopf adındaki kadın bilginin sözlerinden faydalanarak başlar.

> "*İnsanlar arasında bazen en zayıfı en kuvvetli olur. Yeni doğmuş, müdafaasız bir bebek, bir müstebit kadar zalim kesilir, herkes onun hizmetine koşar. Kadın da bazen etrafına hâkim olmak için, çocuğu taklit eder, ağlar ve cıyaklar. Birçok aile kavgaları karısının ağlamsına razı olmayan erkeğin teslim oluşuyla sona erer"* (Safa, 2012a, s.37).

Safa bu yüzden kadının ağlamasını hile olarak görür. Doktorların bu duruma daha bilimsel baktıkları için ağlamanın gözümüzdeki mikropları yok ettiğini, sağlık için faydalı olduğunu hatta gözyaşlarımız sayesinde midemizi ülserden kurtardığımızı ve lizozim denilen maddenin vücuttan atılmasıyla hem ülserimizin iyileşeceğini, bu sayede de daha sağlıklı ve uzun yaşayacağımız görüşünü savunur. Safa bu yazısında sadece kadınların değil erkeklerin de daha uzun ve sağlıklı yaşamasının sırrını verir.

“Utanmaya Dair” (Yedigün, 8 Kasım 1938) adlı yazısında Safa, kadınların artık moda konusunda değişik şeyler yapmaya başladıklarına değinir. Bunlardan bazıları renkli büyük çerçeveli gözlük ve güneş banyosudur. Kadınların bu durumu yanlış anlayıp yazın plajlarda yarı çıplak bir vaziyette dolaşmalarını tenkit ederken, doktorların bile bazen mahremlik hususunda şikâyetçi olduklarını dile getirir. Bir doktorun kadınların mahrem yerlerini görmekten sıkılması ve bu sebeple evlenmemesini de bu duruma örnek verir. Kadınların da iç mekanizma olarak gördükleri yerlerini saklamaları gerektiğini ve yaratıcının bile bizim iç mekanizmalarımızı saklamak için beden elbisesi giydirdiğini söyler.

Gözyaşlarından bahsedilen kadın sadece ağlamaz. Aynı zamanda da çok sever ve bu sevgi analık içgüdüsünden beri var olan bir durumdur. Bebeğini nasıl severse sevgilisini de öyle sever. Safa **“Kadın Ruhuna Dair bir Kitap”** (Milliyet, 19 Kasım1956) adlı yazısında Gına Lombroso’nun ‘Kadın Ruhu’ adlı kitabı üzerinden kadınların ruhi durumlarını ele alır. Kitapta anlatılanlara ve Safa’nın düşüncelerine göre kadın ruhu alterosantriktir. Yani heyecanları kendinde değil sevdiklerinde ararlar. Kadın cömerttir, fedakârdır ve sevecendir. Hürriyetini bile sevgisi için feda edebilecek ana ruhlu kadınlar, bebek iken oyuncakları için bile fedakârlık yaparlar. Kadın bir yerde sevdikleri için kendini feda etmeye hazırdır. Safa, Lambroso’nun kadın hakkındaki olumlu düşüncelerine karşılık erkekleri olumsuz varlıklar olarak göstermesini eleştirir. Safa aileye ve kadına önem verir. Ama bazen kadının kendine değer vermemesi ve kendini düşük olarak göstermesine tepki gösterir. Bu da toplumumuzda meydana gelen ahlaki çöküntüdür ve ar damarımızın çatlaklarının hissedilmeye başladığının belirtisidir, görüşünü savunur.

“Anadan Doğma Çıplak Soyunma ve Adab-ı Umumiye” (Tercüman, 20 Nisan 1960) adlı yazısında ve **“Üzülme Dostum”** (Milliyet, 15 Ağustos 1957) adlı yazılarında Batıda aile mekânlarında ve eğlence yerlerinde streep-tease olmamasına rağmen bizde var olan bu duruma dikkat çeker. Dünyanın hiçbir yerinde pek hoş karşılanmayan çırılçıplak soyunma hadisesinin oluşumuna tepki gösterir. Adı her ne olursa olsun kadınların sokaklarda veya eğlence yerlerinde mahrem yerlerini açmalarını hoş karşılamaz. Birçok ırza tecavüzlerin, kız kaçırmaların, zinaların ve kıskançlık için işlenmiş cinayetlerin artmasını bu durumla birlikte ahlaki bozukluğa

bağlar. Yazılarında çıplak kadınlardan başka zengin mahallelerdeki sonradan görme arsız ve azgın dulları inceler. Bu tarz dul kadınların Türk kadınına leke süremeyeceğini söyler. Çünkü eşini bu vatana şehit veren, vatan için öksüz büyüyen evlatları uğruna dişini tırnağına takan dul kadınla sosyete süprüntüleri bir değerde değildir.

Safa zaman zaman yazdığı gazete yazılarında Maçka dullarına da değinir. Kendisi de aynı semtte olmasına ve hiç merak da etmemesine rağmen zaman zaman karşılıklı serzenişlerde bulunurlar. Safa'nın Maçka dullarına yazılarında cevap yazmasına karşılık Maçka dulları da Safa'yı geri kafalılık ve ukalalıkla itham eder, hatta zaman zaman hakarete varan "moruk" gibi söylemlerde bulunurlar. Maçka dulları hayatı dans, eğlence, flört ve sinema olarak görür ve bunların dünyayı güzelleştirdiği görüşünü savunurlar. **"Maçka'nın Kadınlarına Açık Cevap"** (Milliyet, 7 Ocak 1956) ve **"Telefondaki Kadına Cevap"**(Milliyet, 8 Ocak 1956) adlı yazılarında Maçka kadınları hakkındaki kendi düşüncesini ele alır. Safa ayrıca kadınlar hususunda sosyetik olan ya da sosyeteye girmek için can atan, zamanının çoğunu giyim kuşam, eğlence ve dedikoduyla geçiren kadınlardan bahseder. Bu farklı görünme tutkusuyla maddi anlamda hep daha fazlasını isteyen ve doyumsuzluğunu farklı şekillerde karşılamak isteyen sosyete kesimine değinir.

"Uçurumun Kenarındaki Kadına Cevap" (Milliyet, 13 Nisan 1956) adlı yazıda da sosyete olarak geçinen kesimin, ihtiyaçlarını karşılamak için farklı gayri ahlaki yollara başvurduklarından bahseder. Bu kadınların sebep olarak maddi imkânsızlıkları göstermesine tepkisini de cefakâr, çalışkan ve namuslu Anadolu kadınını örnek vererek gösterir. Safa, aslında sosyete ve dedikodu konularının Avrupa'da farklı olmasına da değinir. Onların partilerinde yaptıkları sohbetleri ruhlara dokunuş olarak nitelendirir. Çünkü onlar kültürden şiirden ve sanattan bahseder; kimin ne giydiği kiminle nerede ne yaptığı ilgi çekmez.

"Sosyete Dedikodusu" (Milliyet, 29 Nisan 1959) adlı yazısında Avrupa sosyetesinin düşeslerden, konteslerden ve markizlerden oluşmasına rağmen bizdeki sosyetenin de vurguncu ve karaborsacıların sonradan görme kadınlarından oluştuğunu belirtir.

Avrupa ile ülkemiz arasındaki sosyete kültürü ve muhabbetinin bile buradan anlaşılması hususunda bize yardımcı olur.

Safa yazılarında genellikle, batılılaşma ve modernleşme uğruna farklı şekillere giren ve kendini farklı lanse etmeye çalışan sıradan ve aciz kadın tipi olan salon kadınını tenkit eder. Bu kadını tenkit ederken bir yerde tesettür uğruna kendini çeşitli kılıklara sokan geri kalmış, cahil ve kaba kadın tipini de tenkit eder. Çünkü o gerçek Türk kadını tipini aramaktadır, hem anne, hem eş hem de evlat olan kültürlü, görgülü namuslu becerikli ve sayısız vasıflara sahip vatanı ve milletine aşık bir Türk kadını. Haklarını bilen, onlara sahip çıkan bu kadınlarımızın geleceğimiz olan evlatlarımızı da kendileri gibi yetiştireceği yönünde düşüncelere sahiptir.

Safa okuma konusunda bizde en çok kitap okuyan kesim içerisinde ilk sırayı kadına verir. Sebebi de bellidir; zira en fazla boş zamanı olan insan bizde kadındır. **"Kadın, Gençlik, Roman"** (Yeni Mecmua, Mayıs 1942) adlı yazısında bizde en çok roman okunduğunu ve bunu okuyanların ilk sırasında kadınların yer aldığını söyler. Bunu sırasıyla delikanlılar ve orta yaşlı ve yaşlılar izler. Safa gerçek okur ve düşünür kesim dışında çoğu kadın ve genç insanların romanları edebi bir zevk için değil sadece zaman geçirmek için ya da yatmadan önce uyku getirmesi için okuduğu görüşündedir. Safa çoğu zaman bu romanların aslında onlara fazla bir şey katmayacak düzeyde olmasına rağmen, roman kahramanlarından görgü kurallarını öğrenmek için bile okunduğunu belirtir. Muhayyilesi çok geniş olan bu kesim bu yüzden rüya çağında romantik bir insandır. Safa bunlara değinirken aslında gerçek manada büyük ruhlu genç ve kadın okuyucularını bu gurubun içine katmadan durumu eleştirir.

"Kıskançlığa Dair Basit Hakikatler" (Milliyet, 14 Aralık 1956) adlı yazısında Safa aslında hep olması gereken kadın tipini anlatırken çoğu erkeğin de kıskanç olduğunu, bizde kimin niye ve neden kıskanıldığını unutup her şeyi kıskandığımız görüşünü de dile getirir. Hatta bazen bu kıskançlığı namus belasına dönüştürülebilecek boyuta taşıdığımızı da belirtir. Kıskançlıkla birlikte bizim algı yanılgılarımızdan bahseder. Erkeklerin ve toplumun; kadınlar arasında örtünenlerin ve süslenmeyenlerin, örtünmeyenlerden ve süslenmeyenlerden daha namuslu olduğu görüşünü

savunmamızı tenkit eder. Hürriyetini kaybedip eve kapanan kadınların aslında şerefini de kaybettiği görüşündedir. Bu görüşünü:

> '*Eve kapatılan bütün kadınların iffetini muhafaza ettikleri de doğru değildir. Bilakis hürriyetini ve insanlık şerefini kaybeden kadın, çok defa namusunu da kaybetmeye ruhen hazır olur. İnsanın şerefi hürriyetindedir. Kendi arzusuyla değil zorla namuslu kalan kadının ne aşkına ne de faziletine inanılabilir. Kıskançlar bu çok basit hakikate inanmazlar. Anlamamaları kadınlara güvenmemelerinden değil, kendilerine güvenleri olmadığı içindir. Sevildiklerine ve sevilebileceklerine inanmazlar'* (Safa, 2012a, s.69).

Şeklinde dile getirir. Safa'nın kadınlar üzerinde değindiği bir başka konu da son zamanlarda artan tacizlerdir. Safa, bazı yazılarında kendisinin kadınlar evde kalmalı dışarı çıkmamalı gibi anlaşılmasına karşı çıkmış, bunu kadına yapılacak en büyük haksızlık ve insanlık dışı suç olarak nitelendirmiştir. Taciz konusunda da bir Amerikalı kadının Taksim'den Galatasaray'a gelene kadar tacize uğraması konusuna değinir. Kadının fazla abartılarla bile olsa böyle bir olaya maruz kalmasını hoş bulmayan Safa, bu tarz davranışlarda bulunan erkekleri aşağılık duygulara sahip insanlar olarak belirtir. **"Beyoğlu Mezbelesi"** (Milliyet, 13 Şubat 1955) adlı yazısında bu tarz insanların en azından Beyoğlu gibi kalabalık ve bilindik yerlerde kontrol altında alınması için gerekli tedbirlerin alınması gerektiğini belirtir.

"Kadına Vaat Edilen İstikballer Hakkında" (Cumhuriyet, 20 Ağustos 1937) adlı yazısında Safa, kadınları her siyasi ideolojinin kendi değerleri doğrultusunda değerlendirdiğini söyler. Komünizmin kadına 'işe!'; Faşizmin 'eve!'; Feminizmin 'parlamentoya!' dediğini belirtirken kadının aslında başkaları tarafından yönlendirildiğine değinir. Fakat kadının bununla birlikte 'ana' olduğu için tek bir şey olamayacağına değinen yazar, kadını tek başına şu ya da bu olarak betimlemenin yanlış olacağını söyler. Zaruret hallerinde bütün vasıfları bir arada barındırabileceğini dile getirir. Bu durumu söyle ifade eder:

> "*Ne sadece iktisadi hesaplarla tezgâha ve tarlaya sürülen işçi kadın, ne sadece klasik tabiat ve aile mülahazalarıyla bütün kâinatın mutfak ve loğusa döşeği arasında kalmış ev kadını ne de sadece elinin hamuru ile idare işlerine karışarak millet ve belediye meclislerinde nutuk irad eden sosyal ve siyasi kadındır. Bunların hiçbiri tek başına ve ötekiler aleyhine yarının kadınını temsil edemezler. Kadın için tarla, tezgah, fabrika, atölye, vezne, yazı masası, kürsü, laboratuvar, sahne, stüdyo, mutfak ve loğusa döşeği, cemiyetçe, ruhça, akılca, iktisatça, tabiatça hep bir arada zaruri birer faaliyet sahasıdır. Birini ötekinden koparmak için yapılan nazari teşebbüslerin hepsi iflasa mahkumdur"* (Safa, 2012a, s.86).

Geçen zamanla birlikte meydana gelen ahlak değerlerimizdeki çöküntünün varlığına dikkat çeken Safa, otuz yıl önceki sokak adabı ve hareket adabının bile inanılmaz derecede değiştiğine dikkat çeker. Sokakta Havva gibi dolaşmak isteyen kadınlar değil, sadece; yılışık şekilde devam eden delikanlılardan makas ve öpücük alma durumları da aleni bir şekilde başlamıştır. Önceden anormal karşılanıp toplum tarafından tepki çeken bu hareketlerin zamanla normalmiş gibi kabullenildiğini belirtir. **"Zamane İşaretleri"** (Yeni Mecmua, 6 Haziran 1942) adlı yazısında Safa, sokaklarda sarhoş, çırılçıplak soyunmaya kalkan kadınlar, sokaklarda zorla şapur şupur öpülen erkeklerden bahsederek bunların önceden yaşanmasının imkânsızlığına değiniyor. Safa aslında gayri ahlaki olan bu davranışları özgürlük ve eşitlik olarak algılayan bu zihniyeti tenkit ederken yozlaşmış kültürün yani kültürsüzlüğün realitesini bize vermeye çalışıyor.

2.4.2. Aşk

Aşk; herkese göre değişik tanımı olan, küçücük bir kelimede bütün anlamları barındırabilen duygudur. Safa'nın değişik tanımını ve durumlarını anlatan **"Aşkın Psikolojisi"** (Seksoloji Yıllığı, 1952) adlı yazısına göre aşk, kimine göre sevilmek arzusu, sevgilinin ruhuna ve bedenine sahip olma ihtiyacı, bazılarına göre ise karşılıklı dalkavukluktan başka bir şey değildir. Safa aşkın sadece ruha doğru yükselmiş cinsi arzudan ibaret olarak görülmesine karşıdır. Aşk gibi görünen bu cinsi ihtirasların hedefe varıldıktan sonra yok olduğu görüşündedir. Bunu da şıpsevdilik olarak nitelendirir. Hatta bu tarz sevgilileri sahte aşk esnafı olarak nitelendirir. Aşk, Safa'nın da dediği gibi ne gururumuzun ne de cinsiliğimizin oburluğudur. Aşkı en güzel tanımıyla sevmek ve sevilmek ihtiyacı olarak belirtir. Cinsi oburluk olmadığını belirtmek için de J.P Sartre "*Varlık ve Hiçlik*" adlı eserinden: '*Seven niçin sevilmek ister? Eğer aşk, sahiden sevgilinin vücuduna sahip olmak arzusundan ibaret kalsaydı, birçok hallerde kolayca tatmin olunurdu'* (Safa, 2012a s.96) sözlerini örnek gösterir. Aşkı bir tutsaklık olarak niteleyen Sartre bile aslında hürriyetimize hürriyet katması gereken şey olarak aşkı görür. Safa bu görüşle aşkı, hürriyetimizin kendi kendisine zincir vurmakta serbest olması ve bu zinciri vurması olarak görür. Aşkı kendi kendini esir alan bir hürriyet olarak düşünür. Safa aslında aşkı güzellik, iyilik ve doğruluk ideallerimizi özleyişimizden bizim oluşturduğumuz bir ruh hali

olduğunu da ileri sürer. Aklımız ve kalbimiz, realiteyle hayal sürekli bir çatışma halinde olur. Kaybeden ya da galip gelen yoktur, çoğu zaman hayal ve kalbimiz bazen de aklımız ve realite bizi kontrol eder. Mükemmeli çoğu zaman sevgilinin kendisinde değil hayalinde bulduğumuzu söyleyen Safa, kendi eserini seven bir ressam olduğumuzu, kalbimizin bu hayal ile mest olurken, aklımız da realiteyle temasını kaybetmek istemediği için bizim hayalimizde sevgiliye giydirdiğimiz sır elbisesini soymaya ve onu bütün hakikatiyle bize sunmaya çalışıyor. Safa insanoğlunun güzeli sevdiği kadar hakikate de meftun olduğunu belirtiyor. Ayrıca aşkın ömrünü uzatmak için de âşıklara farklı tüyolar veriyor. Bunlardan en güzeli de Napoléon'un "*aşkta kaçmak taarrruz etmektir."* Yahut Victor Hugo'nun "*kadın bir gölge gibidir, takip ettikçe kaçar, kaçtıkça takip eder*" (Safa, 2012a, s.101). Sözlerini kanıt gösterir. Safa bu durumun erkekler için de geçerli olduğunu belirtiyor. Bazen takip işi gibi görünen bu duruma rağmen âşıkların ikisinin de bir zaman birbirlerinden uzak durmalarının hasreti ve özlemi artıracağını söyleyen yazar, belki de kıyametin ve aşkın şiddetinin de artacağı gerçeğine değinir. Safa'ya göre aşk ne kadar ihtiyarlamış ve yıpranmış olursa olsun, eskiliği nispetinde bir alışkanlık yaptığı için sevgililerin birbirlerinden kopmasının da o kadar güç olduğunu belirtir. Bu tarz sevgilerin aslında sevgiliyi, Allah'ı arama yoluna götürdüğüne değinen yazar, bu durumun da cinsi ve fani tarafımızı aştığını söyler.

Safa aşkın önceden de önemli olduğunu ancak değişen şartlar ve çağla birlikte aşkların da değiştiğini belirtir. Eski tarihlerde aşkı için intihar eden, tahtından olan krallar olduğuna dikkat çeken yazar, sevmenin örfü ve adetleri değiştirdiğini söyler. **"Eski ve Yeni Âşıklar"** (Yeni Mecmua, 14 Şubat 1941) adlı yazısında tarihten ve romanlardan örnekler verirken eskiden imkânsız olan fahişenin sevdiği gençle evliliği günümüzde böyle değildir. Önceden daha kesin ve sert olan örf ve adetlerin şimdilerde ise böyle olmadığına dikkat çekmiştir. Safa eskiden sevgililerin birbirlerini sık görememe gibi sorunları olmasına rağmen günümüzde ise böyle bir durumun söz konusu olmadığına dikkat çeker. Günümüzde sevgililerin birbirlerini daha sık gördüklerinin ve daha iyi tanıdıklarının altını çizer. Eskinin idealist aşklarının yerini günümüzde sevgiliyi zaafları ve kusurlarıyla sevmeyi kabul eden realist âşıkların aldığını belirtiyor. Eskilerin hayalindeki sevgilinin yerini günümüzde

hakikatin aldığını söyleyerek bir yerde iyi olan bu yeni duruma dikkat çekerken bile aslında hakikatte bir muhayyileden söz edilebileceğine vurgu yapar.

"Aşk Etrafında Bir Gezinti" (Yedigün, 6 Eylül 1933) adlı yazısında Safa aşk ile ilgili görüşlerini eski ve yeni zamanları mukayese etmek suretiyle yapar. Farklı açılardan ele aldığı aşk nedir ve nasıl olmalıdır sorularını cevaplamaya çalışırken herkesin bakış açısıyla farklı ve izahı tarifsiz cümleler kurar. Aşkın cinsi yakınlaşma, hayvani duygular ve bazen de ruh doyumu gibi farklı tariflerini ele alır. Aşkın hayvani duygu olarak ele alınmasıyla ilgili düşüncelerini şöyle dile getirir:

> "*Vakıa parlak madenlerin hepsi birbirlerine benzerler ve hep topraktan çıkmışlardır. Fakat hep altın değillerdir. Bunun gibi âşıkane ihtirasların hepsi birbirlerine benzerler ve hepsi cinsi iştiyaktan doğmuşlardır, fakat hepsi aşk olamazlar. Aşkın yalnız hayvani olduğunu söyleyen adam, altının maden olduğunu ısrar eden adam kadar haklıdır. Altın şüphesiz madendir ve aşk şüphesiz hayvanidir; fakat altının hassası maden olmaktan ibaret kalmadığı gibi, aşkın hassası da hayvani olmaktan ibaret kalmaz"* (Safa, 2012a, s.106)

Aşkla ilgili görüşleri irdeleyen Safa, aşk anlayışının yanlış anlaşılması üzerine aşk cinayetlerinin de arttığına dikkat çeker. Bu cinayetler bizde Batı'da olduğu kadar fazla olmamakla birlikte son zamanlarda fazlalaşmıştır. **"Aşk ve Tabanca"** (Yedigün, 1933) adlı yazısında aşk için işlenen cinayetleri mazur gören Avrupa kültürü eleştirilirken aşk için cinayet işleyen canilere acıyan, onlara merhamet gözüyle yaklaşan zihniyete de göndermelerde bulunur. Yeryüzündeki herkesin merhamete ihtiyaç duyduğu gerçeğine dikkat çeker. Yapılan bu tarz cezai işlemlere karşı adil davranıldığında gerçek merhametin sağlanacağı görüşündedir.

"Sevgide Hayal ve Hakikat" (Yeni Mecmua, 21 Mart 1941) Safa aşkın tarifini yapmaya çalışırken aşkın nasıl doğup nasıl büyüdüğünün öncelikle bilinmesi gerektiği görüşündedir. Çünkü tarifi yapmak için öncelikle ne olduğunun ve nasıl hissedildiğinin bilinmesi gerekir. Aşkı denize, tarifini de kovaya benzeten Safa bu izahın enginsiz, kıyısız, renksiz, dalgasız, derinliksiz bir izah olacağı görüşündedir. Bu tarifte aşkın doğması için sevgiliyi görmek, aşkın büyümesi için sevgiliyi görmemek lazımdır. Birine âşık olmak için sadece hayranlığın yetmeyeceğini bununla beraber sempati ve ümit etmenin önemine de dikkat çeker. Çünkü bir insan bir kişiye ya da herhangi bir nesneye hayran olabilir ama bunun 'âşık' olunduğu anlamına gelmeyeceğini belirtir. Safa'ya göre aşkın doğması için üç şeye ihtiyaç

vardır: '*hoşlanma, ümit ve arzu'* Aynı zamanda aşkın uzakta büyüyeceğini düşünür. Aşkı besleyen sevgilinin kendisi değil, daima hayalidir. Çünkü sevgilinin hayali daima sevgilinin kendisinden üstündür. Bu hayali de yaratan sevdalının ta kendisidir. Sevdalı; sevgilinin bir bakışından, bir sözünden farklı farklı manalar çıkarır. Hayal dünyasının da etkisiyle oluşan bu aşkın, bir gün hakikate yenik düşüp aşkın geçiciliğinin anlaşılmaya başlanacağını belirtir.

"Yalancı Melekler, Aşk ve Yalan" (Milliyet, 14 Haziran 1956) yazısında yalan üzerine görüşlerini söylerken Fransız filozofu Paulhan'ın, 'Dünya Yalanı' adlı kitabında yalansız bir topluluk ahengi sağlanamayacağı gerçeğine katılır. Bu yalanların menfaat yalanları değil, ahenk yalanları olduğunu belirtir. Yazar ayrıca Hadis-i Şerif'ten yararlanarak iki insanı barıştırmak için söylenen yalanı Allah'ın da affettiğini, çünkü bu tarz yalanların insanlığın hayrına olduğunu belirtir. Yazar affedilmesi mümkün olmayan ve Allah'ın da affetmediği yalan olarak ise aşk yalanını gösterir. Aşk ve yalan üzerine görüşlerini şöyle ifade eder:

> '*Aşk doğrunun iyinin güzelin terkibidir. Tek gıdası samimiliktir, tek zehri yalandır. En meşru yalanın öldürmediği aşk yoktur. Gerçek aşk sevgilinin bütün kusurlarını görür ve sever. Bunları görmeyen ve sevgiliyi idealleştiren bir alaka, aşkı taklit eden bir hayal oyunudur'* (Safa, 2012a, s.116).

"Cinsi Azgınlar ve Dünya" (Tercüman, 27 Haziran 1960) adlı yazıda zamanla değişen şartlarla birlikte aşka karşı bazı değişik ruhi durumların ve sapkınlıkların da olduğu gerçeğinden bahsedilir. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra cinsi arzuların artık sinirlerde hapsedilmeden ayyuka çıktığı ve çapraşık ilişkilerle birlikte, filmlerde, romanlarda, gazetelerde ve magazin dergilerinde konu olduğuna, resimlerin ve fotoğrafların ise ilgi odağı haline geldiği üzerinde durulur. Bu dar tutumla birlikte aşk ve kıskançlık cinayetlerinin oranının da arttığından bahsedilir.

"Aşk Uyumaz" (Milliyet, 27 Mart 1956) Yazar kendisine gönderilen kitapların çokluğundan bahsederken "Faltaşı" adlı şiir kitabının ilk şiiri dikkatini çeker. Bu şiir:

'Üç gözü var aşkın:
Biri kör,
Biri şaşı üçüncüsü korur bizi beladan: Faltaşı (Safa, 2012a, s.123).'

Şairin yazdıklarının haklılığına dikkat çekmek isteyen Safa, tasdik etmeyenin zaten aşk tecrübesinin olmayacağına dikkat çekiyor. Aşkı şöyle betimler:

> "*Aşk kadar dalgın ve dikkatli bir ihtiras yoktur sanıyorum: Bazen ayaklarının ucundaki uçurumu görmez, bazen iğne deliğinden daha küçük bir boşluğun farkına varır. Fakat görmediği uçurumun üstünden uçarak geçmek gibi bir harikuladeliği de vardır"* (Safa, 2012a, s.124).

Aşk uyumaz, buna en güzel örnek olarak da gece bebekleri uyurken hiçbir ses çıkarmasa bile annelerinin duymasını örnek verir.

"Sevgilimiz, Arkadaşımız, Dostumuz" (Yeni Mecmua, 28 Mart 1941) adlı yazısında Safa, bazen sevgili, arkadaş ve dostluğu birbiriyle çok karıştırdığımız gerçeğine de değinir. Aşk hayal üzerine kurulur, hakikat ise hayalin ve aşkın en büyük düşmanıdır. İyi dostların birbirine âşık olmaması da bu durumla alakalandırılır. *'Zaman dostluğun dostu ve aşkın düşmanıdır'*. Zaman geçtikçe hakikatle teması artan hayal solar, fakat dostlukta ilk peşin böyle bir hayal olmadığı için, zaman geçtikçe kusurlar değil meziyetler keşfedilir. Çünkü dostluğun temeli hakikat, aşkın temeli ise hayaldir. Safa arkadaş ve dost kavramını da birbirinden ayrı tutar. Safa'nın düşüncesine göre bir sürü arkadaşımız olabilir farklı farklı ortamlarda farklı arkadaşlıklar edinebiliriz, fakat onların bazıları mecburiyetten bazıları ortamdan bazıları ise menfaatten kaynaklanan ilişkilerdir. Oysaki dostluk, dostunun derdini gönülden dinlemek ve ona içinde bulunduğu durumdan dolayı her zaman destek çıkmaktır. Safa bunu Aristo'nun: "*Dostluk iki vücuttan bir ruhtur"* (Safa, 2012a, s.126) sözüyle ayrıca gerçek dost bulmak kadar gerçek dost olmanın da zor olduğu üzerinde de durur. Aşkta kusurlar görülmez iken, dostlukta görüldüğü halde bunları görmezlikten gelmek icap eder.

Safa, gerçek aşkın tarifini yaparken okurlarından gelen mektuplar sayesinde gerçek sevginin tarifini ve duygularını anlatmaya çalışır. Hasretin aşkı anlamanın en güzel yolu olduğunu söyler. **"Hasret Psikolojisi"** (Milliyet, 18 Eylül 1955) adlı yazısında sevgililerin birbirlerine karşı duydukları hasreti şu sözleriyle belirtir:

> '*Aşk bir sütlü kahvedir. Bu iki madde birbirine boşaltıldıktan sonra, artık onları ayrı ayrı bardaklara boşaltma imkânsızlığı adeta nasıl sonsuzluk ölçüsünde ise, iki ruh da birbirine karışınca, ölüm bile onları ayıramaz. Fakat bu beraberlik tek taraflı olmadığı için, iki sevgilinin her biri sanki kendi ruh varlığının yarısını ötekinde bırakmıştır.*

> *Birbirlerinden uzaklaşınca duydukları boşluk hissi, adeta yarım kalan ruh parçasının ötekini özleyişidir. Yani hasret çeken sevgililerin özledikleri şey yine kendileridir"* (Safa, 2012a, s.135).

"Aşk Cinayetleri" (Milliyet, 11 Ocak 1955) yazısında Safa, aşk için işlendiği söylenen cinayetlere de anlam veremez. Avrupa'da aşk için işlenen cinayetlere müsamaha gösterilmesini anlamaz. Bu düşüncesini şu sözleri ile destekler:

> *'Aşk cinayetlerine inanmıyorum. Aşka benzer ihtiraslar yüzünden işlenen cinayetlerin hepsi, yüz bulamamak veya kıskançlık, hepsi vahşi enerjilerini aşkın tam zıddına bir heyecan kaynağından alırlar. Katil kendi yaralı gururunun azgınlığını yatıştırmak için öldürür. Cinayetin amili "kendi"ndedir. Bu "Kendi"nin üstüne çıkamayan, sevgili için onu susturamayan egoist ihtiraslara aşk denemez. "aşk kendi saadetini bir başkasınınkine feda etmektir"* (Safa, 2012a, s.137).

Safa'ya göre marifet ve en doğrusu sevgiliyi gönle gömmektir. Sevgilinin vücudunu kaldırsak bile o bizimle her yerde ve her zaman yaşamaya devam eder, ama gönlümüzün tahtından onu mahrum edersek, sevgilinin tahtı da tacı da saltanatı da son bulur.

Üzerinde durduğu bir başka konu ise vahşice işlenen cinayetlerle birlikte sevgiliye yapılan zulüm ve tecavüz sapkınlıklarıdır. **"İki Aşk Cinayeti"** (Tasvir-i Efkâr, 27 Ağustos 1943) konulu yazısında Safa, bir gencin arkadaşının kız kardeşine zorla sahip olmasını ve bir gencin sevdiği kızı arkadaşlarıyla birlikte dağa kaldırıp kendisi ve arkadaşlarıyla birlikte tecavüz ettikten sonra ağacın dalına asmalarına değinir. Canavarlaşan bir dehşete dikkati çekerken bu haberlerin de gazetelerde 'aşk' olarak geçmesini de ilginç bulur.

Gerçek aşk ve tanımı hususunda Safa örnek bir insan ve mistik tasavvur adamı olarak gördüğü Mevlana'yı ve ondaki aşk-sevgili gerçeğini anlatır**. "Mevlana'da Aşk Problemi"** (Milliyet, 21 Aralık 1954) adlı yazısında Mevlana'nın aşk hakkındaki görüşlerini anlatır. "*Mevlana'nın şiirlerindeki insan güzelliği bir sembol değil, müşahhas ve canlı gerçeklerin ta kendisidir." "Çölün ortasında mavi bir su tanırım. Sevgilim, o senin gözlerindir. Benim özleyişlerim kırmızı alevlerdir, orada susuzluklarını giderirler*" (Mevlana) (Safa, 2012a, s.142). Allah'ı tabiattan ayrı ve yüce bir varlık olarak görmek kadar Allah'ı tabiatın içinden her şeyi ihtiva eden bir varlık gibi tasarlamak arasında bir zıtlık var gibi görünür. Vahdet-i Vücut, kiminin kabul ettiği kiminin ret ettiği bir nazariye haline gelmiştir. Önemli olan bu zıtları

barıştırmaktır. Mevlana da bunu başarıyla gerçekleştirmiştir. Çünkü kâinat aşklar üzerine kurulmuş en büyük güzelliktir. Safa, Mevlana'nın bu kadar çok sevilmesinin sebebini de dinin kaba sofuluğu ve kuru kaideciliği yerine dünya ve Allah aşkını getirmesine bağlar.

2.4.3. Aile ve Çocuk

Safa, aile ve çocuk konusunda yazdığı yazıların en önemlisini evliliklere ayırır. Bunun kökünü de yine aşk ve sevgiden yola çıkarak anlatır. **"Akıl mı Aşk mı?"** (Milliyet, 14 Mayıs 1958) yazısında evlilikleri Fransızların bahsettiği üç türlü evlenmeden yola çıkarak inceler: aşk izdivacı, iş izdivacı ve akıl izdivacı.

Aşk izdivacı akıl, iş, para, yaş, dil, din, ırk dinlemeyen gerçek sevgililerin ve gönüllerin evliliğidir. İş izdivacı, iki taraf arasında maddi menfaatler doğrultusunda yapılan şirket ortaklığıdır. Akıl izdivacı ise hayat mücadelesine müşterek cephe kuranların evliliğidir. Fransızların evlilik türleri üzerine tespitleri bunlardır. Safa'ya göre gerçek izdivaç sadece aşk için yapılan izdivaçtır. Ötekiler sadece ortaklıktır. Bu düşüncesini şu sözleri ile ifade eder.

> '*Aşksız izdivaç, nikâhsız birleşmeden zinadan farksızdır. Aşkın ahlak değeri nikâhınkinden kat kat üstündür. Çünkü aşk sadakatin garantisidir. Nikâh bu emniyeti hiçbir zaman vermez. Nikâhsız sevişenler arasında ihanet görülmemiştir. Fakat aşksız ve nikâhlı çiftler arasında ihanete kadar, her çeşit ihtilaf 6.hukukun dosyalarını tıka basa doldurmaktadır'* (Safa, 2012a, s. 148).

"Aşksız Evlenmeler" (Milliyet, 22 Mayıs 1958) adlı yazısında da Safa 'aşksız evlenmelerin zinadan farksız olduğunu' belirtir. Evlenmenin sadece bedensel bir birleşme değil ruh beraberliği olduğuna dikkat çeker. İşte burada insan ruhunu birbirine bütün halinde bağlayanın yalnız aşk olduğu üzerinde durulur. Evlilik sadece hayat arkadaşlığı da değildir. Aile müessesi onu da içine alır, fakat onu aşar. Safa'ya göre: '*Yeter derecede sevişmeyen bir kadın ve bir erkeği yalnız akıl ve yalnız nikâh birbirine bağlayamaz. İkisinden birinin eşinden başka birine duyduğu herhangi bir arzu ve temayül, zinanın ruhtaki başlangıcıdır'* (Safa, 2012a, s.150).

"Bir Nev'i Bekâra Dair" (Yedigün, 24 Haziran 1936) adlı yazıda aile ve evliliğin önemine değinen yazar, aslında evlenmeyi reddedip yalnız başına yaşamayı hayat

felsefesi haline getirmiş, evliliği ve aile hayatını esaret olarak gören kimselere eleştirilerde bulunur. Çünkü bazıları için evlilik içtimai esaretin katmerlenmesidir. Bekâr kimseyi Safa: '*Cemiyetçi değil, tekçidir; kendinde kâinat hulasası bulunduğu için yalnızlığını sever ve kendine tahammül etmenin bir yabancıya katlanmaktan daha kolay ve asil olduğu telakkisine varmıştır. Evlenmeyi tek olmanın şerefine ve gururuna tecavüz sayar'* (Safa, 2012 s.159) şeklinde ifade eder. Yazara göre evlilik düşmanı bu kimseler kazara evlendikleri zaman da yalnız ve bekâr hayatı yaşarlar. Yazar toplumun ve cemiyetin çoğalmasının önünde olarak gördüğü bu kimseleri ehlileşmemiş insanlar olarak adlandırır.

Aile kavramı üzerinde titizlikle ilgi çekmeye çalışan Safa; bazı anne babaların evlatlarına karşı sert ve diktatör tutumlarına dikkat çeker. Kendisinin yaşadığı olaydan yola çıkarak saygı ve sevgi kavramlarına ilişkin yanlış tutumlarımızın evlatlarımızı bize karşı mesafeli olmaya ittiğine dikkat çeker. Özgür bir gelecek ve hürriyet istiyorsak da **"Hürriyet Aileden Başlar"** (Milliyet, 11 Ekim 1955) adlı yazısında da belirttiği gibi önce bunu ailemizde sağlamamız gerekir. Evlat sevgisi ve özlemine dayanmanın güçlüğü hele de o evladı kaybedince katlanılmaz bir hal alır. Edebiyatımızın böyle birçok şair ve yazarla dolu olduğunu belirten Safa, hep babaları bildiğimizi fakat annelerin çığlığının daha fazla ve dayanılmaz bir hal olduğu gerçeğini belirtir. Buna örnek olarak Yaman'ı kaybeden Ekrem Şerif Egeli'nin eşi Vecihe Egeli'nin mersiyesini örnek gösterir.

Safa, **"Niçin Boşanıyorlar"** (Yeni Mecmua, 2 Temmuz 1942); **"Neden mi Boşanıyorlar"** (Tasvir-i Efkâr, 17 Haziran 1942); **"Evlenmeler, Boşanmalar"** (Cumhuriyet, 12 Ağustos 1937) adlı yazılarında evlilik kadar boşanmaların çokluğuna ve bunun bazı sebeplerine de dikkat çekmeye çalışır. Bunun sebeplerini şöyle ifade eder:

> '*Türk cemiyetinin yirmi seneden beri inkılap geçiren bünyesi, müthiş bir sarsıntı içindedir. Adetler, kıyafetler, muaşeretler, kanunlar değişiyor. Bilhassa Türk kadınının önünde iyi-kötü bütün imkânların kapıları açılmıştır. Asırlardan beri evinde kafes ve dışarda çuval içinde yaşayan kadın, birdenbire bütün bağları çözülünce ne yapacağını şaşırmışa benziyor. Evle sokak arasında kıvranmaya başlamıştır. Asırlardan beri evinin içinde geçirdiği zindan hayatı onda aileye karşı derin bir tiksinti uyandırmış görünüyor. O kadar derin ki bunun kendisi de farkında değildir*' (Safa, 2012a, s.181).

Safa bu sebepleri ailelerin yıkılması için tek neden olarak görmez. İyi bir aile terbiyesi ve ahlakı içerisinde yetişmemiş bireylerin yapacağı evliliklerden doğacak çocukların da aynı bozuk düzen içerisinde hayatlarını aynı tarz devam ettireceklerini düşünür. Buna da güzel bir örnek verir. Bazı ailelerin kendi yaşadıkları bozuk hayata çocuklarını da alet etmek istemeleri üzerinde durur. Bir damadın kendisine yazdığı mektuptan yola çıkarak düşüncelerini ifade eder. Nikâhsız birlikte yaşamayı uygun bulan ve kızını da sevdiği adamla nikâhsız yaşaması hususunda zorlayan bir babayı anlatır. Safa da önceden bazı solcuların böyle yaşaması için kendi çocuklarını ikna etmeye çalıştıklarını belirterek **"Aile Düşmanları"** (Milliyet, 14 Temmuz 1955) adlı yazısında bu durumdan bahsederken solcuların da aile ahlâkını bozmak için bu tarz metotlara değindiklerini belirtir.

Daha önceki yazılarında Türk kültüründe batılılaşma fikrinin bizde yanlış anlaşıldığına değinen Safa, bizde olan bir gösteriş merakına dikkat çeker ve olmayan kültür olarak sosyeteyi meydana getirdiğimize değinir. **"Bizdeki Sosyetenin Tarifi"** (Tercüman,3 Nisan 1960); **"Bizim sosyetikler"** (Milliyet, 14 Aralık 1958); **"Sulu Kule ve Sosyete"** (Milliyet, 14 Aralık 1958) adlı yazılarında bu durumdan bahseder. Bizde sonradan türetilen bir tabir olan sosyetenin varlığına dikkat çeker. Bu kesim insanların en şatafatlı kıyafetleri giymek, takmak takıştırmak ve kendilerini farklı göstermek gibi bir yaşam tarzları olmasına rağmen; Avrupa'da gayet mütevazı çok zengin, bilgili görgülü ve profesör olmuş sosyeteye dikkat çeker. Bu insanların zengin yaşamlarına rağmen mütevazı hayatlarına karşın bizim sosyetiklerin zengin fakat görgüsüz yaşamlarını anlatır. Bizim sosyetiklerimizin durumunu kültürel ve dini değerlerde yaşanan yozlaşmaya bağlar.

"Gayri Meşru Karı-Koca Hayatı Yaşayanlar" (Tasvir-i Efkâr, 16 Eylül 1941) Evlilik dışı olan ilişkiler ve gayri meşru ilişkilere karşı çıkan Safa, etik bulmadığı bu durumu dile getirir Safa, gayri meşru karı koca hayatı yaşayanları ikiye ayırır bunlardan birincisi, şehirliler ve münevverlerdir. Gayri meşru karı koca hayatı yaşayanların ikinci bölümü köylülerdir. Bunlar gizli imam nikâhı kıydırdıkları için, evlenmelerini gayri meşru telakki etmezler; bilakis bunların gözünde medeni nikâh gayri şeri ve meşrudur. Şehirliler ve münevverleri bu gayri ahlâki durumdan vazgeçirmek kolaydır. Fakat köylüleri ise bu durumdan vazgeçirmek zordur.

Yozlaşan kültürlerimize dikkat çeken Safa akıl almaz derecede lüks yaşama tutkusu ve gösterişi içinde olduğumuzu söyler. **"Lüks Belası"** (1941, Tasvir-i Efkâr) adlı yazısında Safa, özendirici hayata dikkat çeker. Safa, lüks hayatı; '*Milli varlığımız üstüne bir ejderha gibi yürüyen lüksten dehşete düşmemiz lazımdır. Soğuk ve menevişli derisi kadınlarımız arasında pek makbule geçen bu yılanın kendisinden korkmamız lazımdır. Fransa'yı hatta bütün Avrupa'yı soktu ve o zehirledi'* (Safa, 2012a, s.197*)* ifadeleriyle anlatır.

Daha önceki yazılarında gayri meşru ilişkiler üzerinde duran Safa **"Bir Aile Hikâyesi"** (Milliyet, 1 Mayıs 1958) adlı yazısında da eşinin kendini aldattığını öğrenen çapkın adamı ele alır. Evlendikleri ilk günden beri karısını aldatan adam ilerleyen yaşına rağmen kendi kızından bile küçük komşusunun kızıyla kaçamak yapmıştır. Karısından istediği ise kendisine duyurmadan başka kadınlarla kaçamak ilişkiler yaşamasını sorun etmemesidir. Bu durum aslında ailevi ilişkilerde karı koca ilişkilerinin ne hale geldiğini göstermektedir. Kadının bilmemesi dâhilinde gayrı ahlaki olan bu durumu ahlaki bir durum haline getirmek oldukça yanlıştır. İster kadın isterse erkek olsun Safa buna karşı çıkarken: *"Sevgi karşılıklı olur. Sadakatsiz sevgi olmaz. Kocanın çapkınlığına müsamaha eden bir kadının sevgisi de çapkınlık kadar adidir. Huylu huyundan vazgeçmezse ayrılmak bu şerefsizliğe katlanmaktan daha hayırlıdır"* (Safa, 2012a, s.202) görüşünü savunur.

Evlilik ve evlatlarımızı yetiştirme hususunda oldukça titiz davranmamız gerektiğini düşünen yazar; özellikle kızların yabancı erkeklerle evlenmesine de eleştirel bakar. Son zamanlarda özellikle yabancı Amerikalı damatlar aşamasına değinir. Gerçek aşklar dışında bu evliliklerin devam edeceği görüşünde değildir. Evlenip giden kızlarımızın artık kültürel ve dini açıdan yozlaşmayla birlikte artık bu kızlarımızı tamamen kaybettiğimiz görüşündedir. Eşlerine tabi olan bu kızlardan doğan neslin eşinin James, Jon olacağı görüşündedir. Bu hususta aslında ailelerimize de önemli görevler düşmektedir. **"Bir Fotoğraf Karşısında"** (Milliyet, 18 Kasım 1957) adlı yazısında bu gerçekten bahseder.

Safa çocuk eğitimi ve terbiyesi hususunda da görüşlerini dile getirirken aslında onların hamur gibi olduklarını ve nasıl şekil verirsek öyle şekillenebileceklerini

söyler ve bunu yaparken de ebeveynlerine büyüklere ve sosyal çevreye düşen sorumluluklara değinir. Doğru terbiyenin önemine değinirken yanlış terbiyenin çocukları nasıl bir hale getireceği gerçeği üzerinde durur. **"Çocuğunuzu Fena Terbiye Ediyorsunuz"** (Tasvir-i Efkâr, 24 Nisan 1942) adlı yazıda Alman terbiyecisi Chr. G. Salzmann'ın meşhur '*Yengeç Kitabı'*nı Türkçeye çeviren M. Cahit Gündoğdu'nun tercümesinden faydalanır. Tersine terbiye yönetimini ele alan bu kitap kinaye olarak, kapağına geri geri giden ve üç küçük yavrusuna fena bir örnek olan bir yengeç resmi koymuştur. Resmin altındaki yazı ise bize en uygun anlamlı mesajı vermektedir. 'Babacığım, senin bunları yaptığını görürsem ben de yaparım.' Böylece aslında bizi bir kamera gibi kaydeden çocuklarımız için ne kadar dikkat ve önem arz ettiğimizin göstergesi sayılmaktadır. Bu kitapta çocuklara her şeyin fena ve yanlış öğretilmesinin kötü sonuçları anlatılmaktadır.

"Ah Şu Harika Çocuklar" (Milliyet, 12 Şubat 1957) adlı yazısında Safa bazen elimizdeki madenleri işlemeyi bilmediğimiz ve hatta onları nasıl köreltip yok ettiğimiz üzerinde duruyor. Safa öğretmen olarak görev yaptığı yıllarda harika olarak nitelenebilecek çocuklar olduğunu ve onları keşfetmek gerektiğini ifade eder. Oysa bizim bu cevherleri kullanmak yerine yok etmek için elimizden geleni yaptığımızı belirtir. Safa, bazen de çocukları harika yapmak uğruna çocuk olduklarını unuttuğumuz, onlara büyükmüş gibi davrandığımız ve bizim düşüncelerimiz doğrultusunda hareket etmelerini istemekle onların düşüncelerini duygularını ve benliklerini yok etmeye çalıştığımızı belirtir. Bunu da Montessori'nin "*Çocuğun en büyük düşmanı büyüktür"* (Safa, 2012a, s.217) cümlesiyle ispatlar. Çocuk ne kadar mükemmel bile olsa unutulmaması gereken şey, onun çocuk olduğu gerçeğidir. Safa aslında bu yazısında okul programlarına ve bu programları büyüklerin ihtiyaçlarına göre dolduran büyüklere de eleştirilerde bulunur.

"Buna Terakki mi Diyeceğiz" (Milliyet, 28 Nisan 1957) adlı yazısında çocukların eğitiminde sokağın da önemine değinen yazar, sokağı aslında çocuğu pişiren bir hayat okulu olarak gördüğünü belirtir. Sokak herkeste aynı etkiyi göstermeyecek ve çocukları iyi ya da kötü yönden etkileyecektir. Çünkü hayatta en çetin hayat mücadeleleri ve hayat provaları bu kaldırımlar üzerinde gerçekleşmektedir. Değişen şartlar ve ortamlarla birlikte çocukların da değiştiğine dikkat çeken yazar, çocukların

sadece matematik, resim, musiki, aşk ve seksoloji meselelerinde de birçok şeyi bilebilecek mecmulara sahip olduklarını söyler. Buradan hareketle önceden insanların bilmedikleri ya da dile getirmekten korktukları birçok gerçeği dile getirebilecekleri konumda olduklarını da belirtir. Bu bilgilerin doğruluklarını ailelerinde teyit etmek için sürekli sorular sorup hakikati anlamaya çalıştıkları gerçeğini söyler.

Safa ayrıca daha önceki yazılarında lüks hayata merakın tehlikelerinden söz ederken bu şaşaanın ve gösterişin nasıl adi bir boyayla gençlerimizi ve özellikle de fakir kısmı daha çok etkilediği üzerinde durur. **"Simitçinin Kızı"** (Tercüman, 25 Temmuz 1959) adlı yazısında lüks ve israfın temayüllerinin bütün cemiyet, sınıf ve zümreleri saran bir ruh sapıklığı haline geldiğini gösterir. Bu kürklü, varlıklı ve şaşaalı hayatın aslında birçok kadın ve kızlarımızın ahlakını bozan bir tehlike olduğunu dile getirir. Fakir bir simitçinin kızının da orta halli bir eşle evleneceğini bilmesine rağmen Hilton'da düğün ısrarı bu durumu gözler önüne serer.

2.5. Eğitim, Gençlik, Üniversite

2.5.1. Eğitim

Safa, eğitim ile ilgili görüşlerini farklı yazılarıyla dile getirir. Eğitimin nasıl olması ya da olmaması gerektiği üzerinde düşüncelerini dile getirirken, kendi geçmiş deneyimleri ve gözlemlerinden faydalanır. Eğitimi okulla, aileyle ve çevre ile sınırlı tutmadan vücudumuzu, beynimizi, kültürümüzü eğitmemiz bağlamında her yönüyle ele alır.

"Boş Günleri Doldurmak" (Yeni Mecmua, 15 Mayıs 1941) adlı yazıda yazar klasik eğitim anlayışımızın yanlışlarının yanı sıra ebeveynlerin yaptığı yanlışlardan da bahseder. Yazar, okul devresinde sıkı disiplin ve zorlama yoluyla yapılan ders etkinliklerinin veriminin az olduğuna dikkat çekerken yapılan öğretimin öğrenciye yönelik kötü tesiri üzerinde durur. Öte yandan yazar tatil günlerinin de yanlış anlaşıldığına değinir. Ders zamanı olan sıkı eğitimin yerini tatil günlerinde sınırsız özgürlük ve başıboşluğun aldığına dikkat çeker. Yazar boş günlerin verimli geçirilmesi için çocukların kendi isteklerinin ön plana çıkmasını belirtir. Aynı

zamanda da bu istekler ebeveynler tarafından gözlemlenirken gerekli yerlerde ise çocuklara destek verilmelidir.

"Dört insan Tipi" (Milliyet, 1 Ağustos 1957) başlıklı yazıda Safa, hayata verdikleri değer bakımından insanları dörde ayırır. Bunlar; keyif adamı, rahat adamı, iş adamı ve ideal (mefkûre) adamı. Safa keyif adamını; hayatın manasını kendinde arayan, yaşamak için yaşayan, maddi ve manevi zevklerin peşinde koşan, meşrep âlemlerini yaşam merkezi haline getirmiş tabiatçı ve maddeci insan olarak niteler. Rahat adamı: tembel tipli, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmayan, az kazanç ve bol rahat peşinde olarak tanımlar. İş adamı tipi ise sadece başarıyı düşünür. Tek amacı vardır sadece kazanmak. Mefkûre (ideal) adam tipi ise Safa'nın da hayranlık duyduğu tiptir. Bütün güzellikleri ve iyilikleri içine alan yüce bir hayır için yaşayan tiptir. Safa bizim de tarihimizin mefkûre insan tipleriyle dolu olduğunu belirtir. Fakat son zamanlarda idealsiz bırakılan gencin, halk ve sosyete denilen ortamlar dolayısıyla keyif ve rahat adamlarının gittikçe arttığına ve iş adamlarının da zaman zaman vurguncu tipe döndüğüne değinir.

Safa'nın esas itibariyle üzerinde durduğu konu ise Türk İdealciliğidir. Safa **"Türk İdealciliği"** (Milliyet, 2 Ağustos 1957) başlıklı yazısında devletin idealciliği hususuna dikkat çeker. "*İdealci devlet koyun sürülerinden kahramanlar yaratır. İdealsiz devlet, kahramanları koyun sürüleri haline getirir"* (Safa, 2013b, s. 23). İdeal millet bağlamında devletin önemine değinen Safa, okullara da değinir. Yabancı mekteplerde ya da yabancı kültürle yetişmiş insanların milli bir felç geçirdiğini ileri sürer. Bu durumun Türk okullarında da görüldüğünü, ideal telkin ve terbiyenin esaslarından eser olmadığını belirtir. İdealciliği sağlamanın bir yolu ise yayındır. Gazeteler, dergiler, kitaplar, radyolar, filmlerin kendi tarihimizden ve kültürümüzden izler taşıması gerekliğini savunur.

Hayatta bazen bazı zorluklar bizi kırbaçlar. Bu kırbaç zarar verme değil, hayatı daha iyi anlamak ve başarmak için umutsuzluğumuzu yok etmek anlamında bir kırbaçlamadır. Safa da bu bağlamda sefaletin başarmak için bazen en büyük imkân ve yol gösterici güç olduğuna dair düşüncelerine **"Yaratıcı Sefalet"** (Yeni Mecmua, 7 Mart 1941) adlı yazısında yer verir. Bu yazısında Safa, İstanbul Üniversitesi'nde

okuyan gençlerin eğitimlerini devam ettirebilmek adına çektiği maddi güçlüklerden yola çıkar. Öğrencilerin okul çıkışı üç beş kuruş kazanıp karınlarını doyurmak için çeşitli işlerde çalıştıklarını belirtirken aslında, onların gelecekte başarılı olmalarının en büyük etkeninin sefalet olduğunu anlatır. Hayatta bir şeyleri dimdik ayakta durarak başarmanın gücüne değinir. Maxim Gorki ve Knut Humsun gibi büyük adamların da bu koşullarda yetiştiğini söyler. Birçok Avrupa ülkesindeki dünyaca ünlü isimlerin bile çocuklarının kendi ayakları üzerinde durmaları için çalışmalarını desteklediklerini belirtir. Safa bu yazısında sefaletin insanların yaratıcılıklarını arttırdığını ve hayata karşı direnç oluşturduğunu düşünür. Zengin çocuklarının şımarık, mağrur ve tembel olmalarının sebebini de ileride hayatını kazanmak gayesinde olmadıklarına bağlar. Sefalet çocukları için ise hayatı "Ya bu deveyi güdersin, ya bu diyardan gidersin" anlayışıyla ele alır. Fakat yaratıcılık yaratan sefaletin de bir derecesi olması gerektiğini vurgular.

"Acaba?" (26 Temmuz 1933) adlı yazısında hayatımıza yön veren bir unsur olarak görülen kitaplar üzerinde durur. Kitabın en vefalı dost olduğunu ileri süren bir İngiliz'e ve onun düşüncelerine değinir. "*Her zaman size itaat ederler her sorduğunuza cevap verirler, yalan söylemezler aleyhinize dedikodu yapmazlar, ödünç para istemezler, dilediğiniz zaman susarlar, çağırdığınız zaman gelirler. Kitaplar eşsiz birer dosttur"* (Safa, 2013b, s.28). Bu görüşlere katılan Safa, kitapların bazen o kadar da masum olmadıklarını bizi yalan ya da eksik bilgiyle karşı karşıya getirebileceklerini söyler. Bu yüzden kitap okurken ihtiyatlı olmamız gerektiği hususuna dikkat çeker. Safa ayrıca kitabın maddi gözlerimizi değil manevi ruhumuzun gözlerini de zayıflattığına dikkat çeker. Kitabın gözlerinden hayatı görebilmemiz için kendi gözlüğümüzü takmamız, kitapları okurken kendi düşüncelerimizle ve idrak kabiliyetimizle hareket etmemiz gerektiğine vurgu yapar.

"Şimdi" (Yedigün, 13 Mayıs 1936) adlı yazısında bizim için hava ve su kadar önemli olan 'zaman' mefhumuna dikkat çeken Safa, elimizden akıp giden anlarda şimdilerimizin kıymetli olmasına rağmen geleceği veya geçmişi düşünerek hep şimdilerimizi yitirdiğimiz üzerinde durur. Yaşadığımız günü ve anı en iyi şekilde kullanmamız gerektiği, çünkü bir daha şimdinin gelmeyeceğini anlatır. Bir yerde 'şimdi' kahvehanelerde oturup vakit geçiren insanlara telkinlerde bulunur. İnsanın

kendini boş vakitlerde tanıdığına değinir. Boş zamanlarda insanın hüviyetini ve talihini bulduğu görüşündedir. Safa şimdiyi abartan insanları da eleştirir. Şimdi diye her şeye yüklenmelerine ve kendilerini hırpalamalarına karşı çıkar. Her işin kendine göre bir şimdisi olduğu görüşündedir.

Safa, iyi bir okumanın nasıl gerçekleşmesi gerektiğini ve iyi bir okur nasıl olunabileceğini **"Okuyucu Olmak Sanatı"** (Yedigün, 20 Eylül 1938) başlıklı yazısında dile getirir. İyi bir okuyucunun yazıda kendisine dair bir şeyler bulabileceğine değinir. Müellif sanki kendisiyle ilgili değil de okuyucuyla ilgili bir şeyler kaleme alıyormuş hissi verdiğinde, okuyucu geçmişinden ve adeta geleceğinden bir parça bulur. Aslında yazar, her okuyucunun zihninde bir şeyler yaratır ama bu yaratılan nesne, yer, mekân ne olursa olsun onları kendine has üsluplarla süslemek ve anlam yüklemek yine okuyucunun işidir. Bu sadece nesneler için değil duygular için de öyledir, herkesin sevgiyi ve korkuyu algılayışlarının farklı olmasının da sebebi budur. Fakat zihinleri bir ve tek kaideye sahip insanların hep aynı kanaatte ve aynı mevzuda yazılar okumalarının sebebini de buna bağlar. Bu eserler adeta ellerinde bir dua kitabı haline gelmiştir. Dinde olduğu gibi ilimde de kaba sofuluğu yapanlar bunlardır. Ayrıca eseri okurken dalgınlığa da değinen yazar dalgınlığın okuyucuyu etkileyen en büyük yanılsama olduğunu düşünür. Çünkü bir eserde muharririn bize telkin etmek istediği fikrin tam tersinin de doğru olup olmadığına imkân bırakmaz. Okumak her şeyden evvel muharrirle ilgili savaşı da göze almaktır. Safa, bizde bir yazının sadece kendi malımız olan fikirler doğurması şartıyla faydalı olacağı görüşünü benimsememize de değinir. Safa'ya göre yazıyla okuyucu arasındaki çiftleşmeden hiçbir fikir doğmazsa, o mütalaa tamamıyla kısırdır.

Safa ayaklı kütüphane olarak adlandırılanlar için şöyle düşünür:

> '*Ayaklı kütüphane denilen adamların lehinde çok şey söylenmiştir. Bunların kafalarında kitap, midede öğütülen ekmek gibi değil ambarda bekleyen buğday gibi durur. Nasıl konmuşsa öyledir kana ve hayata karışmamıştır. Onların bilgileri ile zekâları arasındaki münasebet, bir kitapla bir raf tahtanın arasındaki münasebetin aynıdır. Biri ötekinin üstüne binmekle kalır. Kitap adamı beslemezse şişirir, bilgilerin yağıyla şişmanlatır. Kitapların en güzelleri, düşündürücü ve doğurucu eserlerdir'* (Safa, 2013b, s.39).

Bu fikriyle Safa; hayata ve yaşama uygulanmayan birçok şeyi bilmenin hiçbir şey bilmemekle eş değer olduğuna dikkat çeker. Ayrıca Safa, bazen fikirlerimizle

uyuşmayan, beğenmediğimiz bir kitapla zekâmızın çatışmasından da fikirlerin doğacağını ileri sürer.

Yazar, kitabın bizim okuma alışkanlığımızın boş zamanı değerlendirmek ve yatakta uykuya dalmak için yapılan etkinlikten ibaret olduğunu söyler. **"Etüd Zevki"** (Yeni Mecmua, 31 Ocak 1941) adlı yazısında ister şahsi ister mesleki menfaat olsun okuduğumuz kitaptaki fikirleri kabul etmeden evvel kendi kendimize ölçüp tartmamız ve başka eserlere de yönelip doğruyu bulmaya çalışmamız gerektiğini belirtir. Gençlere de bu yolla okumayı sevdirirken kendi istedikleri ve sevdikleri bir alanda etüt yapmaları sağlanırsa, onlar için daha sağlıklı olacağını söyler. Ellerine geçen faydasız ve boş her kitabı okumaktansa kendi istedikleri ve ilgileri olan eserleri okumalarının gençlerin menfaati olacağı görüşündedir.

Devam eden yazısında Safa kitap okumadığımız, bir şeyler düşünmediğimiz ve herhangi bir şey için fikir sahibi olmaya çalışmadığımız için adeta bizi eleştirirken düşünmenin bizim için ne hal aldığı gerçeğini gözler önüne serer. **"Düşünmek İşkencesi"** (Yedigün, 1936) adlı yazısında artık düşünme için bile vakit harcamak istemediğimizi belirtir. Hatta bazen elimizden gelse bizim yerimize düşünmesi için başka birilerini parayla tutabileceğimiz görüşünü dile getirir. Artık fikrin maydanoz kadar bile değerinin olmadığını söyleyen Safa, '*fikir sahibi olmaya mal sahibi olmaktan ziyade lüzum göreceğimiz gün hakiki zenginliğin sırrını bulacağız; bütün fakirliğimiz maldan evvel fikrin kıymeti hakkında pek az fikir sahibi olmamızdan ileri geliyor'* der (Safa, 2013b, s.49).

"Üzülmek Sanatı" (Tercüman, 15 Aralık 1959) başlıklı yazısında birçok şeyi yanlış bildiğimiz veya anlamlandırdığımız hususuna dikkat çeken yazar, Gallup Enstitüsü'nden yola çıkarak yapılan araştırmayı ele alır. Her şey hakkında araştırma yapan bu enstitü, ABD'de de üzülmek üzerine bir araştırma yapmış ve dünyanın en gelişmiş ve teknolojik ülkesinde bile gerçek manada mutlu olanların % 10 civarında olduğunu tespit etmiştir. Buradan hareket eden yazar, üzülmesini bilmenin bir sanat olduğu görüşündedir. Üzülmek, az dozu şifa veren ve fazlası öldüren zehirler gibidir. Bazen üzüntünün insanlar için faydalı bir hal de alabileceğine değinir. İnsanı mücadeleye sevk eder, uykudaki enerjilerini uyandırır ve canlılığımızı arttırır.

“Ümitsizlerin Zaferine Dair” (Tercüman, 16 Aralık 1959) adlı yazısında Safa kendisinin de zaman zaman içine düştüğü ümitsizlik kavramından bahseder. Ümitsizliğe kapıldığımızda dipte bir yerlerde bir ümidin varlığından bahseder. Bu enerji bizi hayata bağlayan en büyük güçtür. Ümit hususunda Sadi’nin Gülistan’ından örnekler verir. Köşeye kıstırılan kedinin, kaplanı bile paralayabilecek bir kudret kazanmasını anlatır. Ümitsizlik için de daima ümit etmek gerektiğini bilir. İnsanların ümidi olmadığı için cesaretlerini kaybettikleri düşünülse de asıl cesaretleri olmadığı için ümidini kaybedenlerin daha fazla olduğunu anlatır. Ümitsizlerin ümitlerini değil, cesaretlerini kaybettiklerinden bahseder. Bu durumu şöyle ifade eder: “*Ümidi olmadığı için cesaretini kaybedenlerden çok fazla, cesareti olmadığı için ümidini kaybedenler vardır* (Safa, 2013b, s.60)

Safa, önceki yazılarında yeterince okumadığımıza kitaplara ve okumaya gereken önemi vermediğimize ve bu yüzden de düşünmek için bile zaman harcamadığımıza dikkat çeker. **“Onbeş Kaide”** (Yeni Mecmua, 28 Şubat 1941) adlı yazısında iyi bir okuyucu olmaya değinen yazar, bu kez okumanın kaideleri üzerinde durur. Safa, Fransız yazar Andre Maurois’in okumanın bazı kurallarından bahsettiğini söyleyerek bu kurallardan bazılarını bize sunar. Bunların bir kaçını Safa bize şöyle ifade eder:

> ‘*Birçok muharrirlerin eserlerini rastgele ve üstünkörü okumaktansa içlerinden birkaçının kitabını iyi anlamaya çalışmak. (….) Yalnız yeni değil eski eserleri de okumak. (….) Gıdamızı iyi seçmek. Her zekânın muhtaç olduğu ve sevdiği gıda ayrıdır. Hangi muharriri seviyorsak ona sadık kalalım. (….) Kitap okurken, güzel bir konser dinler gibi, etrafımızda sessizlik ve sükûn temin etmek, dikkatimize hiç fasıla vermemek. (….)Hayatımızla ve mesleğimizle alakalı eserleri tercih etmek. (….) Öğüterek anlamlandırarak okumak.(….) Bir mevzu etrafında fikirleri birbirinden farklı birkaç muharririn eserini okumak.(….) Hoşlandığımız eserleri mutlaka tekrar okumak.(….) Okumamızı bitirdikten sonra hemen başka bir işe başlamamak.(…) Kitapta hoşlandığımız kabul veya red ettiğimiz parçaların kenarlarını çizmek. (….) Gazetelerden ve hafif mecmualardan başka trende, tramvayda ve yolculuğu kısa süren vapurda hiçbir şey okumamak.(….) Yemekten biraz evvel ve biraz sonra okumamak.(….) Yatağa girdikten sonra ve kalktıktan sonra gazeteden başka bir şey okumamak.(….) Okumağa başlamak için okuma arzusunun doğmasını beklememek.(….) Birini beklerken gazeteden başka hiçbir şey okumamak.(….)’* (Safa, 2013b, s.63-64)

“Hazırlopçuluk” (Milliyet, 19 Şubat 1957) konulu yazısında Safa, kendisinden yardım isteyen, fakat hiçbir çaba harcamak istemeden bazı şeyleri başarmak isteyen gençleri ele alıyor. Gençlerin kumarbazlık, piyangoculuk, definecilik, vurgunculuk

altında hazırlopçuluğu seçtiğini söyler. Safa bu durumun sebebini geçim zorluğuna ve çalışmadan para vuranlara karşı duyulan umumi gıpta ve hayranlığa bağlar.

"Bazı Meczup Tiplerine Toplu Bir Bakış" (Tercüman, 19 Ağustos 1959) başlıklı yazısında hâlâ çocukluktan gelen yalancılık anlayışıyla hareket eden ve hayal ve yalanlar dünyasında yaşamını devam ettirmeye çalışan insanları ele alır. Safa'ya göre: *"Bu sapıklıklarda, mübalağalı bir kendine güveniş ve kibir gösterişiyle birlikte hayâsızlığın son haddi, yalancılık, düzenbazlık, din ve ahlak iddialarının tam tersine merhamet insan ve adalet duygularından yoksunluk görülür"* (Safa, 2013b, s.66). Safa, bu insanların iş hayatlarında daima kavgacı ve bozguncu, yazı hayatında iftiracı ve saldırgan, cemiyet hayatında herkesi kendilerinden kaçırıcı ve nefret uyandırıcı tipler olarak belirtir.

"Sürü Adam" (Tan, 23 Haziran 1935) adlı yazısında birbirini takip eden ve tenkit özelliğiyle birbiriyle bağlantılı olan başka bir konuyu ele alır. Bazı insanların hiçbir düşüncesinde, hiçbir hareketinde kendi kendisi olamadığı görüşünü savunur. Bu insanların ne yaparsa yapsın kendisini değil mensup olduğu belirli bir kesimi temsil ettiği düşüncesindedir. İradesi dışarıdan gelme, yanaşma, iğreti bir hareket mihrakı olarak görünür. Bu tarz insanlar ferttir, fakat şahıs olarak nitelenemezler. Yani bu tarz insanların çoğalması memleketimiz için tehlikelidir.

İstemenin haklı olmak için yeterli olduğu bir dünyada yaşıyoruz. Bu dünya isteyen ve aza kanaat etmeyenlerindir. Her canlı şey yaşadıkça istiyor, istedikçe buluyor, buldukça daha fazlasını istiyor; Çünkü her canlı şey, henüz kartlaşmamış ve ihtiyarlamışsa büyüyor. Safa'ya göre yokluğa karşı en büyük silahımız istemek. İstemenin bir şeye layık olmak da olduğu görüşündedir. İstemek dünyasında fertler kendileri için isterlerse mensup oldukları milletin öleceği, ama millet için isterlerse de onu yaşatacakları görüşündedir. Safa millet için istemenin dünyadaki en güzel istemek olduğunu düşünür.

Zaman ve şartlarla birlikte dünyayı ve ülkeyi saran bir ahlak buhranının varlığından bahseden yazar, **"Dünya ve Memlekette Ahlâak Davası"** (Tasvir-i Efkâr, 10 Ocak 1942) adlı yazısında babasından hamile kalan ve çocuğunu düşürürken ölen kız, kız

kardeşiyle münasebette bulunduktan sonra doğan çocuğu boğarak öldüren ve kaçan marangoz, genç ve dul annesiyle münasebette bulunan genç, dolandırıcı ve vurguncu daha bir çok gayri ahlaki durumların varlığına ve çoğaldığına dikkat çekerken; bunların sebebi olarak üç şeyi görür. Vicdan ve akıl arasındaki depreşmelerin neticesi; bir kısmı zamanımızın dünyasına has yeni âmillerin, inkılapların getirmeye çalıştıkları yeni ideallerin önündeki intibak sarsıntısı, bir kısmını da yalnız Türkiye'ye ait sebepler olarak görmektedir. Tarih, bugünkü dünya ve memleket.

Yazılarında ahlak kavramına geniş yer veren Safa, ahlakın da milli şuura ve değerlere dayanması gerektiği düşüncesindedir. Milli ahlakın bulunmadığı yerde ahlakın da olamayacağı görüşündedir. **"Milli Ahlâak"** (Çınaraltı, 11 Temmuz 1942) adlı yazısında insani ahlakın başkasına zarar veren şeyleri yapmamak, fayda veren hareketleri yapmak için en sade prensibe irca edilebileceği görüşündedir. Hatta bu milli çıkarlar uğruna bazen kendi hayatımızdan feragat etmemiz istenebilir. Ailemize karşı gösterdiğimiz değerleri ve ahlaki fedakârlıkları, merhameti ve şefkati herkese yapmamız gerektiği görüşündedir. Milli ahlakın insanlığın ilk çağlarından beri vatan sevgisi ve kahramanlık ahlakı halinde varlığına dikkat çeker. Aslında bazı değerlerin yerini artık başka maddelerin aldığına da değinir. Bazı şeylerin ölçüsü 'para' olmuştur. Fikirlerin, güzelliklerin, yürek büyüklüklerinin değeri hep paradır. Milli ahlak ister ilahi, ister içtimai olsun ebedi olmanın ilk şartını milli olmaya bağlar.

Safa'nın özellikle üzerinde durduğu konulardan biri olan ahlak meselesi, ister milli isterse şahsi olsun ahlak anlayışımızı ifade eder. Geleneksel ya da modern olarak sınıflandırılması ona gayri ahlaki özellikler yüklemez. Bu durumu anlatan **"Modern Ahlâak"** (Milliyet, 15 Nisan 1956) adlı yazısında bazı yerlerde yaşayan bir kesim insanların yaptıkları ve toplum tarafından hoş karşılanmayan yaşamlarını ele alır. Bu insanların bazı yerlerde daha fazla nüfuz etmeleri tamamen bu semti kötü bir yer haline getirmez. Modernitenin arkasına saklanan bu kesim sokaklarda gençlerle sarmaş dolaş bir tavır takınmalarını, abartılı makyajları ve garip dans stilleriyle eğlenmelerini modern ahlak olarak nitelerken, bu durumun rehavetini göstermeye çalışanları da mürteci, yobaz ve Atatürk düşmanı olarak nitelemektedirler. Onlara göre yapılan saygısızlıklar, hakaretler, eşleri aldatmalar anne ve babaya yapılan fiziksel ve zihinsel saldırılar hep modern ahlaktır. Bunun zıddını ifade edenlerin

kafaları ve düşünceleri ise beş para etmeyen eski kafalardır. Burada yazar toplumu hicivle birlikte gelinen toplumsal ahlak anlayışına dikkat çeker. Fakat her yerde ya da herkes için aynı mıdır? Hayır. Çünkü hâlâ başkalarının hakkını koruyan ve hırsızlık karşısında dimdik duran ahlak timsali insanlar da vardır Safa olması gereken doğru insan kavramını bize anlatır.

"Ahlâkı Betonlaştırmak" (Milliyet, 24 Ocak 1957) adlı yazısında yazar biri anlatılan diğeri de kendi başından geçen iki örneğe değinir. Birincisi Bursa'da aldığı horozu kestikten sonra boğazındaki pırlanta yüzüğü fark edip horozu aldığı adama geri götüren dürüst adamın öyküsüdür. Başından geçen ikinci örnek ise şöyledir. Yazar taksiyle terziye gider. Taksici yazar indikten sonra, Safa'nın düşürdüğü cüzdanı fark ederek terzihaneye geri döner ve Safa'nın cüzdanını hiçbir karşılık beklemeden teslim eder. Bu iki olay da dini ya da dili ne olursa olsun dürüst ve ahlaklı insanların değerleri için feragat edebileceklerinin göstergesidir. Bu tarz insanlar sayesinde yozlaşan ahlakın ve kültürün önüne geçilmeye çalışılıyor. Yazara göre bu ahlaklı insanlardaki anlayışı sağlamlaştırmak ve herkese yaymak için sağlam adımlar ve hareketlerde bulunmamız gerekiyor.

"Dinsiz Ahlâk Mümkün müdür?" (Tercüman, 13 Ekim 1959). Safa, ahlak konusunda birbirini takip eden yazılarda, teknik ilerleme ile birlikte manevi gerilemenin de arttığı görüşündedir. Yeni bir neslin türediğini, fakat ahlaki değerler olarak düşük bir yapıya sahip olduğunu vurgular. Safa dinsiz ahlakın bazı ailelerde mümkün olabileceği fakat bu ailelerde yüksek bir kültür ve mazbut bir aile terbiyesi var olduğu görüşündedir.

"Ahlâk Buhranının Yuvaları" (Milliyet, 15 Şubat 1958) adlı yazısında da ahlak konusunda öne sürülen bazı çareler olduğuna değinir. Bazıları onu okulda okutulması gereken bir ders olarak görmekte, bazıları ise hayata uygulama yapılması görüşündedir. Bazı kesimler ise sosyal ahlakın tam bir şekilde gerçekleşebilmesi için önce devletin başındakilerin bize örnek olması görüşündedir. Bu buhranın en büyük nedeni olarak da Safa, fertler arasındaki sosyal bağların çözülmesine ve her insanın kendi çıkarını müşterek menfaate tercih etmesine bağlar. '*Bu çözülüş, dini, milli ve*

beşeri ideallerin zaafa uğramasından, bunların yerini hudutsuz bir kazanç ve keyif hırsının almasındandır' (Safa, 2013b, s.91).

Safa bu duruma en fazla sosyete denilen kısımda rastladığımızı belirtir. Bir araya geldiklerinde güzel sanatlar, kültür, ahlâak ve sosyal davalar dışında para, elmas, mal, mülk kimin kiminle ne yaptığı gibi konulardan konuşup herkesin özel hayatlarını dedikodu malzemesi olarak görmelerine tenkitlerde bulunur. Yazar, artık sosyal yozlaşmanın çok fazla arttığını ve başkalarına birini tarif ederken vasıf olarak namuslu ve dürüst diye ifade ettiğimizi söyler. Aslında herkeste bulunması gereken bir özelliği sadece tarif ettiğimiz insanda varmış gibi ifade ediyoruz diye düşünür.

"Namuslu Olmak Vasfı" (Tercüman, 14 Ağustos 1959) adlı yazısında yazar, akıllı ve namuslu gibi kavramları bir vasıf olarak meziyet saymamıza dikkat çeker. Normal olan bir şey son zamanlarda o kadar azalmıştır ki artık böyle insanlar, nesli tükenen bir hal almıştır. Yazar bu tarz insanlardan ve düşüncelerden bahsedildiğinde de devrimbazlar tarafından geri zihniyetli olarak adlandırıldıklarını belirtir. Maddeci ve keyifçi anlayışın genç ruhları yok etmeye başladığından, namuslu ve dürüst insanların artık enayi gibi nitelendirileceği görüşünün ne kadar vahim olduğunu belirtir.

Safa devam eden yazılarında **"Para ve Ahlâk"** (Milliyet, 23 Eylül 1955); **"Paranın Dostları ve Düşmanları"** (Yeni Mecmua, 9 Ocak 1941); **"Gözü Çıkası Para" (**Yeni Mecmua, 1 Ağustos 1942) adlı yazılarında maddî bir değer olarak parayı ele alırken, onu kontrol etmemiz gereken bir mekanizma olarak görür. Bazen kendimizi korumamız için bir güven kapısı iken bazen de bizim hallerimizin anahtarıdır. Para bazen bizim vicdanlarımızı satın alabilecek kadar etkilidir. Yalnız ahlâaki anlamda para eğer gerçekten bizim düşüncemizde ve niyetimizde yoksa bize istemediğimiz bir şeyi yaptırmak için tek başına bir güce muktedir değildir. Maddeci bir dünya görüşüne karşı çıkılmasına rağmen fikir savaşları henüz sonuçlanmadığı için tek güç şimdilik sadece paradır. Para çoğu zaman eğilmediğimiz secde etmediğimiz Allah'ın yerine konulur. Karşısında boyun eğeriz. Yazar görüşünü desteklemek için şu düşüncelerden faydalanır.

> ‘*Servete açılan kapı dardır. İçeriye girmek için eğilmek lazımdır.’(Maxime de Camp.). Para demek bu insanlar için özgürlük, gösteriş, varlık ve hatta bazen haysiyet demektir. Eflatunun dediği gibi ‘Servet ve fazilet bir terazinin iki kefesine konan ağırlıklar gibidir. Biri alçalmadan öteki yükselmez’* (Safa, 2013b, s.98).

Safa birçok yazısında çöken manevi değerlerimiz ve maddi değerlere gereğinden fazla verdiğimiz önem üzerinde durur. Bunlar içerisinde bizi hem kölesi hem de efendisi yapan paradan ve onunla olan savaşımızdan bahseder. **“Gözü Çıkası Para”** (Yeni Mecmua, 1942) adlı yazısında hem parayı kazanmak hem de kaybetmek arasında çok içli dışlı bir ilişki olduğu görüşündedir. Para kazanma hırsının tarihi, paranın bulunuş tarihi kadar eskidir. Geçen zamanla birlikte yaşamın odak noktasındaki yerini almaya başlayan parayı yok etmek için insanların çeşitli yöntemlere başvurduklarını fakat sonucun hep aynı olduğu gerçeğine dikkat çekilir. Çünkü yerini ve tahtını sağlamlaştıran bu hükümdar, insanoğlunu alt etmeyi başarmaktadır. Parayı yok etmek için takas usulü gibi çeşitli ticari yöntemler kullanılmaya başlansa da istenilen sonuç sağlanamamıştır. Yazarın deyimiyle fasulye karşılığı elma, etkili ve yaygınlaştırılması uygun bir yöntem değildir. Bir yerde para bizim hürriyetimizi elimizden alır. Bunu Safa, Bürütüs’ün düşünceleri ile destekler: ‘*Paranın istibdatı devam ederken, Bürütüs’ün fazilet için söylediği gibi, hürriyet de kuru bir kelimeden başka bir şey değildir’* (Safa, 2013b, s.101). Safa aslında paranın hayatı şatafatlı göstermesinden dolayı bazen değersiz görünen şeylere bile değer kattığı görüşündedir.

“Reklam” (Yeni Mecmua, 27 Haziran 1942) adlı yazısında önceden kullanmış olduğu bir ilacın onun tedavisinde ve hastalığında mide bulantısı vermesine karşın onunla birlikte çıkan çok etkili bir reklam sayesinde artık o ilacı kullandığında ne kadar sağlıklı olduğu hususuna dikkat çeker. Aslında ilaç aynı olmasına rağmen etkisini arttıran reklam unsurudur. Para yine kara ve acı yüzüyle burada gün yüzüne çıkar. Çünkü bu reklam sayesinde hem firma kazanır hem de reklamcı, böylece yine bütün yük halkın cebinden çıkar. Reklamın gücü üzerinde durulurken ayrıca da bizi etkisi altına alan bir sihrin gerçeğini de gözler önüne serer.

Başka bir yazısında Safa yozlaşan kültürün gerçeğine her fırsatta değinirken kaybolan ahlaki değerlerimiz ve kaybolan manevi vicdanımız gerçeğine dikkat çeker. **“Üstünde Çok Durulması Gereken Bir Mesele”** (Tercüman, 4 Eylül 1959) adlı

yazısında artık Türkiye'de çok suçlu olduğunu ve bunları tutuklayıp mahkûm edecek kapasitede bir hapishanenin var olmadığına dikkat çeker. Her yıl binlerce insanın öldürüldüğü, kadın cinayetlerinin arttığı bu ülkede savaş çıkmış gibi ölü insan sayısının artması gerçeğine vurgu yapar. Bu artan cinayetlerin sebeplerine de din duygusunun ve Allah korkusunun zayıflaması, milli duygunun zayıflaması, aile bağlarının gevşemesi, gittikçe genişleyen ahlak çöküntüsü ve akıl hastalığı gibi durumlar eklenebilir. Victor Hugo'nun *'bir okul açan bir hapishane kapatır' sözü* aydınlarımızın artmasıyla bu durumun ortadan kalkacağı düşüncesini aklımıza getirir. Safa ise bunun gerçek sebebini manevi değerlerimiz üstünde yükselen gerçek bir eğitim sistemimiz olmamasına bağlar. Bilgi vermekle manevi itiyatlar kazandırılmayacağına değinen Safa, ayrıca bunun da sadece öğretmenle değil aile ve toplumla birlikte olacağı görüşündedir.

Yazar ruh ve beden temizliği hususunu manevi huzur olarak açıklar. Bedenimizi hastalıklardan korumanın ve ruhumuzu huzura eriştirmenin yolunun Allah inancı ve sevgisinden geçtiğini söyler. "**Beden ve Ruh Temizliği"** (Tercüman, 26 Ağustos 1959), **"Ruhta Huzur ve Sükûn"** (Tercüman, 29 Ekim 1959) adlı yazılarında bu gerçeklere değinir. Nasıl ki bedenimizi temizlemek için banyo yapıyorsak ruhumuzu da temizlemek için ruh banyosu yapmamız gerektiğini söyler. Bunu: '*Issız bir tabiat köşesi, bir mabedin derin sessizliği, hatta bir tenha odada gözleri kapayarak ve şuurun sathını boşaltarak geçirilen bir istiğrak hali, belki bir iç yıkanmasına uygun zemin hazırlar* (Safa, 2013b, s.107) sözleri ile ifade eder. Bunun en güzel yolunu da samimi ibadete bağlar. Yazar ayrıca Müslümanlığın ve İslam'ın ruhi bir tedavi olduğunu izah eder. Samimi bir Müslüman ve müminin daima huzur ve neşe içinde olduğunu söyler.

"Alev Saçağı Sarıyor" (Milliyet, 19 Ocak 1958); **"Çocuk Suçları ve Müstehcen Edebiyat"** (Milliyet, 30 Nisan 1958) adlı yazılarında da eğitim hususuna önem veren Safa, özellikle de çocukların eğitimine gereken önemin verilmesine dikkat çeker ve onları çevreden gelen tehlikelere karşı korumak gerektiğini vurgular. Modernlik uğruna yapılan önemli yazar ve düşünürlerin aşağılanmasına kıymetli eserlerin küçük düşürülmesine tepkide bulunurken daha önceki yazılarında olduğu gibi "kızıl tehlike"lere de dikkat çeker. Liselere kadar inen komünist düşüncelerin gençlerimize

etkilerinden bahseder. Müstehcenliğin edebiyatın içine sızması da tehlikeli boyutlara ulaşmıştır. Bunu da yeni sanat iddiasıyla yapmaktadır. Düşüncelerini şu şekilde belirtir.

> '*Yeni sanat iddiası altında edebiyatımızın nazım ve nesir nevilerine uzun yıllardan beri sokulan çirkin imalar, hatta apaçık müstehcen kelimeler, gafillerin alkışladıkları, gazetelerinde ve dergilerinde yayınladıkları mükâfatlar, kazandırdıkları abdesthane ve genelev edebiyatı, kâğıt üzerinde kalmıyor, masum çocuk hayallerine virüslerini dolduruyor, tesirlerini yapıyor ve çocuk suçlarını arttırıyor'* (Safa, 2013b, s.114).

"Cinsî Öğretim ve Cinsî Eğitim" (Seksoloji, Sayı:38, Mayıs 1952) Cinsîlik ve libido kavramları üzerinde duran, eğitimle olan ilgisine ve bizde nasıl algılandığına da değinmeye çalışan yazar, cinsî öğretim ve cinsî eğitimin birbirine bağlı fakat birbirinden ayrı iki faaliyet kolu olduğu görüşündedir. Cinsi eğitimin amacını ise gençlerin enerjilerini atacak spor ve ilgi alanları oluşturmak olduğunu belirtir. Yazar müstehcenlikle ilgili konuların artık dergilerde ve gazetelerde de rastlanılmamasına ve bunların kontrol edilmemesine de tepkide bulunur.

Fakirliğin yaratıcılığı ve azmi kamçıladığını düşünen Safa, bazı insanların hayatlarından yola çıkarak kaleme aldığı **"Meşhur Olan Fakir Çocuklar"** (Tercüman, 2 Aralık 1959) adlı yazısında Ahmed Midhat, Mimar Sinan, Benjamin Franklin, Abraham Lincoln, Mozart vs gibi birçok fakir ama başarılı insanı ele alır. Hayatta başarılı olmanın yolunu dışarıdan elde edilmiş ilim ve felsefeyle değil, hayatın içinde yaşanan duygu ve heyecan yoluyla elde edilmiş tecrübe ile başarabileceğimiz görüşündedir. Yazara göre:

> '*Fakirlik ve ustalık dirilticidir. Korkutur ve iradeyi kırbaçlar, uyuklayan enerjileri ayaklandırır. Zenginlik, sıhhat ve zeka insanın kendisine haddinden fazla güven verdiği için, afyon gibi uyuşturur, tembelliğe, ihmallere ve gevşekliğe sevk eder. Başarmak için korku da ümit kadar şarttır. İnsana fakirliğin ve hastalığın öğrettiğini hiçbir okul ve kitap veremez'* (Safa, 2013b, s.127).

Safa, çocukların eğitimi ve onların çok yönlü terbiyesi hususunda disiplin davranışına da değinir. **"Sıkı Disiplinden Hür Disipline"** (Cumhuriyet, 26 Ocak 1938) adlı yazısında disiplini yapan iki usulün olduğuna değinir. Biri otoritedir ve çocuk üzerine dışarıdan tesir eder; ikincisi ise hürriyet yoludur ve çocuğu her türlü intibaklara kendi içinden hazırlar. Birincisi kesindir ve münakaşalara kapalı, bir kaide halinde ve kendini zorla kabul ettirir. Hürriyet yolundaki disiplin ise körü

körüne itaatle değil, anlayış ister. Yazar, bir askeri disiplin ile öğrenci disiplininin farklı şeyler olduğu gerçeğine değinir. Öğretmenin vazifesi yalnız öğretmek değil aynı zamanda insan yetiştirmektir. Bu yüzden de suni bir intizam öğretmeni mutlu etmez disiplin korkuyla değil, öğretmenle öğrenci arasındaki karşılıklı sevgi ve saygıdan doğuyor ve çocukları mesut ediyor ise bu disiplin en iyi disiplindir.

"Ahlâk Terbiyesinin Başka Bir Cephesi" (Cumhuriyet, 30 Aralık 1938); **"Okullarda Dayak"** (Tercüman, 12 Ağustos 1959) yazılarında öğrenciye ceza mahiyetinde uygulanan dayağın yanlış olduğunu belirtir. Onun yerine sevdiği şeyleri yapmasına engel olmanın daha faydalı olacağı görüşündedir. Safa, Fransa'da 1833 yılında kaldırılan bedeni cezaların Türkiye'de ise 1913 yılında "Tedrisatı İptidaiye" ile kaldırıldığına dikkat çeker.

Safa, gençler ve eğitimleri hakkındaki birçok hususa değinirken terbiye, eğitim, müfredat gibi konularda yanlış plan ve program uyguladığımızdan bahseder. Bu uygulanan yanlışlar içerisinde çocukların doğru olanı yapmaları hususunda baskı uyguladığımızı fakat aslında bütün suçun bizlerde olduğunu söyler. Bu yazılardan biri olan **"Söylediler Ama İnanmadım"** (Tercüman, 11 Şubat 1943) adlı yazısında yatılı okulda hilekârlık ve haylazlık yaparak arkadaşlarını kaçıran ve bunu para karşılığı yapan bir haylazın cezalandırılmak ve doğruya sevk edilmek yerine 'şahsi teşebbüs kabiliyetinin kırılmaması için' gibi bir gerekçeyle bir yerde ödüllendirilmesini uygun görmemektedir. Böylece yanlış olan ve halis zekâ yerine konan hile zekâsı ne büyük bir mükâfat görmüştür.

"Ah, Bu Müfredat Programları" (Ulus, 10 Ekim 1951) adlı yazıda Safa, geçmişten gelen ve günümüzde bile hala çözülememiş bir sorun olarak görülen yanlış eğitim ve her daim eleştirilen müfredat sistemi gerçeğini ele alır. Tecrübe ettiği bir olaydan yola çıkarak matematikçi Pedros Efendi'nin geometri dersinde öğrencilerine direkt kurallarla değil, onların ilgilerini çekebilecek konularla derse başlaması ve öğrencilerine yapabilmeleri için zaman vermesi üzerinde durur. Ne güzel bir şeydir öğrenciler için dersi zevkli ve eğlenceli bir şekilde işlemek. Safa da: '*Hendese davası, öğretmen tarafından bir çocuğa kanun halinde belletildiği zaman değil, bizzat çocuk tarafından halledildiği zaman, sadece zihin eğitiminin* bir *unsuru olarak*

değer taşır' (Safa, 2013b, s.138) görüşündedir. Ayrıca müfredatın birçok gereksiz bilgi barındırdığını ve bazen de gerekli görülen bilgilere dair bir şey olmadığı, bunların da öğrencileri öğrenme durumundan tiksindirdiği görüşündedir. Eğitim hususunda Maarif Vekâleti'ne de değinen yazar, onun uyguladığı pedagog programlarını, disiplini ve bazen de yanlış müfredat sistemini eleştirir. Bütün okullar, Maarif Vekâletine bağlıdır, resmi ve özel olan, eğitime dair bütün kararları bu kurum vermektedir.

Burada eğitim kurumlarına, müfredata, eğitim komisyonlarına yönelik eleştirilerde bulunan yazar, aslında geçmişten bugüne her zaman karşılaşılan bu sorunlara gerçekçi bir çözüm bulunulmadığı görüşünü dile getirir. Komisyon üzerine yazdığı **"Bir Eğitim Komisyonunun Raporu Üzerine"** (Tercüman, 8 Kasım 1959) adlı yazıda alınan kararlarda hep aynı sonucun çıktığını söyler: '*Okullarda öğrencilerin şahsiyet ve karakterlerine gereken önemin verilmediğini, çocukların ve gençlerin hayata iyice hazırlanmadıklarını belirten beylik ve doğru hükümleri, Meşrutiyetten beri her Pedagoji kitabı ve raporu tekrarlar durur'* (Safa, 2013, s.143). Safa, bu yazısında yüksek bir Maarif Meclisine gereksinim olduğu düşüncesini savunur. Memleketin maarif bakımından ihtiyaç bölgeleri, ihtiyaçları ve miktarları, müfredat programlarının ezbercilikten kurtaran pedagoji derslerine göre ıslahı, öğretmenlerin maddi şartlarının düzeltilmesi gibi birçok sorun için böyle bir kurulun varlığına ve çalışmasına ihtiyaç olduğu *g*örüşündedir. **"Yeni Maarif Vekillinden Beklediklerimiz"** (Tercüman, 8 Aralık 1959) adlı yazıda değişen maarif vekilliğine gelen Atıf Benderlioğlu'ndan ve geleceğe yönelik beklentilerinden bahseder. Yüksek Maarif Konseyinin bir an önce kurulması ve gerekli konuların görüşülmesi görüşündedir. Bunlardan bazıları ise:

1) Öğretmen meselesi. Öğretmensiz kalmış okullara öğretmen bulmak, yeni ve birçok öğretmen okulları ve kursları açmak, öğretmenlerin maaş ve ücretlerini arttırıp öğretmenliği imrenilecek bir konuma getirmek

2) Dil meselesi. Türkçeyi bugünkü perişanlığından kurtarmak, okul ve hayat arasındaki ikili dil çatışmasını ortadan kaldırmak, dil ve edebiyat akademisi hazırlamak.

3) Program meselesi. Ortaokul ve lise programlarının pedagojiye uygun olarak yeniden hazırlanması gerektiği görüşündedir.

4) Üniversiteler meselesi. Dış ülkeye gidip hiçbir araştırma ve kitap yazmadan gelen akademisyenlerin senatolar tarafından incelenmesi gerektiği düşüncesindedir.

5) Gençlik meselesi. Gençliği yurtsuzluktan ve kitapsızlıktan kurtarmak, üniversite ve yüksek tahsil eşiğinde elenen gençleri ve okulsuz kalanları korumak gerektiğini dile getirir.

6) Din okulları meselesi. İmam hatip sorunları gerçeğine dikkat çekmek ister.

Safa'nın eğitim hususunda sıkça yer verdiği iyi eğitimin sınırları ele alınırken Cumhuriyetin ilanından beri maarif vekâletinin gereken ilgiyi görmediği ve çok ihmal edildiği gerçeğine vurgu yapar. Binanın eskiliğinden tutun, yapılan yanlış girişimler ve liyakatsiz insanların görevlendirilmesi gibi birçok soruna değinir.

"Spor Nedir ve Ne değildir?" (Milliyet, 1 Mayıs 1955) adlı yazısına göre spor centilmenliktir, ahenk ve tesanüt yaratır. Spor dinçliktir, sağlıktır gibi söylemlerine rağmen işin iç yüzünde böyle olmayan bir durumdan bahsedilir. Özünde genelde hakeme, oyuncuya şiddeti içinde barındıran, yer yer küfür ve argo nidalarla sahayı sis bulutu gibi kaplayan acı gerçektir. Kulüpler, sporcular, herkes rakip takımın gözünü oymaya odaklanmış bir bomba gibidir. Aslının bu olduğuna vurgu yapan Safa, sporu: '*Sadece meraklılarına hoşça vakit geçirten bir sokak kumarıdır'* (Safa, 2013b, s.168) şeklinde tanımlar. Spor olarak güreşin çok ayrı bir yeri olduğunu düşünen yazar, güreşe önem verilmesi gerektiğini ileri sürer. **"Spora Dair Münakaşalar"** (Tercüman, 12 Mayıs 1959) konulu yazıda Safa, güreşten bahseder. En faydalı güreşin de fikirler arasındaki mücadele olduğunu söyler. Spor anlayışının toto alışkanlığı oluşturduğunu ve önü alınmaz bir kumar haline gelerek zahmetsiz kazanç sağlamanın yolu olduğunu belirtir. Spor hazırlopçuluğa doğru eğilimin sebebidir. Ayrıca insanların çoğu kez gazeteleri okumak yerine maç kumarcılığı için aldığı üzerinde durur.

2.5.2. Gençlik

"Fecr-i Kazip" (Türk Düşüncesi, 1 Haziran 1955) adlı yazısında Safa, kendini yarı aydın ve sözde aydın olarak gören aydın tipli insanlara tenkitlerde bulunur. Bunları yalancı fecre benzeterek nasıl ki bu aydınlanma gerçek olmayan ve gökyüzünü aydınlatmayan bir aydınlık ise bizim ukalaların da böyle olduğu görüşünü savunur. Az okur çok konuşur ya da göz gezdirir, çekirge misali dergilerden dergilere konarken, fikirden fikre zıplayan düşünceleri arasında anlamlı ve sağlam düşüncelere de sahip olamaz. Aslında birçok dergi de bu insanlar gibi ana fikirleri olmadan devrimcilik, ilericilik gibi düşüncelerle doludur. Yazılarında da bunları tam olarak ifade edemediklerine dikkat çeken yazar, fikir meselelerini mahalle kahvesi ağzıyla yazmalarının sebebini, her davayı kaba ve yanlış anlamalarına bağlar. Bu insanların hiçbir fikir yazısını mantıkî çerçeve etrafında okumadığı görüşündedir. Bu insanlar, çareyi sokakta aradıkları için tarihe ve ilmin kılavuzluğuna ihtiyaç duymazlar. Yayık ağızlı, laubali ve sırnaşık edalarından bir türlü kurtulamazlar. Bu tarz insanların gerçek gençliği yansıtmadığı görüşünde olan yazar, gençliği temsil edecek güce sahip gerçek gençliğin, bu insanların ortamlardan dağılmasından sonra geleceği görüşündedir. İşte bu yalancı fecr bittikten sonra gerçek fecrin, yani yeni nesil aydınların geleceğini savunur.

Safa **"Münevver Kime Derler?"** (Milliyet, 27 Nisan 1955) aydın kimdir, ne değildir ve nasıl olması gerekir sorusuna yanıt bulmak için ele alınan bu yazıda münevveri '*Herhangi bir ilim ve teknik dalında bilgi sahibi olanlar, umumi kültür sahibi olanlar, ansiklopedik bilgi sahibi olanlar münevverdir'* şeklinde betimlemektedir (Safa, 2013b, s.178). Yazar aslında her bilgi sahibini de münevver olarak almaz. Her bilgi sahibi kültürlü değildir, bilgi kültürün ham maddesidir. Yalnız tek başına yeterli değildir. Bilginin kültür haline gelebilmesi için zekâ ile işlenmesi gerektiği görüşündedir. Kendine has fikirleri olmayan ve taşıma su ile değirmen döndürürcesine fikir hırsızlarına da aslında aydın demenin mümkün olmayacağını düşünür. Bu tarz münevver insanların aslında okulda değil, hayatta yetiştiği, kendi kendilerinin hocası olduğu görüşündedir.

“Gençlik ve İdeolojiler” (Kültür Haftası, 11 Mart 1936) adlı yazıda yazar, gerçek tefekkürün, cins fikirleri orijinal fikirlerle büyüterek yapılacağı inancındadır. Bunun için Türk genci yabancı sermaye ve nazariyelere karşı ya alakasız ya da körü körüne hayran olup kalırsa, yepyeni cevherlerle dolu hazinesinin yalnız yabancıların düşüncelerine karşı gıpta etmekle kalacağı görüşündedir.

Safa, **“Koyun Sürüsü ve İnsan Cemiyeti”** (Yeni Mecmua, 11 Nisan 1941) yazısında ferdiyetçilik ve cemiyet kavramları üzerinde durur. Bizden önce ve bizim dışımızda var olan bizi de kendi zaruretleri içine alan âleme cemiyet denir. İnsanın hür olduğu görüşünü savunan Rousseau’na karşı insanoğlunun dinini, annesini, babasını kültürünü ve dilini seçme gibi özgürlüklere sahip olmadığı görüşündedir. Hür doğmayan insanın zamanla sonradan kazandığı hürriyetlerini de milli zaruretlere göre tanzim ve icabında tamamen feda ettiği düşüncesindedir. İktisadi, içtimai ve siyasi bazı haklarından cemiyet için vazgeçebileceği görüşündedir. Bu yüzden her koyun kendi bacağından asılır fakat birbiriyle sürekli etkileşim halinde olan cemiyeti idare eden sürüler değil milli şuurdur. Sürüler çabuk dağılır, fakat bir cemiyeti birbirine bağlayan alakalar derin, karışık, irsî ve tarihi olduğu için dağıtmanın zor olduğu gerçeği vardır. Milli cemiyet için fertlerden daha önce gelen ve en önemli olan topluluğun menfaatidir. İnsanın asıl hayatının kendi menfaat ve mutluluğu değil milletinin refahı olduğu görüşündedir.

Safa’nın üzerinde durduğu başka bir konu da ideal meselesidir. **“İdeal Veriniz, İdeal!”** (Tasvir-i Efkâr, 15 Temmuz 1942); **“Milli Cemiyetlerde İdeal”** (Çınaraltı, 22 Ağustos 1942); **“Milli İdealimiz Apartman Yaptırmak mıdır?”** (Tasvir-i Efkâr, 12 Haziran 1941) adlı yazılarda ideallerimizden bahseder. Safa, ideali ‘*bir milletin cihan davasındaki iş bölümünde hakiki rolünü ve cephesini hissederek şahlanmış bir kudret iradesiyle tek hedefe doğru bütün enerjilerini birleştirmesi, yek pare ve yekvücut olmaya doğru hamle etmesidir.’* (Safa, 2013b, s.185) şeklinde tanımlar. Safa ideali olmayan bir milletin olmadığı, fakat aynı zamanda idealinin ne olduğunu bilmeyen bu yüzden ne yapacağını bilmeyen milletin var olduğu görüşündedir. Ahlak buhranının olduğu yerde milli imanın olmadığı düşüncesindedir. Neye inanacaklarını bilmeyen bir neslin hayatın gayesini hayatın içinde aradıkları ve amaçlarının sadece gününü gün etme olduğunu ifade eder. Bu tarz yerlerde ahlak duvarları çökmeye

başlar kumar, fuhuş, içki, hırsızlık ve yolsuzlukla birlikte birçok buhran çöküntüleri meydana gelir.

'Milli Cemiyetlerde İdeal' adlı yazısında ise Safa, milli şuurumuzun ferdi şuurumuzla, benimizin bizim iştiyaklarımız ve heyecanlarımız ile dolmasından bahseder. Ferdi isteklerimizle değil içtimai ve milli isteklerimizle yaptığımız evliliklerimizde bile milli ideal olmalıdır, vatana millete iyi ve faydalı nesil yetiştirmek bunun en güzel örneğidir. Safa, ferdi hayatımızın fani, milli hayatımızın baki olduğu düşüncesindedir. Milli şuurun memlekete şamil tarafı derin bir uyku içindedir, ama milletin hayatı ve devlet tehlikede ise cemiyet büyük bir hamle ile kendini kurtarma çabası içine girer. Tek vücut haline gelir ve ferdi duygular bir kenara bırakılıp milli duygular ön plana çıkar. Milli cemiyetlerin sosyal yapıları mili olduğu için her mesele milli bir davadır. Bu hususa en güzel örnek olarak da Ziya Gökalp'i verir. Çünkü milli adam sükûnu değil mücadeleyi, emniyeti değil tehlikeyi, politikayı değil kahramanlığı, uyuşukluğu değil atılganlığı sever. Bu gibi milli hedeflerle doluyken değişen kültürle birlikte milli hedefimizin artık apartman olduğu gerçeğine dikkat çeker. Daha fazla para kazanmak ve daha çok bina inşa etmek gayemiz haline gelmiştir. Apartman yapmak bir refah vasıtası olmaktan bir millet gayesi olmaya kadar yükseltilmiştir. Kazanç hırsının toplumun ihtiyaçlarını alaşağı edip yerine ferdin ve kâr guruplarının menfaatini koyacağı gerçeği söz konusudur.

Safa, milli duygu ve değerlere önem veren bir yazardır bunun için de ırkçılığa karşı fakat milli değerlere de sıkı sıkı bağlıdır. **"Irkçı Mıyız, Milliyetçi Mi?"** (Düşünen Adam, 9 Mayıs 1961) adlı yazısında biyolojik ırkçılığın ilme ve millete aykırı olduğu gerçeğini belirtir. Yalnız bir milleti de millet yapan değerlerin başında ırkçılığın varlığına dikkat çeker. Irkçılık hususunda yazdığı yazısıyla dikkat çeken Gobineau'nun "ırkların müsavatsızlığı üzerine deneme" adındaki eserinde istilaya uğradıkları halde ırki vasıflarını muhafaza ettikleri için ölmeyen milletlerden biri Hintliler, öteki de Çinliler olarak bahsedilir. Yazar buna kavmi prensip der. Safa, bu hususta şu görüşü savunur:

> *'Bir milleti yok etmek istiyorsak askeri istilaya gerek yoktur. O millete tarihini unutturmak, dilini bozmak, dininden soğutmak ve dolayısıyla manevi değerlerini, ahlakını soysuzlaştırmak kâfidir. Komünistlerin ve yardakçılarının bütün gayretleri de bu neticeyi elde etmek içindir'* (Safa, 2013b, s.199).

Bizim milliyetçiliğimizin başka milletleri de içine alan ve milletlerarası ahengi reddeden kapalı bir zihniyete sahip olmadığı görüşündedir.

"Kendi Kendimiz Olmakta Israrımız" (Tasvir-i Efkâr, 21 Temmuz 1941), **"İnsan Yok, Millet Var"** (Bozkurt, Temmuz 1941), adlı yazılarda insanlığın artık bireysellikten kurtulup millet kavramı üzerinde güçlü bir bağ oluşturduğu gerçeğinden bahseder. Bu sebeple her insan ve cisim kendisi gibi kalmak ve kendi kendisi gibi olmak ister, yabancı kuvvetlere karşı kendisi olmaya çalıştığı zaman milliyetçilik kavramı oluşur. Ayrıca Safa milliyetçiliği reddeden milletlerin bile büyük bir varlık savaşına girince, geçmişte ve günümüzde milliyetlerinin ruhlarından başka bir kuvvet ve gerçeklik bulamadıklarını göstermektedir. Unutulmamalıdır ki barış zamanında önemsiz gibi görünen vatan ve millet kavramı; savaş zamanında ise hem reel hem de ilahi bir kaynak olarak görülmektedir. Bugünkü dünya, milletlerin dünyasıdır. Dilsiz, tarihsiz, hafızasız hiçbir ırka ve millete mensup olmayan mücerret bir insan olamayacağı gerçeği üzerinde durulmuştur. Bizim de tarihimizde ülkemizin esaretten kurtuluşuna vesile olan Kurtuluş savaşımız millet ve vatan bilinciyle kazanılmıştır.

"Demagoji" (Ulus, 14 Haziran 1951) konulu yazısında yine birlik ve beraberlik kavramı üzerinde duran yazar, bazı şeylerin tadının teklikte değil birken çıkabileceği gerçeğine vurgu yapar. Yalnız kuru kalabalık kavramından tiksindiğini belirten yazar Türk milletinde her zaman kötü günlerde oluşan o mukaddes birlik şuuruna dikkat çeker. Meşrutiyette, yataktan fırlayan hasta adam, Çanakkale'de düşmanlara diz çöktürten kahraman asker ve kurtuluş savaşında imkânsızlıklarda muzaffer olan Anadolu, bunların aslında hepsi biziz. Milli şuurların yaşatılması için de kültürel değerlerimizin ve tarihi ya da edebi eserlerimizin bilinmesi hususuna daha önce de değinen Safa, **"Bu Millet Bir Kuru Kalabalık Değildir"** (Milliyet, 22 Şubat 1958) adlı yazısını yazmıştır. Yazar burada önceki yazılarında ele aldığı geçlerimizin muhakkak Osmanlıca veya Arapça bilmesi gereğinin sebepleri üzerinde durur. Bu değerlerimizin bilinmesi ve geleceğe aktarılması hususunda harfleri bilmeden kaynaklarımızdan faydalanamayacağımızı bazılarının da zaten pahalı olması sebebiyle alınmadığı ve hatta bu sebeplerden dolayı birçoğunun da baskısının bile olmadan tarihin tozlu raflarında ya yok olduğu ya da kaybolduğu gerçeğine ışık tutar.

Kendi kültürünü Shakespeare'i ve Voltaire'i iyi anlatan batı ülkelerinden bir farkımız olmadığı ve onların çocuklarına aşılamaya çalıştığı ruhun fazlasının bizim de gençlerimize aşılamamız gerektiği gerçeğine dikkat çeker. Bizim alfabemiz Latin alfabesidir, fakat niye Arap harflerini de öğrenmemiz gerektiğini belirtir. Almanya'nın hem gotik hem de Latin harflerini kullanmasını örnek göstererek bizim de bunu yapabileceğimize inanır.

"Türkçe öğrenmek isteyen Türk Gençleri" (Tercüman, 29 Kasım 1959) yazısında Safa, Türk gençlerinin birçoğunun dilimizi güzel ve doğru kullanamadığı gerçeğine değinir. Bunun sebebini de kulaktan dolma kullandığımız kelimelere bağlar. Kendisinden bu hususta yardım isteyen gence yardımcı olmak isteyen yazar Dr. Muharrem Ergin'in ' Osmanlıca Dersleri Türk Dil Bilgisi' adındaki kitabını yardımcı kaynak olarak gösterirken Latin alfabesinde eksik harf olduğunu ve bu yüzden Arap alfabesi öğrenmek gerektiği üzerinde durur. Türk edebiyat tarihini bilmeden bazı kelimelerin geçmişten günümüze kazandıkları yeni mana ve değişimleri kavrayamayacağımız görüşündedir. Bu hususta da yine maarif vekâletimize düşen görevler olduğuna değinir.

Safa, zaman zaman "gençlik fena kötüye gidiyor" gibi sözlerin varlığından duyduğu rahatsızlığı dile getirir. Bu gençlerin böyle olmalarının esas sebebinin çevre, birey, aile ve geniş açıdan bakıldığında hepimiz olduğuna değinir. Gençliğin toplu halde göründüğü tek yer spordur, sadece spora yönlendirilen gençliğin varlığına dikkat çekilirken kafa terbiyesiyle bir gitmeyen bir sporun aslında gençlerin davranışları ve ahlakı üzerinde birçok sorunu da beraberinde getireceği görüşündedir. Bu sorunun başında da **"Kabadayılık Terbiyesi"** (Hafta,7 Ekim 1935) gelmektedir. Bu düşünceler ve davranışların da beraberinde bazı cinayet vakalarını getirdiği görüşündedir. **"Talebe Cinayetleri"** (Milliyet, 6 Nisan 1955) adlı yazıda bazı gençlerin öğretmenlerini ve arkadaşlarını öldürmeleri çılgınlığına değinir. Vakalarda genci o duruma sürükleyen bazı sebeplerden bahsederken eğitimde yer alan birçok gereksiz bilginin ve dersin zor şartlarda öğrenciye öğretilmeye çalışılmasını öğrenci psikolojisi ve pedagojisinden anlamamaya bağlar. Yanlış ve zorlamaların ters tepmesi ve bu durumdan doğan olumsuz sonuçlara değinir. Ezber bilgiler yerine yönlendiren ve yapılandırmacı görüşlere yer veren müfredatı getiren maarif vekilinin

gerçek bir vekil olacağı kanaatindedir. Bizim gençliğimiz arasında hep olumsuz örnekler olmadığını Avrupa'nın bilimini ve fennini kendi kültürümüz ve değerlerimizle yoğuran vatanperver gençlerimizin de var olduğunun altını çizer.

"Erzincanlı Bir Genç" (Milliyet, 13 Nisan 1955) adlı yazıda Safa, Amerika'ya giden ve eğitimini orda tamamlayan bir gençten bahseder. Kültürel değerlerini kaybetmeden kendisini bulmaya giden bu gencin batı medeniyetinin iyi ve kötü yönlerini kavrayışını ve gerçek Türklüğünü bulmasını anlatır. Avrupa'ya gidip benliğini kaybeden gençlere örnek olarak Tevfik Fikret'in oğlu Haluk Fikret'i gösterir.

Gençler hususunda titizlikle duran yazar **"Yatalak Cemiyetlerin Gençleri"** (Çınaraltı, 29 Ağustos 1942) yazısında diploma gençliğinden bahseder. Bu gençliği:

> '*İdealsiz cemiyetlerde, ihtiyar ve yatalak, uyuşuk ve mıymıntı cemiyetlerde gençlik, davasız bir parazit sürüsüdür. Bütün ateş çağı dinamizm ve kahramanlık çağı evle okul, kahveyle okul arasında geçen bu şaşkın ve avare yığınların başı omuzlarının arasına kaçmış, bakışları ürkek ve solgun sesi kısıktır'* (Safa, 2013b, s.225).

Şeklinde ifade eder. Bu tip gençlerin dünya görüşlerini kısık sesle dile getirdiğini ve hatta birçoğunun dillendirmediğini belirtir. Toplum içinde yaşayan bu insanlar hiçbir toplumsal ya da kültürel programa eğilmezler. Hayattaki tek gayeleri ellerine alacakları diploma ve sonrasında gelecek olan kazanma hırsıdır. Okumaktaki tek maksatları da para kazanma hırslarıdır. Faydacı ve pinti cemiyetlerde gaye sadece ferdin kazancıdır, hayatın amacı; hayata hazırlanma evresi ve kazanma evresidir. Mektep bitip de meslek kazanılmaya başlanmışsa okuma gider yerine kazanma gelir. Sosyal manasıyla var olmayan gençliğin fizyolojik manasıyla var olduğu tek yer ise stadyumlardır. Yazar spora karşı verilen ehemmiyetin gençlerimiz için başka alanlara yöneltilmediğine inanır. Stadyumları dolduran bu gençliğin ideal vecdiyle kaynayan mitinglerde ve meydanlarda yer almadıklarını dile getirir.

"Mezunlara Nutuk" (Yeni Mecmua, 20 Haziran 1942) Gençlerle hayatla ilgili bilgilerini paylaşan ve onlara bazı değer ve doğruları göstermek için uğraşan yazar hayalinde üniversite bitiren bütün gençleri bir araya toplayarak onlara hayatta bir okul bitirmekle aslında bir şey olunamayacağını ve okulda öğrendikleri ne kadar

gereksiz bilgi varsa hepsini unutmaları gerektiğini söyler. Bir ticaret mektebini bitirmekle büyük ve iyi bir tüccar olunamayacağı düşüncesini belirtir. Safa mesleği eline alan herkesin okul bittikten sonra sadece para almak için hiç kendilerini geliştirmediğini, para kazanmayı kendilerine hedef haline getirdiklerini ve bu yüzden hep yerlerinde saydıklarını ileri sürer.

"Allah Vergisi" (Yeni Mecmua, 3 Ocak 1941) adlı yazısında gençlerin kendilerini en iyi ifade eden, gerçekten isteyerek yapacakları meslekleri seçme hususunda özgür olmaları ve onlara destek çıkmak gerektiği hususlarına dikkat çeker. Kendisine gelip, konservatuara gitmek isteyen oğlunu mühendis olması hususunda ikna etmeye çalışan babadan bahseder. Safa da bazı kabiliyetlerin Allah tarafından kullarına bahşedildiğini ve o yeteneklerini geliştirmek için onlara destek çıkılmalı düşüncesinde olduğunu belirtir. Sevilmeden ve istenmeden yapılan meslek veya iş her ne olursa olsun insanları mutlu etmeyecektir. Hatta madden bir şey de sağlamayacağı gibi başarısızlıklarına da sebep olacağını söyler.

Yazılarında vakit geçirmek için kültürümüzde önemli bir yeri olan kahvehanelerden bahseden Safa, **"Gençlik ve Kahve"** (Yeni Mecmua, 27 Aralık 1940) yazısında kahvehaneleri gençlerin kanını ve ruhunu bozan yerler olarak görür. Oysaki kahvehaneler bir zamanlar Safa'nın hayatında da önemli bir yer almışlardır. Mütareke yıllarında muharrir olan yazar önemli bir haber alma yeri birçok hoca ve düşünürün de bir arada öğrencileriyle buluştuğu yer olarak görülen kahvehanelerde memleket ve edebiyattan konuşmaktadır. O zamanlar belki de kahvehanelerin adı "Akademi" adını almıştır. Kahvehane milleti olarak aslında birçok insanın bir araya geldiği bu yer, fertlerin benliklerinin ve milli şuurun kıvılcımlarını sıçratan cemiyettir. Birçok düşüncenin, sanat ve edebiyatın doğduğu kaynak olarak görülmektedir. Bazı kahvehaneler içerisinde önemli tabloların ve içerisinde kütüphane misali kitapların da bulunduğu yerler iken bazıları ise kumarbazların oyun yeridir. Bazılarının içerisinde kahvenin binlerce rengi ve tadı vardır ve enfes tatlarıyla sıcak ve samimi sohbetlerin yapıldığı en güzel yerler olarak görmektedir. Bunlar tabii ki de zamanla yok olmaya yüz tutmuş yerler arasına girmiştir. Safa şimdiki durumun ise içler acısı oluşundan bahsederek kahvehanelerin gençlerimizi uzak tutmamız gereken yerler olduğunu söyler.

Gençler arasında diğer sorunlardan bir tanesi de **"İnanma Buhransızlığı**" (Milliyet, 4 Ağustos 1955)'dır. Sorun ise böyle bir buhranın olmamasıdır. Böyle bir buhran genci düşündürür ve onu hakikati öğrenmeye yöneltir. Bu buhran İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Avrupa'da yayılmaya başladı ve sonunda her şeyi anlamaya çalışan batı gençliğinde bir kültür humması yarattı. Bizde ise her şeye karşı körü körüne bir inanma söz konusudur ve bu da yıkılmaz bir yobazlık göstergesidir.

"Gençler Yürüyünüz" (Milliyet, 6 Kasım 1955) adlı yazıda gençliğimiz sadece düşünme ve eleştirme tembelliği yapmaz, aynı zamanda birçok şeyi yapmakta zorlandığı gibi yürümekte de tembellik yapar ve yürümez. Çok kısa mesafelerde bile yürümek istemeyen ve taşıma araçlarını kullanan gençlere eleştiride bulunan yazar, küçükken geçirdiği kemik rahatsızlığından dolayı yürüyemediği zamanlar için üzülür, sağlıklı, genç ve vücudumuz sağlam iken yürümenin kıymetini bilemiz hususunda bize telkinlerde bulunur.

"İki Gencin Endişesi" (Milliyet, 27 Kasım 1955) Yazar, geçim derdine düşmüş, memur maaşı ile geçinmek ve aile kurmak isteyen gençlere de değinir. Başarının ve mutluluğun mutlaka para kazanmak olmadığına değinir. Bu düşüncesini Bacon'ın sözleri ile destekler. Bacon'a göre: '*Servet insanı sefaletten kurtarmaz'* (Safa, 2013b, s.244).

"Acırız Fakat Şaşmayız" (Milliyet, 21 Nisan 1956) adlı yazıda ise sağcı ve solcuların yanında türeyen çaycılar ve kantincilere değinir. Bunlar, ne memleket görüşleri, ne dünya görüşleri ne de fakültedeki ders mevzuları ile ilgili konuşurlar. Gençler arasında para kazanmanın sadece gayri meşru yollarla olacağı düşüncesini de belirtir. Bu aslında yozlaşmış kültürün en acı göstergesidir.

Türkiye 19. asırdan sonraki pozitivizm anlayışında kalmıştır ve bu etki kültüre verilen değerin azalmasına sebep olmuştur. İnsanı aşan değerlere değil, maddeye önem verilmeye başlanmıştır. Faydacılık, ahlak dışı değerler ve kazançlar içimizi parçalasa da buna şaşırmamamız da doğaldır. Değişen gençlerin, çoğu zaman irdeleyeceğimiz bazen de takdire şayan düşünce ve hareketlerine değinen yazar,

bazen özentilik uğruna birçok gözümüzü kendimizin kör ettiğini unutmamamız gerektiğini düşünür.

"Ateş Dansı" (Milliyet, 28 Haziran 1956) adlı yazıda eğitimleri bittikten sonra bütün kitaplarını toplayıp bahçede yakan ve onun etrafında dans eden bir gurup hukukçu ele alınmıştır. Bizim için öneme sahip ve geleceğimizin güveni ve adaletini sağlayacak olan bu arkadaşlarımızın böyle bir hareket yapmaları kötü bir durumdur. Aynı zamanda birçok insanın ihtiyacı olduğu bilinerek yakılan kitap gerçeği çok üzücüdür. Yine batı özentisi olan bu davranışlar bizim ilime vurduğumuz en büyük kırbaçtır.

"Gençliği Kurtarmak" (Milliyet, 22 Mayıs 1957) Yazılarında eğitim sistemimizdeki gereksiz ders müfredatlarından bahseden yazar, birçok boş bilgiyle kafamızın doldurulduğunu, gençlerin ve çocukların bu bilgiler için gereksiz çaba harcadıklarını belirtip, en kısa zamanda sistem bozukluklarının giderilmesine yönelik temennilerde bulunur. Gençliği okuldaki lüzumsuz bilgilerden ve okul dışındaki avarelikten kurtarmak gerektiğini belirtir. Bu düşüncelerini de M. Pierre-Olivier Lapie'nin görüşleriyle ifade eder:

> '*Ders programlarının yağını almak lazımdır. Öyle görünüyor ki, anlaşılmaz bir ilim diliyle gençlere her şeyi öğretmek istiyoruz. Ortaçağa mı döndük? Minnacık çocuklar, sabahın alaca* karanlığında*, yarı uyanmış bir halde ağır dersler almaya gidiyorlar ve akşam yine derslerine çalışmak için evlerine dönüyorlar. Hatta en iyi liselerde bile oyun ve uyku yok gibi bir şey. Bu hastalar ve yarı deliler nesilleri hazırlamaktır'* (Safa, 2013b, s.259).

"Bir Genç ve Benzerleri" (Milliyet, 10 Haziran 1957) adlı yazıda Safa, yükseköğrenim gören bir gencin Ahmet Haşim'i anlamamasına rağmen sevmesi üzerindeki tezat duruma dikkat çeker. Yazarın üzerinde durduğu başka bir konu ise gencin Haşim'i sevmesine rağmen onun dilini anlamanın anlamsız olduğuna dair görüşleridir: '*Evet Haşim'in dilini anlamıyoruz. Anlamamıza da hasredecek vaktimiz yok* (Safa, 2013, s.261). Yazar Osmanlıca öğrenmeye merak duymayan ve zaman ayırmayan bu gençlerde tarih şuurunun da eksik olduğunu söyler.

"Bilgi ve Kültür" (Milliyet, 15 Kasım 1957) adlı yazıda Safa, kültür ve bilginin birbirinden farklı şeyler olduğunu ifade eder. Bunu: '*Bilgi ham maddedir, kültür*

mamul madde ve fonksiyon halinde bir mamul madde: Bilgi ampulün camı ve telidir; kültür bu camın ve telin ampul haline gelmesi, yanması ve ışık vermesidir' (Safa, 2013c s.266) şeklinde ifade eder. Safa, kültür haline gelmeyen bilgilerinde bu bağlamda insanlar için fayda saylamayacağına inanır. Yazar toplum hayatında bilinen birçok bilginin hayat bulmasını kültüre bağlar. Tek başına bilginin onun nazarında bilmeyi sağlayan bir fonksiyon özelliğinden başka bir önemi yoktur.

"Çıplak Adam Sembolü" (Türk Düşüncesi, 1 Ocak 1956) adlı yazısında kültür ve bilgiden bahseder. Okulun kültür vermeyeceğini onun malzemesi olan bilgiyi verebileceğini belirtir. Bilgi kültürün malzemesidir. Kültür ise bu malzemenin yeni terkiplerini vücuda getiren zekanın pişmiş halidir. Yazara göre kültür kazanmanın yolu birçok bilgiye sahip olup iyi derecelerle okulu bitirmek değildir. Öğrenilen bilgiler üzerine düşünüp harmanlamak ve başkalarının düşüncelerini red ya da kabul ederken o bilgileri kullanmaktır.

"Bu Delikanlı Gibiler" (Milliyet, 6 Ağustos 1957) gençlerle ilgili yazdığı yazılarda bazı gençlerin geleceğe ve geçmişimize ışık tutacağı gerçeğine değinirken, bazılarının ise kendinden habersiz olmalarına şaşırır. Özellikle gençlerin aile ve evlilik kurumunun gereksizliği üzerine düşünce yapılarının gençleri felakete ve hatta intihara bile götürebileceği görüşünü savunur.

Gençlerin birçok sorun ve problemleri olduğuna değinen yazar gençlerimizi başıboş olarak görür. Fransa'da bile avare gençlik için "Gençlik Vekaleti" var iken ülkemizde böyle bir kurumun olmamasını eleştirir. Gençlerin okulda okul dışında ve normal hayatta birçok problemlerinin olması ve yalnız bırakılmalarını **"Gençliğin İhtiyaçları ve Meseleleri"** (Milliyet, 20 Kasım 1957) adlı yazıda ele alır. Devamında gençliğin dertlerini ele alan aslında bir teşkilatın varlığına da dikkat çeker. **"Gençlik ve Devlet"** (Milliyet, 21 Kasım 1957). "Türkiye Gençlik Teşkilatı" adlı teşkilattan söz eder, fakat bu devletin değil gençlerin kendi arasında kurduğu bir teşkilattır. Safa burada aslında devlete bağlı, desteği ve gücünü devletten alan bir kuruluştan söz etmektedir çünkü sorunların çözümünün bir yerde devlette Maarifte ya da bürokraside çözüm bulabileceği gerçeğini savunur.

Gençler üzerine kaleme aldığı yazılarında onların her türlü yönüne, özelliklerine değinen Safa vatanı ve milleti için çalışan ve yurdunu ileri medeniyet seviyelerine çıkarmaya çalışan gençlere de yer verir. Bu gençleri doğru yollardan saptırmaya çalışan kızıl tehlikelere değinir**. "Milli Varlığımızın Nöbetçisi Gençlik"** (Tercüman, 17 Mayıs 1959) adlı yazı yazarın görüşlerinden faydalanmak isteyen bir gurup gencin gelerek, fen, edebiyat, felsefe, tarih, matematik gibi konular üzerinde fikir alışverişinde bulunmasını anlatır. Başka bir gurup genç ise dil, tarih ve kültürümüz hakkında fikir ve çekincelerini beyan eder. Yazar, bu yazısında gençleri rahatsız eden konulardan da bahseder. Bunlar: Türkçülük ve özcülük adına yapılan dil değiştirmelerinin bugünkü dilimize ve lügatımıza ait olmadığıdır. Bu kaidelerle yazılmış eserlerin anlaşılmazlığı, memleket içinde oluşabilecek dil ve fikir ikiliği, yurt içi ve özellikle yurtdışındaki Türklerde iletişim güçlüğü, şanlı tarihimiz ve geçmiş dönem edebiyatımızla kopan değerlerimiz, Arapça kelimenin çoğalması dolayısıyla Arap ve din düşmanlığını körükleyenlerle İslam'daki kardeşliğin tehlikeye düşmesi gibi konulardır.

Safa, muhabbette bulunduğu bu gençler sayesinde milli kültür ve değerlerine sahip çıkan neslin varlığını anlar ve kendilerini kızıl tehlikelerden koruyan bu neslin düşüncelerini sevinç ile karşılar. Bu gençlerin kızıl avcılarının oltalarına düşen bönler ve şaşkınlar takımından olmadığını görür. Kızılların Devrim zokasıyla bu gençleri avlayamadıklarını belirtir. Safa ayrıca bu gençlerin gerçek bir inkılapçı gibi dillerine, dinlerine ve tarihlerine sahip çıktıklarını dile getirir.

2.5.3. Üniversite

Safa, üniversitelerimiz ve görev yapan akademisyenleri ele aldığı yazılarında özerk bir yapı kazanan üniversitelerimizde hâlâ birçok sorunun varlığını ele alır. Gençlik üzerine yazdığı yazılarında da sistem ve kuru bilgi kalabalığından şikâyet ederken bir nevi gençlerin bazı problemlerinin sebebi olarak da eğitim kurumlarındaki müfredat sistemini gösterir.

"Üniversitelerimizin Hali" (Milliyet, 15 Ocak 1958) adlı yazısında muhtariyet kazanan bu yapının yüksek bir liyakate sahip olması gerektiğini söyler. Dünyaca

tanınan birçok düşünür ve akademisyenimizin varlığına dikkat çeker. Bazılarının tanınmak için Avrupa'ya gitmelerine rağmen bir araştırma ve düşünce üretmeden tek bir eser bile meydana getirmeden ülkeye geri döndüklerine dikkat çeker.. Değerli fikir adamlarını kıskanan kesimin gerçek ilim sahiplerinin ayağını kaydırmak için ellerinden geleni yaptıklarını düşünür. İstifaya bile zorlandıklarını belirtir. Yazar ayrıca üniversite kurallarının da genç yetenekler önünde engel teşkil ettiğini savunur.

"Karpuzcu ve Profesör" (Tasvir-i Efkâr, 8 Ekim1943) Safa, karpuzcunun kazandığı parayla kendi maaşını kıyaslayan maddiyatçı profesörlere göndermeler yapar. Yazar ilimin ticaret gibi düşünülmesini ve maddiyat ile ifade edilmesini eleştirir.

"Üniversitelerimizin Verimsizliği" (Tercüman, 23 Mart 1960) adlı yazıda hocalarımızın bilimsel eser ya da çalışmaların azlığı hususuna dikkat çekerken profesör ve doçentlerin sık sık yurt dışına çıkmalarına bağlı olarak kürsülerinin boş kaldığını belirtir. Birçoğunun da bu seyahatlerden elleri boş döndüklerine dikkat çeker. Ayrıca gençlikle ilgili sorunlarda ele aldığı yazılarında birçok talebenin fakirlik yüzünden kitap alamadıklarına, kalacak yeterli sayıda yurt olmamasından dolayı hamallık yaparak okumaya çalıştıkları gerçeğine dikkat çeker.

Üniversitelerde ve ülkemizdeki laiklik problemi üzerinde özellikle duran yazar yanlış anlaşılan bu konunun bir gurup solcular tarafından saptırılarak dinsizlik boyutunda halka empoze edildiği gerçeğini dile getirmeye çalışır. Yazar laik olarak gösterilen Avrupa medeniyetlerindeki birçok üniversitenin bünyesinde öğrencilerin ibadet edebilmeleri için katedral kadar güzel kilise ve şapellerin varlığına değinir. **"İstanbul Üniversitesindeki Mescit"** (Tercüman, 14 Aralık 1959); **"Nihayet Kapattılar"** (Tercüman, 24 Şubat 1960) adlı yazılarında İstanbul Üniversitesi bünyesinde alt katlardan birinde öğrenciler için yapılmış olan mescidin bazı fesat ve münafıklar tarafından istenmeyip laik olmayacağı görüşüyle kapatılmak istenmesini ele alır. Laiklik düşüncesiyle mescit kapatmak ibadet hakkını engellemek olduğundan laiklik ile çelişir. Hukuk Fakültesi dekanı Hıfzı Timur tarafından öğrencilere sağlanan bu ibadet özgürlüğü hakkı, yeni gelen rektör Sıddık Sami tarafından kaldırılır. Yazara göre bu mescitlerin kapatılması anayasal düzene ve kanuna aykırı bir harekettir.

2.6. Osmanlıca Türkçe Uydurmaca

Dil ve millet kavramlarının birbirinden bağımsız olmadığı görüşünü savunan Safa, millet olarak Türk dilini nasıl Osmanlıca'dan ayrı tutamayacaksak, Osmanlı ile Türk halkı diye bir kavramı da bir bütün olarak düşünmemiz gerektiğini savunur. Arada kendisinin de Osmanlı demesine dikkat çeken yazar asıl olarak ikisini farklı farklı kavramlar olarak ele almadığını belirtir. Türkiye Cumhuriyeti'ni oluşturanların Osmanlı'nın aydınları olduğu gerçeğine değinirken, bu iki kavramın birbirinden farklı olarak gösterilmesine karşı çıkar.

"Türk müyüz, Osmanlı mı?" (Milliyet, 7 Şubat 1959): Tarihine, kültürüne, halkına ve diline bağlılığı ile bilinen yazar, Türk müyüz, Osmanlı mı? Hakkında düşüncesinden bahseder. Yazar aslında her Türk'ün soyadının Osmanlı olduğu gerçeğine değinir. Bu sadece kültürel geçmiş ile değil dil geçmişi ile de bağlantılıdır. Yazara göre Osmanlı devleti ile Türk milleti birbirine ne kadar bağlı ise, Osmanlıca ile Türkçe de birbirine o kadar bağlıdır. Dilimizdeki bazı kelimelerin Osmanlıca, bazılarının Türkçe, bazıların Farsça ve Arapça gibi kelimelerden oluştuğuna dikkat çekerken kelime hazinesi bu kadar geniş olan bir medeniyetin diline hakaret edip onu uydurmaca bir lisan olarak betimleyenlere karşı çıkar. Dil hazinesi bakımından zengin olan bu dilin birçok kültürün dilinden gelişmiş ve güzel olduğuna değinir.

"Osmanlıca, Türkçe, Uydurmaca" (Milliyet, 11 Ağustos 1958)**; "Dilimize İftira Edenler"** (Yedigün sayı 171 1936) başlıklı yazısında *"Türk lügati fakirdir, kelimesi azdır, olanların yarıdan fazlası Acemcedir, Farsçadır, grameri iyi tedvin edilmemiştir, mazbut bir dil değildir, Türkçe nahvi, mürekkep, mücerret fikirleri eda edebilmekten acizdir"* (Safa, 2013c, s.14) tarzı iftira ve küçümseme niyetiyle söylenmiş karalamalara karşı çıkarak Türk dilinin zenginliği üzerinde durur.

Türk dilinin dünyanın en zengin lügate sahip olduğunu belirten Safa, aynı zamanda; *"Türk dili dünyanın en mazbut dilidir. Grameri de en mükemmel gramerdir. Gayri kıyasî fiilleri, harf-i tarifleri olmayan dil hemen yalnız Türkçedir"* (Safa, 2013c, s.14) cümlesiyle Avrupa'ya gidip oranın lisanını öğrenen fakat Türk dilini anlamadığını ve karmaşık olduğunu ileri süren bazı sözde aydınlara da gereken cevabı verir. Fikret'i

anlamadığını ve bunun suçunun kendisinde değil Fikret'in kullandığı Acemce ve Farsça kelimelerde olduğunu söyleyen aydınlara gereken cevabı Safa: " *Siz Yunus Emre'yi de anlamazsınız. Çünkü onun kullandığı kelimelerin yarıdan fazlası da manalarını bilmediğiniz öz Türkçe sözlerdir"* (Safa, 2013c, s.16) sözleriyle verir. Ayrıca Safa, dilimize giren birçok argo kelimenin de halk dili olarak gösterilmesi ve algılanmasına tepki gösterir. Stadyumlarda oldukça fazla kullanılan "yuhhh", "oha", "beleş", "ulan" tarzı sözcüklerin artık farklı algılandığını ve normal bir söylem haline geldiğini belirtirken bu durumdan kendisi ve bazı aydınların şikâyetçi olduğu gerçeğine değinir.

"Bir Terbiye Hasadı" (Cumhuriyet, 3 Mayıs 1938): Safa, Türk gençliği arasında duygularımızın ifadeleri olarak stadyumlarda söylenen sözlerin argoluğuna ve yanlışlığına değinirken aslında yanlış anlamanın bizde her alanda kendini gösterdiğini belirtir. *"Çok ters anladığımız demokrasi, halkçılık fikirlerimizden, edebiyatımızdan geliyor"*(Safa, 2013c, s.18) der. Bu yaptığımızı, ektiğimizi biçtiğimiz bir terbiye hasadı olarak betimler.

"Argo ve Halk Tabirleri" (Cumhuriyet, 25 Nisan 1939) adlı yazıda Safa, daha önce sözü geçen argo ve karıştırılan halk tabirleri hususuna bir kez daha dikkat çeker. Bunun bu kadar çok yaygınlaşması ve karıştırılmasının sebebini çeşitli nedenlere bağlar.

> *"İlk önce argoyu ve halk tabirlerini birbirine karıştırmaktan çekinmeliyiz. Argo "külhan bey" dediğimiz bir zümrenin dilidir; halk tabirleri ise halk denilen ve içine bütün sınıfları alan bir kalabalığın veya bütün bir milletin ifadesidir: "Vız gelir" argodur, "adam sen de" bir halk tabiridir. "Surata bak da süngüye davran" argodur, "sıvışmak" halk tabiridir. "Fiyakalı" argodur, "çalımlı" halk tabiridir."* (Safa, 2013c, s. 28)

Safa, halka inmek ve halkın konuştuğu gibi yazmak anlayışından doğan bu akımın tamamen farklı bir yere vardığını söyler. İkinci olarak da iki komünistin umumi alakayı çekmek için yazılarında kullandıkları argoya kadar her türlü halk tabirlerini kullanmalarına dikkat çeker. Ayrıca Safa'ya göre halk tabirlerinin kullanılmasının zaruret hali Latin harflerinin kabulünden doğmuştur. Bu düşüncesini:

> "*Halk bunları güç söküyordu gazeteler, halkın okumasını ve okuduğunu anlamasını kolaylaştırmak için, ilk senelerde fikri ve edebi disiplini, adi fakat aydınlık bir ifadeye*

> *feda etmek mecburiyetinde kaldılar. O tarihte halkın mücerret fikirleri kavrayıştaki terbiyesinden evvel rahat ve kolay okuyabilmesi düşünüldü. Bu gün o zaruret kalmadığı için bayağılığın bu mazereti makbul olamaz"* (Safa, 2013c, s.29). Sözleri ile destekler.

Fakat Safa'ya göre dilin böyle kullanılmasının en büyük sebebi ise; muharrirlerin her gün yazmak zorunda oldukları için kaliteyi değil yazı miktarını önemsemeleridir. Gündelik ve çeşitli yazıları yetiştirmeğe mecbur kalan muharririn yazdığı cümle üzerine fazla düşünmeye vakti yoktur. Bu yüzden de sık sık halk tabirleri kullanmak, muharririn yazdığı yazıyı kolaylaştırır. Çünkü muharririn düşünmeye, yazdıklarını güzel ifade etmesine ve dinlenmesine bile fırsat vermeyen bir durum söz konusudur. Bu zaruretlere okuyucunun seviyesini de ilave etmek gerektiğini düşünen Safa, okuyucunun tahlil zahmeti gerektiren yazıları tercih etmediklerini, kısa kolay cümleye rağbet gösterdiklerini söyler. Hatta bazılarının kolay ve kısa yazılar yazmalarına rağmen rağbet görmedikleri gerçeğine de değinir.

"Lisan İkiliği" (Cumhuriyet, 6 Mayıs 1939) Muhiddin Birgen'in 'Son Posta' adlı gazetede yazdığı yazıdan yola çıkan yazar aslında dil inkılabı ile birlikte çıkan uyum ve anlaşmaya bağlı dil ikiliği sorununa katıldığını belirtir. Bunun için de maarif vekâletinden iki şeyin beklendiğini dile getirir. Safa bu düşüncelerini;

> *"Maarif vekâletinden iki şey isteyebiliriz. Mektep kitapları ile birlikte bütün yayında, bugünkü yazı Türkçesinin normlarına aykırı hiçbir lisan oyununa müsaade etmemeli, hususî ve resmî yayın arasındaki lisan ikiliği hemen kaldırılmalı. Bütün mektep kitapları ve bütün resmî yayın bugün aydın devlet adamının, halkın yazı dilinde kullanılan yaşayan kelimelerle, kaidelerle yapılmalı. Ondan sonra bir de Türkçenin ıslahı hareketine herkesten evvela sanatkarlığı ortak ettiren akademi türünden bir oluşumun temeli hemen atılmalı"* (Safa, 2013c, s.31).

şeklinde sıralar. Safa bunlar yapılmadıkça Türkçenin ıslahı ve temizlenmesinin söz konusu olamadığı görüşündedir.

"Latin Harfi Neslinin İstikbali" (Cumhuriyet, 25 Haziran 1939) Yazar yeni harflerin kabulü ile birlikte aslında hayvanata ve nebatata yönelik hiçbir kitabın varlığından söz edilemeyeceğine değinir. Latin harflerine geçişle birlikte hem bu yönde bir çalışma yapılmadığını hem bu tarz çalışmaları yapacak herhangi bir kurumun da varlığının söz konusu olmadığını söyler.

“Yanaşma Kelimeler” (Cumhuriyet, 1 Temmuz 1939) adlı yazısında da Türkçe olmayan Türkçe karşılığı bulunabilecek durumda olmasına rağmen yabancı bir kelimeye Türkçe şapkası giydirilme durumu üzerinde duran yazar ‘orage’ kelimesine giydirilmeye çalışan ‘oraj’ kılıfını ele alır. Bu hususta Safa: “*Tebaasını değiştiren her yabancı adam Türk olamayacağı gibi, imlasını değiştiren her yabancı kelime de kolayca Türk Lügatinde yer almaz. “Orage” kelimesi ‘oraj’ biçiminde de olsa, gömleğinin altından haçı görünen sahte hacılar gibi tiksinti veriyor”* (Safa, 2013c, s.33) der. Dünyanın bütün milletleri arasında bir kültürel ve dilsel alışveriş olmasına rağmen karşılığı bulunabilecek bir yabancı kelimeyi, Türk Lügatine sokmanın Türkçe’nin kendi kaynaklarıyla zenginleşmesine ve devam etmesine engel olacağı görüşündedir. Yazar, değişen tek bir kelimeyle lisanın değil, milli değerlerin değişebileceğini düşünür.

“Istılah Davası” (Cumhuriyet, 4 Ağustos 1939): Dil hususunda oldukça hassas davranan Safa, aynı zamanda dilimizin başka dillerle olan ilişkisi üzerinde de durur. Canlı dillerde ilim, fen, sanat ve felsefe ıstılahlarının pek çoğunun Latince’den ve Yunanca’dan geldiğini fakat İslamiyet’in kabulü ile birlikte Türk Kültürünün Yunan ve Latin kültüründen uzak durup, Arap ve Acem ıstılahlarını kullandığına değinir. Yazar Ziya Gökalp’in de İslam kültürü etkisiyle Arap ve Acem ıstılahlarını kullandığına değinirken İslamiyet’in kabulü ile başlayan Şark hayranlığımızın Cumhuriyetin ilanı ile birlikte artık Garp hayranlığına dönüştüğünü belirtir. Bununla birlikte artık Batı Kültürü hareketi başlamış ve ‘içtimaiyyat’ ve ‘ruhiyyat’ yerini ‘sosyolojiye’ ve ‘psikolojiye’ bırakır. Bununla birlikte bizim kendi arkaik dilimizden gelen ve hâlâ geldiği gibi kullanılan tıbbi terimlerin de varlığına dikkat çeker. ‘Sıtma’, ‘kına çiçeği’ örneklerini verir. Yazar ayrıca Yunanca ve Latinceye karşı temkinli duruşumuzu ise: *‘Sevmiyoruz. Bizde hiçbir Yunan şairi tercüme edilmiş değildir. Homeros pırasa gibi doğrandı. Parça parça bir iki tercümesi kütüphane dolaplarında sürünüyor’* (Safa, 2013c, s.38) düşünceleri ile belirtir.

Latin harflerinin kabulü ile birlikte yaşanan bazı ikiliklere daha önceki yazılarında dikkat çeken Safa, bu durumun özellikle eğitimle ilgili büyük sorunlara sebep olduğunu ve bazen aksamalarla birlikte anlaşılmaz bir hal aldığını belirtir. **“Terim Rezaleti”** (Cumhuriyet, 15 Aralık 1939) adlı yazısında bir mebusun baba olarak

çocuğunun eğitimine dair endişesinden yola çıkarak durumu özetler. Latin harflerinin kabulü ile birlikte eğitim sisteminde aksaklıklar oluştuğunu ve ilkokulda kullanılan bir terimin ortaokulda farklı, lisede ise çok farklı olduğunu belirtir. Adları ve anlamları değişen bu kelimelerin ortaokulda başka lise de başka kullanılmasının okul, öğretmen ve öğrenci ilişkilerinde bile probleme sebep olmasını eleştirir.

Kendisine farklı kimselerden yazılan mektupları irdeleyen Safa durumun ehemmiyetini vurgular. Orta ve lise tahsili bitirdikten sonra üniversiteye geçmesine rağmen ıstılahların aynı kalmadığına değinir. İlkokulda Amerikan tarzı eğitim, lisede Fransız tarzı eğitim anlayışı gibi bir eğitim sistemimizin kavram kargaşası ve kültürel ikilik durumları oluşturduğunu belirtir. Bizim eğitim sistemimiz içerisinde Fransızca, İtalyanca, Yunanca, İngilizce, Latince, Öztürkçe gibi her dilden terimlerin var olmasını eğitim karmaşası olarak ifade eder. Safa'ya göre bunu engellemenin en iyi çaresi de: 'Sistem'dir. Her türlü siyasi ideolojiden uzak ve uzman kişilerden oluşan bir Maarif vekâletinin varlığının bu karmaşanın çözüm yolu olabileceğini savunur.

'Tercüme Eğlenceleri' (Cumhuriyet, 6 Ocak 1940) Safa farklı dillerden dilimize çevrilen eserlerin aynı dilsel sebeplerden dolayı çevrilmesi meselesinde de benzer sorunlarla karşılaşıldığı gerçeğine değinir. Bu hususta usta dilcilerden olan ve dönemin Tercüme Bürosu başkanı olan Nurullah Ataç ve Terbiye azasında Sabahaddin Eyüboğlu'nun Paul Valery'den Türkçeye çevirdikleri birkaç düşünce eserleri üzerine eleştirilerde bulunur. Tercüme olarak gösterilen bu eserin aslında tercümeden daha çok Türkçeye çeviri olduğunu belirtir, çünkü tercümeden orijinal metne sadıklık söz konusu iken Türkçeye çevrilmiş eserde böyle bir durum söz konusu olmadan kişi bazı farklılıklar yapmakta serbesttir. Bu yüzden eserden bazı kısımları örnek göstererek tercümede yapılan yanlışlıklara dikkat çeken Safa aynı zamanda da tercüme yapılırken bazı olmayan cümlelerin aktarımından rahatsızlık duymuş ve aslında bu çeviriyi Sabahaddin Eyüboğlu'nun değil, Nurullah Ataç'ın yaptığının anlaşıldığını belirtir.

Arap alfabesinden Latin alfabesine hızlı geçişi eleştiren yazar, bu geçişin zaman içerisinde olması gerektiğini düşünür. Yeni alfabeye alışma süresi içerisinde Arap harflerinin de kullanılmasının bizim bürokratik işlerimizi hızlandıracağını belirtir.

Yazar, yeni harflere geçiş ile birlikte Arap alfabesi ile yazılmış dini, felsefi ve edebi eserlerimizin de yok sayılıp önemsizleştirilmeye çalışılmasını bizim eskiye dair değerlerimizin yok gibi gösterilmesi olarak düşünür. Yeni harflerin düşmanı olmadığını belirten yazar kendisine yönelik 'bağnaz' suçlamalarını da kabul etmeyerek, kendine bağnaz diyen kimseleri geçmişini ve tarihini yok etmeye çalışan kimseler olarak adlandırır. **'Arap Harfleri'** (Cumhuriyet, 24 Ocak 1940) adlı yazısında Safa, kabul edilen Latin harflerinin birçok alanda bize daha fazla zaman kaybettireceğine ve işlerimizi zorlaştıracağına değinir. Divan edebiyatı, Tanzimat edebiyatı ve Servet-i Fünûn edebiyatı gibi birbirinden verimli dönem ve yazarlarının birçok eserinin de Latin harflerine çevrilmiş bir nüshasının olmamasını büyük bir kayıp ve hezimet olarak görür. Safa bunu: '*Rübab-ı Şikeste'nin de Haluk'un Defterinin de Eylül'ün de şunun da bunun da yeni harflerle basılmış nüshaları yok. Hatta Yakup Kadri'nin, Falih Rıfkı'nın, Halide Edib'in, hatta biz yaştaki muharrirlerin yeni eserleri yeni harflerle basılmış değildir'* (Safa, 2013c, s.56) cümleleriyle ifade eder.

'İlk Basamak' (Cumhuriyet, 30 Mart 1940) adlı yazıda da Ankara Radyosu, Anadolu Ajansı, Şehir tiyatrosu, hatta bazı gazete, resmi ve gayri resmi yazılarda bile Türkçe'yi kusursuz kullanma hususunda karşılaştığı sorunları anlatır. Medyanın nerde ve ne işle uğraşırsa uğraşsın güzel ve doğru bir Türkçe kullanması gerektiğini savunurken özellikle halkın iletişim aracı olarak kullandığı ve önem arz eden kurumlarda bu hataların bariz bir şeklinde yapılmasından duyduğu üzüntüyü dile getirir. Ayrıca yapılan hatalara verilen cevap olarak – biz edip değiliz! Anlayışına da karşı çıkar. Birçok kimsenin de kabahati dil inkılabına bağlamasını da eleştirir. Safa ayrıca okuyucunun sorduğu "spontane", "koordinasyon", "strateji" gibi kelimeleri kullandığımızı ve bunların Türkçelerini neden kullanmadığımıza dair sorulara da cevap vermeye çalışır**.**

"Bir Kelimenin İçindeki Dünya" (Cumhuriyet, 25 Temmuz 1940) adlı yazısında "teşkilat" kelimesini ele alan yazar "organisation" kelimesinin etimolojisine saygı göstermeden "teşkilat" olarak karşılık verip ele alınmasına karşı çıkar. Latince "organicus"; Yunanca "organikos" kelimelerinin birleşiminden meydana gelen organizasyon kelimesinin "teşkilatlanma" olarak ele alınmasını eksik ve yanlış bulur.

Bu duruma başka bir örnek olarak yazar "taazzuv" kelimesini gösterir. Taazzuv (uzuvlaşma) Safa'ya göre sosyal uzviyette insan vücudundaki hayatın merkezi kalp; sosyal uzviyette ise milli şuurdur. Bu görüşlerini yazar:

"*Teşkilat kelimesi bir taazzuv değil, bir "şekillendirme" bir "biçme ve düzene koyma" fikri ifade ediyor. Halbuki taazzuv, hayatın, zaruri bir neticesi olarak içeriden dışarıya doğru, dağınıklıktan birliğe doğru, cansızlıktan canlılığa doğru bir yükseliştir. Teşkilat cansız madde üstüne dışarıdan içeriye doğru yapılan sıraya koyucu mekanik bir müdahale olduğu halde, taazzuv canlı varlığının kendi kendisini hayatla temasa getiren vahdeti yakalamasından başka bir şey değildir. Teşkilat bunun için cansız ve mekanik, taazzuv bunun için canlı ve organiktir. Harbe giden bir ordu, cansız ve mekanik bir teşkilat değil ve organik bir taazzuvdur. Tıpkı bütün uzuvları tek hedefe göre çalıştıran bir uzviyet sistemi gibi bütün faaliyetlerini tek bir ideale yürümek için nizama koymuştur"* (Safa, 2013c, s.63). cümleleriyle ortaya koyar.

~~Cümleleriyle ortaya koyar.~~

Safa, eskilerin "organizasyon" yerine "teşkilat" kelimesini kullanmasını doğru bulur çünkü o zamanlar, intizamsız ve birbirleriyle hiçbir ilişkisi bulunmayan hususi kelimelere (karteller, sendikalar, vs) teşkilat demek daha doğru olurdu. Ama zamanla aynı hedef uğruna bir araya gelen canlı ve evvela bütünü oluşturmak ve daha sonra parçaları geliştirmek maksadı taşıyan bu kurama "taazzuv" demek yerine "organizasyon" demenin daha doğru olacağı gerçeğine değinir.

"Mefkûre mi, Ülkü mü, İdeal mi?" (Tasvir-i Efkâr, 29 Ocak 1941) adlı yazısında kelimelerin kullanımına değinen yazar aynı zamanda aynı anlama gelen birden fazla kelimenin kullanımı hususuna değinir. Arsene Darmesteter adlı Fransız yazarın 1887 de "Manaların Tetkikine Göre Kelimelerin Hayatı" adlı yazısından yola çıkar. Burada yazarın kelimelerin de canlı varlıklar gibi doğdukları, büyüdükleri, hicret ettikleri, tabiatlarını değiştirdikleri, doğurdukları, üredikleri, fikrinin bu kitaptan sonra yayıldığını belirtir. Yazar hayatın zamanla bazı kelimeleri yaşatıp bazılarını yok ettiği gerçeğini gözler önüne serer. Ziya Gökalp'in bulduğu ve yaydığı mefkûre kelimesinin zamanla öldüğünü aynı zamanda onun yerini almaya çalışan ülkü kelimesinin de zamanla sadece kadın ismi ve apartman adı olmaktan ileri

gidemediğine değinir. Kelimelerin insan gibi olmadıklarını doğup büyüme gelişme ve ölme aşamalarında ferdin itaatine boyun eğmeyen bir olgunlaşma ve biçim değiştirme geçirdiklerini söyler. Yazar "Mefkûre" ve "ülkü" kelimelerinin ortaya çıkmasının gailesini Eflatun'dan günümüze kadar gelen "ideal" kelimesinin Türkçe karşılık bulmak için oluşturulduğunu düşünür. Yalnız "mefkûre ve ülkü" kelimeleri "ideal" kelimesinin sıfat olarak değil, yalnız isim olarak karşılar bu da eksiklere neden olur ve bu nedenden dolayı iki kelimenin yerine "ideal" kelimesinin kullanılmaya devam edildiğini belirtir.

"Allah'ım, Bu Ne Anarşidir" (Tasvir-i efkâr, 5 Şubat 1941) yazısında aslında farklı anlamlara gelmesine rağmen bazı kelimelerin aynı anlama geliyormuş gibi kullanılmasına karşı olan yazar, bunun bir dil ekonomisi gibi algılanmasını da eleştirir. Çünkü yazar Osmanlıca kökenli diye bir kelimenin anlamı dışında bir kelimeyle karşılanmasını "fikir fakirleşmesi" olarak algılar. Farklı yazılışlara sahip olan iki kelimenin aynı anlamı karşılamadığı halde tek kelimeyle ifadesini yanlış bulur.

"Dil Başka, Lisan Başkadır" (Tasvir-i Efkâr, 6 Şubat 1941) yazar dilin işaretler sistemi olduğunu belirtir. Yani kelime, hece, harf ve cümleler olmasına gerek yoktur. Hareketlerimiz, doğadaki sesler, hayvan sesleri ve daha birçok şey bu dilin içerisinde yer alır. Lisan ise bu dili vücuda getiren işretlerden yalnız bir tanesidir. Lisan düşüncenin söz vasıtasıyla ifade sistemidir, devamlı ve yarar sağlayan, kaideleri ve kuralları vardır. Birbirinden ayrılan bu iki kavramı tek gibi düşünmek doğru değildir. Safa'ya göre Türkçe bir kuşdili olmadığı için bir Türk dili yok, koskoca bir Türk lisanı vardır.

"Yabancı Kelimelerden Korkumuz" (Tasvir-i Efkâr, 15 Şubat 1941) Yabancı kelimelerle ilgili düşüncelerini başka yazılarında dile getiren yazar bazen karşılaştığımız şeyleri tek taraflı olarak gördüğümüz için tek taraflı düşündüğümüzü anlatır. Aslında bir şeyin nasıl iyi bir sonucu varsa, kötü sonucunun da beraberinde gelebileceği gerçeğine değinir. Yazar, Türkçeye Osmanlıca Arapça ve yabancı dillerden kelimeler girmesini normal karşılar. Çünkü yaşayan bir canlı olarak insan

ve dil, sürekli bir etkileşim halindedir. Bu durumun sadece Türkçe için değil İngilizce, Fransızca gibi başka diller içinde geçerli olduğunu belirtir.

Safa, burada önemli olanın Türkçe karşılığı olan kelimeler yerine yabancılarının kullanılmaması ve önümüze gelen her kelimeyi dilimize almamamız gerektiği gerçeğidir. Yazar aslında etkileşim halinde olsak bile bu kelimelerin kapımız açık bir şekilde alınmasına karşı çıkar. Bu durum üzerinde en büyük hassasiyetin de dilcilere düştüğünü belirtir.

"Bu Ölüleri Diriltebiliriz" (Tasvir-i Efkâr, 16 Şubat 1941) adlı yazısında Safa Latin harflerinin kabulü ile birlikte hâlâ Osmanlıcadan günümüz Türkçesine çevrilmemiş birçok eser olduğuna dikkat çeker. Servet-i Fünûn ve Tanzimat dönemi ve yakın döneme kadar yazılmış birçok eserin Latin harflerine çevrilmemiş olmasını bu gününün nesline yönelik büyük bir kayıp olduğu görüşünü dile getirir**.** Cenap Şahabettin'in, Hamid'in ve Halit Ziya gibi birçok yazarın eserlerinin hala günümüz diline çevrilmemesine ve bu şaheserlerden yeni neslin mahrum bırakılmasına karşı duyduğu üzüntüyü dile getirir. Osmanlınca ve Arap harflerinin öldürdüğü bu kitapların bu günün Türkçesi ile dirildiği gün edebiyat tarihinin ihtişamına kavuşacağı görüşündedir.

"Bugünkü Türkçenin İlk Akıncıları" (Tasvir-i Efkâr, 5 Nisan 1941) Osmanlıca ve Arapça harflerin varlığından sonra Latin harfler ile oluşturulmuş ilk piyes olması bakımından Yusuf Ziya Ortaç'ın 'Binnaz' adlı piyesinden söz eder. Bu piyesin önemi içeriği ya da anlattığı şeyler konu ile ilgili değildir bu tamamen Latin harflerle oluşturulmuş öncü eser olması özelliğinden gelmektedir. Hece vezni ve sade lisanı ele alan bu eser sade ve anlaşılır Türkçede artık 'Piyale' dönemi değil 'Binnaz' dönemi öncülüğünün kesin delilidir.

"Bir Daha Teklif Ediyorum" (Tasvir-i Efkâr, 30 Temmuz 1941) Daha önce yazdığı yazılarda ülkemizde okullarda farklı, resmi ve gazete yazılarında farklı, halk arasında farklı, Mecliste farklı ve daha birçok muharrirde bile farklı farklı imlalar kullanıldığına değinen yazar ülkemizde lisan, terim, gramer, imla davasının varlığına dikkat çeker. Ulus gazetesinin, Anadolu Ajansının, burada çalışan muharrir ve

mütercimin imlasının başkalığına değinir. Halit Ziya Uşaklıgil'in, Rıza Nur'un imlasının bile kendine mahsus olduğuna değinir. Lisan ve gramer münakaşasının akademik olduğunu bildiğini söyleyen yazar bunları bir kenara bırakarak bugünün gramerine bir çare bulunması gerektiği üzerinde durur. Safa gramer, lügat ve imla üzerine bir heyetin oluşturulmasını ve bu konu hakkında en kısa zamanda bir çalışma yapılması söyler. Aynı şekilde lengüistik ve filoloji heyeti olan Türk Dil Kurumu'nun da lisanımızın tarihi ve bünyesi üzerine çalışmalara önem vermesi gerektiğini ve yapılan bu çalışmaların da edebi değil, ilmi olması görüşünü savunur.

"Dost ve Düşman Kelimeler" (Tasvir-i Efkâr, 13 Ağustos 1941) adlı yazısında yabancı kelimelerden bahseder 'spor', 'telefon' gibi kelimelerin dilimize yerleşmiş ve Türkçe karşılığı olmayan kelimeler olduğunu söyler. Aynı zamanda da dilimizde yabancı anlamlarını Türkçe karşılayan kelimelerin kullanılmamasını eleştirir. 'enterne' (gözaltında olan) bu kelimeyi karşılayabilecek kelime olmasına rağmen hâlâ böyle kullanılmasına karşı çıkar. Safa'ya göre: '*Her yabancıya harp ilan edemeyiz. Her yabancı millet toprağımızın düşmanı olmadığı gibi her yabancı kelime de lisanımızın istiklali için bir tehlike teşkil etmez'* (Safa, 2013c, s. 101).

Gramer terimleri ile genel geçer kuralların bir türlü belirlenemediğine dikkat çeken yazar, bu münakaşalarda farklı gurupların düşüncelerine dikkat çeker**. "Gramer Terimleri"** (Tasvir-i Efkâr, 16 Ağustos 1941) adlı yazısında bu gurupları "An'aneciler", "İtidalciler", "Latince ve Yunanca taraftarları", "Öztürkçe taraftarları", "Telifçiler" olmak üzere beş gruba ayırır.

An'aneciler; Arapça ve Farsça terkiplere yer verilmesi gerektiği görüşündedir. "Kavâid-i Osmaniye", "Sarf-ü-nahv" gibi…

İtidalciler; "ahenk", "atf", "haber" gibi Türkçenin hayatına yerleşmiş kelimeleri değiştirmez. Fakat "sıra sayıları" demek dururken "Â'dad-ı rütbiye", sesli demek dururken "sait" denmesine taraftar değildirler.

Latince ve Yunanca taraftarları; Türkçeleşmiş Arapça kelimeleri kabul ettikten sonra, "mef'ulün ileyh" yerine "datif", "müsnedünileyh" yerine "süje"yi tercih ederler.

Öztürkçe Taraftarları; Arapça ıstılahları yerine Yunanca ve Latince yerine Öztürkçelerini koymak isterler. "müspet" yerine "olumlu", "müşahhas yerine "somut" kullanırlar.

Telifçiler gurubu ise Yunanca, Latince ve Öztürkçe kelimelerini karıştırmak isterler. Türkiye'de gerçekleşen bu duruma değinen yazar bu durumun Batı ülkelerinde nasıl halledildiğine de değinirler.

Fransa'da ıstılahların Latince ve Yunanca' dan alındığı, İngiltere'de ise birçok kelimenin Fransızca kökenli olması ile birlikte gramer terimleri de Latince ve Yunanca' dan alınmadır. İtalya'da ise durum aynı iken Faşizm ile birlikte Yunanca terimler için durum değişirken Latince kelimeler korunmaya çalışılır. Almanya ise ilk ve ortaokulda terimler Almanca iken liseye geldiğinde terimler Yunanca ve Latince'dir. Safa bu durumun bizdeki ve Batı ülkelerindeki farklılıklarına değinirken terimleri kendi tasnifinde "tam" ve "yarım" terimler olarak iki şekilde ele alıp inceler. Yarım terimleri, hayat ve ilim dilinde kullanılanlar olarak betimlerken bu kelimeler karşılığında Türkçeleri kullanılabilir iken karşılığı yoksa Arapçasının da kullanılabilirliği durumuna dikkat çeker. "mazi" yerine 'geçmiş', "isim" yerine 'ad' kullanılabilir. Tam terimlerde ise böyle bir durumun olamayacağını ve kesinlikle Latince'den ve Yunanca'dan alınması gerektiğini belirtir. Bunun sebebini de ilmin kavramlarının tarihi ile sımsıkı bir ilişki içerisinde ve birbirine bağlı bir bütün oluşturduğunu belirtir. "İdealizm" deyince herkesin Eflatun'u hatırlaması durumu ele alınır. Bütün millet köken itibariyle bu kelimeyi bu şekilde algılar oysaki "mefkûrecilik" denildiğinde bizde "fikir" havramı belirmesine rağmen idealizm felsefesi hakkında hiçbir bilgi vermemesine dikkat çeker.

"İmlamızın Temeli" (Tasvir-i Efkâr, 3 Eylül 1941) adlı yazı imla ve gramer kurallarına uymanın öneminden ses ve konuşmanın imlaya esas oluşturamayacağı görüşünden bahseder. Bu durumun sadece bizim dilimiz için değil birçok dil için geçerliliğine değinir. Safa'ya göre: *'Bir lisan konuşulurken amelî zaruretlerde birçok harf yutulur; bazıları ezilir, büzülür, bazıları çarpılır; bazıları dik durur ve bazıları yana yatar'* (Safa, 2013c, s.108). Buna örnek olarak da 'yaylayla' yazılan ama doğrusu 'yayla ile' yazılması gereken bir kelimenin aslında çok farklı şekillerde

telaffuz edildiği gerçeğine değinir. Yazar bu konu üzerinde söylem ve yazım anlamında konuya açıklık getiren Dr. Tahsin Banguoğlu'nun, '*Dil Bahisleri'* adlı eserin önemine değinir.

"Millet ve Halk Tabirleri" (Tasvir-i Efkâr, 11 Ekim 1941) Bizde birbiri yerine kullanılan ama birbirini karşılamayan kavramlara değinen yazar yine böyle tabirlerden bahseder. Yazar Millet kelimesini:

> *"Hukuki ve siyasi manasıyla coğrafya hudutları müşterek, resmî lisanı ve kanunları müşterek, sayısı fetihlere çoğalıp yabancı devletlere arazi terkiyle azalan tebaa dediğimiz insanların yekûnudur. Sosyolojik manasıyla millet yalnız tabiiyet ifade etmez. Milletin fertleri arasında, aynı coğrafya hudutlarının ve aynı lisanın vücuda getirdiği mekanik ve statik vahdetten fazla olarak, uzvî mükemmellikte bir bütünün, parçalarına sarî ve cemiyet müesseslerini doğuran bütün harsi vasıflarının da müşterek olması lazımdır*' (Safa, 2013c, s.110). şeklinde tarif eder.

Birinci manasıyla millet coğrafi hudutlar içerisinde yaşayan halk. İkincisinde ise millet, coğrafi hudutlar dışında varlığını devam ettiren yabancı bir devletin çatısı altında varlığını devam ettiren milli camia olarak anlatılır. Bu manada 'halk' ve 'millete' Türklerin ve Fransızların 'millet' derken Almanların ise 'volk' demesini ele alır. Almanların millet kelimesine 'volk' demesinin altındaki sebebi büyük Alman ülküsünü gerçekleştirmek istemelerine bağlar. Almanlar için Avusturya'da, Sudetler' de Polonya'da yaşayan bütün Almanlar birdir. Safa bu durumda da Türk milleti ve tarihinin Osmanlı Devleti'nden daha önce var olduğunu belirterek, geniş bir coğrafyaya yayılan bu milleti 'kavim' olarak adlandırmamız gerektiğini savunur. Dünyadaki bütün Türkleri milliyetçilik ve coğrafi şartlarla değil varlıkları ile ifade ederken 'kavim' sözcüğü kullanılmasının uygun olduğu görüşündedir. Fakat sosyolojik olarak 'millet' kelimesinin yerleşmiş olduğunu belirtir. Yalnız yine milleti en genel anlamı yerine 'ulus' olarak kullanmamız gerektiğini de belirtir.

Safa dilimize giren yabancı kelimelerden bahsederken çoğu zaman olumsuz taraflarına değinir. Aslında bazı kelimelerin de dilimize alınması hususunda **"Seve Seve, Azar Azar ve Yavaş Yavaş"** (Tasvir-î Efkâr, 13 Kasım 1941) adlı yazıda dilin zora, bolluğa ve aceleye gelmediği hususunda durur. Kelimenin olgunluk çağına erişebilmesi için çocuk gibi şefkate ve emeğe muhtaç olduğunu belirtir. İlk önceleri yazarın kendisinin de yadırgadığı 'göçmen' ve 'öğretmen' kelimelerinden örnekler

verir. ‘muhacir’ ve ‘muallim’ yerine kullanılan bu kelimeleri zamanla kendisinin de benimseyip kullandığını belirtir. Yabancı kelimelerle kaynaşmamız için bir alışkanlık ve tanıdık evresi geçirmemiz gerektiğini düşünür. Lisanın mantığı ile dilin mantığının farklı olduğunu belirtir. Yazara göre dil işinde hızlı gitmenin ilk şartı yavaş gitmektir. Safa’ya göre: *‘Ferdî hayatımız içinde bize yavaş gelen şey, çok defa, milli zaman ve tarih içinde, ancak maziye geçtikten sonra idrak edebileceğimiz bir çabukluğun sırrını taşır’* (Safa, 2013c, s.115).

“Daima Daha Türkçe’ye Doğru” (Tasvir-i Efkâr, 11 Aralık 1941) adlı yazıda oluşturduğumuz eserlerin yüzde seksen oranında yabancı sözcük barındırmasından dolayı yeterince anlaşılır olmadığını belirtir. Bu anlaşılırlığı arttırmak için Türkçe kullanımını arttırmamız gerektiğini düşünür. Dil inkılabı ile birlikte bazı kelimelerin yerine kullanılan yeni kelimelerin hem daha anlaşılır hem de daha kullanışlı olduğu gerçeğini savunur. Safa özellikle de İsmet İnönü’nün Cumhurbaşkanı iken Türkçe üzerinde gösterdiği hassasiyet üzerinde durur.

“Ayıptır Arkadaşlar Ayıp” (Tasvir-i Efkâr, 6 Mart 1942) daha önceki yazılarında ele alınan ve dilimizde uyum içerisinde olan ve zamanla eskilerinin unutulup yenilerinin benimsendiği kelimelerden bahseden yazar burada ise felsefe terimleri komisyonunun uydurma yol ile meydana getirdiği anlamsal bağlamda asıl kelimeyi bile karşılamayan kelimelerin oluşturulmasını tenkit eder. ‘Mantık’ yerine kullanılan ‘usdeyi’ (akıl dili) manasında kullanılmasından ‘ceht’ yerine kullanılan ‘çaba’ kelimesinin yanlışlığından bahseder. Felsefe ve lisan bakımından oluşturulan bu kelimelerin yanlış olduğu görüşündedir. Peki bu dili oluşturan ve yeni kelimelerin kullanılmasını ya da oluşturulmasını sağlayan kimlerdir? **“Dilciler mi, Edebiyatçılar mı?”** (Tasvir-i Efkâr, 10 Mart 1942) adlı yazısında her zaman tartışılan fakat netice alamayan sorunun üzerinde durur. Lisaniyat bir ilimdir ve dilcinin salahiyeti dil olaylarını incelemekten öteye geçemez. Lisaniyat bir ilimdir ve ilim gibi olaylar asarındaki neden-sonucu inceler, olacağı değil olmuşu inceler. Yapıcı ve yaratıcılıkla ilgisi yoktur. Ayrıca yazar felsefeci ve bazı ilim adamlarının da Türkçe kelimelerin yaratılması düşünceleriyle de her şeye müdahil olmalarına karşı çıkar.

"Yapma Çiçekli Bahçeler" (Tasvir-i Efkâr, 26 Mart 1942) Dil olaylarına çoğu zaman Devletin müdahil olduğuyla ilgili yazılar kaleme alan yazar, dilin gelişmesini kolaylaştıracak ve dili yabancı unsurlardan arındıracak yöntemlerle devlet müdahalesinin hatta ihtisas ve edebiyat müdahalelerinin de şart olduğunu savunur. Safa'ya göre nasıl ki bahçemizin, tarlamızın gelişimini yalnız tabiata bırakamıyorsak, bahçenin ve tarlanın yetişmesi için bahçıvan ve çiftçiye gereksinim duyuyorsak dilimizin gelişimi için de durumun böyle olduğunu belirtir. Dilin olgunlaşması için de onu zararlı otlardan ayıklamamız ve yağmuru beklemeden gerektiğinde sulamamız gerektiği görüşündedir. Dile zoraki bir müdahaleden de kaçınmamız gerektiği görüşündedir.

"Esasta Anlaşmak Şarttır" (Tasvir-i Efkâr, 16 Nisan 1942) Bu hususta yazar bir şeyler üretmek yerine sürekli kelimeleri değiştirmek ile uğraşan felsefecileri eleştirmektedir. Yazar üretilen kelimeler üzerine ortak anlaşma dili oluşturulmasını mantıklı bulur. Falih Rıfkı Atay: "*Gerek felsefe terimleri, gerek bundan sonra bulacaklarımız için bir prensipler anlaşması yapmalıyız"* (Safa, 2013c, s.125) görüşünü savunurken Peyami Safa da bu görüşe katılır. Daha önce Maarif Vekâlet'inin topladığı felsefe gurubunun metotsuz çalışmasından dolayı bir sonuç alınmadığına değinir. Mantık yerine kullanılan 'usdeyi' kelimesinden gelen tepkilerden sonra hemen vazgeçildiğini belirtir. Anlam ve dil karmaşasının ortadan kalkması için Falih Rıfkı'nın da teklif ettiği bazı kurallar esas alınır. Ölçütler:

> *1. Grek ve Latin kaynaklarından gelen ve garp dillerinin hepsinde de kabul olunan terimler Türkçede de aynı şekilde kullanılmalıdır. 'objektif' kelimesi gibi*
> *2. Felsefede kullanılıp konuşma diline geçen kelimeler aynı kalacak ve tasrifleri Türkçeleştirilecek.*
> 3. *Yalnız yazı dilinde kalıp başka milletlerce de kendi dillerinde karşılanan Arapça ve Farsça kelimelerin Türkçe karşılıkları bulunacaktır* (Safa, 2013c, s.126). şeklindedir.

Safa da Falih Rıfkı ile aynı görüşlere sahiptir. Başından beri gerçekleştirilmek istenen budur. Bu görüşleri desteklemek için aynı zamanda Koca Ali Suavî'nin görüşlerinden ve yazılarından faydalanılır. Oksijen, fotoğraf ve emsali asıllarının Yunanî'den gelmiş bu kelimelerin İngiliz, Fransız, Alman ve İtalyan lisanlarında bazı harflerin değişikliğe uğramasına rağmen genel olarak aynı kökende olduğunu söyler bizim ise farklılık yaratmak ve iletişim kopukluğu oluşturmak için 'oksijen'e

‘ümmülhumuza’ diyerek birçok insanın anlamadığı ve bilmediği bir kelime yapıp anlaşılmazlıklara sebep olmamızı tenkit eder.

Latin harflerinin kabulünden sonra on bir yıllık süre içerisinde kelime avında olduğumuzu söyler. Her kelimeye Türkçe karşılık aradığımızı, bulamadığımızda uydurduğumuzu belirtir. Gayret sarf etmemize rağmen pek az kelimeyi dilimize kazanabildiğimizi belirtir. Bunun sebebini ise yazar, dilin cevherini kelimeler arasındaki canlı münasebette değil, tek başlarına kaldıklarında hiçbir şey ifade etmeyen kelimelerde aradığımız için bulamamamıza bağlar. Safa, bir kelimenin tek başına anlamı ile cümle içerisindeki anlamın farklı olduğu görüşündendir yani kelimeye canlılık katan şey aslında cümledeki yeri ve anlamıdır. Bunu da yazar en güzel paletteki boya ile resmin aslında farklı şeyler olduğunu anlatarak bize göstermeye çalışır.

“En Güzel Türkçe” (Tasvîr, 29 Nisan 1945) Yazar, Servet-i Fünûn döneminde uzun ve zor anlaşılan Farsça ve Arapça terkiplerden sonra gelen, yeni Türkçe döneminde bu terkiplerin artık kırılmasının dil ve gramer açısından önemini ele alır. Artık birçok Farsça ve Arapça kelimenin yerini birlikte yeni kelimelerin aldığını söyler. Ziya Gökalp’in;

Ergenekon yurdun adı
Börteçine kurdun adı

Beyitlerini sade ve milli Türkçenin en güzel örnekleri olarak verir. Safa, halkın dilini yansıtan bu beyitlerin Servet-i Fünûn yazarları ve eski edebiyat taraftarları tarafından yadırganmasına rağmen edebiyat dünyamızda kendine önemli bir yer bulduğunu belirtir.

“Dil Bayramı” (Tasvîr, 26 Eylül 1945) adlı yazısında ‘üye, oy, ışın, tüzük’ gibi kelimelerin farklı zamanlarda doğmalarına rağmen varlıklarının kabul edilmesine karşılık, devlet resmîliği içinde doğmuş olan ‘tekel, tartışma ve savuşma’ gibi bazı kelimelerin ise olmadığını anlatır. Yazar dilimize girmiş her kelimeyi kabul etmeyeceğini de ifade eder. Yazar sadece kelime kullanımı ile değil doğru yazı ile ilgili düşüncelerinde de umutsuzdur. Doğru yazıdan kastı gramer olan yazar, artık bu

kuralların ayda yılda bir değil her gün çıkan gazetelerde gerçekleştiğini ve bunların birçoğunu da başmuharrir, Maarif vekili gibi kişilerin gerçekleştirdiğini ifade eder. Yazar artık cümledeki ahenk ve yazının düşüncesi gibi fikirlerden vazgeçer. Gramer kurallarının doğru yazılmasını temenni eder.

"Doğru Yazı Hasreti" (Tasvîr, 29 Eylül 1945) **"Akademi, Evet Akademi!"** (Tasvîr, 4 Ekim 1945) adlı yazılarında Peyami Safa, Türkçe'nin doğru yazımı hususunda endişelerini dile getirir. Anlam veya ahenk olarak değil gramer olarak da gereken önemin verilmediğini söyleyen yazar, senelerini yazamaya adamış bazı kimselerin bile gramer kurallarına uymamasını eleştirir. Yazar, bu durumun ortadan kaldırılması için ise bir 'akademi' kurulması gerektiğini düşünür. Bu akademinin dil ve edebiyat arasındaki münasebeti şuurlandıracağına ve teşkilatlanmamızı sağlayacağını belirtir. Yalnız Safa kurulan bu akademinin, çay ve kahve içilecek bir yer olarak değil, gerçek bir ilim mekânı olması için kaliteli dil ve edebiyatçılardan oluşmasını ister.

"Hastanın Başındaki Şamatalar" (Tasvîr 14 Kasım 1945) adlı yazısında politikacılar, avukatlar ithalatçılar, ihracatçılar, tarihçi, hukukçu herkesin kendini dil hekimi gibi görüp hastanın üzerine teşhis ve çareler aramaları gibi Türkçe ve dil üzerine çareler aramalarını eleştirir. Dil üzerine bu tarz akbabaların üşüşmesinin temel sebebini ise dilin ihtisas hudutlarının açık bırakılmasına bağlar. Yazara göre bu hususta demagojinin susması ve ilmin ağzını açması gerekir. Eğer böyle olmaz ise salahiyetsiz kimselerin cayırtıları, salahiyetli kimselerin vakur ve ağır sesine baskın çıkacağı görüşündedir.

Safa'nın diller ve etkileşimleri üzerinde dikkate şayan bir şekilde durduğu bir başka konu ise Türkçe'mizde karşılığı bulunan yabancı kelimelerin Türkçe'lerinin kullanılmasıdır. Fakat yazar bazı yabancı kelimelerin anlam olarak ne Türkçe, ne Arapça, ne Farsça, ne Uygurca ne de Çağatayca karşılıklarının olmadığını belirtir. Böyle durumlarda ise yabancı kelimelerin asılları gibi kullanılması gerektiğini düşünür. Ayrıca bu kelimelerin kullanılmamasının bizim düşünce hayatımıza zarar verebileceğini ileri sürer. **"Aydın Dili"** (Ulus, 8 Temmuz 1950) başlıklı yazısında Batı düşünce sistemiyle birlikte oluşmuş birçok kelimenin dilimizde karşılığının

olmadığına ve bu kelimeleri Türkçeleştirmenin düşüncelerimizi de yok edeceğine değinir. Zaten yazar burada önemli olanın kelimenin Türkçe anlamından önce bu kelimelerin Türk düşüncesine mal edilmesini gerçekleştirmek olduğunu söyler. Safa bizim dil davası ile düşünce davasını bir tutmamızı ve birbirinden ayrı şeyler gibi düşünmemizi ister.

"Yarınki Kurultay" (Ulus, 7 Şubat 1951) adlı yazısında dil üzerine yapılan çalışmalardan ve dil kurultayından bahseden yazar daha önce toplanan kurultayda alınan kararları tenkit eder. Türk Dil Kurumu'nun Hükümetin ve partilerin tesirlerinden kurtarmak ve tarafsızlık sağlamak için yapıldığını belirtir. Yapılan bu kurultay toplantılarında alınan kararların halka bildirilmediği ve üzerinde düşünce bile üretilmediği üzerinde durur. Hatta bir iki gazeteden başka hiçbir yerde kurultayla ilgili bir düşünce bile yer almamasını eleştirir. Daha önceki kurultayda alınan karar ile Osmanlıca'nın canlı halk dilinde yaşamaya devam eden Arapça ve Farsça kelimelere hayat hakkı verilirken, bugünkü Türkiye dil hazinesinin boşluklarını doldurmak için sınır dışı Türk dillerinden zaman ve mekân yakınlıkları derece derece göz önünde tutularak faydalanılması lüzumu ihmal edilmez. Terimler için de canlı halk diline ve yabancı kaynaklara en makul nispetlerle başvurulması için doğru ölçüler bulunur. Yazar dilimize giren kelimelerin yaşamalarını üç imtihana bağlar: mana, kaide, şive. Yazar bu imtihanlardan herhangi birini kazanamayan kelimenin yarınından şüphe duyarken hiçbirini kazanamayan kelimenin ise yaşama hakkının olmadığını dile getirir.

"Yeni Kelimelerin İmtihanı" (Ulus, 10 Şubat 1951) Yazar yeni kelimeleri üç guruba ayırır:

1. Sevildikleri, tutuldukları ve yaşayacakları muhakkak olanlar
2. Şüpheli olanlar
3. Yaşamayacakları muhakkak olanlar.

Yazar birinci gurup içine 'durum, inceleme, oturum, uçak, taşıt, gezi' gibi kelimeleri yaşayacak kelimeler içerisine alır.

İkinci gurup içine ‘tüzük, tartışma, ülkü, örgüt’ gibi kelimeleri alır. Dil yapıları düzgün ve şiveye uygun olmasına rağmen köklerinin manası ile bugün izafe etmek istediğimiz manalar arasında farklar olması söz konusudur.

Üçüncü gurup içerisindeki kelimeler ise kök bakımından manaları tam bir karanlık içindedir ve en yabancı kelimeden bile daha fazla zevki hırpalamaktadır. Bunlara örnek olarak; ‘kıvanç, işdeyi, işyar, üsdeyi’ kelimeleri verilebilir. Nitekim yazarımızın yaptığı tespitler günümüzde doğruluğunu ispatlar derecede sonuç vermiştir.

“Bir Hastanın Başucunda” (Ulus, 24 Mayıs 1921) yazar, ‘Hastanın Başındaki Şamatalar’ adlı yazısında dile getirdiği düşüncelerine benzer görüşlerini dile getirir. Bu yazılarında Meşrutiyetten beri alfabesi, grameri, kelime hazinesi, imlâsı şivesi, diksiyonu buhran geçiren dilimizin vahim durumunu ele alır. Bunun sebeplerini ise alfabemizden birçok lüzumlu harflerin çıkarılmasını, imlada kaideyi değil fonetiği esas alışımızı ve hatta Osmanlıcanın birçok nüanslara sahip kelime ve tabirlerine kıymamız yüzünden yüksek seviyede bir dile sahip olamadığımız görüşündedir. Yazara göre dilde sadeleşme olarak yapılan şey basitleşmedir, özleşme gibi görünen şey ise kısırlaşmadır. Böylece sadece dilimizi değil kültürümüzü de buhrana soktuğumuzu belirtir.

“Aşağılık Dil” (Ulus, 8 Haziran 1951) Bu yazısında Türkçeyi argo, yarı dedikoducu kadın ağzı ve şuurlu halka değil, ayak takımına hitap eden beylik sözlerle ve deyimlerle konuşulan aşağılık bir dil haline getirdiklerini belirtir. Bu dil genelde ‘yahu’ ile başlar ‘Lan ve ulan’ ile biter. Bu sadece günlük konuşmalar içerisine değil nesir diline ve yazı diline de girer. Yazara göre bu durum kanser gibi yayılmakta ve herkesi etkisi altına almaktadır.

Yazın hayatı boyunca düşünceleri, dili, kullandığı kelimeleri ve oluşturduğu yapıtlar hususunda kendisine eleştirilerde bulunanlara ve yapılan tenkitlere yazılarında cevap veren yazar **“Bir Cevap”** (Türk Dili, 1 Kasım 1952) adlı yazısında da kendisine eleştirilerde bulunan Prof. Agâh Sırrı Levend’e cevap verir. Kendisinin son romanının ilk elli sayfasında kullanmış olduğu Arapça ve Farsça kelimelerin

çokluğundan dolayı tenkitlerde bulunan Levend'e en güzel cevabın 'Türk Dili' adlı yazısında verildiğine değinir. Bu kelimeleri kullanmasının sebebini de belirten yazar, Türk Dil Kurumu ya da kendisinin bugün Türkçede kullanılan kelimelerin bir çırpıda elenebileceğini düşüncesinde olmadığını ifade eder. Amacın dildeki bütün yabancı kelimeleri yok etmek olmadığını, dilimizin ek ve kök imkânlarından faydalanarak ona mümkün olduğu kadar öz Türkçe söz kazandırmak olduğunu belirtir. Ayrıca Safa oluşturduğu eserde kendisinin yerine konuşan kahramanlara uygun dil seçtiğini ve kendisinin değil onların kelimelerini kullanmak zorunda olduğu için bu tarz sözcüklerin bulunmasının da normal olduğunu belirtir. Bu durumun kahramanların işledikleri cinayetlerden kendisini sorguya çekmekle aynı şey olduğu görüşünü belirterek tenkitlere cevap verir.

"Dil Sıkıntısı" (Türk Düşüncesi, 1 Ağustos 1954) Dil üzerine yapılan kurultaylar (altıncı dil kurultayı) sonrası alınan kararlar tartışılıp görüşülmesine rağmen uygulanmamıştır. Yazar, bu durumdan yazılarında sürekli yakınır. 6. Dil Kurultayı'nda alınan kararları yazar Dil Kurultayı'nda Türkçe'nin tarifi ile ilgili *'Batı Türkiye Türklerinin çoğunluğu tarafından konuşulan dil'* (Safa, 2013c, s.169) olarak tanımlanmasında Arap, Fars veya Latin ırkından olmasına bakılmayacağını bütün milletlerde olduğu gibi kelimenin milletçe anlaşılıp kullanılması milletin malı sayılması için yeterli olduğu görüşündedir. Alınan kararlara rağmen yönetimde yer alan bazı aşırı özleşme hayranlarının 7. Dil Kurultayında *'Türkçe, ek ve köklerden yapılan mürekkep bir dil*' (Safa, 2013c, s.170) olarak tarifi özleşme açısından aşırılığa gidildiğinin ve artık dilimize oturmuş ve Türkçe gibi algılanan kelimelerin dilimizden çıkarılacağına işaret eder. Safa burada aslında birçok Avrupa dilinde bile dile yerleşmiş ve dilin kemiğini oluşturan Arapça ve Farsça kelimelerin değiştirilme durumunun söz konusu olmadığına dikkat çeker. Safa ayrıca Atatürk önderliğinde yapılan dil devriminin de tam anlamıyla belirli kurallara ve ölçüye göre yapılmadığının hatta Türk Dil Kurumunun yönetim kurulunda bulunan otuz beş kişinin bile özleştirmenin metodu ve derecesi hakkında fikir birliğine varamadığını belirtir.

"Yeni Kelimelerin Hayat Şartları" (Milliyet, 24 Mart 1955) Yeni kelimeler ve oluşturulmaları ile ilgili görüşlerini dile getiren Safa Türkçe ek ve köklerle yeni

kelimeler yapılmasını istemeyen muhafazakârlara sert bir dille çıkışır. Bu kesimin dilin insanın ürünü olduğunu unutup sanki gökten inmiş gibi muamele edilmesine karşı çıkar. Yeni kelimelerin yaşayabilmesi için bazı kuralların olduğunu belirten yazar öncelikle yerini almak istediği yabancı kelimenin ölü ve hasta olması gerektiğini söyler. Ayrıca Türkçede söz götürmez canlılıkla yaşayan Arapça ve Farsça kelimeleri özleştirmenin lüzumsuz ve imkânsız olduğu gerçeğini belirtir. Yazar bunu dilde yaşayan kelimenin yabancı da olsa, o dilin tabiiyetine girmiş ve milliyetini kabul etmiş olmasına bağlar. Çünkü dünyanın hiçbir yerinde ve dilinde yeni bir kelimenin eski ve canlı bir kelimeye karşı olabileceği görülmemiştir. Buna en güzel örnek olarak 'tenkid' kelimesini gösterir. Yerine kullanılan 'eleştirme' kelimesini ele alan yazar 'eleme'den meydana gelmiş olan bu kelimenin tasfiye anlamı taşıdığı görüşündedir. Fakat tenkidin böyle bir uygulamadan ibaret kalmayacağını belirtir. Bu yüzden 'tenkid' in canlı kalacağını belirtir.

"Bu da Böylesine Bir Yobazlık" (Milliyet, 4 Mayıs 1955) Türkçeyi oluşturan birçok kelimenin kökeni ya da oluşumu ile ilgili gerçeklere değinen yazar bizim Türkçe gibi düşündüğümüz bazı kelimelerin Türk fonetiği sayesinde değişime uğrayarak zamanla Türkçeleştiğini söyler. Dil fonetiği söylenmesi oldukça güç olan kelimeleri, telaffuz açısından kolaylaştırmak için örneğin 'merdiban' ve 'midenüvaz' gibi kelimeleri merdiven ve maydanoz gibi kelimelere dönüştürdüğünden bahseder. Bu kelimeler tek anlamları ile dilimize girmiş kelimeler olmasına rağmen, 'hakikat' kelimesinde ise durum farklıdır. Bir kelime gibi görünen kelime aslında köken itibari ile birçok anlam ve kelimeyi de bünyesinde barındırır. 'Hak, hukukî, tahkik, hakikî, ihkak, tahakkuk' gibi birçok kelime 'hakikat' kelimesi ile aynı soy ve bağdandır. Bu kelimelerin yerine Türkçeleri konamamıştır. Yazar bu gerçeğe değinirken ayrıca bugünkü alfabemizin de bu kelimeleri karşılayabilecek harf ve durumda olması gerektiğini savunur.

"Kültür Belâsı" (Milliyet, 6 Mayıs 1955) adlı yazısında dilimizde Arapça ya da Farsça olarak var olan ve dilimizde birebir karşılığı olmadığı için asılları gibi kullanılan kelimelerden bahseder. 'ıtnap' sözcüğün anlamını kendisine soran gençten yola çıkan yazar aslında dilimizden bir çırpıda kovduğumuz Arapça ve Farsça sözcüklerin karşılanamadığı durumlarda gençlerimizin bunların karşılığı olarak

hemen argoyu kullandıklarına söyler. Bu anlayış yüzünden gençlerin artık şiir ve ilim dilinde köylü diliyle yazdıklarına ve kelime hazinelerinin oldukça az olduğuna bu yüzden sürekli birkaç kelime etrafında dönüp durduklarına değinir. Bu yüzden gençlerde dil bilinci oluşturulması lazım olduğunun altını çizer. Liselerimizde, üniversitelerimizde de durumun içler acısı olduğuna değinen yazar, **"Dilimizi Düzeltmek"** (Milliyet, 30 Haziran 1956) başlıklı yazısında durumun vahametine değinir. Bu durumun yazarken gramer kurallarına; okurken ve konuşurken telaffuzumuza; yanlış kelime kullanımına kadar vardığını söyleyen yazar, kendisinin de zaman zaman yaptığı bu yanlışlara çözüm yolu bulmaya çalışır.

"Acıklı Problem" (Milliyet, 1956): Safa, bugün ile geçmiş arasında kopan köprülerin farkındadır Gençlerle kurulamayan bu bağa örnek olarak Tevfik Fikret'in 'Bu Günün Gençlerine' adlı şiirini örnek gösterir. Kendisi de küçükken birçok defa okuduğu bu şiirin şiirsel bir özelliği olmamasına rağmen milli şuur bakımından oldukça önemli olduğunu belirtir. Yazar aynı şiiri yeni nesil gençlerine okur ve birkaç kelimenin anlamını sorar. 'Ferda' nedir? Bilinmez, 'Şebap' nedir? Bilinmez yeni neslin aslında bunları anlayamamasını da normal karşılar. Okullarda Namık Kemal'in Tevfik Fikret'in, Ziya Paşa'nın eseri okutulmadığı için gençlerin bu eserleri anlayamadıklarını belirtir. Batı edebiyatı eserlerinin öğretilmesine rağmen kendi edebiyatımızın biyografiden öteye giden bir anlayışla incelenmemesinden yakınır.

"Yine Dil Faciası" (Milliyet, 9 Mart 1957) yazısında gençlerimize ve dillerine yönelik yapılan bu eleştirilerde aslında suçlunun gençler değil onlara doğru Türkçeyi öğretmeyenlerde olduğunun altını çizer. Liseli gençlerin 'ilim ve bilim' arasındaki farkı sormaları ile başlayan durum aslında gençlerin Arapça ve Farsça kelimelerin menşelerinin öğretilmemesine bağlar.

Safa, anlamdaş kelimelerin bir arada kullanılmasının Türkçemize büyük katkılar sağladığı görüşündedir. Bunun için kendi de anlamdaş kelimeleri bir arada kullanır. Dilin eşanlamlıları ile zenginleştiğini düşünür. **"Çift Kelimelere Bir Bakış"** (Milliyet, 5 Aralık 1957) Ancak yazar bazen bu kelimelerin de aralarında farklı anlamlar kazandığına dikkat çeker. 'Y,azar' ve 'muharrir' eş anlamlı sözcükler

olmalarına rağmen köken itibari ile farklı olmalarından da kaynaklana mana değişiklikleri durumu söz konusudur. ‘Yazar’ kelimesi ve ‘yazıcı’ aynı kökten gelmelerine rağmen manaları başkadır. Yazar bu durumun ‘muharrir’ kelimesinin de yalnız telif eser yazanlara ait bir mana ifade edebileceğine değinir. Mütercimler yazardırlar fakat ‘muharrir’ sayılmayacaklarını belirtir. Aslında yazar anlamdaş olmalarına rağmen zamanla kelimelerin birbirlerinden bağımsız farklı manalar alabileceği görüşündedir.

Gramerin bir dili dil yapan ve kurallarını belirleyen önemli bir ögesi olduğunu belirten yazar aynı zamanda daha önceki yazılarında belirttiği gibi Latin alfabesindeki harflerin birçok kelimemizi karşılamadığına ve Arapça kelimelerin kullanımına uygun olmadığı için gençlerin bu kelimeleri yanlış telaffuz etmelerine ve bu sebeple yanlış yazmalarına neden olduğu görüşündedir**.**

“Dil Sıkıntısı” (Milliyet, 4 Ocak 1958) Yazar Almanca ve İngilizce gibi dillerde de Fransızca, Grekçe, Latince, Arapça ve Farsça kelimelerin varlığına dikkat çeker. Türkçede de yabancı kelimelerin olmasını olağan karşılar. Safa, yabancı kelimelerden arınmış Türkçe konuşma hususunda ise böyle bir Türkçeyi sadece üç yaşında bir çocuğun konuşabileceği görüşündedir. Kelime haznesi az veya uydurma eklerle yapılmış yeni türeme sözcüklerin var olduğu Türkçeden bahseder. Gençlerimizin de gramer ve anlam hatası yapmaları hususunda bu gençlerin köken itibari ile kullandıkları kelimelerin Türkçe mi, Arapça mı, Farsça mı olup olmadıklarını bilmedikleri için kelimelerin köklerini ve türevlerini de bilmediklerine değinir. Zaten bu gençler kırk yıl öncesinde yazılmış eserleri okuduklarından bir şey anlamamaktadırlar. Bu durum karşısında bugünkü Türkçe ve gramerin yetersiz kaldığını düşünür.

“İlmi Terimler ve Halk Dili” (Milliyet, 7 Ocak 1958) Latince ve Grekçe bazı kelimelerin yerine başka bir kelime konmasının mümkün olmadığı görüşündedir. Bütün ulusların kullanımı ile ilim dili haline geldiğini belirten yazar kelimelerin yerine özellikle de bazıların hiçbir şekilde başka bir kelime konmasının mümkün olmadığı görüşündedir bir nevi aynı grup içerisinde terim haline gelen bu kelimelerin meslek dili gibi algılandığını da belirtir. Bu dil halk arasında anlaşmayı sağlayan

yapıdan farklıdır. Lengüistik bilimine göre ilmi dilin hususî bir dil olduğunu belirten yazar, ilim dilinin doğruluk istediğini halk dilinin ise bundan mahrum olduğunu belirtir. Halk tabirindeki 'gönlüm bulanıyor' tabirinde kalp değil mideyi ifade etiğini söyler. İlim dilini halkın değil alan dışındaki ilim adamının da anlamlandırması güçtür. Aslında uzmanlık alanı dışındaki birçok kimse için Latince ve Grekçe kelimelerin pek fazla bir anlamı yoktur. Dil üzerinde yapılan bu hataların sebebini ise yazar lengüistik dil bilimi çalışılmalarıyla yeterince ilgilenilmemesine bağlar.

Safa, bir dili dil yapanın kelime değil o kelimeye kattığımız anlamlar olduğunu belirtir. **"Bir Dilin Benliği"** (Milliyet, 14 Ocak 1958) adlı yazısında Fransızca Almanca, İtalyanca, İngilizce gibi birçok dilde müşterek kelimelerin olduğunu fakat bu kelimelerin her dilde farklı manalar yüklendiğini belirtir. Bu kelimelerden biri olan ve dilimize Arapçadan geçmiş 'hâl' kelimesini örnek verir. Arapça olan bu kelimenin gramer ve sentaks özelliklerinde milli anlamlar kazandığını belirten yazar 'hâl' kelimesi için dilimizde: 'olay, hadise, vak'a,'; 'insan hali', huy anlamında 'kendi halinde'; mali varlık manasına 'hâli vakti yerinde', güç kuvvet manasına 'hâlim yok hâlsizim' gibi çeşitli anlamlar yüklendiğini dile getirir. Bu da aslında Arapça olan 'hâl' kelimesinin ne kadar Türkçeleştiğinin de açık bir göstergesidir. Bir kelimeyle birçok anlam yükleyen kültürümüz ve dilimiz sayesinde Türklüğü kazandıran şeyin cümle yapısı içinde, öteki kelimelerle münasebetinden doğan mana çeşitleri olduğunun kanıtıdır.

"Dilde Özleşmenin Hudutları" (Milliyet, 4 Nisan 1958) başlıklı yazısında Safa, bir dilin ne kadar kendine ait olursa olsun başka dillerle etkileşim halinde bulunduğundan bunun pek de mümkün olmadığı kanısındadır. Nasıl ki kültürel etkileşim söz konusu ise dilde böyle bir etkileşim halindedir. Etkileşimi belirtirken yazar aynı zamanda hudutların olduğu görüşündedir. Bu hudutları şöyle belirtir:

> *1. Öz dil yoktur. Milletler arasında zaruri kültür mübadeleleri neticesinde her dil yabancı dillerden kelime almıştır. Her dil mürekkeptir.*
> *2. Bölge dilleri arasındaki mücadele neticesinde bir memleketin umumi dili(grameri, fonetiği, sözlüğü)teşekkül etmiştir. Fransa'da France (Paris), İtalya'da Florance (Dante devrinde), Türkiye'de İstanbul dili ve lehçesi müşterek dil halini alınmıştır. Bölge dillerinden müşterek dile kelime aktarılamaz.*
> *3. Yeni teşkil edilen kelimelerin, yerini aldıkları yabancı kelimelerden daha fazla müşterek dil, kaide, şive, ahenk, kullanış, fonetik vasıflarına uygun olması lazımdır.*

> *4. Halk dilinden ilim terimi yapılamaz. İlim dili hususi dildir. Onu yalnız ihtisas sahipleri anlarlar bu bir nevi argodur.(ilim argosu)*
> *5. Halk dili, yazı dili ve edebiyat dili ayrı ayrı nevilerdir. (yazı dili ve edebi dil bile birbirinin aynı olamaz) halk diline inen yazı dili ve edebiyat dili soysuzlaşır. (Shakespeare devrinde İngiliz köylüsü üç yüz kelime ile konuşurdu. Hamlet müellifinin bütün eserlerinde otuz bin kelime vardır. Shakespeare halk diliyle yazsaydı eserlerinin en basitini bile yaratamazdı).*
> 6. *Dilde inkılap olmaz. Yavaş veya süratli gelişmeler olabilir. Yavaş gelişmeleri hükümetler, akademiler, edebiyatçılar ve basın süratlendirebilirler* (Safa, 2013c, s. 208).

"Okullarda Türkçe Felaketi" (Milliyet, 5 Nisan 1958) adlı yazıda harf devrimi ile kabul edilen Latin alfabesi üzerinde görüşlerini dile getiren yazar yarıdan fazlası Arapça ve Farsça olan dilimizde kullanılan ve yerine Türkçeleri kullanılamayan bazı kelimelerin yazımları telaffuzları ve anlamları ile ilgili eksiklikleri dile getirir. 'A' ve eski 'ayın', 'h' ve eski 'he' ve 'hı', 'k've 'kef', 's' ve eski 'sin' ve 'sat', 't' ve eski 'tı' arasındaki farkların yeni alfabede kalktığını belirtir. Bu yüzden öğrencilerin hangi kelimenin Türkçe, hangi kelimenin Arapça olduğunu anlayamadıklarını söyler. Bu yüzden yanlış söylem ve telaffuzlara neden olduğunu belirtir. Yüzde yüz Türkçenin hayal olduğunu belirten yazar 'dil bilgisi' olarak Türkçeye has kuralların da aynı doğrultuya dayanarak yanlış olduğunu belirtir. Aynı zamanda günümüzde bile hâlâ birçok Türkçe öğretmeninin Arapça harflerini bilmedikleri için yabancı kelimelerin kökleri, iştikakları, teşkil tarzları ve kaideleri hakkında hiçbir bilgilerinin olmadığını söyler. Okul kitabı arasında sıkışıp yazılı bir dil şuurundan mahrum kaldığı görüşündedir.

"Tükenmez Konu" (Milliyet, 29 Mayıs 1958) adlı yazısında da dilimizdeki anlamları tam olarak karşılanamayan kelimelerden bahseder. 'Elîm bir ziyâ' cümlesini anlayamayan ve kendisine bu durumun izahı ile ilgili yazı yazan lise öğrencisinin durumu üzerinde durur. Çünkü yazar 'elim' kelimesinin 'acı', 'ziyâ' kelimesinin de 'kayıp' anlamında olmadığını ve birbiri yerine kullanılamayacağını belirtir. Bazı Arapça kelimelerin dilimizde Türkçe karşılıklarının olmasına rağmen Arapça olarak kullanılmasını ise kelimenin Türkçe karşılığındaki daha az heceyle telaffuzuna bağlar.

"Dil Tereddüdü ve İzalesi İmkanları" (Milliyet 29 Temmuz 1958) 'Şark' 'Doğu' ve 'Garp' 'Batı' ikilemi üzerine yapılan ve artık kendisinin de canına tak ettiren bu durumu ele alan Safa, çoğu insanın bu en az gayret kanununun etkisiyle kısa ve

ahenkli kelimelerin yabancı olup olmadıklarına bakmadan bu kelimeleri kullandığını belirtir. Bu kelimelerden hangisi daha fazla kullanılıyor ise zamanla çok kullanılan telaffuzun kaldığını, diğer sözcüğün ise Türkçe bile olsa kullanılmadığı için yok olduğunu dile getirir. Dilde yaşayan ve en çok kullanılan kelime canlı bir şekilde dilimizde yaşamaya devam eder. Safa bu hususta Gazeteciler cemiyeti başkanı Cevat Fehmi Başkut ve idaresindeki heyetin toplanıp bu konu üzerinde bir basın dili oluşturması gerektiği kanısındadır. Çünkü süregelen bu konunun izahının medrese münakaşasından kurtulması gerektiğini düşünür. Yazar bunu yaparken yobazca bir dil muhafazakârlığından da kaçınılması gerektiğini düşünür. Bu durumun dil sentezini engellemesi gerektiği görüşündedir. Bu anlayış ile kaleme aldığı, **"İlerilik Değil Bilgisizlik"** (Milliyet, 11 Eylül 1958), **"Yabancı Kelime Suiistimali"** (Milliyet, 13 Eylül 1958), **"Türkçe mi Ermenice mi?"** (Milliyet, 14 Eylül 1958), adlı yazılarında dilimize giren yabacı kelimelerden ve '^' (şapka) işaretinin okunmada ve manada nasıl değişikliklere yol açtığı üzerinde durulur. Safa, 'İlerilik Değil Bilgisizlik' adlı yazısında Türk Dil Kurumu Derleme Kolu Başkanı Ömer Asım Aksoy'un 'dağa, daha ve ava' kelimelerini 'dava' sözcüğü gibi aynı kökten geldiğini ve ahengi sağlamak için öyle telaffuz edildiğini belirtmesine karşı çıkar. Bu kelimenin 'davâ' şeklinde söylenmesinin eski bir alışkanlığa bağlı olduğunu söylemesine tepki gösterir. Safa bu kelimenin en az bin yıldır 'davâ' şeklinde söylendiğini ve 'dağa, daha, ve ava' kelimelerinde ise herhangi bir değişiklik olmadan senelerdir Türk fonetiğine uygun bir şekilde var olduklarını söyler. Yazar ayrıca Türkçede uzun heceleri kısaltmağa doğru bir ses evrimi olmadığını da belirtir. Ayrıca Safa istisnai bazı ses değişiklikleri dışında davâ kelimesinde herhangi bir yapı değişikliği olmadığı için ses değişikliği de olmadığını belirtir. Davâ kelimesinde 'faide'den' fayda, 'bâdi hevâ'dan' bedava gibi bir değişiklik söz konusu değildir. Ayrıca yazar Akoy'a tenkitlerini dile getirirken yabancı kelimelerin söylendiği gibi yazılmadığına da dikkat çeker. Ayrıca yazar 'dava' şeklinde telaffuzu cehalet olarak nitelendirir. "*Yabancı Kelime Suiistimali*" adlı yazıda ise Türk görünmek küçüklükmüş gibi algılanarak artık yabancı özentisi yüzünden her yere caddelere sokaklara ve dükkânlara yabancı isimlerin verilmesine karşı çıkar. Bu durumun aydın, ilim ve devlet diline bile yansıdığı belirtir. Karşılığı dilimizde olmayan kelimelerin oldukları gibi kullanılmasını normal karşılarken Türkçe karşılığı olan kelimelerin hâlâ yabancı kelimelerin kullanılmasına ve sırf Türkçe karşılık bulmak

adına ise garip sözcükler türetmesine de karşı çıkar. Yani yazar softalığa da züppeliğe de karşıdır. Yazar 'Türkçe mi, Ermenice mi?' adlı yazısında Ömer Asım Aksoy'un uzun hecelerin kısaltılarak söylenmesi gerektiğine dair düşüncelerine karşı çıkar. Safa, dilimizde uzun ünlüler olmadan gerçekleşen bir konuşmayı Ermenice'ye benzetir. 'İnkılap' kelimesini Ermenilerin incelterek 'inkilap' olarak kullandıklarını belirten yazar bu telaffuzla birlikte 'kelpleşmek, köpekleşmek' manasını aldığını da belirtir. Bu hususi durumun Şişli'deki Atatürk müzesinde de vuku bulduğunu belirtir. Müzenin levhasında 'İnkilâp Müzesi' yazıldığını belirten yazar bu küstah durumun düzeltilmesini ister. Yazar dilimizde asırlarca yaşayan 'mesela' gibi canlı bir kelimeyi Arapça'dır diye beğenmeyip de yerine Ermenice 'örneğin' kelimesini Türkçe sanıp kullananları da bilgisizlikle suçlar. Yazar ayrıca Hüseyin Kazım Kadri'nin 'Türk Lügati' adlı eserinde ise 'örneğin' kelimesinin Ermenice olarak verildiğini belirtir. Yazar, 'mesela' gibi kullanımı oldukça uygun olan bir kelimenin yerine neden 'örneğin' kelimesinin kullanıldığına anlam veremediğini belirtir.

"Bir İnkâr Faciası" (Milliyet, 14 Ekim 1958) Safa harf devrimi ile birlikte Latin harflerinin dilimizde kullandığımız birçok kelimenin anlamını tam olarak karşılayamadığını savunur. Bu yüzden Latin harflerinin yanında Arap harflerinin de kullanılması gerekliliği üzerinde durur. Agâh Sırrı Levend'in de istediği şey Peyami Safa ile aynıdır. İki düşünürün de istedikleri şey yeni harfleri inkâr ya da eski harfleri kabul değildir. Yüzlerce yıllık geçmişi ve kültürü olan bir neslin bütün olarak bilinmesi, tarihimizin, edebiyatımızın ve kültürümüzün tanınmasıdır. Yazar, bunu sadece bugünün edebiyatını kullanarak ya da Batı medeniyetini örnek alarak yapamayacağımızın farkındadır. Bin yılık bir kültür ve edebiyattan vazgeçmemiz söz konusu olamaz, dünyanın en iyi düşünürlerinden biri olan Farabi, Gazali gibi düşünürleri ve Divan, Edebiyat-ı Cedide, Fecri Ati gibi hazinelerimizi yok sayarak ilerlememiz mümkün değildir. Bu yüzden yazar Arap harflerinin sadece üniversitelerde değil liselerde de öğretilmeye başlanması görüşünü savunur. Ayrıca Safa, Atatürk'ün kurduğu Türk Tarih Kurumunun da Neşriyat Kongresinde bugünkü harflere çevrilmesini istediği binlerce yazma, basma tarih eserinin günümüze kazandırılmaya çalışıldığını belirtir. Yazar eskiyle köprüleri yıkarak, sadece Batıya yönelerek ileriye gidilemeyeceğini ve kendi kültürümüzün oluşturulamayacağını belirtir.

Safa, Türk Dil Kurumu'nun güzel işler yaptığına ve bu kurumun önemine değinir. Atatürk önderliğinde kurulan bu kurumu zaman zaman ağır bir şekilde eleştirse de edebiyat dünyasına ve düşünsel hayata sağladığı katkıları inkâr etmez. **"Yüzde Yüzcülük İlleti"** (Milliyet, 8 Şubat 1959) adlı yazıda eleştirel anlamda ele aldığı birkaç kez farklı yazılarında da değindiği öz Türkçeleştirme durumunu eleştirir. Zamanında Atatürk'ün de yapmaya çalıştığı fakat zamanla yanlışlığı hususunda bir kanıya vardığı bu düşünce sisteminde aydın köylü halk arasında artık dile yapışmış ve kullanılabilirliği fazla olan Arapça ve Farsça kelimelere gereksiz bazı eklerle Türkçe anlamlar yüklemek durumunu eleştirir. Öztürkçeleştirme uğruna bazı kelimelerin anlamından farklı bir hâl aldığını dile getirir. Kâşif kelimesini karşılamak için kullanılan "bulan", "bulucu" kelimesini örnek gösterir. Bir şeyi ilk defa bulmak dışında bir anlam yüklenmiş olan sokakta kaybolan çantayı bulmanın aynı şeyler olmadığı gerçeğine dikkat çeker.

"Dil ve Başarı" (Milliyet, 19 Aralık 1958) Dilimiz ve kelimelerimizin sadece kültürel hayatımızı değil, düşünce yapımızı da değiştirdiğine değinen yazar, ayrıca başarımızda dilimizin etkisine de değinir. Yazısında Türk Hava Kurumu gibi bir kurumun yaptığı resmi yazışmalarda birçok yanlıştan bahsederken bu dil yanlışının devletin birçok alanında var olduğunu ve bunun klasik bir memur yanlışı değil kontrol edilmeyen bir dilsel bozukluk olduğunu belirtir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde devletin kademelerinde görev alabilmenin ilk ve en önemli şartlarından birisinin güzel bir Türkçe konuşmak ve yazmak olduğunu belirtir. Günümüzde ise değişen şartlar ile birlikte anlayışın sadece iş yapmakla alakalı bir hal aldığına dikkat çekilirken milletler arası bir kurum özelliği kazanan ve yabancı dillere saygı gösteren Türk Hava Kurumu gibi bir kurumun Türkçe'mize gereken önemi vermesine yönelik telkinlerde bulunur.

Gençlerin eğitimi ile ilgili düşüncelerini *"Eğitim Gençlik ve Üniversite*" adlı yazılarında ifade eden yazar, dil konusunda da gençlerimizin mağdur edildiklerine dikkat çeker. Eğitimde en önemli etken olan dil, bazı öğretmenlerimiz ve okul kitaplarımız tarafından da ihmal ve taraflılığa sebep olur. **"Okullarda Türkçe Anarşisi"** (Milliyet, 10 Mart 1959): Okullarda görev yapan öğretmenlerimizin bir kısmının Öztürkçeleşmeyi savunurken bazılarının ise durumun tam aksi yönde keyfi

uygulamalarının olduğunu belirtir. Böylece gençler arasında toplumsal kopukluk ve bireysel anlaşmazlıkların olduğu belirtilir. Ortak bir dil ve anlayışın olmaması ise sadece öğretmenlerde değil ders kitaplarında da kendini gösterir. Okul kitaplarında günlük konuşma dilinden farklı olan anlatımlar anlamı zorlaştırmaktadır. Bu durum üzerinde duran yazar aslında Tâlim ve Terbiye Kurulu'nun bu konu üzerinde gereken hassasiyeti -birkaç kişi hariç- göstermediği kanısındadır. Türkçemizi farklılaştırmak adına yapılan keyfi uygulamalara son verilmesi için önlem alınmasını ister.

Safa **"Bu Ne Biçim Hukuk Dili"** (Tercüman, 28 Nisan 1959); **"Bir Doçentin Tekzibi Üzerine"** (Tercüman, 1 Mayıs 1959) adlı yazılarında yine 'Dil Sorunu' ve gerçeği üzerinde durur. Toplumumuzun her alanında karşılaştığımız bu sorunun neden hâlâ yanlış halinin müdafaa edildiğine anlam veremeyen yazar, Türk Dil Kurumu'nun sözlüğünde bile yer almayan bazı uydurma kelimelere İstanbul Barosu Dergisinin sayılarında yer verilmesine anlam veremez. İsmet Sungur Bey adındaki doçentin uydurma ve yanlış kelimelerle dolu yazısını müdafaa için tekzip yayınlamasını anlamlandıramaz. Ne İstanbul Hukuk Fakültesinde, ne mahkemelerimizde ne de adli makamlarımızda böyle bir hukuk dili olmadığını belirten yazar bu Doçentin resmen kabul görmemiş ve uydurma bir dille ders anlatmasına da şaşırdığını dile getirir. Ayrıca yazar doçentin kendini müdafaa için yazdığı: *'Anayasa, md.2'ye göre Türkiye devletinin resmi dili Türkçe'dir; yoksa Arapça değildir. Yine bu maddeye göre Türkiye devleti milliyetçidir, devrimcidir; yoksa milliyetçiliğe karşı ya da gelenekçi değildir'* (Safa, 2013c, s.248) tarzı söylemlerine karşı çıkar. Safa bir hukukçunun dil, milliyetçilik, hukuk ve inkılapçılık anlayışının yanlışlığını belirtmek için kendi görüşleriyle cevap verir. Türkçenin diğer diller gibi mürekkep bir dil olduğunu, bir dilin içinde yabancı köklerden gelen kelimelerin bulunmasının dilin resmi dil olmasına engel olmadığını, dil milliyetçiliğinin de bir milletin yaşayan dilini yaşatmak olduğunu belirtir. Safa devrimciliğin de bir milletin dilini devirip yerine uydurma kelimelerle yeni bir dil kurmak olmadığını söyler. Aynı zamanda gelenekçiliğimizin de milliyetçilik ve inkılapçılığa aykırı olmadığını savunur. Ayrıca Anayasamızda da Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğuna dilin Türkçe olmasına engel olmadığını belirterek doçentin düşüncelerinin yanlışlığına en güzel cevabı verir. Safa, dilin gökten inmediğini insanların icadı, yani uydurmaca olduğunun farkındadır yalnız hiçbir dilde bizdeki

gibi uydurma kelimelere rastlanmadığını belirtir. Dil gelişimi zamanla ve kendiliğinden tekâmül eden bir süreçtir fakat bizde kelime türetmesi ise bazı guruplara ve hatta şahsiyetlere ait bir hal almış ve dil başıboş bir halde sözde gelişmeye ayak uydurur görüşüne yer verir.

"Birkaç Okuyucumuza Cevap" (Tercüman, 13 Mayıs 1959) İngilizce ve Almanca gibi dillerde de özleşme olduğunu fakat bizdeki gibi başıboş ve uydurmacılıktan ibaret olmadığı gerçeğine dokunur. Bu özleşmeyi ne öğretmen ne avukat ne de başka kimselerin uydurma kelimelerle yapamayacağına değinen yazar, en önemli problemin de bizdeki dil sorununun dilciler ve edebiyatçılar dışındaki herkesin bu konuda bir şeyler söylemesi olduğunu ifade eder. Lisaniyat ve edebiyatla uğraşanlar dışında dil problemine burnunu sokanları yazar 'hariçten gazel okuyanlar' olarak nitelendirir.

"Türkçenin hastalıkları" (Türk Yurdu, 1959) Safa, Türkçe'nin sorunlarını ele alırken yüzde yüz bir dil olamayacağını ve çeşitli etkileşimlerle birlikte dillerin de birbirinden etkilendiğini belirtir. Türkçe'nin de en önemli buhranı özleşme ve yabancılaşma hamleleri arasındaki çatışmalardır. Bazı guruplar en ileri ve zengin ifade imkânlarının yabancı dillerden ödünç alınan kelimelerde olduğunu söylerken özleşme taraftarları ise ölü Türkçe kelimeleri veya teşkil yoluyla elde edilenleri kullanılan dile mal etmeye çalışmaktadır. Safa, ayrıca bir de bu iki gurup dışında hem yabancı hem de öz Türkçe kelimelere isyan eden Osmanlıca taraftarları olduğunu belirtir. Bu durum Türkçenin sözlük lügat ve gramer buhranını da etkilemektedir. Safa, bu durumda yabancı kelimelerin varlığını ve öz Türkçeleştirme taraftarlarını yani iki gurubu da haklı bulmaktadır. Dilimize yüzyıllarca önce yerleşmiş ve Türkçemizde karşılığı olmayan yabancı kelimelerin kalması taraftarı olan yazar, yabancı olmalarına rağmen dilimizde anlamları öz Türkçe kelimelerle karşılanabilecek durumda olan kelimelerin ise hâlâ varlığını göstermesine karşıdır. Kültür dili milletler arası olduğu için birçok kültürel ve tıbbi terimin orijinal hallerinin kalmasının ise bir mahsuru yoktur. Yalnız dilimizin yabancı kelimelerin odak noktası haline gelip dil istilasına uğramasına da karşı çıkar. İlimde ve bilimde kelimelerin aşağı yukarı karşılıklarını bulmak ve Türkçe karşılık bulmak gibi durumun da mevzu bahis olmadığına değinir. Dilimiz sadece Arapça Farsça gibi

dillerin değil İngilizce Fransızca, Almanca, Latince, Grekçe gibi birçok dilin etkisi altında kalır.

Yazar, Arapça ve Farsçadan sonra en fazla dilimizde kelime hazinesine sahip olan dilin ise Fransızca olduğunu dile getirir. **"Türk Dilinde Fransız Tesiri"** (Tercüman, 22 Haziran 1959); **"Fransız argosundan Örnekler"** (Tercüman, 5 Temmuz 1959) adlı yazılarında bu durumun en büyük sebebinin Fransızca'nın uluslararası bir dil haline gelmesine bağlar. Fransa da Batı kültürünün merkezi halinde idi. Avrupa fikir hareketleri en büyük hareketlerini Paris'te buluyor, oradan Avrupa ve hatta bütün dünyaya yayılıyor idi. Orta doğu ve Avrupa ülkelerinde Fransızca ikinci büyük dil haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde oldukça büyük rağbet gören Fransızca, ticari, sosyal, iktisadi ve edebiyat dili haline gelmeye başlamış ve birçok ünlü düşünür ve yazar ikinci dil olarak Fransızca'yı öğrenmiştir. Safa, Fransızca'da Türkçe'mizdeki birçok argo sözcüğün bile mana olarak aynı anlama geldiklerine dikkat çeker ve bu durum kelime ve mana etkileşimin varlığını da gösterdiğini belirtir.

"Arap Harfleri" (Türk Düşüncesi, 1959); **"Arap ve Latin Harfleri"** (Tercüman, 9 Temmuz 1959) adlı yazısında Arap harflerinin yazımının ve okunmasının kolaylığına rağmen Latin harflerin kullanılmaya başlanması ile bir zorluk çekildiğini ifade etmektedir. Arap alfabesinden Latin alfabesine hızlı geçiş ile daha önce Arap alfabesini bilmeyip sadece Latin alfabesini öğrenenler ile kültürel bir anlaşmazlık ve uyumsuzluk olduğunu belirtir. Edebiyatımızın ve tarihimizin bu durumdan olumsuz etkilendiğini savunur. Safa özellikle kütüphanelerimizde tarihimize ve edebiyatımıza ait binlerce kitap olmasına rağmen gençlerimizin bunlardan Arap alfabesi bilmedikleri için faydalanamadıklarını belirtir. Safa bu durumu ortadan kaldırmak için nasıl ki Almanya'nın Latin harfler, yanında gotik harfleri de kullanması gibi bizim de Latin harfleri yanında Arap alfabesini de öğrenebileceğimizi belirtir. Divan edebiyatı, Tanzimat dönemi edebiyatı, Fecri Âti dönemi edebiyatı yazarlarının eserlerinin orijinal metinlerinden okuyabileceğimizi düşünür. Ahmet Haşim, Abdülhak Hamit, Namık Kemal gibi yazar ve şairlerimizin eserlerini okumanın güzelliğine özellikle Galip, Baki, Fuzuli gibi klasik edebiyatın yazarlarının eserlerini anlamanın zevkine varmanın gençler için önemini vurgular.

“Tarihin Sürekliliği” (Tercüman, 5 Eylül 1959) adlı yazıda tarihin sürekliliği için Latin harflerin yanında Arap harflerinin de öğrenilmesi gerekliliğine değinir. Bu konu üzerine:

> ‘*Tarihin sürekliliğini kaybeden bir millet her şeyini kaybetmeye mahkûmdur. Hafızası parça parça kopmuş bir akıl hastası gibi, geçmişiyle, hatıralarıyla ve benliğini terkip eden bütün varlık unsurlarıyla ilgisi kesilmiştir. Yabancı tesir ve müdahalelere, yabancı vesayete hazır ve muhtaç bir halde, evvele bağımsızlığını sonra da bütün milli şahsiyetini kaybeder’* (Safa, 2013c, s.273).

cümlesiyle düşüncelerini detaylı bir şekilde aktarır. Yazar, dil hassasiyeti ile millet, vatan ve bağımsızlık kavramları arasında birbirine dayanan münasebeti de bize gösterir. Yazarın dikkat çekmek istediği gerçek ise gençlerimizin Atatürk’ün Nutuk’unu bile anlayamayacak hale gelmeleri ve Türkçe metinleri bile yeniden Türkçeleştiremeyecek duruma düşmeleridir.

‘Türkçede Nisbet Ekleri Meselesi’ (Tercüman, 7 Aralık 1959): Uydurma kelimelere değinen yazar Türkçe olmadığı halde sonlarına ‘’al’ ve ‘sal’ ekleri getirilerek Türkçe yapılmaya çalışılan kelimelerden bahseder. Kural basittir. Türkçe kelimelerden sonra Türkçe ekler, Avrupaî kelimeler sonuna kendi ekleri, Arapça ve Farsça kelimelerin sonuna ise Arapça ve Farsça ekler gelmesi gerektiğini, aksi duruma örnek olarak Türkçe olmayan siyasi kelimesinin sonuna sal eki getirilmeye çalışılmasının yanlış olduğunu belirtir. Bu yanlış durumu gözler önüne seren ‘Siyasal Bilgiler Fakültesi’ örneğini verir. Türkçe olmayan ‘siyasî’ kelimesinin sonuna ‘sal’ eki getirilerek yanlışlığa sevimli hal katmaya çalışıldığını belirtir.

“Çirkin ve Uydurma Bir Edat” (Tercüman, 23 Ekim 1959) Sorun sadece bu değildir Türkçede olmamasına rağmen uydurma yoluyla oluşturulmuş bir başka durumdan bahseder. “Ya da” kelimesinin yokluğuna değinen yazar aslının ‘ya’, ‘veya’, ‘yahut da’ şeklinde kullanılması gerektiğini belirtir. Geçmişimizden günümüze kadar yazılmış hiçbir eserde bu yanlışlık söz konusu olmamış iken son zamanlarda ayrıca bu durumun artmasından rahatsızdır.

Dil tutarsızlığı, savurganlığı sadece yazılı eserlerde, dergilerde, gazetelerde değil her yerde vardır. Radyo spikerlerinde, sahne sanatçılarımızda ve oyuncularımızda her yerde bu durum söz konusudur. En acısı da tam bir kontrol mekanizması gücüne

sahip bir kurumun olmamasıdır. Radyocuların kelimeleri gereksiz yere uzatmaları ve yanlış telaffuzları, oyuncuların ve tiyatro yazarlarının kimsenin konuşmadığı ve anlamadığı bir dili kullanmaları, bir dil bütünlüğünün olmayışı sahnelenen oyunun anlaşılmasını güçleştirir. **"Sahnelerimizin Dilinde Vahdetsizlik"** (Tercüman, 5 Kasım 1959); **"Radyolarımızda Dil Yanlışları"** (Tercüman, 6 Ocak 1960) adlı yazılarında şehir tiyatrolarında ve gayri resmi özel tiyatrolarda dil birliği olması gerektiği üzerinde durur. "Sahnenin dili hayatın dili olmalıdır" anlayışı ile halk diliyle konuşulması ile her kesimin anlayabileceği eserler meydana geleceğini düşünür. Durumun radyolar için de gerekli olduğu görüşündedir. Güzel, akıcı ve doğru bir Türkçe anlayışı ile hareket edilmesi gerektiğini ve bu konu üzerine özellikle gereken önemin verilmesini ister.

Peyami Safa'nın düşünce yazıların incelendiği bu bölüm, yazarın fikirlerini somut bir şekilde bize vermesi bakımından önemlidir. Yazarın kadın, dil, din, eğitim ve toplumsal hayat üzerine olan düşüncelerini örnekler ile bize sunması onun savunduğu fikirlere hâkim olduğunun göstergesidir. Yazar bu bölümde genel olarak "kadın", "dil", "eğitim", "din" ve "batılılaşma" üzerine düşüncelerini dile getirir. Bu konuları değişen toplumsal, sosyal ve ekonomik şartlar içerisinde inceleyen yazar, içinde yaşanılan sosyal hayat ile geçmiş arasında karşılaştırmalarda bulunur. Yazar, kadın ile başlayan yozlaşmanın aileyi ve toplum ahlakını nasıl etkilediğinin somut örneklerini verirken, bu yozlaşmanın eğitim sistemimizi de anlaşılmaz bir hale getirdiğini belirtir. Bu yozlaşmayı yanlış Batılılaşma anlayışı takip eder. Dış taklitçilik olarak algılanan Batılılaşma, sosyal hayatımıza yansımakla kalmaz dini hayatımızı ve dil birliğimizi de altüst eder. Böylece aynı ülke sınırları içerisinde dil ve eğitim birliğimiz birbirinden kopuk bir hal alır.

Milli değerlerimizi, kültürümüzü ve tarihimizi anlaşılmazlığa götürdüğünü düşündüğü fikirleri bu bölümde ele alan yazar, hâlâ yozlaşmamış olan bazı kesimler gibi, kültürel, milli ve dini birlik için verdiği mücadelenin arkasında durduğunu ve bu değerlerin gerçek bir savunucusu olduğunu bu bölümde açık bir şekilde ifade eder.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. PEYAMİ SAFA'NIN İNCELENEN ROMANLARINDAKİ OLAY ÖRGÜLERİ

Peyami Safa'nın roman kahramanlarının genel durumu ve romanlarında ele aldığı konuları okuyucuya sunmak için ele alınan bu bölüm, yazarın düşüncelerinin romanlarına yansımasının inceleneceği dördüncü bölüm için hazırlık kısmıdır. Bu bölümde genel manada roman konuları ele alınırken, benzer ve farklı olaylar karşısında roman kahramanlarının durumu gözler önüne serilir. Romanların özeti niteliği olan bu kısım, içinde yaşanılan çağın genel durumu ve sorunlarını bize sunması açısından da önem taşır.

3.1. Şimşek (1923)

Yazar bu romanını 1923 yılında yazar. Roman kahramanlarından Pervin ile Müfid iki aydır evlidir. Müfid karısı Pervin ve dayısı Sacid ile birlikte yaşar. Sacid'in yeğeninin karısı Pervin ile ilişkisi vardır. Pervin'in aynı zamanda başka erkeklerle de ilişkileri vardır. Pervin Müfid'in bitmek bilmeyen zayıflıkları ve hastalığı yüzünden artık arzuları ve heyecanları dışarda aramaktadır. Yapılan çeşitli ve gösterişli konak toplantıları sırasında Müfid aldatıldığını anlar. Sacid'in arkadaşları da kendi gibi insanlardır. Sürekli eğlenmek isteyen, ahlaka aykırı şeyleri normal karşılayan ve gerektiğinde karısının başka adam veya kocasının başka kadın ile ilişkisini bilmesine rağmen normal karşılayan insanlardır. Müfid'in konuşabileceği tek kişi Ali'dir. Doğruları söyleyen ve güvendiği sır kutusudur. Müfid bir tarafı ile deli gibi sevdiği bu kadına gözü kapalı güvenmek, diğer tarafı ile hakikatin acı gerçeği ile yüzleşmek ister. Müfid, Pervin ile başka yere taşınmayı düşünür. Fakat korkuları engel olur. Bir gün karısı ve dayısını yatak odasında görmesi ile şüpheleri artar. Pervin'in eşyalarını kurcalarken Arif'e ait numara bulur. Behire de numarayı doğrular. Sacid ve Pervin'in eve geç gelmeleri üzerine, Müfid evi terk ederek teyzesinin yanına gider ve karısına ondan boşanmayı istediğini belirten bir yazı yazar. Müfid, Ali ile birlikte vakit geçirir. İlk başlarda oldukça sıradan geçen hayatı zamanla "Pervin hasretine"

dönüşür. Pervin de oldukça üzülür kocasını sevdiğini anlar kendini ve Sacid'i suçlar. Aile hayatının önemini anlamaya ve kocasını özlemeye başlar. Müfid zamanla hastalığa kapılmış artık tükenmeye başlamıştır. Ali, Pervin'i Müfid'in yanına getirir. Müfid çok mutlu olur hatta düzelmeye başlar. Müfid'in bu halini gören Pervin vicdan azabı duyarak kendini suçlu hisseder. Dayısı da Müfid'in yanına gelir. O gece hava oldukça kötüdür. Vicdan muhakemesi kısa sürer. Pervin ve Sacid hastanın yanında kucaklaşmaya ve sevişmeye başlar. Hasta yatağından doğrulan Müfid şimşek ve yıldırımlar sayesinde bu sahneyi görür. Pervin bahçeye koşar ve çıldırmış bir halde sağa sola savrulur saçının başını yolar. Arkadan dayısı çıkar Müfid zor bela onları takip eder bahçede iki aşığı korkmuş ve sarılmış bir halde bulur. Sonra içeri girer. Arkasından içeri giren dayısını mutfakta karanlıkta bulduğu bıçak ile öldürür. Müfid'in dayısı ve Müfid boğuşma sırasında ölmüştür. Pervin aklını yitirir. Akıl hastanesinde yatan kadın hiçbir şey konuşmamakta ve bilmemektedir, sadece şimşekli ve yağmurlu akşamlardan korkar olayın gerçeğini ise ondan başka hiç kimse bilmez.

3.2. Sözde Kızlar (1923)

Mütareke dönemidir, İzmir ve Manisa Yunan işgali ile karşı karşıyadır. Mebrure'nin babası Yunanlılar tarafından esir alınmıştır. Mebrure birçok sıkıntı çekmiş ve kurtulmak için de babasının sütkardeşi olan Nafi beylerin köşküne sığınmıştır. Bir yıldan fazla babasından haber alamayan Mebrure, akıbetini bilmediği babasını aramaya çalışır. İlk başta sevdiği Nafi Bey'in konağında, büyük bir ahlaki çöküntünün bütün merhaleleri yaşanmaktadır. Zamanla bu çöküntünün ortasında kalır. Ahlaki değerleri ile konak yaşamı arasında kalan Mebrure zamanla çatışmalar yaşar. Konağın oğlu Behiç, Mebrure'ye sahip olmaya çalışır. Fakat başarısız olur. Mebrure'ye sahip olmanın yolunun onun aklını karıştırmaktan geçtiğini anlar ve olduğundan farklı bir insan olmaya çalışır. Onunla evlenip, birlikte babasını aramak için sözler verir. Bu durum Mebrure'nin Behiç ile ilgili hayallere kapılmasına sebep olur. Mebrure ne yapacağına dair gelgitler yaşar. Behiç'in eski sevgilisi Hatice (Belma) ağır hasta iken Mebrure'ye Behiç'le ilgili her şeyi anlatır. Behiç'in onu evlenmek için kandırdığını ve hamile bıraktığını sonra da bebeği yine kendisinin sebep olduğu bir hastalıkla dünyaya geldiği için öldürdüğünü söyler. Durumu iyice

anlayan Mebrure'nin gözünün önünden perde kalkar. Arkadaşı Nadir ve Fahri Mebrure'ye destek çıkar. Belma'nın abisi Salih her şeyden sonra delirir. Belma intihar eder. Zabitler Behiç'i tutuklar. Mebrure'ye Amasya'dan babasından haber gelir. Kendisi gibi Anadolu'ya âşık olan Fahri'yi de yanına alıp Anadolu'ya geçer.

3.3. Mahşer (1924)

Birçok cephede savaşmış ve en son Birinci Dünya Savaşı'nda Çanakkale gazisi olan Nihad İstanbul'a dönmüştür. İstanbul'da son akrabası olan yaşlı teyzesini de kaybettiğini öğrenir. Arkadaşı Faik'in yanında kalır. Eski bir zabit ve gazi olan bu adam kolay iş bulup çalışacağı düşüncesi ile bazı işlere başvurur. Fakat bütün kapılar yüzüne kapanır. İstanbul artık çok değişmiş ve adam kayırmalar artmıştır. Gazi olan ve milleti için savaşan bu adama kimse ehemmiyet vermez. Rastgele bir işe başvurduğu sırada Seniha Hanım ile tanışır. Seniha Hanım, iş arayan bu genci kızına özel hoca olması için ikna eder. Avrupai yaşam süren bu aile Avrupa'nın ilim ve fenni dışında bütün ahlaksız yaşantılarını benimsemişlerdir. Bu arada Nihad, Muazzez adında bir kızla tanışır. Muazzez, Seniha Hanım ve Mahir Bey'in akrabasıdır fakat bu aileye hiç benzememektedir. Nihad ve Muazzez ev hanımı Seniha Hanım'ın erkekleri çıkar sağlamak için elde etmeye çalışmasına şahit olurlar. Seniha Hanım'ın kocası da karısını maddî çıkarları için erkeklere peşkeş çekmektedir. Mahir Bey dalavere ile Muazzez'in annesinin evini kendi üstüne geçirmiştir. Muazzez kendi evinde misafir gibidir. Mahir Bey bu kızı kendinden yaşça büyük ve aynı zamanda karısının da âşığı olan milletvekili Alâeddin Bey ile evlendirmek istemektedir. Bu sırada Muazzez ve Nihad arasında duygusal bir bağ oluşmuştur durumu öğrenen Nihad ve Muazzez bir akşam yemekten sonra kaçalar. Parasız olan Nihad'la Muazzez ilk başlarda Muazzez'in takıları ve birtakım eşyaları ile geçinmeye başlarlar. Bu sırada Nihad çeşitli işlerde çalışmaya başlamıştır. Fakat bu işler geçici ve parası az olan işlerdir. Açlık, sefalet kötü yüzünü gösterir. Memleketin içinde bulunduğu bu durum Nihad'ın hiç hoşuna gitmez ve arkadaşları ile 'ihtilal' söylemlerine başlar. Bu sırada Muazzez ve Nihad arasında Seniha Hanım'ın konağına gitme düşüncesi yüzünden kavga çıkar Muazzez hastalanır yataklara düşer. Polisler Nihad'ı üç günlüğüne nezarete alır. Seniha Hanım Muazzez'i kendine gelmesi konusunda ikna eder. Muazzez Nihad'ı dinlemez konağa

gider döndüğünde artık Nihad onu istemez Muazzez tekrar eski hayatına döner. Nihad evini değiştirir ve intihara kalkışır. Seniha Hanımlarda tanıdığı Muharrir Kerim Bey Nihad'a yardım eder ona iş ayarlar. Muazzez'in Nihad'ı aradığını ve bulamadığı için mutsuz olduğunu anlatır. Kerim Bey aracılığı ile Muazzez ve Nihad barışır. Geleceğe daha emin adımlar atarak hayatla mücadeleye başlarlar.

3.4. Bir Akşamdı (1924)

Meliha annesi ve babasıyla İzmit'te eski bir konakta yaşamaktadırlar. Babası hastadır ve sürekli öksürmektedir. Meliha babasının öksürüklerinden ve annesinin babasına karşı umarsız tavrından bıkmış ve hayatı katlanılmaz bir hale gelmiştir. Bir akşam vakti uzaktan akrabaları olan Kâmil Bey ziyarete gelmiştir. Kâmil Bey ve annesinin arasında yaşanan kaçamak ilişki, Meliha'nın içinde annesine karşı nefret ve aynı zamanda 'yaşama arzusu' meydana getirmiştir. On sekiz yaşındaki Meliha, Kâmil Bey ile kaçıp 'yaşama arzusunu' gerçekleştirmek için İstanbul'un yolunu tutar. İstanbul'a geliş ile birlikte bu arzu yerini pişmanlığa bırakır. Kâmil de İzmit'e dönmemesi için Meliha'yı kandırmaya çalışır. Bu sırada Meliha'nın hasreti ile yanan babasının hastalığı ilerler. Meliha babasının hastalığına değil ölümüne yetişir. İzmit'te ailesine dair hiçbir şey kalmaz. Annesi kocasının ölümünün verdiği üzüntü ve yalnızlık ile Yozgat'a kardeşinin yanına yerleşir. Şen şakrak şarkı söyleyen bu kadının yerini artık derbeder bir hayat alır. Meliha, Kâmil ile evlenip kelebek saadeti yaşar. Kâmil bir süre sonra bekâr hayatına döner. Meliha hem bu durumdan şikâyet eder, hem de salon hayatına fazlasıyla alışmıştır. Bir gün Kâmil'in ilk karısı Berd ve oğlu İstanbul'a gelir. Fransız olan Berd kocası Kâmil ile yeniden bir hayat kurmak ister. Meliha bu durum karşısında kıskançlık krizlerine girer. Kâmil bir süre hem Berd hem de Meliha ile birliktelik yaşar. Meliha, Kâmil'den kendince intikam almak için başka erkeklerle ilişkiye girer. İki kadın arasında kalan ve aynı zamanda Harp subayı olan Kâmil cepheye savaşa gider. Meliha'nın annesi İstanbul'a gelir. Meliha'yı batak içinde olan hayatından alır ve İzmit'e götürür. Berd Fransa'ya döner. Kâmil savaşta ölür, Meliha bu haberle bir akşam vakti kurduğu hayallere yine İzmit'te bir akşam vakti son verir.

3.5. Süngülerin Gölgesinde (1924)

Mütareke döneminde İnönü Harpleri'ni, Sakarya Harbi'ni ve harp meydanını anlatır. Zabit olan Şevket, Birinci İnönü Savaşı'nda harp meydanında omzundan yaralanmıştır. Yaralılar ve şehitler içerisinden geçerken bölük komutanı İhsan Bey'in sesini duyar. İhsan Bey, şarapnel parçasından yara almıştır ve ağır yaralıdır. Askerlik döneminden Fırka komutanı olan arkadaşına gidip, İstanbul'da bulunan karısına ve on yaşındaki kızına sahip çıkmasını ister. Şevket daha sonra Kütahya'da hastaneye kaldırılmış ve iyi olmuştur. Komutanı İhsan Bey'den aldığı adresle birlikte evine gider. İhsan Bey'in karısı Behice ve kızı ile tanışır o esnada kocasını altı senedir doğru düzgün görmeyen kadın kocasının öldüğünü düşünerek baygınlık geçirir. Bu arada sakinleşince Şevket Beyle konuşurlar yüreğindeki ıstırabı Şevket ile paylaşır. Şevket Bey, Behice'ye kitap getirmek bahanesi ile aileyi sık sık ziyaret eder. Behice Hanım ile Şevket Bey arasında yakınlaşma olur. Omzundan vurulduğu için istirahat almış olan Şevket'in izni dolmaktadır. Behice Hanım, kocası İhsan ile cepheye gidemediğini, fakat Şevket ile cepheye gelip onun yanında olmak istediğini söyler. Yola çıkmak için hazırlandıkları gece, İhsan Bey'in arkadaşı gelir ve İhsan Bey'in ölmediğine dair haberi verir. Kadın yıkılır, çünkü kocasının öldüğünü düşündüğü için Şevket ile aralarında ilişki yaşanmıştır. Şevket iyileşir ve tekrar cepheye dönmeye karar verir. İhsan Bey de cephede görevdedir. Bu sırada Yunan askeri Türk ordusuna karşı taarruzdadır. Maddi bakımdan çok güçlü olan bu askerler tayyare ve sayısız tüfeğe sahiptir. Türk ordusunun ise imanı vardır. Çok sevilen bir kahraman olan İhsan'a herkes gibi Şevket de hayran kalır. Yunan ordusu, Eskişehir, Afyon, İzmir ve Sakarya'ya kadar ilerlemiştir. Yunanlılara ait önemli bir kaleyi ele geçiren İhsan şehit olur. Savaştan sonra Şevket, Behice'nin yanına döner. İhsan Bey ve Behice'nin kızı Mübeccel hastalanıp ölür. Behice daha önce öldüğünü sandığı kocası İhsan Bey'e gerçek şehadetinden sonra dua eder ve sessizce Şevket ile evlenirler.

3.6. Canan (1925)

Lami ile Bedia yeni evlidir ve Bedia'nın babasının yanında kalırlar. Bedia'nın annesi ölmüştür. Ninesi, babası ve Lami ile birlikte yaşar. Kardeşi Şemseddin evlidir ve kayın pederi Şakir Bey ile birlikte yaşar. Şakir Bey, küçük yaşta saraydan aldığı ve

oldukça güzel olan Çerkez Cananı, kendi kızı gibi büyütür. Lami ve Canan bu uzak akaraba ziyaretleri esnasında birbirlerine yaklaşır. Lami, Canan'a aşık olur ve evi terk eder. Bedia kocasının ihanetine ve yokluğuna dayanamaz hasta olur, Lami, Canan ile evlenmek için Bedia'yı boşar. Bedia'nın kardeşi Şemseddin, Şakir Bey'in kızıyla evlidir, fakat Canan'a âşıktır, bu aşk onun felaketi olur, aşkından derin ızdıraplar içerisinde ölür. Lami ve Canan evlenir evlilikleri bir süre iyi gider fakat Canan para ve mücevherat bağımlısıdır, her fırsatta Lami'yi aldatır. Bunu herkes bilmektedir. Lami de durumun farkında olmasına rağmen vazgeçmez, çünkü adeta Canan'ın kulu kölesi olmuş ve aşk onu kör etmiştir. Canan Lami'yi kendisinden uzaklaştırmaya çalıştıkça Lami adeta Canan'a daha fazla bağlanır. Yalanların tılsımından kurtulmak isteyen Lami, herkesin anlatmaya çalıştığı gerçeği çocukluk arkadaşı Selim ile paylaşır. Selim Canan'ın kendisinden başka altı erkekle daha ilişkisi olduğu gerçeğini anlatır. Bu sırada Canan'ın annesi onu arayıp bulmuştur. Canan meczup olarak gördüğü bu kadını hiç istemez onu adeta esir gibi hapseder, kadın Canan'ın gece eve erkek aldığının ve başka erkeklerle ilişkisinin olduğunun farkına varır. Lami ile Canan, Canan'ın bu ahlaksızlıkları yüzünden boğaz boğaza girdikleri bir gece odaya annesi girer karanlıktan faydalanıp ahlaksızlıklarından tiksindiği kızının kafasına vura vura kızını öldürür. Lami oda karanlık olduğu için ve belkide bu ölüme engel olmak istemediği için Canan'ı kurtarmaz. Lami hem aşk hem kin beslediği Canan'ın ölümünün ardından, yaptığı hataları fark eder ve vefakâr eski karısı Bedia'ya geri döner.

3.7. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu (1930)

On beş yaşındaki genç, sekiz yaşından beri, bacağından, teşhisi tam olarak konulamayan amansız hastalığa tutulmuştur. Ayağı fenalaşan gence doktorlar, ameliyat olması gerektiğini aksi takdirde bacağını kaybetme riski olduğunu söylerler. Genç bu durumu, annesini üzmemek için anlatmak istemez. Gittiği başka bir doktor temiz hava ve dinlenmenin hastaya iyi geleceğini söyler, ayrıca baston kullanıp ayağının üzerine fazla basmamasını tavsiye eder. Genç, tedavisi için, Erenköy'deki akrabalarının yanına gidip yaz tatilini orada geçirmek ister. Paşa, genci evladı gibi görmekte ve gerekli her türlü maddi ve manevi desteği sağlamaktadır. Paşanın gençten üç yaş büyük kızı Nüzhet ile genç arasında küçük kaçamaklar başlar. Genç,

Nüzhet'e karşı derin duygular hissetmektedir. Paşa, aile dostu Doktor Ragıp'a gencin hastalığından bahseder. Ragıp aynı zamanda Nüzhet'e taliptir. Paşa bu ilişkiye sıcak bakmaktadır. Genç ve Nüzhet arasındaki yakınlaşmayı paşanın karısı hisseder ve bu duruma karşı çıkmak için kızına, genç ile ilgili olumsuz şeyler anlatır. Nüzhet'in Ragıp Bey ile Fransızca üzerine sohbetlerini gören genç, evi terk eder. Geçen süre içerisinde hasret, özlem ve Nüzhet'in Doktor Ragıp ile evlenme ihtimali gencin sancılarını arttırır. Hastaneye kaldırılan ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşu'nda kalan genç ameliyat olur ve bacağındaki sorun düzelir. Bu sırada Paşa felç olur ve Nüzhet ise Ragıp Bey ile evliliğe adım atar.

3.8. Fatih-Harbiye (1931)

Neriman Darülelhan'da alaturka bölümünde ud eğitimi almaktadır. Şinasi de aynı okulda kemençe dersi almaktadır. Neriman babasının işlerinin değişmesi üzerine on beş yaşında iken yardımcıları Gülter ile birlikte Fatih semtine taşınır. Şinasi, Neriman'ın arkadaşı Nezahat'in abisidir. Neriman'ın babası Faiz Bey, Neriman ve Şinasi arasındaki arkadaşlığı bilmekte ve Şinasi'nin iyi ahlâklı ve dürüst biri olması münasebetiyle bu ilişkiyi onaylamaktadır. Neriman'ın hayatı ve düşünceleri, okula keman dersi almaya gelen Macit ile birlikte değişmiştir. Ruhunda 'yeni bir hayat' arzusunu uyandıran Macit 'Harbiye' semtinde oturmaktadır. Beyoğlu yaşamını bilen bu adamın etkisinde kalan Neriman, artık içinde yaşadığı bu mahalleden, evden, Şinasi'den ve hatta babasından bile uzaklaşmak ve kaçmak istemektedir. Gençliği bu viranelikte geçecek düşüncesi ile herkesten uzaklaşmaya başlar. Macit'in kendisini bir baloya daveti ile birlikte artık gözünde bütün yaşamı değişmiştir. Şinasi'den uzaklaşmaya çalışan Neriman Macit'te kendisini bulduğunu düşünür. Babasını da baloya gitmek hususunda ikna eden Neriman, balo elbisesi almak için alışverişe gider. Ardından dayısının kızlarını ziyarete gider. Kendisinden daha fazla balo görmüş bu kızlardan kıyafet için fikir almaya çalışır. Neriman dayı kızlarının Rus kadın ve kızı ile ilgili anlattığı hikâyeden etkilenir. Hikayedeki kız da kendisi gibi sevdiği Rus genci fukaralığı yüzünden bırakıp, zengin Rum ile kaçmıştır. Fakat hiçbir zaman mutlu olamamış ve pişman olup geri döndüğünde her şey için geç kalmıştır. Kızda, kendisini gören Neriman dayanamaz ve nefret ettiği Fatih'e büyük

bir sevgi ile geri döner ertelediği nikahı da öne alarak babası Faiz Bey ve Şinasi'ye vaziyeti bildirip Macit'ten önceki mutlu ve huzurlu hayatına geri döner.

3.9. Bir Tereddüdün Romanı (1933)

Mualla, arkadaşı Raif'in kendisine okuması için tavsiye ettiği, 'Bir Adamın Hayatı' adlı romanı okumaya başlar. Oldukça ilginç olan bu romanda olaylar silsilesinden çok, bir adamın aşırı derecede aldığı uyuşturucu ile intihar etmesi anlatılır. Mualla, bu romanın yazarı ile bir şekilde bir toplantıda tanışır. Romanda 'bir muharrir' olarak geçen yazar da Mualla'dan etkilenir. Mualla'ya evlenme teklifinde bulunur. Mualla'dan müspet yahut menfî bir cevap bekler iken Mualla roman kahramanının yazar olduğu görüşüne kapılır ve aylarca cevap vermez. Bu esnada yazar daha önce tanıştığı Vildan ile tekrar karşılaşır. Pirandello'nun 'Çıplakları Giydirmek' adlı eserini Türkçeye çevirmiş olan Vildan'ın tek amacı vardır o da iyi bir muharrir olmak ister. Aynı zamanda aralarında bir ilişki de bulunan ve bunu gizli tutan yazar ve Vildan zaman zaman görüşmektedir. Yazar Mualla'yı sevmemesine rağmen onunla evlenmeyi düşünmektedir. Esrarengiz bir kadın olan Vildan ise aynı zamanda yazarın tutkusu ve korkusu haline gelmiştir. Yazarın Mualla'yla izdivaç haberini duyan Vildan son bir kez buluşmak için yazarı evine çağırır. İkisi de o gece sarhoşluğun ve uyuşturucunun etkisi ile itiraflarda bulunurlar. Vildan gerçekte kim olduğunu ve İstanbul'da ne aradığını söyler fakat onların da doğruluğu şüphelidir. Hayat hakkında görüşlerini muharrire anlatır, geleceği göremeyen kadın sabah evini terk eder yazar bir daha Vildan'dan haber alamaz ve artık Muallanın evlilik teklifine vereceği cevabı da umursamaz.

3.10. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949)

Ferit çeşitli sorunları yüzünden tıp fakültesini yarıda bırakmış ve felsefe ile ilgilenmeye başlamıştır. Annesini ve iki kardeşini hastalık yüzünden kaybetmiştir. Babası harp ile birlikte evden gitmiş ve kesin olduğu bilinmemekle birlikte Londra'da yaşamaktadır. İki kardeşi gibi hasta olan bir kız kardeşi ise onları hiç sevmeyen teyzesi ile yaşamak zorunda kalır. Ferit, parasızlık ve çaresizlikten Yüksekkaldırım'da Vafi Bey'in otelinde kalmaya başlar. Bu otelin ve içerisinde

yaşayan insanların oldukça ilginç hikayeleri vardır. Ruhi olarak çöküntü içerisinde olan Ferit'in başına bu otelle birlikte olağanüstü olaylar gelmeye başlar. Ferit Selma isminde bir kıza âşıktır fakat bu duygulardan önce hayvani duygularla kızı zor durumda bırakır. Ferit'in teyzesi çocukluğunda yaşadığı bütün eziyetlerin bedelini adeta Ferit'e ve kardeşi Nilüfer'e uygular. Yaşadığı olağandışı olaylardan kurtulması için ona yardım eden kişi ise oteldeki Aziz'dir. Teyzesinin kardeşine yaptığı eziyetlerden bıkan Ferit, otelde Tosun Bey'e onu öldürme isteğinden ve paralardan bahseder. Aradan zaman geçmeden azılı bir katil olan Tosun, Ferit'in haline acıdığı için teyzesini öldürür, paraları Ferit'e verir ve kaçar. Bu arada kardeşi ağırlaşmıştır hastaneye kaldırılır, aynı zamanda Ferit'te de hastalığın belirtileri görünmeye başlar. Selma annesinin bulduğu zengin tüccar ile zorla evlendirilmeye çalışılır. Aziz Bey'e olan biteni anlatan Ferit, Ada'da ev bulup orda kalma ve kardeşini de yanına alıp iyileşme hayalleri kurar. Ada'da Matmazel Noraliya adında bir kadının konağına yerleşir. Vafi Bey'in otelinde başına gelen olaylar burada yine başına gelir ve bu mistik güçler ile Ferit etkileşime geçer. Evin işletmecisi olan Fotika ev sahibi kadın ile olan gerçekleri ona anlatır. Otuz iki yılının geçtiği odayı ve Noraliya Hanım ile olan her şeyi bilen Ferit ve Aziz yaşadıklarının sadece hayal veya delilik olmadığını mistik güçlerin etkisini ve dualaın tesirini anlamaya başlar. Noraliya ona eski otelde yardıma muhtaç olan fakir Zehra ve ailesine yardım etmesi için Ferit'i yönlendirir. Dilsiz Zehra'nın dili çözülür ve fukaralıktan kurtulurlar. Nilüfer iyileşir Ada'ya gelir. Ferit Selma'ya yaptıklarından dolayı özür diler ve birlikte olurlar. Aziz Bey de Nilüfer Hanım ile muhabbettedir.

3.11. Yalnızız (1951)

Mefharet; oğlu Aydın, kızı Selmin, kardeşi Besim ve abisi Samim ile birlikte yaşamaktadır. Yeşilköy'de babadan kalma bir köşkte oturmaktadırlar. Mirasyedi olan bu aile halkı, mizaç olarak birbirinden farklıdır. Mefharet duyguları ile hareket eden heyecanlı bir kadındır. Besim ise yemeden ve zevkten başka bir şeyi kafaya takmayan basit bir adam, Samim ise bir yerde evin filozofu ve dengesidir. Selmin Ferhat ile nişanlıdır. Mefharet bir gün Ferhat ile Arnavutluk-Türklük meselesi yüzünden tartışır milliyetçiliği ırkçılığa dayandıran Ferhat'ı evden kovar. Selmin'in de bir daha Ferhat ile görüşmesine izin vermez. Bundan sonra anne kız arasında

zıtlaşma başlar. Selmin ortaya hamile olduğuna dair yalan söyler. Mefharet çocuğun babasını bulmaya çalışır. Bir ara devamlı bir şeyler yazan Samim'den, yani kendi abisinden dahi şüphelenir. Mefharetin oğlu Aydın Matematik dersinden kalmıştır ve hastalanır. Bu sırada kızına baskı yapan Mefharet çocuğun eve gelen 'aç adam' dan olduğunu öğrenir. 'Aç adam' polis tarafından aranan bir komünisttir ve gerekli protesto bilgilerini ev sahibinden habersiz orda saklar. Samim, bebeğin babasının 'aç adam' olmadığının farkındadır. Selmin'e gerçeği itiraf ettirir. Selmin normalde kimseden hamile falan değildir sadece annesini üzmek için yalan söylemiştir. Samim 'Simeranya' adında ütopik dünyasının kitabını yazmaktadır. Samim kitabını Ferhat'ın kız kardeşi Meral'e ithaf eder. Ona karşı farklı duygular beslemektedir. Meral aynı zamanda Samim'in bir zamanlar aşk yaşadığı kadının kızıdır. Samim Meral'den oldukça büyüktür. Meral sosyal 'ben' ile kendi 'ben'i arasında kalmıştır. Son zamanlarda Samim'e karşı oldukça farklı davranan Meral'in bu durumunu fark eden Samim yeğeni Selmin'den Meral'in Cezmi adında bir gençle görüştüğüne dair bilgi alır. Meral'in Paris, konservatuar, araba ve pahalı kıyafetler gibi hayallerinin olduğunun farkındadır. Meral'in babası ileri derecede böbrek hastasıdır. Feriha Paris'ten kısa süreliğine gelmiştir. Ailesini bırakıp babası yaşında adamla Paris'e kaçan bu kadın orada metres hayatı yaşar. Ahlaki açıdan düşük olan bu kadına acıyan Meral aynı zamanda onun hayatına özenir. Onunla görüşür, ailesi ve Samim'e yalan söyler. Çünkü onlar bu kadın ile görüşmesini istemez. Onlar Meral'e adı çıkacağı yönünde telkinlerde bulunurlar. Meral Paris'e giderek ve babası yaşında olan Şükrü ile rahat bir hayat yaşamak için evlenecektir. Bu sırada Samim durumu Meral'in annesine anlatır. Kendisi de zamanında babasını aldattığı için boşanmış olan Meral'in annesi üzülür. Dedikodusu çıktığı için abisi Ferhat'ın şiddetine maruz kalan Meral, evden kaçar iken yakalanır ve intihar mektubu yazıp canına kıymak ister. Fakat sigarasını yakmak isterken eteğini tutuşturur ve yanarak ölür. O gece kızına bir şeyler olacağını anlayan Necile çocuklarına telefonla ulaşamaz sonra haber aldığında ise çok geç kalır. Samim Necile'yi teselli için evine geldiğinde kadının kalp krizinden öldüğünü anlar. Samim o gün hem Meral'in hem de Necile'nin ölümü ile yıkılır.

3.12. Biz İnsanlar (1959)

Roman, önceden âşık olduğu kızın çok hasta olup hastaneye kaldırılması ve sonra tek yakını olduğunu ifade eden Orhan'ın bulunup ona haber verilmesiyle başlar. Daha sonra Orhan ve Vedia'nın garip aşk hikâyesi başlar. Orhan Boğaziçi'nde bir okulda edebiyat öğretmenliği yapmaktadır. Dini bütün bir adam olan babasının kendisini reddetmesi üzerine isyan eder ve evden ayrılır. Kısa bir süre sonra babası ve annesi vefat eder. Bir tek amcası vardır onunla da yıllarca görüşmemiştir. Bir gün teneffüste Cemil adında bir çocuk, Tahsin adında bir çocuk ile tartışmaya başlar. Bu tartışma esnasında Cemil, Tahsin'e 'Eşek Türk' diye bağırır ve dalga geçer. Bu duruma kızan Tahsin yerden bir taş alır ve Cemil'in yanağını yaralar. Orhan Cemil'i Boğaziçi yalılarından birinde oturan annesi Samiye Hanım'a götürür. Durumu anlatır, Samiye Hanım da oğlu Cemil'e arka çıkar. Kendisi de Türk olan Samiye Hanım Türklerden nefret eder. Bir Fransız ve İngiliz hayranıdır. Evine İstanbul İşgal altında iken yabancı ülkelerin bayrağını asacak kadar düşmandır. Orhan, Vedia ile bu evde tanışır kimsesi olmayan Vedia'nın tek akrabası amcasının karısı olan Samiye Hanım'dır. Bu olaydan sonra okul Tahsinciler ve Cemilciler olarak bölünür. Orhan ve arkadaşları bu durumu bireye değil Türk halkına yapılmış bir saldırı olarak görür. Okuldaki bazı hocalar Orhan'ın tarafını tutar, okul müdür yardımcısı Celal ise sevmediği Orhan'ı okuldan göndermeye ve ona muhalefet etmeye başlar. Müdür de bu durum karşısında varlıklı bir ailenin çocuğu olan Cemil'in yanındadır. Orhan ise annesi olmayan ve babası hapiste olan Tahsin'in okuldan atılmasına razı değildir. Celal ve müdürün bu konu hakkında görüşlerini bilen Orhan, okuldaki görevinden istifa eder. Materyalist düşüncelere sahip olan Orhan'ın hissi duygular ile yaklaştığı, ruh ve manevi inanca karşı ilk yenilişi bu şekilde meydana gelir. Babası karşısında yenilmediği halde, evini terk etmesine sebep olan inancı ilk kez yıkılmaya başlar. Okuldan ayrıldıktan sonra maddi anlamda çöküntü yaşayan parasızlık ve sefalet yüzünden zayıf kalan Orhan'ın tek destekçisi ise aynı düşüncelere sahip olmamasına rağmen ona doğru yolu göstermeye çalışan Necati'dir. Evini ve ailesini Orhan'a açar. Ona aynı zamanda başka bir okulda ders ayarlar. Necati, Süleyman aracılığı ile Orhan'a çeviri yapması için başka bir iş de bulur. Süleyman çevirilerden ziyade Orhan'ı komünist düşünceleri ile etkilemeye çalışır. Necati görüş olarak pek kavrayamadığı Süleyman'ın karşısında kendi düşüncelerini savunur. Bu durumla birlikte Orhan

materyalist düşünceler ve komünizm inancından uzaklaşmaya başlar. Necati ve Orhan bir gün Boğaziçi'nde bir pastanede Vedia'ya denk gelir Vedia Orhan'ı Samiye Hanımların yalısına doğum günü için davet eder. Bu aile hakkında köylüler tarafından çıkan dedikodulara karşı kendisinde merak uyanan Orhan yalıya gider. Orhan yalıya gittiğinde Türk halkının yozlaşmış kesimi ve dejenere bir toplumun ahlaksızlığı ile karşılaşır. Türk olmalarına rağmen bir Avrupalı gibi olmaya çalışan milli ve dini değerlerinden oldukça uzak olan bu aile karşısında, bedbaht olmuştur ama aynı zamanda Vedia'ya bu kadar yaklaştığı için de mutludur. Vedia etrafında aşkına karşılık bulamayan Ali Haydar ve Avrupa kültürü ile yetişmiş, oldukça iyi Fransızca konuşan Rüştü ile tanışır. Rüştü, Orhan karşısında oldukça güçlü bir rakiptir aynı zamanda Vedia bu adama hayranlık beslemektedir. Ailenin uzak akrabası olan Bahri ise mütareke döneminde çeşitli savaşlara katılmış bir zabittir. Vedia'ya aşıktır. Ama aynı zamanda bu kadındaki bilinmez muamma halleri bu adam üzerinde olumsuz etki oluşturmaktadır. Bahri, Vedia ile Rüştü arasında bir şey olduğuna dair duyumlar alır. Samiye Hanım ve Sofia, Rüştü ile evlenmesi hususunda Vedia'nın üzerinde etki kurmaya çalışmaktadır. Bahri Anadolu'ya gidip mücadeleye katılmak ister fakat daha önce çok savaş görüp ölüm tehlikeleri atlatması ve kız kardeşinin kanser ve verem olması gibi durumlardan ötürü annesi oğlunun kendilerinden ayrılmasını istememektedir. Bahri bütün bu halleri kaldıramaz ve karşılığı olmayan bu aşk için intihar eder. Samiye Hanım'ın konağı bu çocuğun ölümüne üzülür. Vedia ve Orhan ise daha fazla görüşür ve aşk yaşar bir durumda olmalarına rağmen Orhan Vedia'nın Rüştü'ye karşı zaafının da farkındadır. Vedia ise bu iki adam arasında tam bir seçim yapamamakta ve kendisi ile evlenmek isteyen iki adama da aynı mesafede davranıp evet yahut hayır gibi cevaplar vermemektedir. Orhan'ın sıkıntı çektiği zamanlarda amcasına çekmiş olduğu telgrafın cevabı geç de olsa kendisine gelir, amcası ölmüştür ve yengesi ile kendisi amcasının mirasının varisleridir. Orhan kısa bir süreliğine Elazığ'a gider. Samiye Hanım ise Vedia üzerinde baskı kurup evlenmeleri için gerekli hazırlıkları yapar. Orhan'ın yokluğunda Orhan'a âşık olduğunu anlayan Vedia hastadır. Vapurda bayılır. Menenjit Tüberküloz teşhisi ile ölüm döşeğine düşer. Bu esnada Orhan durumu öğrenir Vedia'ya bakar. Vedia'nın günlüklerini okuyan Orhan Vedia'nın kendisini sevdiğini anlar. Necati ise Orhan'ın da hasta olmaya başladığının ve kalbinin zayıf olduğunun farkına varır. Vedia'nın ölümü beklenir iken bir gün Orhan'ın zayıf

vücudu daha fazla dayanamaz Orhan merdivenlerden yuvarlanır ve ölür. Orhan'ın öldüğü gün ise Vedia artık hastalığı atlatmış ve iyileşmeye başlamıştır. Önce Orhan'ı sorar fakat kimse cevap veremez.

İçinde yaşadığı çağı gözlemleri ve düşünceleri ile genel manada bize vermeye çalışan Peyami Safa, romanlarında işlediği olaylar ve kahramanlar ile de ilgi çeker. Yazarın ele aldığı kadın ve erkek kahramanlar farklı özellik göstermekle birlikte aynı özellikler ile de romanlarda yer alır. Erkek kahramanlar materyalist, nihilist, mistik ve milliyetçi anlayışlar ile karşımıza çıkarken; kadın kahramanlar ise daha çok batılılaşmayı "salon kadını" olarak anlamış tip, milliyetçi ve muhafazakâr tip olarak karşımıza çıkar. Romanlarda materyalist erkek kahraman olarak karşımıza; *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* romanında Ferit, *Biz İnsanlar* romanında Orhan, *Bir Tereddüdün Romanı'*nda Bir Muharrir çıkarken; milliyetçi erkek kahraman olarak ise *Süngülerin Gölgesinde* İhsan Bey, *Sözde Kızlar* romanında Ferdi, *Biz İnsanlar* romanında Necati karakterleriyle karşımıza çıkar.

Kadın kahramanlar ise yanlış Batılılaşmış kadın; *Canan* romanında Canan, *Sözde Kızlar* romanında Belma, *Şimşek* romanında Pervin, *Biz İnsanlar* romanında Samiye Hanım, *Yalnızız* romanında Meral, *Bir Akşamdı* romanındaki Meliha iken milliyetçi kadın; *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* romanında Noralya Hanım, *Sözde Kızlar* romanında Mebrure ve *Canan* romanında Bedia örnek gösterilir. Bu kadınlar aynı zamanda muhafazakâr kadınlardır. Kadın kahramanlar içerisinde doğu ve batı kültürü arasında kalan ve kendini her iki kültür arasında bocalar halinde gördüğümüz kadınlar da mevcuttur. Bunlar *Mahşer* romanında Muazzez, *Bir Tereddüdün Romanı'*nda Mualla, *Fatih Harbiye* romanında ise Neriman olarak okura verilir.

Romanlarında genelde İstanbul'u ve çevresini ele alan yazar, yer yer Anadolu'dan da bahsederken genelde Anadolu'nun savaş zamanına ait durumundan ve fakirliğinden söz eder. Anadolu insanının cesareti ve vatan sevgisine rağmen İstanbul'un bazı semtlerinde yaşayan insanların vurdumduymazlığına vurgu yapar. İki büyük harp ve mütareke dönemlerinden izler taşıyan romanlarda genelde harpler ile birlikte toplumun her alanında meydana gelen değişimler okura verilmeye çalışılır. Toplumda meydana gelen kopukluk başta aile olmak üzere devlet erkânına kadar

bütün kesimi etkisi altına alırken, milleti kültürel ve dinsel yozlaşmaya götürür. Bu yozlaşmayı yazar özellikle İstanbul çevresi içerisinde bize verir. Farklı semtleri ile ele alınan İstanbul, aynı zamanda farklı semtlerdeki farklı kahramanların genel durumu hakkında bize bilgi vermesi açısından da önem arz eder. Yazar bu semtler aracılığı ile kahramanlar üzerine özellikler yüklemektedir. Fatih-Harbiye romanı bu durumun en güzel örneğidir. Fatihli Şinasi; Doğu'yu, fakirliği, alaturka müziği, ezanı, tahta evi akla getiriyorken, Harbiyeli Macit; Batı'yı, zenginliği, alafranga müziği, Moda semtini ve gösterişli yalıyı akla getirir.

Savaşlarla ve değişen şartlar ile birlikte ülkenin genel durumunun yanında gençlerin hayata karşı genel tavırlarının değişiklikleri de dikkat çeker. Kahramanlar genelde başta aile kurumu olmak üzere birçok toplumsal ve sosyolojik olguya karşı kayıtsız kalmaya başlamıştır. Yaşadıkları bu durum toplumun gençleri nasıl bir duruma sürüklediğinin de açık bir göstergesidir. Mahşer romanında Nihad ve arkadaşlarının iyi gençler olmalarına rağmen yaşadıkları işsizlik sorunları ve gördükleri değersizleştirme politikaları yüzünden devrimci hareketler ile devlete isyan etmesi önemlidir.

Düşüncelerinin, hayatının ve gözlemlerinin ürünü olan romanların incelendiği bu kısımdan sonra gelecek olan dördüncü kısım, düşüncelerinin ele alındığı ikinci kısım ve olay örgülerinin incelendiği bu kısmın genel bir kanıtını oluşturması bakımından önemlidir. Çalışmada ikinci kısım ve üçüncü kısımdan hareketle ve düşüncelerinin romanlarındaki yansımaları tespit edilecektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. PEYAMİ SAFA'NIN YAZILARINDA VE ROMANLARINDA GEÇEN ORTAK KONULAR

4.1. Kadın ve Aile

Safa romanlarında ve çeşitli tarzdaki eserlerinde toplumun farklı yönlerine ve durumlarına değinir. Onun yazılarında ve romanlarında kadın, ailenin kurulması ve toplumun devamı için önemli bir yer tutar. Yazar bu bakımdan eş ve anne vasfı taşıyacak olan kadınlarımızın kültürel ve sosyal yanlarının dışında başta aile ve ev idaresi alanlarında eğitilmesi gerektiğini düşünür. Yazar, Kadın Aşk Aile adlı kitabında kaleme alınan 'Niçin Boşanıyorlar' adlı yazısında bu eğitimin önemini bize şöyle ifade eder:

> '*Hiçbir erkek fenayı iyiye tercih etmez. Eğer lokantayı eve tercih ediyorsa, çapkınlık gibi maksatları olmadığı halde bunun göz önünde duran sebebi, şüphesiz evin daha az cazip olmasıdır. Kadınlarımızın çoğu erkeği güler yüzle karşılamasını, ev hayatının tatlılaştırmasını bilmezler. Ailenin bütün kudretini ve neşesini erkekten beklerler. Kendilerine düşen vazifeye müdrik değildirler. Bunun en büyük sebebi kızlarımıza Fransızca, İngilizce, piyano, keman, coğrafya, fizik uzvi ve gayri uzvi kimya öğretmeye can attığımız halde onları ev idaresi ve aile psikolojisi bahsinde son derece bilgisiz bırakmamızdır* (Safa, 2012a, s.179)**.**

Safa Cumhuriyet ile birlikte değişime uğrayan en önemli sosyal olgunun 'kadın' ve 'aile' olduğunu ileri sürer. Kadın artık yazarın da değimi ile 'sokak' ile tanışmıştır. Çünkü değişen kadın hem aile yapısındaki değişikliği etkilemekte hem de aile müessesine yeni bir şekil vermektedir. Bu bağlamda yazılarını kaleme alan yazar romanlarında ve yazılarında her yönüyle 'kadın ve aile' kavramına yer verir.

Kadını sadece erkeğin aklını başına alan güzelliği ile değil; o güzellikle birlikte edebi, bilgisi, ahlakı ve bağlılığı ile vermeye çalışır. Safa, kadın tipini farklı özellikleri ile ele alır ve üçe ayırır.

> '*Birincisi erkekleşmiş, mantıkçı ve konuşkan, içinin bütün gölgeleri süpürülmüş, açık ve gizlisiz kadın. Buna 'Gündüz Kadın' diyelim. Bazen, dul kalmak gibi erkeğe vekalet etmek zorunun erkekleştirdiği bazen öğretmenlik, avukatlık, yargıçlık gibi akıl ve muhakeme mesleklerinin, bazen de eziyetle iş hayatının sertleştirdiği bu kadın tipi,*

> *hadiseleri sezgiden ziyade akılla karşılar ve kaçak incelikleri, kaypak ihtimalleri ve sayısız imkan belirtilerini silen matematik bir aydınlığa koşar. İçerden gelen istek, içgüdü ve ihtirasa itişlerini tutmaya lüzum görmediği için, her an kendisini boşaltan frensiz, cırlak şımarık kadın çeşidini de bu tipe katabiliriz. Bu da bir 'Gündüz Kadın' tipidir. Fakat aydınlığını akıldan değil dışarıya açık pencereden boşalttığı ruhunun ardına kadar açık pencereden alır.*
>
> *Bunun tam zıddı bir kadın tipi de vardır. Düşünmediği için akıldan, konuşmadığı için dışarıdan ışık almaz, içi yabani ve serseri isteklerin mahşeridir. Bir kadından ziyade, dişiye yakındır. Köylerde ve koyu tabiat çevrelerinde ona daha fazla rastlanır. Kat bu 'Gündüz Kadın' tipine, şehirlerdeki suskun, kendi kendine saplanmış, sinsi ve karanlık kadını da ilave edebiliriz.*
>
> *Üçüncü kadın tipi, ne birincisi gibi göz kamaştırıcı aydınlık, ne de ikincisi gibi zifiri karanlıktır. Işıkla gölgeyi loş ve sıcak bir derinlikte helmelendiren mana kadını odur. Anlayış bir çakış halindedir. Onun ruhunda, aklın sürekli çakış ve aydınlığına bedel, seziş anlarının parlayıp sönen şimşek aydınlığı vardır. Sonra bu ruh bir mehtap boşluğu içinde, şüphesizlere olduğu kadar belkilere de hesaplara olduğu kadar hayallere de, muhakkaklara olduğu kadar ihtimallere de, kayan bir esneklik ve yumuşaklıkla rüyasına dalar. Bu tipe de 'Mehtap Kadın' diyebiliriz. Bu yarı karanlığın sırları ve sembolleri içinde rüyalaşan kadın ruhu, ipekler ve boyalar altında saklanan vücudu gibi bütün büyüsünü meçhulden alır. 'Malumu sezdirir, ele vermez' umdurur. Buldurmaz* (Safa, 2012a, s.21-22).

Safa, Mehtap kadın tipini, yazısından önce kaleme aldığı *Bir Akşamdı* romanında Meliha kahramanında bize verir. Meliha 'yaşama arzusu' ile tanımadığı uzak akrabası olan Kâmil ile birlikte İzmit'ten kaçarken, tek hayali lüks bir yaşam ve annesinin vurdumduymazlığı ile babasının hastalığından kaçmak arzusudur. Bu yüzden devamlı hayaller âleminde yaşar, Kâmil'in onu aldattığını bile bile bu hakikatten kaçar. Yüzleşmek istemediği gerçekleri ört bas eder ve kendini avutur. Safa bu durumu şöyle anlatır:

> *"Ona şöyle bir ninni lâzımdır: Uyu, Meliha! Pusulasız ve haritasız seyahatlerde selâmet kıyısı uykudur. Gözleri açık ve ayakta uyumaktansa, yatakta ve gözlerin kapalı uyu. Yaşamak istiyordun ha? Uyu, Meliha! Uyu da büyü, ama gözlerin açık uyursan küçülürsün; kapa gözlerini, mışıl mışıl uyu, Meliha! Bir gün uyanacaksın ve pişman olacaksın ama şimdi bunu düşünme, uyu, Meliha! Bu senin bildiğin dünya değildir şekerim, uyu ki idealin de uyusun, zira o uyanık durdukça sana huzur yoktur; uyu, Meliha! Rüya gör. Aşk falan orada idealini rüyada görmek için, uyu, Meliha! Uyu canım, uyu şekerim, uyu, uyu, bugünlerde varidat hanesine yalnız uykuların yazılacak, uyu, Meliha!"* (Safa, 1995, s.120)

Safa kadınları değişen kültür ve şartlar bağlamında ele aldığı romanlarında çeşitli sınıflara ayırarak inceler. Romanlarında kadınlar hakkındaki görüşlerini yer yer roman kahramanlarının ağzından eserlerine yansıtan yazara göre; kadınların değişimi ve aile değişimi arasında birebir bir kültürel etkileşim söz konusudur. Kadınlar

hakkındaki düşüncelerini *Canan* romanında Selim'in ağzından bize veren yazara göre kadınlar şu şekilde sınıflandırılır:

> '*Üç türlü kadın vardır: Avam kadını, orta halli kadın, asrî kadın. Avam kadını aç kalmazsa kocasını sever, aldatılmazsa aldatmaz: bunlar mazinin kadınlarıdır. Orta halli kadın sadıktır. Aç kalsa da kocasının sever. Aldatılsa da aldatmaz, çok sabırlıdır, aşkı uzun sürer, fakat bir kere de kızarsa en fena şeyi derhal yapar, derhal sükût eder ve hünersiz, abdal bir fahişe olur: Bunlar halin kadınlarıdır. Asri kadın zekidir. Kendi zevkini her şeye ve herkese tercih eder. Mutlaka aldatmak ister, çünkü aile sistemini gülünç bulur ve bu sistemin bir gün iflas edeceğini bilir: bunlar istikbalin kadınlarıdır'* (Safa, ty, s.148).

Safa, değişen şartlarla birlikte bazı kadınların ev kadınlığını hizmetçilik olarak gördüğüne değinir. Ev kadınlığını hizmetçilik sandığı için kendini üniversiteye atan kızların kültüründen ve ahlâkından hayır gelmeyeceğini söyler. Yazar, ev kadınlarının iyi yemek pişiren, çamaşır yıkayan, ortalık süpüren, iyi dikiş diken, beyaz iş yapan kadın olarak görülmesinin yanında, kendine has özellikleri ve donanımları içerisinde ele alınması gerektiğini düşünür. Yazar, genç kızların anne olduktan sonra çocuğunu yetiştirmek için geniş bir psikoloji, pedagoji ve sosyoloji kültürü içinde de beslenmesi gerektiğini düşünür ve bunu yapabileceği en güzel yer olarak ise evi ve aileyi gösterir. Yazar, birçok okulda çeşitli ilimlerin öğretilmesine rağmen bu tarz eğitimlerin verilmediğine ancak bu uygulamaların artık Avrupa okullarında da öğretildiğine değinir. "Ev Kadınlığı Hizmetçilik midir?" adlı yazısında bundan bahseder. Analık yalnız hayvanca bir doğurganlık değildir. Yazar, aile geçindirecek ve anne olacak bir kadın ile doktor olacak bir kadının aynı eğitimi alması noktasında bir tarafın eksik kalacağını ve bu durumunda aile içinde bazı buhranlara sebep olacağını düşünür (Safa, 2012a, S.24). Bu bağlamda Safa, bu düşüncelerine kaynak teşkil eden *Fatih Harbiye* romanındaki Neriman'ın büyük annesini örnek olarak ortaya çıkarır. Harbiye ve Beyoğlu hayatının şaşaası ile gözleri kamaşan Neriman da büyük ninesini, mektepli kızlar gibi düz bir ev kadını olarak görmektedir. Bu, aynı zamanda eski kadınlar ve günümüz kadınları arasında ince bir kıyas olması bakımından da önemli bir durumdur. Neriman'ın büyük ninesi tam anlamıyla yazarın yazısında ele aldığı bir kadındır. Temiz, tertipli ve düzenli olan bu kadının yaptığı işleri evinde çalışanlara severek öğretmesi ve onları bu konuda eğiten bir kadın olması onun iyi bir ev kadını ve eğitici olduğunu gösterir. Bu kadın aynı zamanda elinden kitap düşmeyen Arapça ve Farsçayı oldukça iyi bilen ve Naimî tarihinin elinden düşürmeyen, konağı adeta bir kütüphaneye çeviren bir meziyete

sahiptir. Neriman'ın ev kadını olarak basit bir şekilde nitelendirdiği bu kadın, tam anlamıyla donanım abidesidir. Romanda Gülter, Neriman'ın büyük annesinden şöyle bahseder:

> *"Sade ev kadını mı?... Büyük validenizin elinden kitap düşmezdi. Ne tarihidir o?... hani meşhur bir tarih vardır…Ay! Durun! Dilimin ucunda… Hah: Naima Tarihi! Daha böyle neler okurdu. Arapçada bilirdi, Farisîce'de… Bize okur okurdu da anlatırdı. Adeta bir mektepti o konak."* (Safa, ty, s.71)

Nurullah Çetin, *Fatih-Harbiye* romanında Neriman ve ninesini dünün ve bugünün kadınının yetişme tarzları bağlamında ele alırken, Safa'nın Ömer Seyfettin'in 'Bahar ve Kelebekler' adlı hikâyesinden etkilendiğini ele alır. Ömer Seyfettin 'Bahar ve Kelebekler' adlı hikayesinde Pier Loti'nin 'Mutsuz Kadınlar' adlı eserinin yeni nesil Türk kadınlarını olumsuz yönde etkilediğine değinir. Bu kadınlar hayattan zevk almayan, saadeti dışarda arayan ve mutsuz kadınlardır. Çetin bir yerde bu kadınları Neriman gibi gençlere benzetir. Ayrıca 'Bahar ve Kelebekler' adlı hikâyedeki nine ve torunun hayatı farklı algılayışları kahramanların bakış açısı ile verilir. Bu durum, *Fatih-Harbiye* romanındaki Neriman ve ninesi için de geçerlidir. Çetin bu durumu şöyle ifade eder:

> *'Peyami Safa da bu romanında Neriman'la büyük annesi arasındaki farkı ortaya koyarken Ömer Seyfeddin'in "Bahar ve Kelebekler" hikâyesinden esinlenme içerisindedir. Bu romanda büyük anne kusursuz bir tip olarak yüceltilen bir Türk kadını, Neriman ise alafrangalılaşmak isteyen, gelenek, görenek ve millî değerlerinden uzaklaşmış, bu yüzden mutsuz bir genç kızdır'* (Çetin, 2012, s.42).

Berna Moran, Safa'nın romanlarında ele aldığı kadınların genellikle eğitimli olmasına rağmen ekonomik özgürlüğü olmayan daima bir erkeğin himayesine bağlı ve erkeklerden daha aşağıda ve geleneksel kapalı aile yapısı içerisinde olduğunu söyler. Moran bu durumu şöyle ifade eder:

> *'Kadın erkekten aşağıdır; onun yeri evidir, görevi de ana ve iyi bir eş olmak. Peyami Safa'nın kültürlü kızları beğenmesine bakarak bu konuda Osmanlı-İslam düşüncesinden fazla ayrıldığını sanmayalım. Yazarımız kadının okumuş olmasını, onun doğal bir hakkı saydığı için istemez; erkeği düşünerek erkeğin kadında aradığı doyurucu, güzel bir nitelik olarak ister. Hiçbir romanında kadın kahraman geçimi için çalışmaz, eğitiminden bu yolda yararlanmaz; evliyse kocasının eline bakar bağımlıdır ona. Kadının erkeğe karşı bağımsız olmasının ilk koşulu ekonomik özgürlüğünü elde etmesi olduğu için Peyami Safa açıkça karşı çıkar buna.'* (Moran, 1983, s.229)

Eserlerinde aile kavramına değinen yazar toplumun en küçük yapı taşı olarak aileyi ele alır. İyi bir aile ve bu aile çevresinde iyi ahlak ve kültüre sahip çocukların varlığına değinir. Neslin sürekliliği açısından ailenin önemini bilen yazar, gayri meşru yaşanan ilişkilerin, aile müessesesine zarar vereceğini düşünür.

Safa, çocuk eğitimi ve terbiyesi hususunda da görüşlerini dile getirirken, aslında onların hamur gibi olduklarını ve nasıl şekil verirsek öyle şekillenebileceklerini söyler ve bunu yaparken de ebeveynlerine büyüklere ve sosyal çevreye düşen sorumluluklara değinir. Doğru terbiyenin önemine değinirken, yanlış terbiyenin çocukları nasıl bir hale getireceği gerçeği üzerinde durur. Çocuk yetiştirmenin kökeninde kadın, erkek ve aile vardır. Bir çocuğa en iyi yön veren annesi, babası ve çevresindeki büyükleridir. Çünkü bir çocuğa en büyük iyilik, en büyük kötülük, büyüklerden gelmektedir. Yazar bu düşüncesini Montessori'nin :"*Çocuğun en büyük düşmanı büyüktür."* (Safa, 2012a, s.217)sözüyle doğrular. Çocuk ne kadar mükemmel olsa da unutulmaması gereken şey, onun çocuk olduğu gerçeğidir. *Biz İnsanlar* romanında Tahsin, Cemil'in 'Eşek Türk' demesi dolayısıyla kafasına taş atar. Durumu annesine anlatmak için Cemil'in ailesine giden Orhan, bu sözü çocuğun nerden öğrendiğini bilmediğini dile getirirken, Cemil'in annesi bu lafı kendisinden öğrendiğini söyler. Bu durum büyüklerin ve özellikle ailenin, çocukların düşünceleri ve benlikleri üzerinde ne kadar etkili olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

> *"Kadın, üstünde Orhan'ın eli bulunan koltuğu hızla çekerek bağırıyordu:*
>
> *- Eşek Türk! Eşek Türk ya! Eşek olmasa bunu yapar mı? Doğru söylemiş. Elbet. Bu sözü de benden öğrendi. Eşek Türk! Bu rezalet çocuğumun başına Türk mektebinde geldi."* (Safa, ty, s.38)

Berna Moran'ın Safa'nın romanlarında ele aldığı kadınların ailelerine dair de ilginç tespitleri vardır. Moran genel itibariyle roman kahramanı kadınların az çok Batı terbiyesi almış kadınlardan meydana geldiğini belirtir. Ayrıca yazarın Batılılaşmış yoz ailelere karşı olmasına rağmen, kadın kahramanların da yine Batılı ailelerden seçtiğini belirtir. Moran Safa'nın bu ikilemin çaresini ise yine kendi içerisinde şöyle çözdüğünü ifade eder:

> *'Hem Batılılaşmış yoz ailelere karşıdır, hem de yalnız o çevrenin kızlarına değer verir, yalnız onları layık görür dürüst, ülkücü kahramanlarına. Bu ikilemden kurtulabilmek için ilginç bir çözüm yolu bulmuş. O da şu: Kızlar ana babalarını kaybetmiş ve alafranga akrabalarının yanında büyümüş ya ada onlara sığınmışlardır. Kokuşmuş ailenin gerçek kızı değildirler. Mebrure'nin annesi ölmüştür, babasının ise yaşayıp yaşamadığı belli değildir. Mebrure İstanbul'a gelip Şişlideki ahlaksız akrabalarının yanına sığınmak zorunda kalmıştır. Muazzez öksüzdür ve savaş zengini, para için her şey yapan alafranga akrabalarının yanında yaşamaktadır. Vedia'da öksüzdür onu da Avrupalılara hayran, Türklere düşman yengesi almıştır. Yazar böylece hem açık fikirli zarif ve az çok kültürlü yapmak hem de bozuk çevresinden uzak tutmak olanağını bulur. Kız o çevrenin ahlak anlayışını paylaşmaz, onlar gibi yurt sevgisinden yoksun değildir ve onların ne mal olduklarını bilir.* (Moran, 1983, s.227)

Peyami Safa, gerek düşünce yazılarında gerekse romanlarında "Salon Kadını" meselesi üzerine ciddiyetle ve eleştirel bir bakış açısıyla eğilir. Bu tip kadınlar, kibarlık ölçüsü nazarında doğan alafrangalık kültüründen gelir. Bu kadınların genel özelliği; amatör olarak piyano çalmayı bilmek ve yabancı dil konuşmaktır. Yazar züppe ve cahil salon kadınını, iyi giyinmesi ve cesaretli konuşması ile ele alırken orta sınıfın kızının kendini ona benzetmeye çalışarak ilgi çekmek istediğine değinir. Çünkü salon kadını orta sınıf kadın gözünde örnek kadın tipidir. Bu kadın tipi, sebepli sebepsiz partiler yapar, gezer, eğlenir, içer ve dünyadan bîhaber erkeklerle vakit geçirmeye çalışır. Ham sofu kadın tipine karşı oluşan salon kadınını şöyle ifade eder:

> '*Bu cereyandan, züppe ve cahil, salon kadını tipi doğdu. İyi giyiniyor ve cesaretli konuşuyordu. Yüzünün ve vücudunun çizgilerini sefaletin tırnaklarından kurtarmasına müsait bir iktisadi seviyede olduğu için, güzeldi veya öyle görünebiliyordu. Uzun zaman büyük şehirler ve çevresinde otorite ve sevgi topladı. Örnek kadın o idi. Orta sınıfın kızı kendini ona benzetemediği zaman bedbaht oluyordu. Çünkü sevilmenin sırlarını o saklıyor, beğenilmenin ölçülerini o yaratıyordu.'* (Safa, 2012a, s.27).

Salon kadını tipi *Şimşek,* romanında ise şöyle anlatılır:

> *'İptida "Behire" geldi; kısa boylu, çok zayıf, ince yapılı bir kadın. Esmer ve gözleri güzel. Dul. Geveze. İnce sesiyle daima bağırarak konuşur. Fazla hareket yapar. Kıskanç ve dedikoducu. Tuvaleti mübalağalıdır. Göze çarpmak istediğini belli eden bir giyinişi vardır. Bu, o kadınlardan biridir ki, ufacık tefecik yaratıldığı için insanlar arasında göze az görünen vücudunun küçüklüğünü çok lakırdı söylemekle, bağırmakla, büyük tavırlar yapmakla, çiğ renkli ve biraz garip esvaplar giymekle, herkesi çekiş-tirmekle telafi etmek istiyor denebilir. Hilekâr mizacının daimi bir muvaffakiyeti vardır: Herkes onun tehlikeli bir deli olduğunu bildiği halde samimiyetine aldanır; herkesin sırdaşıdır ve katiyen sır saklayamaz. Birinin sırrını başkasına satmaya mukabil yeni bir sır öğrenmek ticareti yapar. İnsanlar üzerinde ancak bu maharetiyle tesirli bir kadındır* (Safa, ty, s.52).

Bu kadın tipinin eski düşmanı olan metodu ve bilgisi eskimiş, dişlerinin gıcırtısı ve dişlerinin parıltısından başka hiçbir şeyi olmayan ham softa tipine karşı çıkan yazar,

bu iki kadının karşısına 'Milliyetçi' kadını çıkarır. Bu kadın tipi yazarın idealindeki kadın tipidir. Romanlarında da hayat bulan bu kadın her türlü donanıma sahiptir. Türk'ü, Şark'ı ve Garp'ı yakından tanır. Kadın varlık olarak onun gözünden yeniden değer bulur. Bu kadın aynı zamanda piyano çalar, yabancı dil bilir. Daha önemlisi ise bu kadın hem iyi bir eş hem de anne olacak vasıflar ile geniş bilgilerle donatılır. Bu milliyetçi kadın çocuğunun yabancı mürebbiyeler elinde soysuzlaşmasını önlemek için çocuğunun her türlü eğitimini üzerine alır. Yazar, bu kadının aynı zamanda kendi hürriyetinin ve cemiyet içindeki yerinin farkında olduğu için, aile kavramına bağlılığını dile getirir (Safa, 2012a, s.28). Bu kadın tipinin en güzel örneğini yazar bize *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* ve *Sözde Kızlar* romanlarında vermektedir. *Matmazel Noralya'nın Koltuğu'nda* Noralya Türk bir baba ve yabancı anneye sahiptir. Babaannesi tarafından büyütülen Noralya, Türk kültürü ve Batı kültürünü yakından tanıma fırsatı bulur. İyi bir Müslüman ve değerlerine bağlı bir Türk olarak yetiştirilir. Fotika'nın sözleri bize gerçeği verir:

> *"Nurilya gitmiş Ferhunde Hanım'ın yanına. Olmuş yine bir Nuriye. Babaannesi başlamış onu doldurmaya. Evvela senelerce uğraşıp ona güzel bir Türkçe öğretmiş. Okuması yazması beraber. Sonra din öğretmiş. (...) Noraliya on sekiz yaşına kadar babaannesinin yanında kalmış, olmuş çok malumatlı bir Müslüman kızı. Okutmuşlar onu çok derin okutmuşlar. Ferhunde Hanım ona İtalyancasını, Fransızcasını da unutturmamış. Hoca tutmuş. Bakınız ne kadın. Merak etiği kitapları Nuriye'sine tercüme ettirip dinlermiş"* (Safa, 2016, s.178).

Sözde Kızlar adlı romanda Mebrure de milliyetçi karakteri ile ön plandadır. Zaman zaman bulunduğu ortama ayak uydurmak zorunda kalmaya mecbur olsa bile her zaman batakhane ve yalan çukuru olarak gördüğü ve kaldığı o evden ve insanlardan nefret eden Mebrure ani silkinişler ile kendi benliğini bulmakta ve kendini o insanlar gibi olmaktan alıkoymaktadır. Nadir ile yaptığı konuşmada ise Mebrure'nin, Behiç ve ailesi hakkında düşünceleri ile gerçek benliği gözler önüne serilir:

> *- Berbat, berbat bir aile bu, dostlar, tahminimden daha berbat pek düşkün, pek sefil bir aile bu… hele o Behiç, hele o Behiç? O…Kelime aramak için biraz durdu.*
> *- Ne diyeyim? Bir salon haydudu, müstekreh bir adam şımarık, seciyesiz, küstah bir adam… Ah, ah Nadir Bey hele biz çıkarken arkamızdan onların yılışık bir gülüşmeleri vardı ne söyleyeyim öfkemin gazabımı anlatamam ki… Ters yüzü dönüp salona girmek, hepsinin yüzüne ayrı ayrı haykırmak isterdim: " siz benden değilsiniz, Türk ve Müslüman cemiyetinden değilsiniz, bu memlekette izini belli etmeyen kör yılanlar gibi sokulmuşsunuz, siz bizden değilsiniz, siz hiçbir milletten değilsiniz (...)* (Safa, ty, s. 195).

Canan romanında kadın kahraman olan Bedia da Mebrure gibi bir kadındır. Bu kadın ise daha çok eşine bağlılığı ile ele alınır. Ninesi ve dadısı tarafından büyütülen bu kadın, babası Abdullah Bey tarafından da iyi bir aile eğitimi ve dini terbiye almıştır. Eşine ve ailesine bağlılığı dikkat çeker, boşanmış olmasına rağmen yanlış yollara sapmaz, kocasının kendisine geri dönmesi umuduyla hayatını devam ettirmiştir. Bu kadın, Canan gibi ne lüks mücevherler ne allı pudralar ne de lüks yaşam arzusu ile yanmaktadır. Tek hayali kocası ve ailesi ile mutlu olduğu eski günlere geri dönüp huzur içinde yaşamaktır. Romanda bu bekleyiş ve bağlılık şöyle ele alınır:

> *"Bedia, Lami'nin yokluğuna bir türlü inanmak istemiyordu. Onun bir gün, hem de şu günlerde, mağrur başını önüne eğerek yalıya geleceğini ümit ediyordu. İstanbul'a inerken Şemsi de öyle söylemişti:*
>
> *- Bedia'cığım, bunlar geçici şeylerdir, üzülme, ben Lami'yi ikna edeceğim, göreceksin, Lami'nin kalbi temizdir, hatasını çabuk anlar, merak etme, ben onu kendi elimle buraya getireceğim. Abdullah Bey de kızım her gün teselli ediyordu:*
>
> *- Allah'tan ümidini kesme evlâdım... Allah senin bu gözyaşlarını görür, Allah afif, temiz Müslüman kızlarına acır... İhtiyarların kerameti vardır. Kızım, bana inan! Lâmi günün birinde, hem belki yakın zamanda buraya gelecektir, senin eline, ayağına bile kapanacak... Büyük bir felâket yok henüz... Bak, babam söylediydi dersin…"* (Safa, ty, s.82)

Fakat bu durum bazen kendisi ve kocası, arkadaşları ve yaşantısı arasında kalan ve çıkmaz yola düşerek nefsine yenilen *Şimşek* romanındaki Pervin için geçerli değildir. Gelgitler yaşamasına rağmen o azgın duygularına ve nefsine yenilir. Pervin'in durumu romanda şöyle anlatılır:

> *"Sonra daha mühim bir şey düşündü: Onu ben mi öldürdüm? Buna cevap bulamıyordu. Burada kendi acziyle kudretini ölçmek zarureti ve imkânsızlık onu şaşırtıyordu: "Ben buna muktedir miyim? Ben, aciz bir kadın." Sonra: "Ben bu kadar fena mıyım?" Karışık dava. Bazı öldürmek iktidarının ve bu derece tesirli olmanın gururu, bazı, bir zulüm yapmış olmanın korkusu ve azabı ve bundan gelen çirkin bir merhamet. […] Öyle dalmıştı ki Sacid'in başını bile unuttu. Fakat göğsünün çıplağında bir dudak sıcaklığının gezindiğini hissedince kendine geldi. Hafif ürperdi. Duymamış görünerek bu yeni ihsasa dikkat etti. Sacid'in dudağı, nefesinin sıcak ve hafif rüzgarı içinde, yavaşça etine değiyor ve küçük çizgiler çizerek yürüyordu. Sonra, Sacid'in parmakları, Pervin'in gömleğini hırpalayıp açarak, dudakları koltuk altına kadar ilerliyor, sıcak bir nefes dolduruyordu*" (Safa, ty,s.286).

Aynı durum *Bir Akşamdı* romanındaki kadın kahraman Meliha için de geçerlidir. Meliha da gelgitler geçirmesine rağmen lüks yaşamın boyası ve aldatılmanın ona verdiği cüretkârlık ile daima erkeklere karşı kazanma ve onları mahvetme tutkusu ile evlilik dışı ilişkiler yaşamaktadır. Aslında bu kadın kocasını aldatarak bir yerde,

aldatılmanın yaşattığı kaybetme korkusunu yenmek ve kendince bir kadın zaferi yaşamak istemektedir. Bu kaybetme korkusu, Meliha'nın Kâmil'i kaybetmesi ile başlar ve yaşadığı yasak aşklarında da devam eder. Bu korkunun romandaki yeri:

> *"Beni bu ikinci erkeğe atan birinci erkek midir? Ve bu böyle devam edip gidecek mi? Her erkek beni kendinden sonrakine atarak bırakacak mı? Ferdi ile münasebetimin sonu nedir? Şimdi hep bunları merak ettiğim için yaşamak istiyorum. Neticeleri öğrenmek istiyorum. Bu öyle bir tarih, öyle bir hikâye, öyle bir roman ki onu ben yaptığım halde sonunu ben de bilmiyorum, ben de merak ediyorum." Haftada üç, dört... Hep beraber. Kâh evde yalnız. Kâh otomobille İstanbul sırtlarında. Kâh geceleri sokaklarda iki mücrim gölge gibi kalabalıklar arasında sıvışarak. "Bir şeyi daha merak ediyorum. Benim Kâmil'e karşı bugünkü duygum nedir? Kalbî bir rabıtam kaldı mı? Ferdi'ye de alışmaya başladım. Onu da için için kıskanıyorum. Fakat belli etmiyorum. Artık öğrendim, öğrendim. Beni bırakıverip gidecek olursa ne yaparım? Hem gider mi gider. Onun birçok münasebetleri var. Bunları sormuyorum, fakat bazı düşündükçe içimi yiyorum. Ağladığım oluyor. Onun bugün ben yegâne kadını mıyım? işte burada öyle bir müsavata ihtiyacım var ki aksini düşünmek beni deli ediyor."* (Safa, ty, s.210).

Yalnızız romanında, Meral'in özendiği bir kadın olarak karşımıza çıkan Feriha da 'salon kadını' özelliği gösterir. Rahat ve lüks yaşamak arzusuyla yaşlı bir adamla Paris'e giden ve metres hayatı yaşayan bu kadın, tam anlamıyla salon kadını olmuştur. Lüks elbiseler, bakımlı tırnaklar, hoş kokular ve kırmızı rujlar ile bunu göstermektedir. İstanbul'a geldikten sonra otelde yapılan eğlencede ise farklı farklı erkeklerin kucaklarında dans etmesi bu kadının artık bayağı bir kadın haline geldiğinin göstergesidir. Besim'in, Feriha için söylediği sözler ise bu durumun gerçekliğini yansıtmaktadır:

> - *Alacağım efendim, parasıyla değil mi? Haydi bakalım açık arttırma. Nusret 1000 mi veriyor, benden 1200. Alacağım.(...) (s.249)*
> *- (...) benim gibi sevdalanırsan o başka. Çünkü o Feriha'nın belinde var ne varsa. Dans ettik. Anladın mı? Belinde var. Şöyle bir... Kıvılcımlanıyor. Tabiî... Sana söylemeye lüzum yok: Bel mühimdir. Yoksa karı perdeden kopmuş saçak gibi bir şey ip İncecik. Belinde. O bel yok mu? Ha! İşte bütün kuvveti dehası orada* (Safa, 2017, s. 250).

Safa, değişen şartlarla birlikte kadının artık isteklerinin arttığını belirtir. Eskiden evinden dışarı çıkmaktan ürperen, kadının kibar ve çekingen ihtirasının, artık meydanlara doğru koştuğunu ve her şeyi istediğini belirtir. '*Her şeyi: Bir yandan lüks otomobil öte yandan intihap hakkı: bir yandan yarı çıplak balo tuvaleti, öte yandan fazilet; inci gerdanlık ve erkeklerle müsavi ücret; boya ve samimiyet; şuhluk ve aile geçimi; bize karşı harp kendilerine karşı sulh'* (Safa, 2012a, s.17). Safa, bu kadınların isteklerine göre birbirinden ayrılması gerektiğini düşünür. *Canan*

romanındaki kadın kahramanlar Canan ve Bedia hayattan farklı şeyleri isterler. Canan nikâhın kendine verdiği rahatlık ile gayri ahlâki davranışlarına meşruluk kazandırıp, yasak ilişkiler ve mücevheratlar, evler ve arabalarla dolu bol şaşalı bir hayat ile evlilik hürriyeti ister. Bedia ise nikâhın ona verdiği haklar ile birlikte eşiyle mutlu olmak ve güzel huzurlu bir yuvada bir ömür yaşlanmak ister. Canan, bu isteklerinin bedelini canı ile öderken Bedia ise bu hayallerini sabır ve imânı ile kazanır ve Lami Bey'in pişmanlığı ile kocasına kavuşur. Canan, bir kavga esnasında Lami'den isteyip de bulamadığı şeyleri dile getirirken, sahip olamadığı lüks yaşam için Lami'yi suçlar. Canan'a göre bu kadın kocası için zengin hayatından feragat eder. Canan kavuşmadığını iddia ettiği rahatı şöyle dile getirir:

> *- Beni ne zannediyorsun Lami? Ben Bedia değilim, anladın mı? Ben Bedia değilim... Aklından çıkar. Hakarete hiç... Hiç gelemem... Ben seninle evlenerek bir fedakârlık yaptım, bir fedakârlık, bir fedakârlık, bunu bil, bunu unutma... Ben zengin adamlarla evlenebilirdim, ben konaklarda, şatolarda yaşayabilirdim, ben böyle miskin, üç odalı, üç kişilik bir evde oturmaya mahkûm olmazdım, ben arabadan, otomobilden inmezdim, ben her gün mücevherler içinde, altınlar, gümüşler içinde yüzerdim. Ben sana fedakârlık yaptım diyorum, bunu inkâr mı edeceksin? Hem şartımız neydi? Evlenirken? Bana bir çocuk gibi itaat edecek değil miydin? Şimdi... Bu... Bu tavırlar ne?* (Safa, ty, s.167).

Canan'ın ölümü ile birlikte Lami, karısının başka erkeklerden edindiği servetin sahibi olur. Aynı zamanda karısının istediği her şeye başka erkekler vasıtasıyla sahip olduğunu öğrenir. Romanda bu gerçek şöyle anlatılır:

> *"Vakadan dört gün sonra, Lami'ye Canan'ın bir çekmecesini getirdiler. Genç bu çekmeceyi yeni görüyordu. Merakla açtı: Muntazam zarflara ayrılmış birçok mektuplar, makbuzlar, senetler, küçük defterler, Lami'nin bilmediği adreslere çekilmiş telgraflar, kartvizitler, ufak ufak davet kâğıtları, gizli bir hayattan bin emare. Mektupları okurken öfkesi yine başına vuruyordu: Bunlar Orhan Bey, Şakir Bey, Ali, Faik ve daha ismini işitmediği erkeklerin "canım, ruhum, sultanım, dünya güzelim" gibi soğuk ve mübtezel hitaplarla Canan'a gönderdikleri aşk kâğıtları. Çoğunda büyük maddî vaadler var. Küçük defterlerde Canan'ın ince ve karışık el yazısıyla görünmeyecek kadar sık yazılmış birçok notlar. Bazı kısa satırlar okunuyor: "Lami bugün benden şüphelenmiş, kavga etti benle", "Ali'yle adaya gittik bugün. Bir adam gördük, Lami'ye benziyordu, korktuk, sonra gülüştük. Niye bu zavallıdan korkayım?", "Orhan Bey'e karısını boşatacağım, canım istiyor", "Yirmi bin liralık bir kadınım, elli bine çıkmalı bu." Küçük kâğıtlarda hep randevu tayinleri. Adaya, Beyoğlu'na, Kadıköy'üne gidiliyor. Birtakım ermeni, Rum karılarının isimleri. Osmanlı Bankasının kâğıtları. Mücevherat kasasına tevdi edilmiş birçok elmasların makbuzları. Nakit olarak on iki bin lira teslim edildiğine dair evrak. Bu çekmeceyi tamamıyla gözden geçirdikten sonra, Lami'nin humması otuz dokuz dereceye çıktı"* (Safa, ty,s.220-221).

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı eserde kadınların hayattan beklentileri, Nüzhet'in annesi ve hasta gencin olaylara farklı bakış açıları ile yansıtılır. Bu farklı bakış

açıları, kadınların rahat ve lüks yaşama ihtiraslarını ortaya çıkarır. Eserde, Ragıp'ın Nüzhet'i mutlu edip edemeyeceğine dair gencin ve yengesinin düşünceleri şöyle verilir:

> " *Yengem, vücudunun birçok parçaları asabiyetle kımıldanarak sesini yükseltti:*
> *- Ne gibi arzular? Bir genç kız ne isterse bu adam yapabilir: Rahat ettirmek, giydirip kuşatmak iyi muamele etmek…*
> *- Hayır yenge! Bir genç kızın istediklerinin bu binde biri bile değildir. Devir değişti. Hele Nüzhet sefalet görmüş bir kız değil ki rahat etmek, iyi giyinmek onun için bir saadet olsun. O zaten rahat o başka şeyler ister.*
> *- Ne ister?*
> *- Kendine yakın bir insan ister, koskoca doktorla anlaşamaz."* (Safa, 2014,s.68).

Fakat Nüzhet, Ragıp'ın Berlin'e gideceğini bilmektedir. Gencin Nüzhet'le bir sohbet esnasında özgür olsan nereye gitmek istersin sorusuna Berlin cevabını vererek annesinin söylediklerini haklı çıkarmış ve evlendikten sonra da Berlin'e gitmek için hazırlığa başlamıştır.

Mahşer adlı romanda ise Nihad, zengin hayatından onun için vazgeçmiş olan Muazzez'in zaman zaman eski hayatını özlediğinin farkına varır. Rahat ve lüks yaşamın onun üzerinde ve bütün kadınlar üzerinde etkisini dile getirmektedir. Kadınların istedikleri bu yaşam, sanki hemcinslerin özelliklerini yansıtmaktadır. Nihad; Muazzez ve kadınların istediklerini şöyle anlatır:

> *"Sen de nihayet kadınsın, tabiî sevklerine mahkûmsun. Bütün modern kadınları aldatan şey seni de cezbediyor; yeşil gözlerinin elektrikte kamaşmaya ihtiyacı var, dilinde hâlâ içtiğin şampanyaların ta 'mı kalmış, derinin her zerresi ipek yastıkların verdiği yumuşaklığı arıyor; güzel koku, güzel ses, güzel ışık, güzel tat ve güzel temas… Bunlara âşıksın bana değil. Senin aşkın şiddetli bir 'sansüaliteden' başka nedir?"* (Safa, 2016, s. 232).

Şaban Sağlık 'Peyami Safa'nın İnsanları' adlı yazısında Araf'ta kalan roman kahramanlarının içinde bulundukları durumları fark ederek kendi muhitlerine dönme isteklerinden kişilerde değişim olarak bahseder ve Biz İnsanlar romanından örnekler verir. (Sağlık, 2014, s.157) Saniye Hanım, İclal'in Mustafa ile evlenmeye karar vermesinden sonra önceden duyduğu küçümsemenin aksine şöyle bir itirafta bulunur:

> '*Sevmesini bunlar biliyorlar, bunlar olmasa dünya ne kadar tenha ve hazin olur. Anladın mı vedia hanım günde on defa Chopin çalsan bunu onlar kadar iyi anlayamazsın'* (Safa, ty, s.364).

Yine romanda Vedia'da itiraf ve değişim göze çarpar:

> "*Tanıdığım bütün insanlar bana yalansız yaşanmayacağını söylüyorlar. Aldatmak ve aldanma şartmış. Bazı kere buna isyan ediyorum. Bazı kere hissediyorum ki bütün felaketlerimiz, hakikati söyleyeceğimiz yerde yalanı tercih ettiğimiz içindir*" (Safa, ty 366).

Safa'nın *Fatih-Harbiye* romanında Neriman'ın benliğinde de birtakım değişimler söz konusudur. Bu değişim manevi değerlere bağlı Doğu ile maddi değerlere bağlı Batı arasında kalmış insanda yaşanan gelgitler şeklinde düşünülebilir. Çetin, 'Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" Romanının Tahlili adlı yazısında Neriman'da meydana gelen hal değişimini şöyle anlatır:

> *'Neriman'da çok bariz olarak görülür. Önce iyi hâldedir. Aile, çevre ve geleneksel değerlerine bağlıdır ya da bağlılık ortamı içinde yaşar. Sonra Macit'in etkisiyle kötü hâle yani yüzeysel batıcılık, tüketim, israf ve eğlenceye dönük alafrangalaşma sürecine girer. Sonra Rus kızının acıklı hikâyesinden etkilenerek tekrar eski hâline yani iyi hâle döner'* (Çetin, 2012, s.36)

Safa, romanlarında zaman zaman kahramanlarına gerçeğin bilinmemesi hususunda yalanlar söyletir. Bu yalanlardan bazıları kanser riski taşıyan hücreler misali Allah tarafından da affedilen iyi huylu yalanlar iken, genelde ise yapılan ahlaksızlığı saklamak için söylenilen yalanlardır. Zamanla yayılan ve çoğalan bu yalanlar kişinin çevresine zarar verir. En büyük zararı ise kişinin kendisi görür. Safa 'Dünya Yalanı' olarak Fransız Filozofu Paulhan, tarafından yazılan eserde, yalansız toplum ahengi sağlanamayacağını söyleyen yazarın asıl kastettiği şeyin menfaat yalanları değil, ahenk yalanları olduğunu belirtir. Bazı yalanların insanların yararına olduğunu belirten yazar dinimizde de bu yalanların mazur görüldüğünü ve Allah'ın bunları affettiğini belirtir. Yalnız aşk yalanını Allah'ın da affetmediğini söyler. Çünkü aşk, iyinin doğrunun ve güzelin terkibidir. Aşkın gıdasının samimilik, zehrinin de yalan olduğunu söyleyen yazar; meşru yalanın öldürmediği aşkın olmadığını söyler. Gerçek aşkın sevgilinin bütün kusurlarını gördüğünü ve buna rağmen sevdiğini belirten yazar, böyle idealleştiren alakanın da hayal ürünü olduğunu belirtir (Safa, 2012a, s.115- 116). Bu durum özellikle *Canan* romanında karşımıza çıkar. Safa erkek kahramanı umarsızca, taparcasına ve her şeyinden vazgeçercesine Canan'a âşık etmiştir. Lami, Canan'ı çok sevmekte ve onun söylediği her sözü doğru saymaktadır. Hakikat bazen gözlerinin önünde ve bazen de elinin altında iken

hakikati görmezden gelir ve adeta Canan'a itaat eder. Bu hayal, zamanla yerini hakikate bırakınca yalan karşısında aşkı mağlup olmuş ve Canan'ın gerçek manada ölümü ile de adeta hayalde ve hakikatte aşkı son bulmuştur. Canan'ın yalanları yüzünden Lami'nin gözünde Canan'ın aşkı son bulur. Yazar aşk üzerine söylenen yalanların kolay kolay affedilmeyeceğine ve daima geleceğe yönelik bir şüphe uyandıracağına değinir. Mehmet Tekin *Yalnızız* adlı romanda yalanın eserin kahramanları üzerinde nasıl bir etki bıraktığını şöyle ifade etmektedir:

> *'Halbuki "Prolog" kısmı, içinde, romana bir bakım enerji veren bir sırrı saklamaktadır ki, bu sır Meral'in tütüncünün önünde, Samim'e ilk defa yalan söylemesi, onu aldatması meselesidir. Yalnızız romanının psikolojik ve felsefi temellerinin kurulmasında, önemli işleve sahip olan bu yalan meselesini Samim, roman boyunca hatırlayacak, Meral'in intiharına kadar zihnini, bu meselenin baskısından kurtaramayacaktır. Onu, Meral'e karşı ziyadesiyle şüpheli yapan, biraz da bu olaydır. Yine söz konusu yalan meselesi, Samim'i zaman zaman duygusal dalgalanmaya, hatta şüpheye sevk ederken, Meral'i de intihara kadar sürükler. Meral intihar noktasına Samim'e karşı kurduğu yalan manzumesiyle gelir ve bu manzumenin ilk halkasını da, "Prolog" kısmındaki yalan oluşturur'* (Tekin, 1999, s. 253).

Meral'in yalanı Samim'i sürekli şüpheye sevk ederken, Meral'in kendisini de intihara sürükler.

Kimi düşünce yazılarında bizdeki sosyeteye değinen yazar, kadınların aralarında olan konuşmaları 'Sosyete Dedikodusu' olarak adlandırır. Safa, bu konuşmaların hiçbir edebi, felsefi ya da sanatsal yönünün olmadığını, sadece birbirlerinin hayatları ve kıyafetleri üzerine yapılan konuşmalar olduğunu belirtir. Dedikodu özelliği taşıyan bu konuşmaların en güzel örneğini ise *Şimşek* adlı romanda Behire'nin, Sacid ile Pervin üzerine yaptığı dedikoduda verir:

> *- Söyle bakalım, fitne fücur, ne dedikodu var? Diye sordu. Kadın başını Sacid'in eli altından çekerek yüzünü ona kaldırdı.*
> *- Bugün dedikodu çokçadır, yavrum. - Onun için bu gece sen neşeli ve güzelsin. Sacid, Behire'yi öptü. Kadın naz ederek yüzünü çekti:*
> *- Off ... Şarap kokuyorsun ... Çok mu içtin? - Dedikodu çokça ha ... İyi, demek ki bizim Pervin'i istintaka çektin ve tabii anlattı.*
> *- Bülbül gibi.*
> *- Ne diyor?*
> *- Evden çıkmak meselesi. Kavga etmişsiniz.*
> *- Sonra?*
> *- Sana kızmış. Seni dinlemeyeceğini söylüyor, "cariyesi değilim onun ben." diyor.*
> *- Başka?*
> *- İş inada binmiş. Senin aleyhinde birçok şey söyledi. Ne olduğunu tahmin edersin. "Ben ona bir kere aldandım." diyor. Pek öfkeli.*
> *- Ah, canım kadın.*
> *- Hangimiz?*

> - *Behire ayaklarının ucu üstünde yukarı kalkarak Sacid'in yüzüne küçük bir tokat vurdu. - Çapkın musibet, sana da iyilik yaramaz ki.* (Safa, ty,s.60-61)

Peyami Safa kadınlarla ilgili yazılarında 'Kadınların Gözyaşları''nı erkeğin merhametini etkilemek için bir silah olarak kullandığını söyler. Yazar, romanındaki kadın kahramanlara kendilerini çevresindekilere karşı affettirici özellikler katmak için ağlatır.

Şimşek adlı romanda kadın karakter Pervin, kocası Müfid''i kendisini aldatmadığı yalanına inandırmak ve onu boşanmaktan vazgeçirmek için eşinin teyzesinin yalısına gider. Sözleriyle ikna edemeyeceğini anladığı bu adamı gözyaşları ile kandırmak için Müfid'din teyzesinin yalısında Müfid'in de duyabileceği kadar bir sesle ağlar, bağırır ve haykırır. Böylece kendisine zaafı olduğunu bildiği kocasını ikna etmeye çalışır. Safa bu durumu romanında şöyle anlatır:

> *'Ve böyle heyecan içinde bir sürü şeyler daha sorarken, Pervin, birdenbire, gözlerini dehşetle açarak kısa, keskin, bir çığlık kopardı, kanepeye boylu boyunca düştü ve saçlarını yolarak başını vurmaya, haykırmağa başladı. Sonra ağladı. Müfid odasında, aşağı kattan gelen ince bir çığlık duymuştu. Kalktı. Merdiven başına kadar, sofalarda durup kulak vererek yürüdü. Sesi dinledi. Pervin'in üçüncü, dördüncü haykırışlarını duyunca merdivenleri indi ve oda kapısına kadar geldi. Yine kulak verdi. Pervin'in hıçkırıklarını ve teyzesinin telaşlı sözlerini işitiyordu: - Pervin'ciğim ... Yavrum... Senden fazla ben üzülüyorum... yapma cicim... dur biraz... Bak ne hale geldin, kireç gibisin... Gözlerin dudakların soldu... yavrum... benim tatlı kızım... yapma'* (Safa, ty, s.214-215).

Safa, kadınların erkekleri etkileyen en önemli özelliğinin bu olduğunun bilincinde olduğundan bu konuyu sıklıkla işler. Fakat ağlamayı romanlarında her zaman erkekleri kandırmak için kullanmayan yazar aynı zamanda pişmanlık sembolü olarak da kullanır. *Sözde Kızlar* adlı romanda ölüm döşeğinde yaşadığı her şeyden pişman olan Belma da ağlamakta ve haykırmaktadır. Bu onun için bir nevi Yaradan'la dertleşmek ve kendini affettirme isteğidir. Belma, Mebrure'ye Behiç'le ilgili gerçekleri bu samimi ağlamalar ile yapar. Romanda Belma'nın halini Safa şöyle dile getirir:

> *- Otur... otur... bir dakika daha... bir dakika dinle... ben... Sana söylemek istiyorum ki...Behiç... müthiş...müthiş bir adamdır: Yalancı...Kalpsiz...Hain. Menfaatperest ...zevkine düşkün bir ..adam... Berbat bir adam... Mebrure...ona...ötekilere...çünkü ötekilerde öyledir: Nevin de Nazmiye'de... Benim gibi hastadırlar. Hep fena adamlar hep ahlaksızlar... Ah... sus, ben neler bilirim neler...Geçelim...Ha. Onlara hiç aldanma, hatta... bana... vadet... Artık köşke gitmeyeceksin vadet...Mebrure vallahi*

> *hep seni düşünüyorum…hep…ve bütün Türk kızlarını…Hepsini düşünüyorum…Ah, onlara anlatabilsem onlara anlatabilsem…*
> *Ve bazı, yüzünü yastığa gömüp dizlerini yatağa vurarak, bazı da araka üstü dönüp göğsü ve midesini yumruklayarak çırpınıyor, kıvranıyor, karyolayı hatta odayı sarsarak ağlıyordu* (Safa, ty, s.180).

Peyami Safa, kadını merkeze aldığı kimi düşünce yazılarında kadında olmaması gereken bazı özelliklerden bahseder ve kadında artık utanma duygusunun kalmadığından yakınır. Yazar kadınların vücutlarının hatlarını belli edecek ve hatta oldukça gösterecek derecede dekolte kıyafetler giymesini utanma duygusunun kalmamasına bağlar. Yazar bu hususta ruhumuza giydirilmiş en güzel elbisenin bedenimiz olduğunu fakat; bedenimize de giydirilmiş en güzel şeyin elbiselerimiz olduğu kanısındadır. *Sözde Kızlar* romanındaki Behire'nin de dikkat çekmek için böyle bir giyinişi söz konusudur.

'Tuvaleti mübalağalıdır. Göze çarpmak istediğini belli eden bir giyinişi vardır' (Safa, ty, s.52).

Bu hususta Safa, bir yerde giyilen elbise ile utanılan durumu birbirine eş değer tutar. Bunu: '*elbise utanmak kadar, utanmak da ruh kadar ebedidir ve bunun aksini söyleyen cereyan, günün birinde aldandığını anlayarak utanmaya mahkûmdur.'* (Safa, 2012, s.45) şeklinde ifade eder.

Mahşer adlı romanda Seniha Hanım oldukça dekolte giyinmektedir. Özellikle maddi menfaat sağlamak amacıyla zaman zaman başka erkeklere kur yapmakta ve kaçamak ilişkiler yaşamaktadır. Seniha Hanım Nihad Bey'i de etkisi altına almak için cazibesini kullanmaya çalışır.

> *"Seniha Hanım, kısa etekli, göğsü ve kolları çok açık, fazla alayişli bir şarabî renkli ipekli içinde, vücudunun şişkin ve yuvarlak taraflarını belki iltizamla sallayarak Nihad'a doğru yürüdü, onun kolunun ucundan hafifçe tutarak mebusa yaklaştırdı"* (Safa, 2016, s.118).

Safa; aşkı, birbirine gönülden bağlı erkek ve kadın arasındaki bütün duygular olarak tarif eder. Aşkı sadece erkek ve kadın arasında değil her şeyle ve herkesle ilgili olan coşkun duyguların en üst olduğu noktalar olarak görür. Safa, aşk meselesini ele aldığı yazılarında aşkın sadece ruha doğru yükselmiş cinsi arzudan ibaret olarak görülmesine karşı olduğunu vurgular. Aşk gibi görünen bu cinsi ihtirasların hedefe

varıldıktan sonra yok olduğu görüşündedir. Bunu da şıpsevdilik olarak nitelendirir. Hatta bu tarz sevgilileri sahte aşk esnafı olarak nitelendirir. Aşk, Safa'nın da dediği gibi ne gururumuzun ne de cinsiliğimizin oburluğudur.

Şimşek romanının kahramanı Müfid'in de duyduğu aşk Peyami Safa'nın izah ettiği aşka benzerlik teşkil ederken Sacid ve Pervin arasındaki aşk ise tamamen cinsi münasebete dayalıdır. Yazar, yazılarında insanın güzeli severken aynı zamanda hakikate de gözlerini kapatmaması gerektiğini dile getirir. Yani kahraman güzel olan eşini severken aynı zamanda da onun kendisini aldatıp aldatmadığı hususundaki gerçeğe de takılır. Yazar, yazılarında aşkın ömrünü uzatmak için tüyolar verir. Aşkın ömrünü uzatmak belki de aşkı anlamak için kahramanı kaçmaya sevk eder. Bu kaçış, sevgilinin aşkını bilmek ya da aralarındaki aşkı daha fazla perçinlemek amacını güder. Bunlardan en güzeli de Naoaléon'un: "*Aşkta kaçmak taarruz etmektir."* Yahut Victor Hugo'nun " *kadın bir gölge gibidir, takip ettikçe kaçar, kaçtıkça takip eder."* (Safa, 2012a, s.101) düşüncesiyle kahramanlarının aşkına tercüman olur.

Canan romanında Lami karısı Canan'ı deli gibi sevmekte ve onun için adeta deli divane olmaktadır. Güzelliği saçları ve kokusu karşısında adeta büyülenmiş gibidir. Bu güzellik karşısında kalbinin katmaya çalıştığı sırlara, aklı karşı koyar ve karısının kendisini aldatıp aldatmadığına dair hakikati öğrenmek ister. Canan ise bu şüphesinin farkına varıp Lami'yi kendisine daha çok bağlamak için bazen ona karşı soğuk ve sert davranır. Bu davranış adeta gerçeği öğrenmeye çalışan Lami'nin Canan'a daha çok güvenip bağlanmasına sebep olur.

> *- Beni kovuyor musun?*
> *- Seni kovuyorum. Dır dır dır başımı ağrıttın. Adeta… bu... terbiyesizlik canım... terbiyesizlik hiç başka bir şey değil... bana dil uzatıyorsun ne hakkın var söylesene? Bir şey ispat edebiliyor musun? Bol bol lakırdı ben kokot değilim haydi çık dışarı!*
> *- Fakat Canan* (Safa, ty, s.169).

Peyami Safa'nın düşünce yazılarında üzerinde durduğu bir başka özellik de realiteden kaçıp hülya âleminde yaşamak isteyişimizdir. Bizim hayalini kurduğumuz sevgili gerçeği ile karşılaştığında, her zaman hayaline yenilmek zorundadır. Safa bizim için hülyalar aleminde yaşayan sevgiliyi ideal sevgili olarak görür. Yazara göre hayali sevgili ne yapsa, nasıl olsa bizim için bir anlam ifade etmez çünkü o her zaman için kusursuzdur. Gerçekler her zaman o sevgili karşısında yenilmeye

mahkumdur. Çünkü insanoğlu daima realiteden daha üstün, daha güzel ve mükemmel bir alemin içinde bulunmak ister. Gerçeğin kusurlarından tiksinir. Sevgilinin görünmeyen kusurları görülmez, görünenler de zihin tarafından silinir ve kaybolur. Bu hayal karşısında kalbimiz mest olur ve sevgilinin kölesi haline gelip kendi benliğimizi kaybederiz. Realite düşkünü aklımız ise mest olan kalbimizin sevgiliye giydirdiği sır elbisesini soymağa ve sevgilinin bütün hakikatlerini, görmeye çalışır. Safa'ya göre kalp ile zekâ arasında var olan bu savaşta insan olarak güzeli sevdiğimiz kadar hakikate de meftunuz. İşte bu yüzden sevgilinin kusurlarını gizlemek için söylediği yalanları hemen kabulleniriz. Fakat zamanla aklımız kalbin söylediği yalanlara karşı isyan eder. Safa ise zamanla birlikte sevgililer arasındaki bu hayalin ortadan kalkıp yerini realiteye bırakacağı gerçeğine değinir (Safa, 2012, ss.98-99).

Canan romanındaki erkek kahraman Lami'de gerçeğe inanmama ve kalbin sevgiliyi aklaması durumunu görmekteyiz. Lami'nin Canan karşısındaki durumu yazarın düşüncesini destekler niteliktedir. Roman kahramanı Lami, karısını boşayıp evlendiği Canan'a deliler gibi aşık ve adeta onun kölesi konumundadır. Ne istiyorsa yapar, adeta hürriyetini Canan'ın varlığına adar. Canan ise bu durumun farkındadır ve Lami'nin bu durumunu kendi lehine kullanır. Dulluk damgasından kurtulmak ve gayri ahlaki hayatını devam ettirmek için evlendiği bu adamı defalarca farklı adamlarla aldatmasına rağmen, her defasında bir yolunu bulup Lami'yi kendine daha çok âşık eder. Fakat Lami'nin hayalleri, karısının yakın arkadaşı ve diğer erkeklerle yaşadığı ilişkiyi öğrenmesi ile acı bir realiteye dönüşür.

Peyami Safa, kimi yazılarında erkeklerin 'güzel kadın' anlayışı ile kadınların 'güzel erkek' anlayışı üzerinde durur. Yazar, bu durumu: '*Kadınların çoğu, güzel erkeklerden hoşlanmadıklarını söylerler. Hayatın önümüze koyduğu vesikalar karşısında buna inanmak lazımdır. Öyle olmasaydı erkeklerin çoğu, hem de ihtiyari değil, zaruri olarak bekâr kalırlardı; çünkü erkeklerin çoğu güzel değildirler* (Safa, 2012a, s.140). Cümlesiyle ispatlamak ister. Yazar kadın yüzünde bir neşter izi kadar çirkin duran çizgilerin, erkek yüzünde iken farklı zekanın izleri gibi anlaşıldığını belirtir. Yazara göre kadınlar için buruşuk yüzlü bir erkeğin çatılmış kaşları ve kırışık alnı yanında Venüs'ün mermer gibi çizgisiz göğsünü andıran bir erkek alnının önemi

yoktur. Safa, erkeklerin çoğunun kadından ayrı bir manada güzel olduğunu ve kadınların çoğunun da erkeğe ait bu mana içindeki güzellikten hoşlandığını belirtir. Safa, kadınların erkeklerde aradığı özellikleri ise şöyle ifade eder:

> '*Sürdükleri kokular ve boyalarla çiçeklerin ve yemişlerin güzelliğini tekrarlayan kadınlar, erkekte zekanın çiçeğini ve çalışmanın yemişini ararlar. Buruşuk, bir erkek yüzünün bahçesinde; çalışan bir beynin çiçeğidir ve iri bir el yahut şişkin bir pazı da, erkek vücudunun ağacında, çalışan bir gövdenin yemişleridir'* (Safa, 2012, s.141).

Bir Akşamdı romanında daha önce Meliha da Kamil'i gördüğünde onu çeken Safa'nın da belirttiği özelliklerdir. Bu özellikler aynı zamanda Meliha'nın annesini de etkilemiştir. Bu durumu fark eden Meliha'nın belki de Kamil'e karşı isteklerin artmasının en büyük sebebi annesinde de gördüğü o bakıştır.

> *Ne güzel adammış bu, Kâmil, ne güzel adam! Sabahleyin, erkencecik, traş olmuş. İşte şimdi bu uzun boy ve geniş omuzların üstündeki başın kıymeti anlaşılıyor. Hımm... İşte şimdi parlak ve geniş alında akıl, bir gecelik yatak uykusu keyfiyle süzülmüş elâ gözlerde baygın bir gurur, geriye çekik ve boyuna yapışık sert çenede erkeklik, yeni ütülü bir sivil elbise içinde duran vücutta bir inceliş, yumuşayış, bir tatlı ve gevşek duruş var; işte şimdi Kâmil, ailede, genç kızların resmine hayran baktıkları güzel adamdır ve ne güzel adam, ne güzel adam! Meliha Kâmil'e baktıktan sonra annesine döndü ve gördü ki, o da, annesi de, ona, Kâmil'e, ayni duygularla bakıyordu. Meliha, o anda, ilk arzuyu duydu* (Safa, 1995, s.5).

Peyami Safa, 'Akıl mı Aşk mı' başlıklı yazısında evliliklerde akıl mı, aşk mı olmalı konusunda görüşlerini dile getirir. Fransızlarda 'Aşk izdivacı', 'İş izdivacı', 'Akıl izdivacı' olmak üzere üç türlü evlilik şekli olduğunu söyleyen yazar, aşk izdivacında yaş, para, sınıf, dil, din, ırk, milliyet, engellerine rağmen sevişenlerin evlendiğini; iş izdivacında iki taraf arasında maddi menfaat ortaklığı tesis eden birleşmeyi (para); akıl izdivacı ise hayat mücadelesinde müşterek cephe kuranların evlenmesi olarak nitelendirir. Yazara göre akıl evliliği yalnız kalmak istemeyen bir erkek ve kadının aynı evde oturup mesken kirasından ve diğer masraflardan ekonomik anlamda kar elde etmek için yapılan evliliklerdir. Yazar da Fransızlar gibi en güzel evliliği aşk evliliği olarak görür. Aşkın ahlaki değerinin nikahınkinden kat kat üstün gören yazar, aşkın sadakatli olduğundan bahseder. Nikahsız sevişenler arasında ihanet görülmediğine değinen yazar, fakat aşksız ve nikahlı çiftler arasında ihanete kadar, her çeşit durumların olduğunu belirtir. Yazar bu düşüncelerinden önce kaleme aldığı *Bir Akşamdı* romanında Meliha'nın nikâhı değil; ama aşkı sadakatin sigortası gibi

görmesi yazarın daha sonra yayınlanacak olan bu yazısında öne sürdüğü düşünceleri de etkiler niteliktedir:

> *"Bir kadın çenesine şahadet parmağı ucuyla hafif bir dokunuş. işte bu. Fakat bu iyi teselli Meliha'yı o gece uykusuzluktan kurtaramadı. Onun nazarında izdivaç değil, aşk bir sigorta idi. Fakat görüyordu ki erkekler, hele Kâmil gibiler, bir sevdiklerinin üstüne birini daha sevebilirler"* (Safa, 1995, s.108).

Aşkın ve nikâhın ahlaki değeri hususunda düşüncelerini yazar bize *Canan* romanında da verir. Lami, Bedia ile evli iken nikahın üstünlüğüne değil, aşkın üstünlüğüne ve uyuma inandığı için Canan'a âşık olup Bedia'yı boşamıştır. Ama Bedia'nın aşkı, nikahı olmasa bile kendisini Lami'ye sadık hale getirir iken; Lami'nin aşk ile nikahlı olarak evlendiği Canan'da durum böyle olmamıştır. Ne kocasının aşkı, ne nikâhı, ne de namusu Canan'ı Lami'ye bağlamamıştır. *Mahşer* romanındaki Nihad ve Muazzez'in izdivacı da aşk izdivacı iken Seniha Hanım ve Mahir Bey arasında olan izdivaç iş izdivacıdır. Mahir Bey işiyle ilgili sorunlarda Seniha Hanım'ın bu sorunları ortadan kaldırması için kullanmaktadır. Bu kadın her türlü illegal işini halletmekte ve karşılığında Mahir Bey ile birlikte büyük paralar elde etmektedir.

Peyami Safa, kimi yazılarında aşkı, eski ve yeni aşklar olarak sınıflandırırken bunları romanlarında yine aynı şekilde ele almaya çalışır. Duygular aynı olmasına rağmen değişen şart ve çağla birlikte aşk anlayışlarının değiştiğini bilir ve eserlerinde değişen aşk anlayışına yer verir. Yazar, eskiden aşkların ruhi duygularla ele alınırken şimdilerde ise aşkların cinsi ve hayvani duygularla ele alındığına değinir.

Şimşek romanındaki erkek kahraman Müfid yazarın deyimi ile tam bir eski âşıktır. Bunu karısı Pervin'e karşı hissettiği amansız duygulardan ve Behire ile arasında geçen şu konuşmalardan anlıyoruz:

> - *Sizin yerinizde olamam ki.*
> - *Neden?*
> - *En korktuğum şey budur sizin kadar büyük sevmek cesarettir. Ben yapamam doğrusu.*
> - *Neden?*
> - *Bilmem, anlatamam. Sizin aşkınız….. ne deyim? Pek eski bir şey yani eski adamların aşkına benziyor. Bizim aramızda hiç böyle sevgi olmadı yani halinize merakla bakıyoruz. Diyoruz ki bu bin sene evvelki insanların sevişmesine benziyor. Hani eski zamanlarda çok sevişen kimseler varmış. Acemlerde mi? Araplarda mı? Söyleyiniz canım meşhurdur, aklıma geldi. Leyla ile Mecnun. İşte siz Mecnuna benziyorsunuz!* (Safa, s.137-138).

Kimi yazılarında Safa, birine âşık olmak için sadece hayranlığın yetmeyeceğini bununla beraber sempati ve ümit etmenin önemine de dikkat çeken Safa, bir insanın bir kişiye ya da herhangi bir nesneye duyduğu hayranlığın illa aşk anlamına gelmeyeceğini belirtir. Safa'ya göre aşkın doğması için üç şeye ihtiyaç vardır: '*hoşlanma, ümit ve arzu'* aynı zamanda aşkın uzakta büyüyeceğine aşkı besleye de sevgilinin kendisi değil, daima hayalidir. Çünkü sevgilinin hayali daima sevgilinin kendisinden üstündür. Bu hayali de yaratan sevdalının ta kendisidir.

Şimşek adlı romanda karısının özlemi ile yanan Müfid her yerde karısı Pervin'in hayalini görmekte hatta 'PRVN' harflerini görse bile aklına karısı gelmektedir. Bu hasret bize Müfid'in halleri ile verilmeye çalışılır. Bunlar:

> *'Gitgide bundan kurtulacağı yerde, buna benzer birçok his galatlarının içine de düşüyordu. Mesela, teyzesiyle konuşurken, ona başka bir insanın ismini söyleyeceği yerde, yanılarak "Pervin" diyordu. Pervin'le en az münasebeti olan şeyler bile, seri bir tedaiyi efkar ile Müfid'e zevcesini hatırlatıyordu: Kitap okurken, "P, R, V" harfleriyle başlayan kelimeler gibi'* (Safa, ty, s.188).

Toplumumuzda en çok roman okuyanların kadın olduğunu söyleyen Safa, bu durumun sebebini şu sözlerle ifade eder:

> '*Kadın ve genç, cinsinin ve yaşının görgü şartlarına ait kifayetsizlik yüzünden muhayyilesi keskin ve sağlam bir realite çemberiyle sınırlanmamış, henüz rüya çağında bir romantik insandır; fazla olarak tecrübe noksanının roman kahramanlarının görgüleri ile telafi etmek ihtiyacındadır. Romanda hem muhayyilesini hem de müşahede ve tecrübe alemine karşı tecessüsünü aynı zamanda tatmak ister. Yalnız tahlil onu doyurmaz. Sinemayı sevda ve macera romanına, sevda ve macera romanını fikir ve tahlil romanına tercih etmesi bundandır'* (Safa, 2012, s.65).

Yazar, yukarıda belirtilen düşüncelerini okurlarına *Bir Akşamdı* romanındaki kadın kahraman Meliha aracılığıyla sunar. Meliha'nın yaşamak istediği ve bir türlü cesaret edemediği hayata geçiş kapısı olarak da romanları gösterir. Meliha'nın lüks yaşama özenmesinin sebebi Saffeti Ziya'ya ait *'Salon Köşelerinde'* adlı eseridir. Aynı zamanda Meliha okuduğu romanlar sayesinde kendini ve hayatını sorgular. Safa bu durumu romanda şöyle gösterir:

> *'Bu bir roman. Kendini sahifelerde araştırıyor. Nasıl bir kadınım ben? Bir hayalperver. Kitap ve gazete sahifelerinin yetiştirdiği ve İzmit'teki baskılı, düş hayatın feveran ettirdiği roman kızı'* (Safa, 1995, s.87).

Safa, sevgililerde olan 'hasret' duygusunun tek taraflı olmadığını söyler. Bu duygunun iki sevgiliyi birbirine bağladığını söyler. Sevgililerin ayrıldıklarında yarım kaldıklarını ve bütünün parçalandığını düşünür. Sevgililerin bu yarım kalışlarının sebebini sevgilisiz bir 'ben'in yarım kalışına bağlar. Bir araya geliş, hem sevgili hem de seven için aynı zamanda kendini tamamlama huzuru ve sevinci verdiği görüşündedir. Kendini aramak ile sevgiliyi aramayı birbirinden farksız olarak görür. Sevgiliyle kavga ve ona kavuşma arzusu hem kendi ile mücadele, hem de yaşama ve mutlu olma arzusu ile aynı değere sahiptir. *Şimşek* romanındaki 'hasret psikolojisi' Müfid'in karısına duyduğu özlem olarak tek taraflı bir şekilde görülür:

> *'Müfid kendini her araştırışında Pervin'e karşı zaafsız buluyor, hasretin pençesine düşmediğini zannediyordu. Fakat içinde bir sıkıntı, bir rahatsızlık, meçhul üzüntülerle karışık bir sevinçsizlik ve isteksizlik var, ruhunda sabit, uzun, devamlı, hâkim ve tabii hal kederdir, çok vakitler ağır ve ezici bir keder. Bu kederin etrafına dizili hisler de şunlar: her şeyden nefret, pek güç beğenmek, insanlara ve hadiselere öfke, hatta garaz, hücum ve şiddetli münakaşa ihtiyacı, ölüme temayül'* (Safa, ty, s.187).

Mahşer romanı ve *Biz insanlar* romanında bu duyguları bize yaşatan yazar, daha sonra yazdığı 'Hasret Psikolojisi' adlı yazısıyla düşüncelerini ortaya koyar. *Biz İnsanlar* romanında Orhan, Vedia'ya olan hislerinin karşılıksız olmadığını kesin olarak bilmek istemektedir. Fakat Vedia'nın aşkın ve evliliğin, hürriyetini engelleyeceğine karşı düşünceleri ve tereddütleri yüzünden engellere takılır. Her iki âşık bu aşk ve hasret yüzünden hasta ve zayıf düşmüşlerdir. Vedia'nın duygularını daha sonra yazdığı günlüklerden öğrenen Orhan, sevmek ve sevilmek düşüncesinin karşılıklı olduğunun farkına varır. Fakat Orhan'ın ölümü ile aşkları yarım kalır. Zaten her iki âşığın da bu kadar hasta olmasına sebep birbirlerinden uzakta ve hasret çekmeleridir. *Mahşer* adlı romanda ise Muazzez'in evini bırakıp birkaç günlüğüne Semiha Hanım'ın apartmanına gitmesi ile Nihad da Muazzez'in yokluğuna karşı hasret psikolojisi başlar. Yazar Nihad'ın durumunu şöyle ifade eder:

> *'Bir akşam, pek yorgun eve geldi. Bitkindi, çok bitkin. Ayrılık ve yalnızlıkla ilgili mücadeleye hiç takati yok. Mindere serildi. Sigara bile içemeyecek halde, kolunu kıpırdatmaya bile muktedir değil. Başı dönüyor. Gözlerinin içinde, gözlerinin arkasında, başının içinde, etrafında, mazide, istikbalde, her yerde ve her zaman, yalnız onu görüyor: Muazzez. Birdenbire, kendi kendine Muazzez'le o kadar meşbu, o kadar sarılmış buldu ki hemen, bir saniye içinde, ne yapıp yaparak onu aramaz, bulmaz, kucağına yahut ayaklarına kendini atmazsa nefes alamayacak sandı. Bu eve geldi geleli birçok zaaf anları geçirmişti. Fakat bu derece hasret, bu derece kendinden geçiş hatırlamıyor. Muazzez'i muhayyilesinde yakına getirmek, tecessüm ettirmek, onu bütün maddi varlığı ile tahayyül edebilmek için, gözlerini sımsıkı yumuyor, kulaklarını tıkıyor, böyle, hayali temaslarla kendini avutmaya çalışıyordu'* (Safa, 2016, s.272).

Yazarın düşünce yazılarında ve romanlarında üzerinde durduğu bir başka konu ise yer yer namus, kıskançlık ve aşk için işlendiği ileri sürülen cinayetlerdir. Aşk adına işlendiği izlenimi veren bu cinayetlerin karşısında olan yazar, çoğu zaman kıskançlık duyguları ile işlenen bu cinayetleri vahşet olarak görür. Günümüzde bile 'namus cinayetleri' adı altında işlenen bu cinayetlere yazar da karşı çıkar. *Şimşek* romanında Müfid'in dayısı Sacid'i karısı Pervin ile aşk yaşadığı için öldürmesi Safa'nın düşünce yazısına yansıması açısından güzel bir örnektir:

> *'Masanın altında, Sacid ve Müfid, birbirlerine sarılı, yatıyorlar. Sacid arka üstü. Müfid'in başı Sacid'in göğsüne yarı kapanmış. Kenardan görünen çenesi, ağzından boşanan kana bulanmış. İki eli de Sacid'in boğazının etrafında, iki elinin de parmakları Sacid'in boynundaki etlere öyle mıhlanmıştı ki tırnakların geçtiği yerler mosmor birer çukurdular'* (Safa, ty, s.315).

Sözde Kızlar romanında Behiç, Belma ile yasak ilişkisinden olan bebeğini frengi hastası olduğu için, diri diri toprağa gömer. *Şimşek* romanında Müfid, karısı Pervin ile yasak ilişki yaşamasından dolayı dayısı Sacid'i öldürür. Safa, her iki romanında cinayet işlenmesine rağmen okurlarına, Müfid'e acıdığını fakat Behiç'e acımadığını düşündürür.

Safa aşk için işlendiğini söylenen cinayetlere de anlam veremez Avrupa'da aşk için işlenen cinayetlere müsamaha gösterilmesini anlamaz. Bunun sebebini şu sözlerle ifade eder**:**

> *"Aşk cinayetlerine inanmıyorum. Aşka benzer ihtiraslar yüzünden işlenen cinayetlerin hepsi, yüz bulamamak veya kıskançlık, hepsi vahşi enerjilerini aşkın tam zıddına bir heyecan kaynağından alırlar. Katil kendi yaralı gururunun azgınlığını yatıştırmak için öldürür. Cinayetin amili "kendi"ndedir. Bu "Kendi"nin üstüne çıkamayan, sevgili için onu susturamayan egoist ihtiraslara aşk denemez. "aşk kendi saadetini bir başkasınınkine feda etmektir"* (Safa, 2012a, s.137).

Safa'ya göre marifet ve doğrusu sevgiliyi gönle gömmektir. Sevgilinin vücudunu kaldırsak bile o bizimle her yerde ve her zaman yaşamaya devam eder amma gönlümüzün tahtından onu mahrum edersek, sevgilinin tahtı da tacı da saltanatı da son bulur.

Kimi yazılarında aşksız evlilik hususuna da değinen yazar, bu konuda aşksız evlenenlerin bir nevi zina yaptığı düşüncesinde olduğunun ısrarla altını çizer: '*Yeter derecede sevişmeyen bir kadın ve bir erkeği yalnız akıl ve yalnız nikah birbirine*

bağlayamaz. İkisinden birinin eşinden başka birine duyduğu herhangi bir arzu ve temayül, zinanın ruhtaki başlangıcıdır' (Safa, 2012a, s.150). Yazara göre sevmediği bir insana sırf evlenme mukavalesinde bir imzası bulunduğu için bağlanan bir erkek ve kadını ruh beraberliğine aykırı hareket ettikleri için evli olarak görmez. Birbirini yeteri kadar sevmeyen bir erkek ve kadını, yalnız akıl veya aşkın birbirine bağlayamayacağını düşünür. Bunlardan erkek ya da kadının bir başkasına duyduğu arzu ve temayülü ise zinanın başlangıcı olarak görür.

Şimşek romanındaki Pervin âşık olmamasına ve sevmemesine rağmen Müfid ile evlenmeyi belki de ona acıdığı için kabul etmiştir. *Canan* romanında Lami ve Canan'ın evliliklerinde ise Lami, adına aşk dediği aslında sahip olmak ihtirası ile Canan'ı sevmekte iken, Canan sadece yaşadığı batak hayata meşru anlam yüklemek için onunla evlenir. Nikâh ile birbirine bağlı olan bu evlilik aslında Canan'ı Lami'ye bağlamamakta ve ruhta başlayan zina Canan'ın başka erkeklerin bedeninde hayat bulmaktadır.

Yazarın bu aşksız evlenenler ile ilgili düşüncelerine yazısından önce kaleme aldığı *Yalnızız* adlı romanda da rastlanır. 1951 yılında yazılan eserde Meral'in annesi Necile Hanım ve babası Nail Bey'in boşanma sebepleri yine aşksız yapılan bir evlilik ile birlikte gelen Necile Hanım'ın Nail Bey'i başka adamlar ile aldatmasıdır. Ayrıca Meral'in Paris'e gitmek için babası yaşındaki Şakir Bey ile evlenmesi de bu şekildedir. Hatta bu durumu abisi Ferhat 'metres hayatı' (Safa, s.259) şeklinde ifade eder. Buradan da aşksız evlenmelerin zinanın ve aldatılmaların asıl sebepleri arasında olduğu anlaşılır.

> "*Şu demek baba: insan aile kurmak için evlenir. Çoluk çocuk sahibi olur. Kendi küf…köf…nasıl derler ona? Kendi küfvile evlenir. Meral yirmi iki Şakir altmış iki. Niçin evlenirler bunlar? Herif keyfedecek. Meral de onun parasını yiyecek. Buna aile hayatı mı derler metres hayatı mı?"* (Safa, 2017, s.259).

Peyami Safa, isteyerek bekâr kalan adamı âsi olarak görür. Bu tarz insanları bugünkü cemiyet ve aile yapısını beğenmeyen, onu intibak etmek istemeyen bir serkeş olarak nitelendirir. Yazara göre bekarın dünya görüşü ise şu şekildedir:

> *'Aşkta Don Juan'dır. O; çeşnici ve çeşitcidir; küçük hevese büyük ihtirastan ziyade kıymet verir ve arzuya ibadet eder.' Cemiyetçi değil, tekçidir; kendinde bir kâinat*

> *hülasası bulunduğu için yalnızlığını sever ve kendine tahammül etmenin bir yabancıya katlanmaktan daha kolay ve asil olduğu telakkisine varmıştır. Evlenmeyi tek olmanın şerefine ve gururuna tecavüz sayar'* (Safa, 2012a, s.159).

Safa, bu türden tipleri romanlarında yarattığı kahramanlar üzerinden de sıklıkla eleştirir. *Sözde Kızlar* romanındaki Behiç ve Siyret, *Bir Akşamdı* romanındaki Kamil, bu tiplere birer örnek teşkil eder. Romanlarında oluşturduğu kahramanlarından ele alarak yazdığı 'Bir Nev'i Bekâra Dair' yazısında Kâmil'in evlilik ve kendi ailesi üzerine düşünceleri evliliği hazmetmeyen erkek tipinin gerçek bir örneğini ortaya koyar:

> *'Bana cevap ver: Niçin beni ailemden istemedin? Kâmil de bunu kendi kendine sormuştu: Niçin resmen istemedi? Cevabını bulamıyor. Bunu biz biliyoruz: Kâmil bir Donjuan'dır, kadınların kendisine karşı fedakârlıklarının hududunu anlamağa alışmıştır, onlar üzerinde ne kadar tesirli olduğunu anlamak hodgâmlığı! Sonra, Kâmil an'aneşikendir, eskiye ve her şeye benzeyeni sevmez, izdivaç onun gözünde amiyanedir, hiç olmazsa evlenmenin merasimini değiştirerek ona biraz mümtaziyet vermek ihtiyacını hisseder. Bir kızı ailesinden istemek? Bu, Kâmil'in yapamayacağı bir şeydir'* (Safa, 1995, s.82).

Sözde Kızlar romanında evlilikler dışında romanda ele alınan bir diğer konu ise gayri meşru birlikteliklerdir. **"Gayri Meşrû Karı- Koca Hayatı Yaşayanlar"** (Tasvir-i Efkar, 16 Eylül 1941) romanlarında ve yazılarında ele aldığı bu konu hakkında yazar bu tarz ilişki yaşayanları ikiye ayırmıştır. Şehirli ve münevver olarak ele aldığı birinci kısım ve köylüler olarak ele aldığı ikinci kısımdır. Safa, birinci kısım içerisinde farklı alanlarda iyi bir yerlere gelmiş aralarında hukukçu, öğretmen ve memur gibi seviye bakımından yüksek insanların yer aldığı kısımdır. Bu insanların kanunla ve sıkı amme hizmetleri ile metres hayatı yaşamalarının önüne geçilebileceğini düşünür. İkinci kısım ise genelde imam nikahı kıydıkları için kendilerince evlilikleri meşrudur. Asıl gayri meşru olan resmi nikahtır. Yazar ayrıca medeni ve dini inançların çatışmasına da değinir. Yazar köylülerin durumunu iktisadi, içtimai ve demografik gibi sebeplere bağlar fakat şehirli ve münevverin çoğu bazen iktisadi de olsa böyle sebepleri olmadığını onların gayrı meşru ilişki yaşama sebebinin çok farklı olduğuna değinir.

Yazar *Şimşek* ve *Sözde Kızlar* romanında bu durumla alakalı olaylara değinir. *Şimşek* romanında Pervin ve eve gelen bayan arkadaşlarının durumu bu şekildedir. *Sözde Kızlar* romanında ise bu durumla aynı olan ilişkilerin yanı sıra roman kahramanı

Belma (Hatice) ve Behiç arasında yaşanan bu gayri meşru ilişkiyle birlikte bu ilişkiden hastalıklı olarak dünyaya gelen bir çocuk ve bu çocuğun baba tarafından diri diri öldürülmesi söz konusudur.

Şehirli olan ve maddi imkansızlıklar yüzünden değil fakat cinsi azgınlıklar ve rahat yaşam için yaşanan gayrimeşru ilişkilere en güzel örnek yine *Canan* romanındaki kadın kahraman Canan'dır. Sarayda yetişmiş ve yine zengin bir aileye evlatlık olarak verilmiş bu kızın parasızlık ve sefaletle ilgili sıkıntı çekmemiş olmasına rağmen, herkes tarafından beğenilmek istemesi, daha fazla mücevherat ve pahalı yaşam için kocası olmasına rağmen, farklı erkeklerle ilişkiler yaşaması, bunun en güzel göstergesidir.

Yalnızız romanında metres hayatı yaşayan ve bu yüzden ailesi ve çevresi tarafından dışlanan ve adı çıkan bir kız olarak karşımıza çıkan Feriha, önemlidir. Paris'te bir adama kaçan ama aynı zamanda birçok kaçamağı olan bu kadın kaçtığı adam ile de evli değildir. Bu hayat ona lüks yaşam ve sahte bir dünya kurmuştur. Parası olan her genç onun için iyi bir sevgili adayıdır.

Yazarın romanlarında ve yazılarında sık sık yer verdiği bir diğer mesele ise yozlaşmış kültür ve bu kültürle birlikte ortaya çıkan kadın erkek ilişkileridir. Kadın eşini başka adamla, erkek de eşini başka kadınlarla aldatmaya başlar. Bu durum eşler arasında normal karşılanır. Yozlaşan kültür ile birlikte aile çöküşünün de en acı göstergesidir. Yazar, 'Bir Aile Hikâyesi' adlı yazısında, birbirlerini aldatan fakat bu durumdan şikâyetçi olmayan bir karı kocayı anlatır. Kadın kocasının kendisini aldattığına haberdar olmasına rağmen evliliğine devam eder. Yazar bu durumdaki kadınlar için: '*Ya kocasını lazım olduğu kadar sevmez veya kendisi de ayrıca eğlenmek ister. Üçüncüsü de kocasını çok sevdiği için müsamaha eder'* (Safa, 2012a, s.202) diye düşünür. Yazarın anlattığı bu yozlaşmış aile ilişkisi *Bir Akşamdı* romanında oldukça bariz bir şekilde görülmektedir. Meliha kocası Kâmil'in kendisini aldattığını bildiği halde sesini çıkarmaz ilk başlarda çok kıskanmasına rağmen zamanla kendisi de kocası gibi davranıp, Kâmil'den ayrı eğlenmek ve hayatını zevk içerisinde yaşamak ister. Meliha, Peyami Safa'nın yukarıda belirttiği kadınların bütün özelliklerini barındırır. Yazar, romanında aldatılan kadınların kocaları

hakkındaki genel düşüncelerini ve Meliha'nın bu duruma vereceği tepkiyi şöyle anlatır:

> *'Kocaları haber vermeden bir gece eve gelmeyen kadınların düşünceleri türlü türlüdür.*
> *Nikbinler: Adam sen de bir arkadaşında kalıvermiştir. Kararsızlar: Beni aldattığı muhakkak; hayır aldatmıyor; acaba aldatmıyor mu?*
> *Bedbinler: Alçak! Öf... Bu dünya âdilerle dolu.*
> *Şuhlar: Benim de sıram gelir!*
> *Kararsız, nikbin ve bedbin ve şuh olanlar: Beni aldattığı muhakkak, alçak; öf.. Bu dünya âdilerle dolu. Acaba aldatmıyor mu? Hayır, aldatmıyor, adam sen de, bir arkadaşının evinde kalıvermiştir, eğer aldatıyorsa, elbet günün birinde benim de sıram gelir. Meliha'nın bu dört zümreden hangisine mensup olduğunu bilmek isteyenlere tahminimi söyleyeceğim: Galiba dördüncülerdendir'* (Safa, ty, s.126).

Safa, kimi yazılarında günlük hayatın zamanla karı-kocayı birbirinin gözünde eskittiğine değinir. Bu eskime ile birlikte aslında birbirinin eşi olan bu insanlar arasında sebebi bilinmeyen bir yalnızlık duygusu başlar. Zamanla bu yalnızlık çiftler arasında daha fazla hissedilmeye başlanır ve birkaç kelime konuşmaya kadar iner. Bu durum karşısında fikirlerini ileri süren yazarın romanlarında da temel konu evlilikte yalnızlık duygusudur. *Şimşek* romanındaki Müfid ve Pervin evlidir. Fakat çok az vakit geçirmekte ve aslında evli iken birbirlerini hiç tanıyamadıkları için yalnızdırlar. *Bir Akşamdı* romanında Kâmil yalnız kalmamak için evlendiğini fakat evliliğinin onu büsbütün yalnız bıraktığını söyler. *Bir Tereddüdün Romanı* adlı eserde de muharrir evlenmenin insanı yalnızlıktan kurtaracağını değil, daha müthiş bir yalnızlığa ittiğini düşünür (Safa, s.163). Yazar romanlarında evliliği yeni kılmak ve canlı tutmak maksadıyla bazen eşlere gizemlilik, bazen kıskançlık ve hatta kaçamaklar yaptırır. Ayrıca yazar evlilikte eşlerin kendilerine karşı özen göstermelerinin bakımlarına dikkat etmelerinin evlilikleri uzatacağı görüşündedir. *Canan* romanında Lami zihninde daima güzellikleri ve kendilerine olan özenleri açısından eski karısı Bedia ve yeni karısı Canan arasında her anlamda karşılaştırmalar yapmaktadır. Lami için Bedia'nın saçları bakımsız ve taranmamış bir halde iken Canan her zaman güzel bakımlı bir kadındır. Lami onun önce kendisinden önce gelen kokusuna âşık olur.

Peyami Safa'nın romanlarında işlediği en önemli temlerden biri de mutsuz evliliklerle gelen şiddetli anlaşmazlıkların ardından yaşanan boşanmalardır. Yazar bunların sebebini ise çiftlerin birbirlerini yeteri kadar tanımamalarına bağlar. Yazılarında ele aldığı bu konuyu yazar romanlarına yansıtır. Görüşlerini desteklemek için düşüncelerini şöyle ifade eder: *'İki taraf birbirini tanımadan ve anlamadan*

evleniyor, iki taraf aileyi geçici bir heves mevzu sanıyor kendisine düşen büyük fedakarlığı hep karşısındakinden bekliyor, ahlakın büyük esaslarına yan çiziyor aza kanaat etmiyor' (Safa, 2012a, s.180).

Yazar aile içerisindeki geçimsizliğe son vermek ve çiftlerden en az birini mutlu etmek için roman kahramanlarının boşanmalarını ele alır. Fakat aynı zamanda da yaşanan gayri meşru ilişkiyi herkesin gözünde meşru kılmak için de evlendirmeyi, fakat daha sonra tekrar boşandırmayı düşünür. Bu durumla birlikte aslında büyük bir ahlaki çöküntüden bahsedilebilir. *Sözde Kızlar* adlı romanda bu durumun birebir aynısı söz konusudur. Siyret'in tecavüzüne uğrayan Güzide durumu annesine anlatır, Naciye Hanım durumun ehemmiyeti ile Siyret'e kızınla evlenmesini yoksa onu mahkemelerde süründüreceğini söyler. Bir yerde Siyret'i bu gayri meşru ilişkiye meşruiyet kazandırması için onu evliliğe zorlar. Bu durumu kabul eden Siyret'in amacı yuva kurmak değil Güzide'yi alıp kendini kurtardıktan sonra onu boşayarak tekrar özgürlüğüne kavuşmaktır. Romanda Siyet'in bu evlilik üzerine düşünceleri bize verilirken gerçek amacının yuva kurmak değil, cezadan kurtulmak olduğu evlilik ile boşanmayı aynı anda düşünmesinden anlaşılır. Bu durum kendi ağzından romanda verilir:

> - *'Ne yaptın Siyret?*
> - *İki yüz lira kaybettim.*
> - *Ne gibi?*
> - *Ne gibi olacak, Güzide'yi boşamak için iki yüz lira kâfi. Bizde bu talak kanunu olduktan sonra, izdivaçtan Hangi erkek korkar? Zaten bu neticeyi tahmin ediyordum. Naciye Hanım gürültüden hoşlanan bir mahlûktur. Reddetseydim işi mahkemelere sürüklerdi. Bunu sana da iki kere söylemiştir'* (Safa, ty, s.101).

Ayrıca yazar, boşanmalara sebep olarak sokağın evi yenmesini bize gösterir. Sokağın ve dışarın cazibenin kadını artık evden uzaklaştırmaya başladığını ve eşlerin birbirinden kopmasına sebep olduğunu belirtir. *Şimşek* romanında yazar Pervin'in kocasına haber vermeden dışarı çıkmasını, erkeklerle görüşmesini ve eve gece yarısı gelmesini Müfid'in evi terk ederek boşanmaya karar vermesine sebep olarak gösterir. Yine yazılarından önce *Mahşer* adlı romanda Seniha Hanım ve eşinin boşanma sebebini bize anlatırken kadının yine sokakla birlikte başlayan rahat yaşamını ele alır. Seniha Hanım'ın eşini boşanma sebebi başka erkekler ile ilişkisi olmasıdır. Zaten Seniha Hanım öyle bir mizaca sahip bir kadındır ki eski kocası evli iken

onunla birlikte olur. Daha sonra o adamla serveti ve parası için evlenir. Kocasını aldatmaya başlar. Eski kocasıyla boşandıktan sonra kendisinden yaşça büyük Mahir Bey ile evlenir ve ahlaksız hareketlerine son vermez. Seniha Hanım'ın ilk kocasından boşanmasının altında yatan sebep romanda bize Muazzez tarafından şöyle anlatılır:

> *"Mahir Bey'in zevcesi çocukken, anasız babasız bir besleme imiş. On dört yaşına kadar ihtiyar bir kadının yanında büyümüş, sonra bu hamiyesi ölünce öksüz çocuk bir şehbenderin yanına girmişti.[…] O zaman Seniha ile şehbenderin zevcesi arasında bir rekabet yarışı başlamış. Fakat bu müsabaka şehbenderin hastalıklı, cılız, fazla saf zevcesinin aleyhinde neticelenerek onu yatağa düşürüp öldürmüş. Diyorlar ki zavallı kadın kocasını birkaç defa Seniha ile basmış. Her neyse… Besleme Seniha, on yedi yaşında, koca evin Hanımefendisi olmuştu, kocasının o kadar itimadını kazanmıştı ki, zavallının gözü önünde birçok erkekle münasebette bulunduğu halde, şehbender Seniha'yı eski zevcesinden fazla afif zannetmişti. Birlikte Avrupa'ya da gittiler, Fransa'da güzel bir şehre yerleştiler. Fakat şehbenderin mensup olduğu siyasi fırka değişir onu azleder, İstanbul'a dönmek lazım. Kocasının birçok işlerini bir sihirbaz gibi halleden Seniha, hemen tek başına İstanbul'a dönerek ne yapar yapar, kocasında mevkiinde bırakıp Fransa'ya gelir. Şehbender, fedakâr zevcesinin bu harika muvaffakiyetine hayran olursa da sonra içine kurt girer. İstanbul'da birçok arkadaşları ve bilhassa Mahir Bey vasıtasıyla tahkikat yaptırarak Seniha'nın Hariciye Nazırının kardeşiyle bir macerasını öğrenir, şehbenderlikten hemen istifa eder, karısını boşar" (Safa, 2016, s.79).*

Peyami Safa, evliliği kadın, erkek ve cemiyet arasında bir mukavele olarak görür. Yazara göre ev, birinci derecede sosyal bir müessese olduğu için, onun üzerinde cemiyetin hanenin hakkı, zevç ile zevcenin hakkından evvel gelir. Yazar aile müessesesinin yıkılması ile devletin, milletin ve Efkârı Umûmiye'nin yakından alâkalı olduğunu düşünür. Aynı şekilde Safa evliliği ise, kadın, erkek ve cemiyetin birleşmesi olarak görür. Bunu: '*Şüphesiz evlenme iki taraf arasında değil hakikatte üç taraf arasında bir sözleşmedir. Kadın erkek ve cemiyet arasında bir mukaveledir. Hatta ev sosyal derecede bir müessese olduğu için onun üstünde cemiyetin hakkı, belki zevç ile zevcenin hakkından evvel gelir'* (Safa, 2012a, s.182). Şeklinde ifade eder. Evlilikler üzerinde cemiyetin etkisi *Mahşer* ve *Yalnızız* romanlarında şöyle ele alınır: *Mahşer* romanında Nihad ve Muazzez imam nikâhlarını arkadaşları arasında yaparlar. Böylece hem aile müessesesine meşruluk kazandırır hem de cemiyetle birlikte yine onun parçası olurlar. Aile bağları sağlamlaşır ve gayri meşru ilişkilere meydan verilmez. *'Yalnızız'* romanında ise Meral'in babası Nail Bey, karısı Necile Hanım'ın kendisini aldatıp, cemiyete ve ailesine zarar verdiği için eşinden ayrılır. Kızı Meral ise Şakir Bey ile birlikte yaşamayı cemiyet ve ailesi gözünde meşrulaştırmak ve cemiyetin sözlerinden kurtulmak için evlenmek ister. Böylece

Paris'te istediği rahat ve lüks hayata kavuşacaktır. Bu evlilik onun nazarında adeta bir kurtuluştur:

> '*Evet baba, Şakir Bey evlenmek istiyormuş benimle. Yakında gelecek ve sizinle de görüşecekmiş. Ben tabiî evvela sizin fikirlerini öğrenmek istediğimi söyledim Feriha'ya, zaten bir haftaya kadar..'* (Safa, 2017, .215)

Romanlardaki kadınlar bazen kendileri ve çevredekilerle ilgili iç muhasebe yapma gereksinimi ile hareket ederler. Akılları, duyguları, gelenekleri, hayalleri ve nefisleri arasında bir seçim yaparlar. Ruh temizliği veya ferah yaşam arasındaki bu seçim roman kahramanlarında farklı şekillerde zuhur eder. Safa, dinin ve Müslümanlığın ruhi bir tedavi olduğu görüşünü savunur. *Sözde Kızlar* adlı romanda Belma'nın yasak aşkı Behiç'ten doğan çocuğu ve bu aşk üzerine yaşadığı pişmanlıkları genç kızlara öğüt niteliği anlatması bakımından güzel örnektir. "*Hey yollarını şaşıranlar… vazifelerini unutanlar.. ne yapıyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bir adım ilerinizde sizleri bekleyen çukurları ve kuyuları görmeden nereye?* (Safa, ty, s.164).

Yazarın romanlarında kadınların iç hesaplaşmaları kadar dikkat çeken başka bir konu ise kıskançlıktır. Yazarın *Bir Akşamdı* adlı romanında özellikle Meliha'nın eşi Kâmil'e karşı olan güvensizliği ve sürekli kıskanması söz konusudur. Meliha daha romanın en başında annesini kıskanarak Kâmil'e yaklaşmaya başlar. Anne-kız arasında başlayan bu kıskançlıkla birlikte bu aile ilişkisi arasına mesafe girer. Meliha'nın eşi Kâmil'e karşı olan kıskançlığı ise artık onun sinir nöbetleri geçirmesine sebep olur.

> *'Uzun boylu bir kadın, ufak tefek kadın ve ötekiler... Gözlerinde kahkahalar... Geçiyorlar. Sonra dönüp gene geçiyorlar. Meliha bunları seyrediyor, Meliha bunları gözlerinin içinden koparamıyor, Meliha dişlerini sıkıyor. Kıskançlık?. Evet. Mukayeseler. Bunun saatlerce sürdüğünü bilirsiniz. Bazı aylarca, senelerce... Kadının ilk kıskançlığı, ihtiyarlığa ilk adımdır'* (Safa, 1995, s.120).

Safa yazılarında ve eserlerinde maddi, manevi, fiziki veya ruhsal sıkıntıları işler. Bu tarz sorunları ele almasında en büyük etken yine kendisinin de zamanında bu tarz acılardan geçmiş olmasıyla birlikte aynı zamanda çok iyi bir gözlemci ve ileri görüşlü bir insan olmasıdır. Yazar hasret acısının ve çektiği üzüntülerinin çoğu zaman aslında kıymeti bilinmeyen saadetler olduğunun farkındadır.

> ‘*Çocukluğumdan beri ıstırabın her türlüsünü ve her derecesini yaşadım. Gençliğimden beri, hazlarımızla kederlerimiz arasında muâdelet ve muvazenenin şaşmaz bir kanun olduğuna inanıyorum. Hasretin acısı ne kadar kuvvetli olursa, kavuşmanın zevki o kadar büyük olur. Ne kadar yorulursak dinlenmenin, ne kadar acıkırsak doymanın, ne kadar ararsak, bulmanın tadı o kadar fazladır. Her ıstırap geçer ondan kurtulmanın saadetini verir. Her saadet gittikçe azalır ve ondan uzaklaşmanın kederini verir.’* (Safa, 2012a, s.173).

Bir Akşamdı romanında yazar kadın kahramanlar Meliha ve annesi için böyle bir acı ve zevki bir arada verir. Yazar 1924 yılında kaleme aldığı bu romanda tam da böyle bir duyguyu kadın kahraman Meliha ve annesine tattırmıştır. Annesi hasta olan eşiyle evli iken mutlu değildir ve çoğu zaman ona karşı ilgisiz kalır, kızı Meliha gibi kurtulmak ve kendi hayatını daha iyi ve lüks yaşamak ister iken kocasının ölümü ile sanki bir anda yaşlanır ve yüzü çizgilerle dolar. Mutsuz gördüğü hayatı aslında onun en büyük saadetidir. Anne aslında hasta kocası ve kızı ile eski rutubetli evlerinde ne kadar mutlu olduğunun farkına kocası öldükten ve Meliha evden gittikten sonra varır. Eziyet gibi gördüğü ve farkına geç vardığı saadet için derin acılar çeker.

> *‘Ben acıyorum. Çok ağlıyor, gece gündüz ağlıyor, bir komşunun evinde, uzak akrabadan hiçbir teselli vereni de olmadan, minder köşelerinde, kucağına doldurduğu üç ıslak mendilden birini alıp birini bırakarak, başkalarını rahatsız etmekten de artık çekinerek, fasılasız, için için ağlıyor. Vakalarla hüküm vermeyelim, hareketler her zaman ruhî şeniyetlerin kati birer tezahürü değildirler, bu kadın kocasını severdi, çok severdi; bu kadın kızını ve ailesini, kerpiç evini ve pembe karanfilli bahçesini severdi, çok severdi; bu kadın, geceleri yatağında kocası öksürürken ağlardı; fakat bu nihayetsiz şefkatini göstermekten korkardı, çünkü bunun, kocası tarafından itiraf edilmiş bir cürüm, zelil bir pişmanlık, bir yalvarış telâkki edilmesinden çekinirdi; sonra, kocasının ona karşı beslediği derin ve gizli kin, küçücük bir hayvan üstüne sallanan tehditkâr bir kırbaç gibi kalbini ürkütür ve bütün şefkatleriyle nedametleriyle bu kalbi sindirirdi, o vakit, kendini adaletin ifratından, adaletin haksızlıklarından korumak için, her mücrim gibi fena bir silaha sarılırdı: Şirretlik! Ve bu silahıyla kocasının da, kızının da büsbütün kinlerini tahrik eder, onlarla şiddetli mücadeleye geçer, sonuna kadar ısrarla giderdi. Bu, bir zevce ve ana kalbinde, nihayetsiz bir aşkın tersine dönüşür. Şuurunda öfke ve kin, arkasında (gayri şuurunda) nihayetsiz bir aşk vardı: onun için, insan kalplerini anlamak isterken yalnız vakalarla hüküm vermeyelim: Onun için, bu kocasız kalan kadına, evlatsız kalan anaya, ben, acıyorum* (Safa, 1995, s.84).’

Meliha’da da durum aynıdır. İzmit’te hastalıklı babası, babasına karşı umursamaz annesi, İzmit’teki rutubetli ve eski evleri ile birlikte aslında farkında olmadığı büyük bir saadet içinde yaşar. Fakat içerisinde olduğu mutlu günler ona bir eziyet gibi gelir. Kâmil ile kaçtıktan sonra saadeti ve mutluluğu sandığı evliliği ve ‘yaşama arzusu’ onun en büyük hezimeti olur ve aslında gerçek saadetinin ailesi olduğunu ve İzmit’te kaldığını anlar.

Peyami Safa 1942'de yayınlanan 'Beden ve Huy' başlıklı yazısında insanın beden yapısı ile karakterleri arasında bir bağlantı olduğuna değinir. Bu durum onun romanlarında ele aldığı kahramanları incelerken onların psikolojik özelliklerini bize vermeye dikkat etmesinin temel nedenlerinin göstergesidir. Aynı zamanda fiziki özelliklerini de ayrıntılı anlatır. Çoğu kahramanların fiziki özelliklerindeki güçlülük ve ya zayıflık unsurları, psikolojik özellikleriyle bağlantılı olarak ele alınır. Almanya'da yapılan bir çalışmaya değinen yazar 'Beden Yapısı ve Karakter' isimli kitapta bu durumdan bahsedildiğini söyler. Kitabın birinci kısımında vücut tiplere ayrılır iken, ikinci kısımda ise bu ayrılan guruplara göre mizaçların belirlendiğine değinir. Yazar, farklı tiplere göre belirli mizaçların olduğunu söyler. Bu mizaçları belirlerken el, yüz kulak ağız vb. gibi belirli uzuvlardan faydalanır.

Yazar bu gerçeği bize *Şimşek* adlı romanında Sacid'in babası Mahmut Paşa'yı anlatırken verir. Fiziki özellikleri ile karakter arasındaki manayı bize vermesi açısından güzel bir örnektir:

> *"Şu sofra etrafında toplanan aile uzuvlarının Sacid' deki intibaı o kadar diriydi ki, şimdi bile, babasını beyaz top sakalıyla, kalın kaşları altında çukurlaşan biraz bulanık, biraz durgun, biraz soluk, fakat nafiz bakışlarıyla çenesinin altına sıkıştırdığı peşkir üstünde, balmumundan yapılma sahte bir kafa gibi duran hareketsiz başıyla görüyordu* (Fiziki Görünüm, s.18). *Mahmud Paşa garip bir şahsiyetti; müvesvis, fakat metin; kinci, haris, fakat kendine hakim; insanların sayılı zaaflarını gayet iyi bildiği için bunlardan kendini koruyan; din, memleket, aile duygularına her vakit yüreğini kaptırmayan; kimseye minnet ve emniyet etmeyen; insandan kaçan, infiradi yaşayan; pek az konuşan; bedbin, haşin, dostsuz; biraz hain, biraz korkunç bir adam"* (Safa, 1996, s.19).

Safa'nın kadın ve aile üzerine düşünceleri ve bu düşüncelerinin romanlarına yansımasının ele alındığı bu bölümde aynı zamanda gelişen ve değişen çağla birlikte aile ve kadın üzerindeki değişimler verilir. Yazar özellikle kadında meydana gelen bu değişimin yanlış anlaşılmasına dikkat çekerken, yer yer bazı kadın kahramanlar ile olması gereken doğru değişimi de bize sunar. Aile kurumunun devamında kadının ilmi, dini, milli, kültürel, sosyal ve pedagojik eğitimler ile donatılması gerektiğine değinen yazar, kadınların sadece Doğu ya da Batı kültürü ile değil her iki kültürü de içine alan sentez bir Türk kültürü ile yetişmesinin önemini vurgular. Batılılaşmanın yanlış kültürü ile yetişmiş bu kadınların yetiştireceği çocukların bu kadınlar gibi olacağını bilen yazar, yıkılan ailelerin önemli bir sebebi olarak da yanlış Batılı kadını gösterir.

4.2. Din ve Taassup

Batıl inançlar karşısında akılcı ve dini çözümler üretmek gerektiğini düşünen yazar. Dinsizlik bağlamında da ele aldığı yazılarında dinsiz ve inançsızlığa sürüklenmiş insanların aynı zamanda ahlâk buhranı da yaşadığını söyler. Bu konulardaki yazılarında Peyami Safa, din ile ahlâk arasında bir bağ olduğunu belirtir. Dinine aklı ve davranışları ile muktedir olan kimsenin, ahlâkının da güzel olacağını söyler. Yazar, bazı dini inançları olmayan fakat iyi bir aile terbiyesi ile yetişmiş kimselerin de ahlaklarının düzgün olacağı hususunu vurgular:

> '*Vicdanlı mesuliyet duygusuna sahip dinsizler varsa, bunlar ancak yüksek bir kültür sahibi ve aile terbiyesi almış seçkin insanlar arasında bulunabilir. Böyle bir yetişme imkanlarından mahrum kalmış bilgisiz halk veya henüz tam idrak çağına varmamış genç çocuklar için en tesirli ahlak müeyyidesi, Allah korkusudur. Bunun için başta Amerika ve birçok laik devletlerde cumhurbaşkanı İncil üzerine yemin eder. Mahkemelerde İncil'e el basmayanların şahitliği kabul değildir ve okullarda din öğretimi mecburidir*'(Safa, 2013a, s.32).

Yazar aynı zamanda ahlak ve din için düşüncelerinde '*ahlak sahibi olmak için dindar olmak şart değildir.'* anlayışına katılmaz. Yazar, inanmamaktan kaynaklanan bu ahlak boşluğunun bizi büyük bir manevi boşluğa doğru sürüklediğini sürekli olarak vurgulama ihtiyacı hisseder.

Eserleri ve romanlarında ele aldığı konular birbirinin paralelinde devam eden Peyami Safa, yazdığı yazılarında ve romanlarında din ve ahlâk üzerinde dururken aynı zamanda değişen toplumsal yapı ile birlikte hayatımızda meydana gelen değişimin sadece giyimimizde ya da yaşayışımızda değil, inanışımız üzerindeki etkisine de vurgu yapar. Bu hususa bir ek olarak, yazarın **'Manevi Değerler Meselesi'** (Tercüman 4 Nisan 1959) adlı yazısında belirttiği maddi bir değer ile hesaplanamayacak bir kavram olan manevi değerlerimizin ahlâka ait üzüntü ve endişelerden doğduğunu belirtir. Bu durumu: '*Maddeyi Tanrılaştırmaya başlayan bir toplumda, insanın saadetini parada ve maddi kazançlarda arayan geçici ve köksüz emellerin cazibesine tutulması, ahlak prensiplerini tamamen unutmasına varan bir manevi değerler buhranı yaratıyor'* (Safa, 2013a, s.31) düşünceleriyle savunur. *Sözde Kızlar* adlı romanda kahramanlardan Fahri ve Mebrure çevrelerinde bozulan ahlaki yapıya rağmen milli ve dini değerlerinin bilincinde olan insanlar olarak ele alınır:

> *"Bana Manisa'yı ne güzel hatırlattınız. O ezanları ben de severdim bilir misiniz? Kaç kereler, penceremden başımı uzatarak, mahallemizin köşesindeki mescide müezzinin çıkmasını beklerdim. Bilmem o müezzini tanır mısınız? ... İhtiyar bir adam, titrek sesli, hep sahiden ezan okur, garip nağmeleri vardır"* (Sayfa, ty, s.126).

Mebrure bu müezzinle aralarında geçen bir olayı da şöyle nakleder:

> *"Hiç unutmam, on altı yaşındaydım, bir gece mahallede yangın çıktı, bu müezzin korkmayayım diye beni evine götürdü, yangının alevlerine bakarak çubuğunu yaktı; ben ağlayacak gibiydim: "Acaba yangın bizim evi yakar mı?" diyordum. Adamcağız, en şefkatli bakışıyla bana dedi ki: "A kızım, a yavrum, yangınlar yalnız tahtaları yakar. Biz tahta mıyız ya? Biz insanız, maneviyatımız var, yangından ne pervamız olacak ki? ... İki rekât namazı nerde olsak kılarız, secde-i rahmana kapanırız." Bana bu sözler ne büyük ideal verdi. Tasavvur edemezsiniz."* (Safa, ty, s. 126).

Safa yukarıdaki yazısında maddeyi 'Tanrılaştırmaya' başlayan bir toplumun saadeti, manevi ve ahlaki değerlerimizde değil, para ve kazanç gibi maddi değerlerde aradığını belirtir. Bu durum Peyami Safa'ya göre ahlaki bozukluklara sebep olurken toplumda büyük bir 'İnanma buhransızlığı' da meydana getirir. Maddecilikle başlayan ve inançsızlığa doru giden bu karmaşa zamanla yerini büyük bir toplumsal çöküşe bırakır. Bu çöküşün iyi bir gözlemcisi olan yazar, bu düşünceleri bağlamında kaleme aldığı romanlarında kadın ve erkek kahramanlarında bu buhranını gözler önüne serer. Manevi inançsızlıkla birlikte başlayan bu buhran kahramanların hayatlarına ve yaşam şartlarına yansır. İçki, uyuşturucu, kumar, hırsızlık ve zina gibi durumların temel sebebi budur. *Canan* romanındaki Canan para, araba mücevherat gibi maddi hayaller ile mutlu olmaya çalışır fakat sonu ölümle biter. *Şimşek* romanındaki Pervin daha rahat yaşama için Sacid ve başka erkeklerle ilişki yaşar fakat o da mutlu olmaz. *Canan* romanındaki Lami daha güzel, zengin ve şaşaalı hayat yaşayan Canan'a âşık olup karısı Bedia'yı boşar fakat o da mutlu olmaz.

Memlekette bir ahlâk sorunu olduğunu önemle belirten Safa, bu sorunları gidermek için okullara ahlâk dersi konulmalıdır düşüncesini de pek uygun görmez. Çünkü o ahlâk terbiyesini derslerle değil ahlâkî huyları kazandıran tesirler ile olacağı görüşündedir. Ahlâk buhranının doğuşunu ise fertler arasındaki bağların çözülüşüne ve insanların kendi çıkarlarını, müşterek menfaate tercih etmesine bağlar. Yazara göre, ahlak örnekleri önce devletten başlar ve kaldırımda biter. Her yerde ahlâk timsallerinin olması gerektiğini düşünen yazar; devlet adamları, fikir adamları ve halk adamlarının hususi ve umumi hayatlarıyla örnek olması gerektiği

düşüncesindedir. Fakat bu ahlâki bozukluk devlet adamlarına da sirayet ettiği için devletin malını ve milletin hakkını gasp söz konusudur. Yazar *Mahşer* romanında Devletin malını ve milletin hakkını kendi ve Seniha Hanım çıkarları için kullanan mebus örneği ile bize şöyle verir:

> *- Mürekkepli kaleminle, kartvizitin nerede?*
> *Alâaddin Bey şaşırmıştı:*
> *- Ne var canım ne oluyorsun?*
> *- Çıkar şu kalemle kartı.*
> *Mebus, bir mürekkepli kalemle kartvizit çıkarırken mırıldanıyordu:*
> *- İşte… kalem şu…Şu da kart… Fakat meseleyi anlayalım.*
> *Seniha Hanım, onun bu merakına hiç ehemmiyet vermeyerek amirane bir tavırla kaşlarını çattı:*
> *- Karta yaz ki… Kocam namına İstanbul'a dört vagon mal gelirken… Çatalca'da müsadere edilmiş.*
> *- E?*
> *- Yaz!*
> *- Sonra?*
> *- Yaz ki… Bu mallar Merkez-i Umûmî'ye aittir. Hemen ilk posta ile İstanbul'a gönderip kocamın adamına posta etsinler.*
> *Alâadin Bey, mürekkep gelmiyormuş gibi kalemini boşlukta silkeleyerek Seniha Hanım'ın yüzüne baktı, sordu:*
> *- Nasıl olur?*
> *- Nasıl olur, ne demek?*
> *- Öyle ya… Senin kocana ait malı ben Merkez-i Umûmî'nin malı diye nasıl getirtirim?*
> *- Ne çıkar?*
> *- Ne çıkacak fazla suiistimal.*
> *Kadın manalı bir göz ucuyla mebusa baktı:*
> *- Haydi oradan… Nazlanma. Suiistimalin azı çoğu olmaz. Şimdiye kadar yapmadığın işmiş sanki.* (Safa, 2016, s.51)

Ahlâki bozukluğun manevi değerlerimiz başta olmak üzere her alanda ortaya çıktığına dikkat çeken yazar, özellikle 'sosyete' denen sınıfta varlığını daha çok hissettirdiğini belirtir. Bu hususta ki düşüncelerini: *"bu çözülüş dini, milli ve beşeri ideallerin zaafa uğramasından, bunların yerini hudutsuz bir kazanç ve keyif hırsının almasındandır. Bu epikürcülüğün en büyük ve çirkin misallerine sosyete adı verilen sınıfta rastlanıyor"* (Safa, 1976, s.189) cümlesi ile ifade eder. Yazara göre sosyete denen bu sınıf milli davalara karşı tasasızlığı, paradan ve lüksten başka bir şey düşünmemesi, kültür, sanat ve ahlak davalarından kaçması bakımından dikkat çeker.

Yazar, *Biz İnsanlar* adlı romanında bu konuyla ilgili düşüncelerini Bahri aracılığı ile verir. Dünya Harbi içerisinde yer alan ülkenin birçok yeri işgal altında iken 'sosyete' denen bazı kesimin durumu bu ahlak buhranını gözler önüne serer. Samiye Hanım'ın yalısında bize anlatılmaya çalışılan ruhların, kalplerin ve secilerin inkırazıdır. Bahri

ise bu duruma ‘ahlak veremi’ adını vermiştir. ‘İnkıraz!’ olarak adlandırdığı bu durumun bir tek sebebinin olmadığına değinen Bahri, bu buhranı birçok sebebe bağlar:

> *“Sade Vedia’yı sevmek meselesi değil. Orhan Bey! Sade şu yalıyı dolduran ecnebiler de değil; İstanbul ve Türkiye işgal edilir de insan yine ümidini kesmez. Ben çok dik başlı ve mukavemetli insanım Orhan Bey! Fakat beni boğan şey daha fecidir: işgal başka şey inkıraz yine başka şey: “İnkıraz! İnkıraz!” diye haykırıyor. Ben askerim tarihe çok meraklıyım. Fakat tarih bunları yazmıyor. İnkırazın bir de içerisinde görülüşü var. Ruhların, kalplerin, seciyelerin inkırazı. Ben iyi anlatamıyorum düşman şehre girmiş ne çıkar? Davranır kovarız; fakat bir de fenalığın bin çeşidi ruhlarımızı işgal etmiş. Ahlakımız faziletimiz işgal altında… Şu aşağıdaki ecnebiler bizim yalıya zorla girmediler ya… Biz çağırdık da geldiler. Çünkü ruhumuz esir bu da bir şey değil. Seciye yok bizde Orhan Bey. Bana her taraf bataklık gibi görünüyor. Elimi sık sık boynuma götürüyorum ya, billahi inanmazsınız, yakam bana gırtlağına kadar çıkmış bir bataklık hissini veriyor. Geçen defa beni çok hasta gördünüz. Hastalık ne kelime! Vücudumda hiçbir şey yok ama keşke hasta olsam… İlletlerin en beteri nedir? Verem mi? çoktan razıyım; kanser mi? Ona da razıyım. Tek etrafımda herkesi ahlak veremine, seciye kanserini tutulmuş görmeyeyim”* (Safa, 2017, s.243-244).

Peyami Safa’nın hem romanlarında hem de düşünce yazılarında ortak konularından olan din; ahlaki ve milli duygularımız ile yakın bir temas içerisindedir. Yazar, ahlâk bozulmalarını dini ve milli olarak iki köke bağlar. Nefsimizi ve bencilliğimizi kırıcı bir özellik olarak görür. ‘*bir milletin fertlerini birbirine bağlayan milli ideal de ahlakın temellerinden biridir, sosyal tesânüdü perçinler ve bencilliği nemelazımcılığı, yalnız kendi nefsi ve yakınları için yaşama arzusunu önler.’* (Safa, 2013a, s.39). Safa ahlak bozulmasında, dini imânın ve milli idealin gevşemesinin önemli olduğuna değinir. Buna dikkat etmez isek bu bozulmayı eğitim, toplu telkin veya basın yayın yolu ile düzeltemeyeceğimize değinir.

Sözde Kızlar adlı romanında Mebrure ve Nadir arasında Yunan Harbi vesilesiyle milli bağımsızlık ve saadet temennileri üzerine geçen konuşma ve bu konuşmayı yapan iki gencin de yaşanan savaş ile alakalı endişeleri onların hem ahlaki hem de dini inançlarıyla alakalı selamete varılması yönündedir.

> “*Nadir: _ Haberiniz var mı? Yunanlılar Bursa mıntıkasında taarruza geçtiler.*
> *Mebrure: - Affedersiniz beyefendi taarruz ne zaman başlamış*
> *- Evvelki gün, öğleden evvel, saat on yirmi beşte ağır topçu harekatı, yani tam taarruz.*
> *- İhtisasınız nedir beyefendi galip geliriz değil mi?*
> *- Galip gelmemizi ister misiniz?*
> *- O halde galip geleceğiz*
> *- Çünkü harplerde galebe iman eden taraftadır. Mademki galip gelmeği bu kadar şiddetle özlüyoruz, mutlaka galip geliriz* (Safa, ty, s.55-56).

Safa, Avrupalılaşma ve Batılılaşma ile birlikte hayatımıza giren iyi ve kötü şeylerin hepsini 'Modern' olarak algıladığımızı belirtir. Modern ve Batılılaşma konularını romanlarında farklı açılarda ele alan yazar; romanlarında gördüğü modernlik ve Batılılaşma açısından bazı durumları yazılarında işler. **"Modern Ahlak"** (Milliyet, 15 Nisan 1956) adlı yazıda İstanbul'un özellikle bazı kesimlerinde oturan kadınların hafiflikleri üzerine düşüncelerini dile getiren yazar, bu kesimde yaşayan ve onlar gibi olmayan insanların varlığına dikkat çeker. Fakat bu kadınların yaptıkları birçok ahlak dışı hareketi de modernlik olarak görmelerine karşı çıkar. Bu sözde modernliğin karşısında duran yazar kendisinin bu anlayışından dolayı 'yobaz ve Atatürk düşmanı' olarak anıldığını belirtir.

Yazar, bu konu ile alakalı olarak *Canan* romanında özellikle eşler arasında boşanmaların sebebi olan aldatılmaların eşler tarafından normal karşılanması gerektiği anlayışı içerisindedir. Bu durum sadece eşler içinde değil, modern toplum anlayışında da olması gereken durum gibi kabul edilir. Şakir Bey'in romanda Bedia'ya verdiği öğütler arasında Lami'nin kendisini aldatmasını doğal görmesi ve bazı modern muhitlerde aslında bu tarz olan insanların oldukça fazla olduğunu söylemesi ve evliliğin bekası için kadının eşinin yaptıklarına göz yumması nasihatını vermesi bu durumun toplum tarafından da kabullenildiğinin göstergesidir.

> *"Adeta Lami'yi müdafaa ediyorsunuz.*
> *Hayır Bedia Hanım. Hiç kimseyi müdafaa etmiyorum. Bilakis tecrübeli bir adam gibi söz söylüyorum, inanınız. Eğer siz Kadıköy'ünde otursaydınız, Lami'nin hareketlerini daha tabii görürdünüz. Şu bizim modern sayılan muhitlerimizde böyle şeyler her zaman olur. Evet felaketinizi takdir ediyorum fakat sabredin*
> *Ehemmiyet vermemek hiç kabil mi? Aldatılmak bir kadın için ne müthiş şey takdir edersiniz.*
> *Adam sizde alışmağa bakar. Eğer bu bir felâketse emin olun ki evli kadınların yüzde seksenin sizinle dert ortağıdır. Zevcesini aldatmayan erkekler ya tekkelerde, ye medreselerde ya da türbelerde bulunur"* (Safa, ty, s.19).

Peyami Safa kimi yazılarında, son zamanlarında Allah korkusunun kalmaması dolayısıyla kızının ırzına geçenlerin, fuhşun, hırsızlığın, batakçılığın, dolandırıcılığın, zinanın ve cinayetlerin arttığına değinir. Yazarın *Şimşek, Sözde Kızlar* ve *Canan* adlı romanlarında yer alan kahramanlar bu türdendir. 'Sözde Kızlar' olarak geçen ve kendilerini temiz namuslu gibi göstermeye çalışan roman kahramanları eşlerini başka kadınlar, eşlerinin arkadaşları, kardeşleri yahut arkadaşlarının anneleri ile aldatan ve bunu masum halde göstermeye çalışan, hatta bu

işi para ve lüks yaşam için yapan insanlardır. *Sözde Kızlar* romanında Siyret, meclis arkadaşlarından olan Naciye Hanım ile ilişki yaşar ve arkasından da Naciye Hanımın on altı yaşındaki kızı Güzide'ye bahçede konuşma bahanesi ile tecavüz eder. Aynı zamanda 'hanım''lıktan kısmetini almamış Naciye Hanım, yine Siyret'in arkadaşı olan Salih ile de para karşılığı aşk yaşar. Bu durum Allah korkusunun kalmamasından kaynaklanan bir ahlaki buhrandır. Yazar para için yapılan ahlak rezaletini romanda şöyle izah eder:

> "*Üç erkek bir köşeye çekildiler. Behiç laubali bir hareketle Salih'in kolunu sıkarak dedi ki:*
> *Evlat, şu Güzide'nin annesi ile ilgili ilk maceranızı anlatsana. Salih, gerdanı iki kat olacak şekilde başını geriye çevirerek kıs kıs güldü:*
> *- Ha…. Şu mesele… Azizim gayet basit bir hikaye: Ben yaşlı kadınları tercih ediyorum. Hediye istemezler, mükemmel bir kıyafet aramazlar, sitem etmezler, fazla kıskanmazlar, cefaya katlanırlar, hatır almasını bilirler can sıkmazlar. Naciye Hanım bu baptan enfes bir numunedir. Madam Panayota'nın evine ilk davetimde geldi, hiç nazlanmadan soyundu, candan ahbap olduk. Ara sıra bana uçlanırdı da..*
> *Siyret gözlerini açtı.*
> *- Ne uçlanırdı?*
> *-Para.*
> *- Amma yaptın ha..*
> *- Elbette.. Her randevuda iki papel alırdım, ne zannettin ya! Yol parası, oda, araba, gezme parasını da ayrıca verirdi, masrafları ben yapardım hatta… daha tuhafı… Ona günün birinde zengin bir müşteri buldum, yirmi lira komisyon aldım"* (Safa, ty, s.45).

Safa'nın *Sözde Kızlar* adlı romanda üzerinde durduğu ahlak çöküntüsünün temel sebepleri arasında 'para' kavramı yer alır. Para yüzünden kadınlar ve erkekler namuslarını ve ahlaki değerlerini heba etmektedir. Romanda para ile birlikte gelen ahlâkî yozlaşma ele alınır. Yazar paranın gittikçe artan bir kuvvet oluşunu ahlâk mukavvimizin gittikçe azalmasına bağlar. Yazara göre ucu Allah'a varan manevi değerlerin üstün güzelliğini insanlara kabul ettirdiğimiz gün, para sadece asgari bir refah vasıtası halinde kalacaktır. Para demek roman kahramanları için özgürlük, gösteriş, varlık ve hatta bazen haysiyet demektir. Para ve haysiyeti aynı kefede düşünmeyen yazar düşüncelerini Eflatun'un sözleri ile destekler: *'Servet ve fazilet bir terazinin iki kefesine konan ağırlıklar gibidir. Biri alçalmadan öteki yükselmez'* (Safa, 2013a, s.98).

Sözde Kızlar'da Belma, Salih, Behiç paranın tutsakları olmuşlardır. Salih para için kendinden yaşlı kadınlarla ilişkiye girmektedir. Salih'in kardeşi Belma, para ve lüks yaşam arzusu için Behiç'le birlikte olur.

Kimi yazılarında sefahet hayatının bazı kesimlerde arttığına değinen Safa, gerçek halkın diğer kesimden çok daha fazla olduğuna ve gerçekten sefalet hayatı yaşadıklarına değinir. Yazar, halkın içinde türeyen bazı kesimlerin kolay yoldan para kazanıp zengin olurken, diğer kesimin ise fakirleştiğine vurgu yapar. Fakir kesimin cebinden çıkan para, sefahet hayatı yaşayanların cebine girer. Lüks içerisinde yaşayan bu kesim diğer kesimin sefaleti ile ilgilenmez. Onlar için önemli olan kendi rahat ve lüks hayatlarıdır. Bu kesimin ne iş yaptığı da belli değildir. Yazar sefalet ve sefaheti ana kıza benzetir: "S*efalet ve sefahet ana kızdır. Ananın açlıktan kızın şampanyadan nefesi kokar. Ana dilenci kız prensestir. Fakat bu hain kızın taktığı bütün elmaslar vaktiyle anasınındı. Gözümüzün önünde kız anasını soyup soğana çevirdi"* (Safa, 1970, s.238). Sözleriyle betimler. Yazarın bu birbirine zıt hayat tarzını ele almadan önce yazmış olduğu *Mahşer* adlı romanda bu durum gözler önüne serilir. Aynı ülkede ve hatta aynı şehirde yer alan farklı kesimden insanlardan bazıları yiyecek ekmekleri olmamasından dolayı hastalanırken bazı kesim ise çeşitli vurgunculuk yoları ile zengin olmakta hatta devletin parasını bile yine halktan çalmaktadır. Oysa sefalet içinde yaşayan diğer kesim karınlarını doyurmak için eşyalarını bile satmaktadır.

> *"Nihad kapıyı kapayıp kol demirini yerleştirirken, Muazzez çoktandır görmediği bir Türk evini gözden geçiriyordu: toprak zeminli bir hol. sol rapta ve bir dipte bir merdiven trabzanları kopmuş, parmaklıkları kırılmış, mukavva ve gazete kağıtları ile yamanmış küçücük bir pencere, duvarlar dökük rutubetten, kireçleri dalga dalga morarmış . Sağ tarafta ve dipte bir merdiven. Trabzanları kopmuş parçalanmış bazı tahtalar ip gibi sarkıyor.*
> *Nihad genç kızın bu dikkatine güldü:*
> *- Galiba hiç böyle ev görmediniz, iyi biliniz ki Türkiye'nin yirmi milyon ahalisinden on dokuz buçuk milyonu böyle evlerde oturur. Hele Anadolu'da"* (Safa, 2016, s.142- 143).

Romanda zengin apartman dairesinde lüks bir hayat yaşayan Seniha Hanım ve kocası Mahir Bey yazarın dediği gibi alın teri olmadan iyi yerlere gelen ve daha sonra geldikleri topluma tamamen uzaklaşan bir kesimdir. Her ikisi de fakirken çeşitli yollar ile zengin olmuş ve hatta oturdukları apartmanı bile Muazzeze ait iken dalavere ile elinden almış insanlardır. Bu aile aynı zamanda da vagon ticareti bahanesi ile devleti ve halkı dolandırmakta ve Faik, Nihad gibi fukaraların haklarını gasp etmektedirler.

Peyami Safa kimi yazılarında mutluluğun ve saadetin tek sebebi olarak gördüğümüz paranın, bizi 'hem efendi hem de köle' haline getirdiğine değinir. Yazara göre maddeleşen dünya ile birlikte güç haline gelen para, bütün değerlerimize ve duygularımıza hükmetmeye çalışır. **"Bedava Saadetler"** (Milliyet, 2 Temmuz 1955) adlı yazısında, hayatta sahip olduğumuz mutlulukların sebebi olarak gördüğümüz paranın, bizi kısa bir süre mutlu ettiğini, fakat gerçek mutluluğun para ile olmadığını dile getirir. Paranın lüks arabalar, güzel elbiseler ve rahat bir yaşam sağlayabileceğini fakat iyi bir aile ve dost ile mutlu bir yaşamı gerçekleştirmeyeceğini dile getirir. Yazara göre mutlu olmak için paraya gerek yoktur. Mutlu olmak aile sevgisi ve dost sevgisi gibi menfaat içermeyen gerçek bağlar ile sağlanır. Para ile bunlara sahip olamayacağımıza değinen yazar bu düşünceyi yazısından önce ele aldığı *Fatih-Harbiye* romanında Rus kızın hikâyesini anlatarak Neriman'a verirken dolaylı yoldan okuyucusuna sunar. Para ve rahat için terk edilen fakir Rus sevgilinin verdiği mutluluğu ve hissettirdiği aşkı zengin Rum aşık, Rus kızına vermez. Neriman da dolaylı yoldan Şinasi ile geçirdiği ve beraber iken yaşadığı mutluluğu ve sevgiyi Macit'te bulamayacağını Rus kızın hikâyesinden anlar ve bu sahte saadetten nefret eder. Bu hikâye ve Neriman'ın çıkardığı ders romanda şöyle ifade edilir:

> '*Bu ihtiyar kadın Rus'muş ve fevkalade güzel bir kızı varmış bu kız evvela gitar çalan fakir bir Rus artisti ile sevişir. Beraber senelerce yaşarlar. Nedense bir türlü evelenemezler. Rus genci çok fakir çok… Kızla Beyoğlu'nun sefil bir odasında beraber yaşıyorlar. Rus genci lokantalarda falan gitar çalarak biraz para kazanıyor. Kız bu sefalete senelerce katlanır. Çünkü hisli ve münevver bir kadın. Herkesin ehemmiyet verdiği şeyler ehemmiyet vermiyor, lükste gözü yok. Fakat ne kadar olsa kadın, ihtiyaçları tatmin edilmedikçe büyüye büyüye, kendisinin farkına varamadığı büyük bir ıstırap haline geliyor.*
> *Nihayet bu kızın karşısına zengin ve güzel bir adam çıkar. Bir Rum. Rus gencinden ayırır, Osmanbey tarafında bir apartmana alır beraber yaşarlar. Artık refah para eğlence her şey…(…)*
> *Kız artık her baloda görünüyor. (Neriman'ın dayızadeleri kızın tuvaletlerini anlatıyorlar. Neriman'da alaka daha şiddetli.) her gün otomobilde. Fakat herkes dikkat ediyor Rus kızı mahzundur çok mahzun.*
> *Neriman adeta sıçrayarak niçin? (diye soruyor)*
> *- Çünkü… (diye anlatıyor dayısının kızları) Bu, tahsil görmüş bir kızdır ve sathî şeylere kıymet vermez, hakiki güzellikler arar: musiki, mütalaa ve samimiyet (demeye getiriyor dayısının kızları) Rus genci ile yaşarken kız bunların hepsini buluyordu. Fakat Rum genci ile yaşarken bulamıyor. Yeni hayatı sahte. Etrafını alan yeni insanlar çok manasız. Hâlbuki Rus kızı eski sevgilisiyle yaşarken etrafında hep görgülü, samimî adamlar var. İhtilalden kurtulmuş Beyaz Ruslar. Bunların hepsi fakir. Fakat hep kıymetli adamlar. (…)*
> *Neriman titredi ve baloyu fala unutmuştu. Bu hikâyeyi adeta sırf kendi mukadderatına ait bir ey gibi dinlemişti. Ne benzeyiş! Rus kızın şahsında kendisini, Rus artistin şahsında Şinasi'yi be Rum gencinin şahsında Macit'i görüyordu'* (Safa, ty, s.97).

Peyami Safa kimi yazılarında 20.yy'da yaşanan iki büyük Dünya Savaşı nihayetinde insanlığın derin bir boşluğa düştüğünü ve büyük bir buhran geçirdiğini ortaya koyar. *Bir Tereddüdün Romanı* adlı eser, yazarın bu düşüncelerinin temelini oluşturur. İki savaş arası ve savaş sonrası dönemi içerisinde sadece bizim değil, bütün insanlığın içerisinde bulunduğu durum ciddi biçimde analiz edilir. Toplum, ahlak, aile, müşterek ölçü, ekonomi, rejim ve din buhranı gibi birçok buhranla baş başadır. Safa Batıdaki buhranın köklerini Rönesans'a kadar dayandırır. Bunun sebebini yazar insanın tabiata bağlanırken, kendi manasından kopması olarak görür. Köklerinden kopma durumu buhranı artırır. Yazar buhranın yabancı memleketlerde bizdeki gibi olmadığına değinir, bizde durum daha vahimdir bunun sebebi ise bizde bu durumla ilgili herhangi bir çalışma yapılmamasıdır. Yazar, millet olarak etkilendiğimiz bu durumdan millet olarak kurtulmak yerine her şeyi devletin yapmasını beklediğimize değinir.

Bu buhranlardan biri olan köklerinden kopma ya da reddetme durumu *Biz İnsanlar* adlı romanda Samiye Hanım ve çevresinde hissedilir. Türk olan bu kesim İstanbul'un işgal altında bulunduğu ve vatanın elden çıkıp milletin esir olacak bir konumda olduğu zamanlarda Boğaziçi'nde bulunan yalılarına işgal güçlerinin bayrağını asar. Aile içerisinde 'Eşek Türk' diye söylemlerin olması da köklerinden kopmuş bir ahvalinin durumunu anlatır. Bu durum aynı zamanda onların kültürlerine ve hususi hayatlarına yansır.

Safa birbirini tamamlayan iki unsur olan 'İlim ve Din' kavramlarının birbirinin zıttı gibi görünmesi hususuna 'Doğu- Batı sentezi' eserinde yer alan '**Müspet İlim ve Din'** adlı yazısında yer verir. İlimin önünde engel gibi algılanan dinin aslında ilim tamamlayıcısı olduğu gerçeğine değinir. Bu görüşlerinin algılanması için Sir Edmund Whittaker örnek göstererek kitabından alıntı yapar:

> '*Fikirlerin sadece ilmi çemberi içinde kaldığımız müddetçe, dünya bize düzgün bir* nizam *içinde, ebedi kanunlarla idare edilen bir mekanizma gibi görünür: fakat kâinatın doğumu ve ölümü öyle bir hududa dayanır ki, orada bu tasavvurun değeri kalmaz. Onları anlamak için ilmin bilmediği ve dinin tefsir ettiği bazı gerçeklerin veçhelerini nazara itibar almak lazım gelir'* (Safa, 1976, s.207).

Alman düşünür Einstein'ın dediği gibi: *'ilimsiz din, topal; dinsiz ilim, kördür.'* bilim teknik ve ilim açısından gelişmiş birçok Avrupa devletinin de dinlerine bağlı ülkeler

olduğunu belirtir. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı eserdeki kahraman Ferit'te de bu tarz durumlar söz konusudur. Nihilist anlayış roman kahramanında ilimin ilerlemesi önünde engel gibi duran dinin yanlış anlaşılmasına sebep olmuştur. İnançsızlık onu karşılaştığı olaylara tarafsız bakmasını ve sebeplerini anlamasına engel olur.

Safa bazı dua ve şifalı otlar ile maddi karşılık beklemeden yapılan Allah rızası ve şifa temennileri ile yapılan geleneksel yöntemlere çok uzak bakmamaktadır. **"Eski Kocakarılarımız"** (Milliyet, 16 Şubat 1958) uygun farklı yöntemlerinin olduğuna değinen yazar bazen bir psikolog gibi bize destek çıkıp yardım ettiklerine, mahallenin haber ajans görevi üstlendiklerine ve acizlere yardım ettiklerine değinir. Safa'nın romanlarında genelde dadı kalfalar biraz bu görevi üstlenmişlerdir. ' Canan' romanında kocası tarafından aldatılan ve dul kalan Bedia'ya ninesi Ferhunde Kadının uzun ömür ve bahtiyarlık için bir muska vermek istemesi batıl bir durumdur fakat Safa bunu yapar iken aslında ninenin torununu bahtiyar ve mutlu görmek istediğini ve çok yaşaması için iyi temennilerde bulunduğuna işaret etmek ister.

> *- 'Kızım bu ne biliyor musun? Bahtiyarlık muskası.. Ömür muskası. Kim bunu takarsa, keder yüzü görmez ömrü de uzun olur inan buna. Şimdiki tazeler ehemmiyet vermezsiniz inan buna.. İşte ben. Seksen üç yaşındayım bütün ömrüm iyi geçti. Az ağladım hele senin yaşında bir gülerdim bir gülerdim ki, herkes beni delirdi zannederdi. Bu muskayı bana Padişahın müneccim başı gönderdiydi kızım. Bundan bir tane de Sultan Abdülaziz'in boynunda asılıymış o padişahta gün gördü'* (Safa, ty, s.96).

Pozitivist anlayış içerisinde yazın hayatına başlayan Peyami Safa, zaman içerisinde pozitivist anlayışın her şeye cevap olmadığını ve akıl gibi bir cevherin bile açıklama yapacağı gerçekler olduğunu ve bunların manen anlaşılabileceği gerçeğine inanmaya başlar. Bu durum özellikle dünya savaşlarında sonra pozitivist anlayış ile gelişmiş devletleri bile zor durumda bırakır. Bu durumun farkında olan yazar, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra pozitivist anlayış yerine mistik anlayışa doğru meyleder. Peyami Safa inandığı ve içerisinde bulunduğu mistik anlayışı 'insan ruhu ile varlığın esası arasında birleşme' olarak tanımlar. Bu birleşmenin varlığın esasına ve dosdoğru birleşme olarak sağlanacağını söyler. Varlığın esası, her şeyi içine alan BİR, kâinatın bütünü sonsuzluk demektir, dini mistiklere göre de Allah'tır. Mahrem ve dosdoğru bir birleşme, ruhun içinden demektir. Bu birleşme yine aklın ve beş duyumuzun bize tanıttığı dış dünyanın tesirlerinden ve maddeye ait her türlü alakadan uzak varlığın

prensibi veya Allah'la birleşmektir (Safa, 1968, s.143). Hilmi Ziya Ülken ilk başlarda mistik anlayışın karşısında olan Safa'nın özellikle İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra mistik bir anlayışa yaklaştığını ve mistik felsefeyle ilgilendiğini söyler (Ülken, 2005, s. 449). Beşir Ayvazoğlu Safa'nın 1930'ların başında mistisizm anlayışına ilgi duymaya başladığını söyler. Necip Fazıl İslam mistisizmine yönelirken, Safa ise daha çok Batı Mistisizmine yönelmiştir. 19. ve 20. yüzyılın dünyayı etkisi altına alan materyalist ve pozitivist anlayışlara karşı parapsikoloji ve metapsişik olaylarla fazla ilgilenmesinden hatta bizzat ispritizma celseleri düzenleyerek ruhlarla temas kurmaya çalıştığını belirtir. Yalnız Safa'nın mistisizmi İslami bir özellik taşımadığına değinen Ayvazoğlu, burada yalnız '*Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*'ndaki pansiyonun sahibi Vafi Bey'de ve Ferit'in muhallebicide rastladığı sakallı ihtiyarda Müslüman çehresi sezildiğini söyler (Ayvazoğlu, 2008, s.427).

Peyami Safa, 1949 yılında yayımlanan *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı eseri bu mistik anlayış ile kaleme alınmıştır. Romanda, mistisizme yönelen Safa'nın içinde bulunduğu ruh sıkıntılarından kesitler görülür. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda* romanın kahramanı Ferit, Peyami Safa gibi felsefe ve tıpla ilgilenen nihilist bir gençtir ve yaşadığı sıkıntılardan mistisizme yönelerek kurtulur (Ayvazoğlu, 2008, s.416).

Safa'nın mistisizm üzerine değişen görüşlerinden yine Safa'nın 'Türk İnkılabına Bakışlar' adlı eserinin önsözünde yer veren Prof. M. Şekip Tunç; Türk düşüncesiyle Uzak Şark ve Avrupa düşüncelerini rasyonalizm ve mistisizm kanalları içinde toplarken, felsefi temayüllerinin ana hatlarını ise rasyonalizm ve onun kat'i disiplini olan riyaziyede topladığını belirtir. Fakat rasyonalizmin tarihi maddecilik, sistematik ve dogmatik düşüncelerde Avrupa rasyonalizminin hastalığa tutulduğunu söyler. Görünmez varlıkların hayaletlerine bağlı ve görünen varlıkları bu hayaletlere tabi olarak tasavvur eden mistik düşüncenin yanında; malzemesini görünür ya da görünebilir âlemlerden alan ve bunlarla çalışmayı kendisine prensip haline getiren akli düşüncenin tezat halinde olduğuna değinir.

Safa, ruh ile tabiatın ayırt edilemediği için birbirine karıştığını, ruhun tabiat gibi tabiatın da ruh gibi göründüğünü sıhri ve sırrı mantığın doğduğunu belirtir. Uzak

şarkta hâkim olan bu mistik anlayışın yakın şarkta da görüldüğünü söyleyen yazar Avrupa'da da kendisi gibi düşüncelere sahip meslektaşlarının olduğunu söyler. Avrupa eski kadercilikten kurtulmaya çalışırken tabiatın üst yüzünden aldığı bilgilerle yarattığı kat'i bir determinizm anlayışı ile yeni bir kadercilik anlayışına hapsedilemeye başlar. Mehmet Şekip Tunç, bunun Avrupa'da oluşan 'Nirvana' hayali olduğu görüşündedir. Yazara göre akıl tek başına bir aletten başka bir şey değildir ve her alet gibi o aklı işleyecek bir kola ve ya güce ihtiyaç olacağı görüşündedir. Bunlar olmayınca tabiî ve müspet bir surette işlemekten aciz kalan aklın, dört taraftan esen rüzgârlarla fırıldak gibi dönmeye veya muhayyilenin kanatlarına sığınarak parlak ve kısa uçuşlardan sonra tepesi aşağı gelmeğe başladığını söyler. Hatta deli dediğimiz kimseler bile zannedildiği gibi, akıllarını değil, akıllarını işletecek isteklerini ve akıllarının realite ile olan bağlarını kaybetmiş, çırçıplak bir akıl ile kalmış kimselerdir. Bunlar çok daha fazla düşünür, çok daha fazla konuşurlar, aylarca susar görünür zamanlarında bile muttasıl düşünür ve kendi kendileriyle konuşurlar. Yazar işte böyle mistisizm ile akıl hastalığı olan kimseleri birbirinden ayırmaya çalışır. Mistisizmde görünür ve duyulur şeylerden ziyade, görünmez ve duyulmaz varlıklara inanma, müphem fikirlerle, müphem kelimeler geveleme söz konusudur. Görünür veya görülebilir realitelerle çalışan akıl ise böyle bir durum söz konusu olduğunda macera peşinde koşacak veya çıldıracaktır. Yazar görünür âleme dayanmayan ve tabiat bilgilerinden uzak yaşayan bu insanların ise mistisizme sığındıklarını belirtir. Yine mistisizmin de görülür ve duyulur realitelerle beslenmesi gerektiğini yoksa hayalet ve esrar yaratarak bunlarla münasebet halinde olduklarını söyler (Safa, 1981, s.14-17).

Safa, romanlarında ele aldığı kahramanlardan bazılarına kendisine ait özellikler yükler. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı eserde Aziz Bey, yazarın düşüncelerinin dile gelmiş halidir (Tekin,1999, s.246). Ferit çevresi tarafından akıl hastası gözü ile bakılan bir kimsedir. Birçok zamanlar sebebi belli olmayan krizlere girmekte ve kendinden geçmekte, gerçekte olmayan varlıklar görmekte ve konuşmaktadır. Büyük Adaya taşındıktan sona Noraliya'yı görmüş onu hissetmiş ve adeta onda 'ben' duygusundan kurtulmaya ve 'biz' olmaya başlamıştır. Onun sayesinde kendinde meydana gelen farklılaşma ve vecd halinin farkına varır ve yaşam felsefesi değişir.

Safa, *'Mistisizm'* adlı eserinde **'Ruha Ait Fevkaladelikler'** adlı yazısında mistiklerde olan garip heyecan hallerinden bahsederken bazı mistiklerde hastalık derecesinde bir temizlik anlayışının olduğuna ve kimsenin bardağından su içmediklerine, bazılarının hiç okuma yazma bilmemesine rağmen okuma ve yazmayı uykuda ilham halinde öğrendiklerine, bazılarının uzağı görmeye gaipten haber verme özelliklerinin olduğuna, bazılarının ise rüyada hiç görmediği ve tanımadığı kimselerin hayatlarını bildiklerini ve anlattıklarına değinir. Ayrıca uzağı görme ve gaipten haber verme anlayışının çok ileri derecede olduğu tespit edilir (Safa, 1961, s.25). Romanda böyle bir durum söz konusudur. Ferit'te bu durum temizlik hastalığı olarak zuhur etmiştir. Odanın kapı topuzlarını parlatmayı ve sürekli banyo yapmayı kendisine görev haline getirir. Noraliya da Ferit'e çocuğun hasta olacağına ve Zehra'nın dilinin çözüleceğine dair haber getirir. *Yalnızız* romanında ise Renginaz, Meral'in saat biri beş geçe yanarak öleceğine dair gerçeği önceden görür.

'*– Suss… Biri beş geçe… Simsiyah kesildi… O alevler… Fakat bitti. Sus… Gittiler… Ev boşaldı…'* (Safa, 2017, s.358).

"Mistik Tecrübe Karşısında İnsan" adlı yazısında Safa, mistik anlayışta olan insanın dışarıdan bakıldığında deli gibi algılandığına dikkat çeker. Mistik anlayıştaki insan, Allah ile doğrudan doğruya temas etmek isterken bunu dışarıdan görenler delilik olarak karşılarlar. Yazar, mistik hareket karşısında en makul hareket tarzının şüpheci yaklaşım olduğunu söyler. Şüpheci bir sağduyu ile işleyen bir zekânın birleşmesinden oluşan anlayış, mistik hadisenin en güzel anlayışıdır. 'Büyük Mistikler' yazısında mistisizmi Allah'la bir olmak için insanın kendi iradesinin ve arzularının yok edilişi olarak tarif eden yazar, her şeyde Allah'ı görmekle 'ben'in bu yolda yok etmeye hazır bir anlayış olduğunu dile getirir. Yazara göre önemli olan şüpheci bir sağduyu ile itimat eden zekâyı birleştirmektir. Yazar *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı eserde bu durumu bize Ferit ve Yahya arasındaki konuşmada verir. Bu konuşma şu şekildedir:

> *"Ferdiyetle çevresi arasında keskin bir zıtlaşma var. Annesini istemiyor fakat onunla beraber yaşıyor. Ailesi devamlı ihtilafların ve gizli dramların hazırlandığı bir felaket çevresidir. Dramlar bu intibaksızlığı ve bu intibaksızlık bu dramları devam ettiriyor. Burada ruhun ve uzviyetin cemiyet çevreleri ile mücadeleleri tek olgular serisi halinde mütalaa edilmek lazımdır. İsyan şiddetli olduğu zaman işte böyle bir tariki dünya doğar. Birinci merhale bir ferdiyet kabarmasıdır. Fakat huzursuz ruh, Noraliya'nın*

> *temaşa diye tercüme ettiği contemplation devresine girip huzura kavuşunca, ben' in fırtınaları duracaktır. Çünkü inziva içinde başka benler tarafından fırçalanamayacak ve azdırılmayacaklarıdır. Büyük hayal kırıklıklarından sonra arzu etmekten ürken ve kendi kabuğu içine çekilen ben bütün felaketlerinin sebebini kendinde, kendi arzularında bulduğu için artık kendi kendini yemeye başlar. Temaşa merhalesinden fena merhalesine geçmek üzeredir. İskenderiye okulundan beri Katolik ve işlem tasavvufunda, alkalikten tecerrütten fenafillaha kadar giden mertebelerin türlü derece ve isimleri vardır. Noraliya'nın hayatında ve defterlerinde temaşa ve fena merhalelerini açık görüyoruz. Kendisini Allahtan ayıran karanlık duvarların benlik olduğunu anlayınca, onu atıp kâinatın ruhi ile birleşmek özleyişini duyuyor. Muhiddin-i Arabi'nin 'Fütühatı Mekkiyesinde' tavrı salis dediği hal budur. Cüzinin Küllüye dalışıdır. Bütün Philosophia Perenn Bize şimdi süblim bir karikatür gibi görünen Matmazel Noraliya'nın koltuğu onun yalnız kendi benine değil, bütün benlere mücerret beni isyandır. Bütün dinlerin, fikirlerin ve politikaların tarihi bu isyanın tarihidir. Dinler insanın iştah-şehvet ve kazanç hırsını ve kibir halinde- Ben'ini Allah'ta eritmeye çalışmışlardır. Hümanizm insanlık idealindedir. Uyuşturmaya savaşır. Nasyonalizm fenafil milleti emreder. Ben'in Allah'ta yok olmaya koşması azizleri, insanlıkta yok olmaya koşması dâhileri, millette yok olmaya koşması kahramanları yaratmıştır. Bütün bu idealle de müşterek olan şey ben'in fenasıdır. Fakat burada fenayı lügat manasıyla almak doğru olmaz. Bu mecazi bir yok olma halinde bir "emrinde olmayı tazannum etmelidir"* (Safa, 2016, s. 271).

Necip Tosun, 'Peyami Safa'nın Düşünce ve Edebiyatta Öncüleri' adlı Hece Dergisinde çıkan yazısında ise *Matmazel Noralya'nın Koltuğu* adlı eser ile ilgili düşüncelerinde Ferit'in içsel serüveninde Nurdan Gürbilek'in düşüncelerinden faydalanır: *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda* Safa, alttan alta bazen apaçık bir biçimde Dostoyevski'yle konuşur:

> *"Ferit'in 'Müspet ve cimri teyzesini öldürdüğü hayal etmesi (....) dahası hayali cinayetini bir varlık sebebine bağlaması Suç Ve Ceza'dan,(...) Ferit'in onu ben öldürmedim, fakat öldüren adamla suç ortağı değil miyim? Sözleri de Karamazov Kardeşlerin temel izleklerinden birini, öldürmeyi aklından geçirenin ya da kan dökmeyi felsefi açıdan mümkün kılan düşünce tarzının da öldüren kadar suçlu olabileceği fikrini çağrıştırır. Ferit'in cinayeti işleyen adamın kendi uyurken bedeninden ayrılan ruhu, kendisinin 'double' olabileceğiyle ilgili düşünceleri de yine Dostoyevski'yi akla getirir. Romanda 'ecinni taifesi' olarak nitelendirilen pansiyon sakinlerinin üzerinde de epey bir Dostoyevski tozu serpilmiştir"* (Gürbilek, 2011, s.160 aktaran Tosun, 2014, s.29).

Sevim Kantarcıoğlu, *Matmazel Noralyanın Koltuğu* adlı eserle ilgili olarak, Peyami Safa'nın bu eserinde 'Düşünüyorum, öyleyse varım' hükmünün ifade ettiği bir dünya görüşünü reddettiğini 'Düşünüyorum ve hissediyorum öyleyse sadece nispî anlamda varım' hükmünün ifade ettiği klasik bir dünya görüşünü savunduğunu belirtir. Buna örnek olarak Ferit'in dünya görüşünü verir. *'Romanın başkişisi Ferit, yaşadığı büyüme sürecinin başında insan gerçeğini bilimin bulgularına irca etmiş bir pozitivist olduğu halde, aynı sürecin sonunda bir değer boşluğuna düşmekten kurtulmakta ve eriştiği gerçek varoluş seviyesinde, kendi içinde, toplumla ve kâinatla bütünleşmektedir.* Kantarcıoğlu ayrıca Safa'nın roman başkişisi Ferit'in yaşadığı oluş

ve değişme sürecini romanın modern tekniklerini kullanarak dramatik bir yapı içerisinde ifade etmesine rağmen, kendi felsefesini norm karakter içerisinde Yahya Aziz'e deneme üslubu gibi ifade ettirmesinin romanın estetik bütünlüğüne zarar verdiğini düşünür. Geleneksel romanda olan hikâyecinin yerini *Matmazel Noralya'nın Koltuğunda* norm karakter almıştır (Kantarcıoğlu, 2004, s.95).

Mistik anlayış *'Yalnızız'* romanının son kısımlarında kendini gösterir. Renginaz üzerinde mistik kadınlarda olan durumlar gerçekleşir. Safa, **"Vecd Esnasında Bedene Ait Fevkaladelikler" (mistik kadınlara görülen haller)** adlı yazısında vecd halinde kadınlarda görülen değişiklikleri anlatır. Vecd halinde iken bu kadınların bir şeyi sıkan ellerini açmanın mümkün olmayacağını, gözlerinin görmeyeceğini ve kulaklarının söylenenleri işitmeyeceğini, bu kadınların yüzlerinin bazen çok soluk bazen de çok parlak olacağını, vücudun ölü gibi kalacağını ve nefes alıp vermelerinin zorlaşacağını belirtir. Bu vecd hallerinin kişiden kişiye farklı olacağına değinen yazar ayrıca bazen beş gün kadar bile sürdüğünü söyler (Safa, 1968, s.154). *Yalnızız* romanında Renginaz'da mistik kadın özellikleri görülür. Renginaz, evde ve bahçede kimse olmamasına rağmen ıslık sesleri duymaktadır. Gözleri hareketsiz sabit bir şekilde bakmakta, vücudu kaskatı kesilmiş ve parmakları ile tuttuğu Necile'nin kolunu sıkıca sıkmaktadır. Ayrıca vecd halinde iken yattığı karyola adeta zelzele oluyormuş gibi sallanır, bu durum bize Safa'nın Mistisizm adlı eserinde vecd halinde bulunan kadınların genel durumunu verir.

İnsanlığın 20.yy'da içinde bulunduğu buhran, *Yalnızız* romanında çok farklı bir teknik ve bakış açısıyla ele alınır. Romanın kahramanı Samim'in 'Simeranya' romanında kurduğu ütopik dünya, Safa'nın duyuşuna paralel bir duyuş sergiler. Samim, 'Madde ve ruh' bağlamında ele alınan zıtlıkları 'varlık ve yokluk' kavramları ile bize vermeye çalışır. Samim, doğru-yanlış, aydınlık-karanlık, haz-keder gibi sayısız zıtlıklardan bahsederken, Eflatun ve Hegel gibi düşünürlerin bu zıtlıkları birlikte ele aldıklarına değinir. Samim ayrıca romanda bu durumun izahı için Alman düşünür Novalis'in düşüncelerinden bahseder. Novalis, zıtları birleştirebilmek için üç düşünce tarzı kabul eder. 'Birincisi diyalektik (lastikli düşünce)dir. Bu düşüncede her hazzın kedere ve her kederin hazza gidişi veya iradî ile gayr-i iradî arasında gidiş geliş bir iç diyalektik hareketi söz konusudur. Bu

zıtların hareketi gece ile gündüz gibi birbirini takip etmez, iç içe ve aynı zamanda mevcutturlar. İkincisi pasiflik ve aktiflik hareketidir. Üçüncüsü ise diyalektik hareketin ve zıtların aynı anda oluşuna rastlanmayan Hegel'i de etkileyen, sentez anlayışıdır. Samim 'varlık ile yokluk' arasındaki zıtlığa 'dip zıtlık' der. Samim 'dip zıtlık' anlayışını Bergson'un yaşama hamlesi dediği varlaşma, ve onun kadar gerçek ve kuvvetli olan bir yoklaşma hamlesinden aldığını belirtir. Samim, 'Varlaşma' ve 'yoklaşma' arasındaki bu duruma da 'olmak dramı' adını verir. Samim bu durumu şöyle ifade eder:

> "*İnsandaki varlaşma hamlesi, ölüm korkusu ve nefretiyle birlikte ebedilik özleyişini vücuda getirir; yoklaşma hamlesi ihtiyarlığa ve ölüme götürür. Bu, Simerenya'da, insana gelen değil, insanın ona gittiği bir netice gibi görülür. Yani yoklaşma pasif değil varlaşma gibi aktiftir. Fakat bu zıtlık birbirlerine göredir: rölatif'tir. Yani varlaşma hamlesinin yanında yoklaşma pasif, yoklaşma hamlesinin aktifi yanında varlaşma pasiftir. Böylece Heidegger'in tek taraflı tasavvurundan uzaklaşarak yokluğu bir zemin 'fond' gibi değil, karşılıklı olarak varlığı ve yokluğu birbirinin zemini olarak algılamak lazımdır"* (Safa, 2017, s.174-175).

Beşir Ayvazoğlu "Dip Zıtlık" açıklarken Samim'e göre bir yol çizer:

> *'Varlaşma hamlesinden ebedilik hayali ve neşesi doğar. Bu özleyiş bütün cesaretini imkândan almaktadır; insan mümkün olmayan bir şey için kendini yormaz ve paralamaz. Her çeşidinden aşk ve kahramanlık gibi kendi benliğinin üstüne sıçramak, kendi kendini aşmak için yapılan bütün fedakarlıklar varlaşma hamlesinin devamıdır. Yoklaşma hamlesinde ise fanilik ve geçicilik ile birlikte onun büyük sıkıntısı doğar. İnsan bu sıkıntıyı yaşamaktansa en büyük felaketlere karşı mücadeleyi göze alabilir; çünkü mücadele varlaşma hamlesini kırbaçlayarak insanı yoklaşma hamlesinin korkunç sezgisi içinde bunaltmaktan kurtarır. Yoklaşma hamlesinden doğan yoklaşma duygusu "Bugün varız yarın yok", "Bir Günün Beyliği Beyliktir", "Vur Patlasın Çal Oynasın" gibi sözlerde ifadesini bulan hedonist ahlaka yol açabilir. İki zıt hamle insanda iki zıt benlik yaratmıştır; birincisi aşk ve fedakârlık hamleleri halinde kendini aşar ve ebedilik değerlerine sarılır. Sevgili aşkından Allah aşkına kadar gider. Eğer böyle bir transcendence yoksa varlığın mümkün olmadığı, Simeranya metafiziğinin esasını teşkil etmektedir. İnsan fanilik sıkıntısından böyle kurtulur ve varlığının en mütekamil halini yaşar. Bütün sosyal ve kutsal değerlerin mekânı birinci benliktir. İkinci benlik tabiata, uzviyete, biyolojik hayata ve içgüdülere bağlıdır ve geçici değerlere sarılır. Para, lüks, kaba iştah, şehvet, kibir ve gösteriş… hepsi ikinci benlikte barınır'* (Ayvazoğlu, 2008, s.423-424).

Samim bu ikincinin birinciye baskın çıkışını tesadüfe değil, uzun bir tarih geçmişine bağlar. Samim eski çağlardan beri insan düşüncesinin Allah ve tabiat arasında sallantıda olduğunu söyler. Eski medeniyetler olan Mısır, Geldanîler, İran, Hindistan ve Çin'de tabiatta her şeyin doğaüstü varlıklar ve ilahi güçler ile açıklanmaya çalışıldığını belirtir. Grek felsefesinin birinci devresinde, Thales'ten sonra Sokrates'e kadar süren iki asır içerisinde ise her şeyin başlangıcının ise tabiat ile açıklanmaya

başladığını söyler. Samim, Grek düşüncesinin bir yandan tabiata ve dünyaya, bir yandan da tabiatüstü ilk prensip olan Allah'a bağlı düşünce yapısı ile Doğunun ve Uzakdoğunun tek görüşlü din felsefesinden ayrıldığını belirtir. Ortaçağ ile birlikte insan düşüncesinin yeniden ilahi görüşe bağlandığını, yeniçağ ile düşüncenin tabiata ve akla bağlandığını söyler. Bunun sonucunda felsefede kaba bir pozitivizm, psikolojide ise faydacılık ve sosyolojide ise cemiyet mahiyetlerinden ferdi kazançlara doğru giden bir anlayışın olduğunu vurgular. Artık Orta çağdaki din harpleri yeniçağ ile kendini para harplerine bırakır. Lüks, insani konfor, çılgınlıkça macera, eğlence ve cinsi azgınlıklar peşinde gününü gün etmekten başka idealleri olmayan bir yaşam yerini alır. Bu yaşam insanın hayvanlığını medenileştirdiği kadar, medeniyetini de hayvanlaştırır. Samim, bu durumun sonucunda insanın yirminci asırda yüzünü tekrardan Allah'a doğru çevirdiğini belirtir.

Samim, madde ve mana arasında kalan insanoğlunun benliğinin bu iki durumdan birini örtmek için yalana sığındığının farkındadır. Samim, Meral'i vücuda getiren manevi özleyişlerle, ikinci Meral'i meydana getiren tabiat itişlerindeki mücadelede Feriha da olduğu gibi ikincisinin kazanacağının farkına varır. Samim'in kurduğu Simeranya'da bu ikili düşünce 'madde ve ruh' olarak birlikte hareket eder, galibiyet ya da mağlubiyet söz konusu değildir. Safa, Meral'de bu durumu roman boyunca bize vermektedir. Meral'in birinci 'ben' anlayışını ortaya çıkarıp ikinci 'ben''i yenmesi için Samim adeta Meral'e yol göstermektedir. Meral'in kontrol merkezi konumunda olan Samim, onun ikinci ben anlayışını yok etmeye çalışmaktadır. Meral, birinci ve ikinci mücadelesinde kendisini daima birinci Meral'den ziyade ikinci Meral'e yöneltmiştir. İki benliğinn çatıştığı zamanlarda Meral, bulduğu bahaneler ile birinci 'ben'ini kendi içerisinde bastırmıştır. Romanda Samim ve Meral'in bir yıldız haritası falı üzerine yaptıkları muhabbette hassas, hülyacı, sezgileri kuvvetli bir tabiatı, sakin fedakâr, zengin bir ruh hayatı, ailesine bağlı ama her günkü muhitinden kaçmak ve yeni ufuklar aramak temayülleri kuvvetli ve çocukları çok seven biri olarak ele alınan Meral bütün özellikleri kendisi ile uygun bulur iken çocukları sevmesi durumunun ise kendisi ile uygun olmadığını Samim' e söyler. Sevmeme sebebini ise çocukların pis olmalarına ve bakım için annelerin çok zaman harcamaları gerektiğine bağlar. Samim burada ikinci Meral'i görür. Çünkü kendi kendisinin üstüne çıkmak zevki veren sevginin yalnız analık olmadığını ve

hürriyet ve menfaatlerimizin başka ruhlarla kaynaşmak için de annelik duygusunu feda edebileceğimiz düşüncesini paylaşır. O zaman Samim hürriyet maskesinin Meral'de birinci Meral'i etkilediğini anlar. Noyan, ikinci benliğinin hâkimiyeti altında nefsine uyarak kötü yola sürüklenmek üzere olan Meral'in birinci benliğinin zaferine kavuşması için hakiki aşkın araç olarak kullanılabileceğini söyler. Bu aşk tasavvufla bağdaştırılırken Samim'in aşk konusunda sözleri dayanak gösterilir (Noyan, 2016, s.230).

> *'Cinsi olmayan bir aşk bize, benliğimizi aşmayı ve sevgilimizin şahsiyetine dalarak, başka bir insanda sosyal ve üniversal bir iştirakin ilk merhalesini gösteren bir yükseliştir. Sen de bunu istemiyor değilsin. İçinde belirsiz arzular var. Sıçrayamıyorsun. Bunun için buhran içindesin* (Safa, 2017, s.190).

Mehmet Tekin romanda asıl çatışmanın Samim'in idealizm ve spiritüalizmine karşılık Besim'in epikürizm, hedonizm ve materyalizm arasında olduğunu söyler. Tekin evdeki herkesin meselelere karşı farklı bakış tarzlarını mizaç, felsefe, hatta dünya görüşü farklılığına bağlar. Samim septik ve idealist iken; Besim midesinden başka bir şey düşünmeyen kaygısız ve hedonist biri, Mefharet ise heyecanlı ve asabi mizaçlı bir kadın olarak ele alındığına değinir. '*İdealizmin materyalizme, hedonizme ve epikürizme galibiyeti, Yalnızız romanının tezini oluşturmaktadır'* (Tekin, 1999, s.275).

Noyan, '*Yalnızız'* romanındaki benlik konusunun, psikoloji ve tasavvufla ele alındığını belirtirken, Besim'in hayattan ve özellikle yemekten zevk almasını ise hayvani nefsin esiri olduğunun delili sayar. Besimin cismani aşkın dışında bir aşkı düşünememesinin sebebini fazla yemesine bağlamasına rağmen az yediğinde de zevklerinin değişeceğini belirtir. Noyan, Safa'nın romanda bahsettiği ikiliğin tasavvufi kavramlar olarak nefs ve ruh olduğunu belirtir. (Noyan, 2016, s.224-225). Mahşer romanında da Nihad, Muazzez'den birinci ve ikinci Muazzez olarak bahseder. Hüseyin Çil, 'Peyami Safa Romanlarında Dram ve Ütopya Arasında İnsan' adlı yazısında milli ütopya olan *Mahşer* adlı romandan bahseder. Aslında Muazzez de *Yalnızız* romanındaki Meral gibi iki kimlik taşımaktadır. Bu düşünceler bize Nihad'ın düşünceleri ile romanda şöyle anlatılır:

> '*O vakit farkına vardı ki Muazzezin hüviyetinde iki Muazzez vardır; birbirine hiç benzemeyen tamamıyla zıt vasıflara haiz iki insan. Bu Muazzezlerden bir tanesi annesin*

> *çocuğudur, onun benliğine varis olmuştur. Hasbi ve fedakâr, beşeri ve faziletkar, aşık ve saf güzel ruhu bembeyaz Muazzezdir. İkincisi apartman çocuğudur birinci gençlik tesirlerini Seniha Hanımdan alan, hodbin ve menfaatçi, hodbin ve hilekâr, ruhu mahlut çirkin siyah Muazzezdir… bu iki şahsiyetten hangisi Muazzezdir?'* (Safa, 2016, 261)

Muazzez'in, Nihad'la evlendikten kısa bir süre sonra apartmana geri dönmesi Nihad'ı intihara sürükler son anda kendi gayretleri ile ölümden kurtulur. Soluğu Kerim Bey'in yanında alan Nihad, Kerim Bey sayesinde fert-millet tereddüdünü aşmayı başarabilecektir. Kerim'in telkinleriyle hayata tutunan ve artık yaşamak isteyen Nihat, fikri açıdan ulaştığı bu ütopya durumunda sonra Muazzez'in de kendisine dönmesiyle maddi yaşantısında da ideali bulur. Böylece romanın sonunda Muazzez 'de tereddüdünü aşmayı başararak dramından kurtulur ve ütopyadaki yerini alır (Çil, 2014, s.134).

"Hiççilik, Şüphe ve İmân" (Tercüman, 25 Kasım 1959) Nihilizm 19.yy'da Rusya'da ortaya çıkmış bir düşünce akımıdır. Daha sonra Almanya, Fransa ve Avrupaya yayılmaya başlar. Bu akım Rusyada yeni bir toplum düzeni kurmak isteği ile eski, yerleşik düzeni tamamen ortadan kaldırmaya yönelik bir hareket iken; daha sonra her türlü düzeni reddeden, toplumun, hiçbir sosyal kurumun ve kuruluşun ferd üzerinde hiçbir baskısını, otaritesiini kabul etmeyen bir görüş halini almıştır. Bu görüş bizde İkinci Dünya Savaşı ile varlığını hissettirmeye başlar. Safa'ya göre nihilizm, felsefi kavramlar ve bunların ifadede aciz oldukları gerçek arasındaki ümitsizliktir. Madde, ruh, hakikat, şuur, boş kelimelerdir. Ayrıca nihilizm yaşama dair amacı olmayan gençlerimizi içki, kumar, fuhuş, cinsi arzular veya intihar gibi vehim durumlara sürükleyebilir.

Yazar gençlerin içine düştüğü nihilist anlayışın getirdiği sorunları *Bir Tereddüdün Romanı* adlı eserinde anlatır. Adı 'bir muharrir' olarak geçen erkek kahramanla evlenmeyi düşündüğü Mualla ile erkek kahramanın aşığı olan Vildan'da nihilist anlayışın izleri görülür. Yazar, Vildan üzerinden Avrupa ve bizim içine düştüğümüz buhranlara değinir.

> *"Yıkılıyor, her şey yıkılıyor!" Tereddüd eden kim? Mualla Hanım mı? Bu, hadiseyi basite irca etmek olur. Hakikatte sen de tereddüd ediyorsun; Roma ile İstanbul arasında, hile ile samimiyet arasında, ölümle hayat arasında tereddüd ediyorsun sonra ben ve benim olduğum zümrede tereddüd içindeyiz. Elimizdeki bu kadehler ve gecemizi dolduran bu çılgınlıklar nedir? Bütün sanatkâr dediğimiz sınıf ve hep münevver dediklerimiz hep tereddüd geçiriyorlar: inanmakla inkâr arasında tereddüd; ferdi ve*

> *içtimayi temayüller arasında tereddüd; bütün Avrupa aynı tereddüd içinde: Almanya, Fransa, ve İngiltere sağ ile sol arasında gidip geliyorlar. Milli ve beynelmilel cereyanlar, dini lazühdi cereyanlar, Katolik izdivaç ve serbest aşk cereyanları, ahlaki ve gayri ahlaki cereyanlar bütün iradeyi bölüyor ve tereddüde düşüyor. Onun için izdivaçlar azalıyor ve gençler tereddüde düşüyorlar, izdivaç en azından bir tek şeye inanmaktır. Bu çılgın bu kudurmuş tereddüd ve şüphe devrinde sarsıntıyı en çok hisseden müessese izdivaçtır."* (Safa, ty, s. 165)

Talat Tekin ise roman için:

> *'Bir Tereddüdün Romanı' adlı eserde Birinci Dünya savaşı sonrası tereddüd ve şüphe krizine yakalanan insanın, psiko-sosyal problemleri anlatılmakta, insanın bu problemlerden sıyrılabilmesi için de geleneksel değerlere inanıp sarılmasının şart olduğu vurgulanmaktadır'* (Tekin, 1999, s.183).

Cevdet Kudret Bir Tereddüdün Romanı adlı eser ve yazarın o günkü içerisinde bulunduğu toplum için ise şu ifadeleri kullanır:

> *'Mütareke yıllarında ve savaş sonrasında doğan yaşamak yorgunluğu, toplumsal değerlerin altüst oluşu, geçmişle olan bağların kopuşu, ahlâk bunalımı, maddî ve ruhî sefalet, hiçbir şeye yüzde yüz bağlanamamak acısı, insanların inanmakla inkâr etmek, yapmakla yıkmak, sevmekle nefret etmek, iyilikle kötülük, isyan etmekle boyun eğmek, ölmekle yaşamak vb. arasındaki tereddüdü üzerine kurulmuş bir eserdir'* (Kudret, 1967, s.329).

Noyan, histerik özellik gösteren Vildan'ın durumunu '*maneviyattan uzak kalışının yarattığı boşluk ve arayış'* olarak betimler. Vildan'ın geçirdiği sinir krizlerinin sebebini, yazarın manevi değerlerden kopuş olarak gördüğünü belirtir. Ayrıca Muharrir 'in tespitinden yola çıkarak ruhi sefahatle perişan olanların hep tereddütle mahvolduğunu bu nedenle Vildan için tek tesellinin tevekkül ve teslimiyet olduğuna inanır (Noyan, 2016, s.185).

> *'Tutunacak hiçbir şey kalmamıştı(...) Gözümün önünde bir insan dağılıyor(...) yalnız içtimaî değil, aynı zamanda beşerî, mistik ve ilahi bağları da çözülen bu insanın bu perişanlığı bana ibret, merhamet, nefret ve dehşet veriyor. İçimizde sıraya dizilen sayısız benliklerimiz ipi kopmuş bir teşbih gibi nasıl dağılıveriyorlar! Kâinatın ahenginde bir muvazene unsuru olmaktan çıktığımız vakit, muhitimizle ve mevcudatın ruhuyla münasebetimizi kaybettiğimiz vakit, bir maddeden ötekine konan ve fasılalarla ısınıp soğuyan vefasız ve serseri muhabbetler içinde sendelediğimiz vakit, birdenbire ayağımız nasıl kayıyor, böyle yuvarlanıyor ve dinmeyen gözyaşları ile nasıl ağlıyoruz!*
> *Bu durmadan dönen çark, bu göz karartıcı hız, bu namütenahi yaratılış, oluş ve gidiş, tereddüdü ve tembelliği affetmiyor; hiçbir şeye inanamayanların da en imanlılar kadar kendi faaliyetine karışmasını istiyor ve bir septisizmin, bir şüphe ve tereddüdün cezasını böyle veriyor'* (Safa, ty, s.200).

Safa'nın yazdığı romanlarının kahramanlarında genel anlamda bir tereddüt söz konusudur. Nihilist ve pozitif anlayıştan, mistik anlayışa geçişi ele alan *Matmazel*

Noraliya'nın Koltuğu adlı eserdeki Ferit de nihilisttir. Kriz geçirdiği anlardan bir tanesinde muhallebiciye girer ve krizden kurtulmak için ilaçlarını ararken muhallebici ona nefesini tutup içinden Allah'ım demesini ister. Ferit inanmasa bile bunu uygular ve rahatladığını hisseder. Allah'ım! nidasını duyar ve nihilist olan babasının dediklerini düşünür. Bütün bu ruh buhranlarının asıl sebebi ise hiçbir şeye inanmamanın verdiği ruhsal hastalık ve bunalımlardır. Romanda bu durum şöyle anlatılır:

> *"Allah'ım nidası ile babasının "Allaha inananların hepsi, bilaistisna ahmaktırlar. Bunların arasında bulunduğu söylenen dâhiler, bilgisizliğin mazeretinden de mahrum oldukları için büsbütün ahmaktırlar." tarzındaki sözlerini hatırlayarak Voltaireden Anatole Frarence kadar gelen imansız istihza zürriyetinin, babasıyla beraber onu da peşine takan zincirine daldıkça bulanan ve aydınlığa gittikçe azalan gözlerini yumduğu ana kadar sürdükten sonra, içini bastıran ve evvelce sürdükten sonra başka bir şey olmayan buhran korkusu,…"* (Safa, 2016, s.66).

Ayşegül Utku Günaydın, makalesinde Ferit'in zaman içerisinde değişen durumunu şu şekilde ifade eder:

> *'Matmazel Noraliya'nın Koltuğunda bu bakımdan birinci ve ikinci bölüm birbiriyle karşıtlık ilişkisi içindedir. İlk bölüm, huzursuz ve hiçbir şeye inancı olmayan bir gencin sanrılarıyla örülü iken ikinci bölüm yalnızlık, uhrevi âleme giriş ve benlikten sıyrılma evresini anlatır. Uhrevi dünya ona hem maddi hem de manevi zenginliği ve akabinde mutluluğu getirir. Ferit, Matmazel Noraliya'nın telkinleri ve koltuğu aracılığıyla huzurun Tanrı'da kaybolmak olduğunu anlar ve bundan sonra yaşama karşı soruları da son bulur'* (Günaydın, 2015, s.122-123).

Kantarcıoğlu, Peyami Safa'nın Ferit'e büyük saygı duyduğunu belirtir. Bunun sebebini ise Ferit'in romanın birinci bölümünde reddettiği değer ve kurumların gerçekten özünü kaybetmesine ve eskimiş olmasına bağlar. '*Muhtarın temsil ettiği duygusal milliyetçilik, Vafi Bey'in şarlatan dindarlığı, Cevat Fenmen'in dogmatik pozitivizmi, Fenmen ailesinin evlilik dışı ilişkileri, küçük Babuş'un gazete satarak geçindirdiği ailenin yaşadığı sefalet; kısacası Türk toplumunda yanlış batılılaşmanın sebep olduğu bu değerler anarşisi, Ferit'in eleştirdiği ve reddettiği değer ve kurumlardır.*' Ferit'in üstün fikir gücüne rağmen irade zayıflığını vurgulamakla Peyami Safa'nın güçlü zekâyı değerli kılan kalbin ve inancın önemini vurguladığını belirtir (Kantarcıoğlu, 2004, s.97).

Safa'nın yazılarında önemli bir yer tutan din konusu genellikle ahlâk kavramı ile birlikte ele alır. Dinimizin ahlakımız üzerinde etkili olduğunu belirtir. Teknoloji ve

ilmin gelişmesi ile birlikte dini değerlerin ve ahlakın bozulduğu ve manevi duyguların yerini artık maddi menfaatlerin aldığı gerçeği bu bölümde incelenir. Özellikle yaşanan Dünya Savaşlarından sonra Avrupa'nın değişen siyasi ve ekonomik yapısı, ahlak yapısı üzerinde farklılıklara neden olur. Bu yapının bizdeki etkilerine değinen yazar, birbiriyle bağlantılı olan ekonomik ve ilmi gelişmelerin manevi değerlerden maddi kazançlara doğru yön çevirdiğini ifade eder. Bu değerler pozitivizm inancı ile birlikte zaman zaman yerini maddeci materyalizme bırakırken bir süre sonra ruh buhranlarına neden olur. Bu buhran ile birlikte nasıl bozulan kadın aileyi ve sosyal çevreyi olumsuz etkiliyorsa, bozulan ahlâk da aileyi ve çevreyi o derece olumsuz etkiler. Yazar bu etkileri, kişinin kendisinde ve toplumunda bize verir iken, nihilist inanca doğru kayan düşünce yapısının da derin izlerini gözler önüne serer. Toplumda meydana gelen birçok intihar ve cinayet sebeplerini de teknoloji ve ilimle birlikte meydana gelen bu manevi inançsızlığa bağlar. Avrupa'yla birlikte Dünyayı ve ülkemizi etkisi altına alan bu buhran dini değerlerimizi sarsmakla kalmaz adeta değerlerimizi al üst eder.

4.3. Eğitim

Peyami Safa, pek çok düşünce yazısında küçük yaşta eğitime önem verdiğini dile getirir. Bu hususta ailelerin çocuklarını ilgileri oldukları alanlara doğru yönlendirmeleri gerektiğini düşünür. Okul ve kitaplar hayatımıza yön veren önemli pusulalardır. Bunun bilincinde olan yazar aynı zamanda daha iyi eğitim imkânları için okullarımızın iyi bir donanıma sahip olması gerektiğini düşünür. Ders kitapları ve edinilecek bilgiler öğrencinin bilme ihtiyacını karşılayacak doğru bilgiler olmalıdır. Onları yanlış bilgilere ve ahlâksızlığa karşı korumalıdır. İster dini ister ilmi bilgi olsun akıl çerçevesinde işlenmeli ve hayatımızda kullanılırlığı geçerli bilgiler olmalıdır.

Safa, eğitimi zamanla ve mekânla sınırlı tutmaz her yerde eğitimin gerçekleşebileceğine inanır. Okul, cami, ev, sokak ve hatta iş yerimiz bizim için eğitim yuvalarıdır. En iyi eğitim ve bilgi yazarın gözünde kişinin kendisine ve çevresindekilere faydalı olan bilgidir. Yazar, bilimden, teknikten, akıldan ve milli değerlerden uzak olan softa, kuru bilgilere karşıdır. Eğitim hususunda yazar ayrıca

eğiticilerimizin de aynı donanıma sahip kişiler olması gerektiği düşüncesindedir. İyi bir pedagojik eğitime sahip olmaları, zorbalık ve şiddete karşı olmaları gerekir. Eğitimci, öğrenciye kaç yaşında olursa olsun düşüncelerini rahatça ifade edebilecekleri imkânlar vermeli, onların kendilerini geliştirmeleri için onlara fırsatlar sunmalıdır. Onları eğitirken aynı zamanda her alanda yaşama hazırlamalıdır.

"Bir Eğitim Komisyonunun Raporu Üzerine" (Tercüman, 8 Kasım 1959) adlı yazıda alınan kararlarda hep aynı sonucun çıktığını söyler. Bu durumu: '*Okullarda öğrencilerin şahsiyet ve karakterlerine gereken önemin verilmediğini, çocukların ve gençlerin hayata iyice hazırlanmadıklarını belirten beylik ve doğru hükümleri, Meşrutiyetten beri her Pedagoji kitabı ve raporu tekrarlar durur'* (Safa, 2013b, s143) şeklinde ifade eder. Yazar çocuk eğitiminde anne, baba, çevre okul gibi faktörlerin birinci derecede önemli olduğu görüşündedir. Ebeveyn olarak çocuklarımızdan harika şeyler bekliyor isek onlara fırsat ve imkanlar sunmalı ve onlara yardımcı olmalıyız. Yazar çocuğu bir hamur ve boş bir bardak olarak görür. Siz hamura nasıl şekil vermek isterseniz o şekli alır bazen ufak tefek pürüzler olsa bile öz şeklinden bir şey kaybetmez. Yine boş bardak da öyledir. Siz bardağı hangi renge boyar ve ne kadar doldurur sağlam olmasına ve kırılmamasına özen gösterirseniz çocuklar da benliklerini ve zihinlerini o yönde doldurur. Anne ve baba çocuğun harcı ve temelidir. Binanın sağlamlığı için evlatlarını o şekilde eğitmelidir. Safa aynı zamanda bazen eğitim yerleri olan okulların da öğrencileri yanlış yönde etkileyebilecekleri görüşündedir. Milli ve ahlâki değerlerimize ve benliğimize yönelik yasak düşüncelerin de aşılanabildiği yanlış sistem için de anne ve baba yine devreye girerek bize doğru yolu gösterebilir.

Kimi yazılarında da yanlış eğitimden bahseden Safa, ebeveyn tarafından yanlış yapılan bir hareketin çocuğa "ben yaptım yanlıştı!" anlayışı ile öğretilemeyeceğini yanlışın yine yanlış ile öğretilmesinin doğru olmadığını gösterir. Unutulmamalıdır ki bazen çocuklar yapılan hareketin yanlışlığına değil yapılıp yapılmadığına veya kimin tarafından yapıldığına dikkat ederek de yanlışı doğru kabul edebilir. Yazar çocuğun üstünde birçok tesirin oluğunu belirtir. Anne, baba, öğretmen, kardeş hizmetçi, dadı, aşçı, misafir, müzisyen ve hatta içerisinde yaşadığımız eşyalar bile bizim terbiyemizden sorumludur. Çocuklarımıza emirler vererek, dayak atarak, hakaret

edip küfrederek ya da cezalandırarak onları terbiye edemeyeceğimizi söyler. Yazarın söylediği bu durum çağımızın da genel sorunu olarak güncelliğini her daim korumaktadır. Birçok pedagog da dayağın, hakaretin, cezanın veya pahalı hediyelerle mükâfatın doğru olmadığı kanısında aileleri uyarır. Safa, eğitimi ele alırken ahlâkî, felsefi, dini ve milli boyutlarla bir bütün olarak ele alır. Birey sürekli değişen bir canlıdır. Ayrıca her çocuk aynı şekilde değildir ve onları farklı özellikleriyle kabul edip iyi yönleri ile var edebileceğimiz gerçeğini sunar.

> '*Çocuk boş doğan bir bardaktır. Bunun içine zekayı dolduran da biziz, ahmaklığı da, iyiliği dolduran da biziz; kötülüğü de yiğitliği dolduran da bizi pısırıklığı da! Biz yani cemiyet, yani varlık, biz yani herkes ve her şey! …. Her çocuk boş doğan bir bardaktır ama her bardağın eni, boyu, biçimi ötekinden ayrıdır. Terbiyede bu hacim bardağın içine dolduracağımız tesirlerin terkibini değiştirecek kadar önem kazanır. Bu hacimden başka bir şey olmayan istidat ve huy, onun ölçüsüne uymayan müdahalelerimiz kusacaktır'* (Safa, 2012a, s.214).

Yazar, çocukların eğitimi özellikle de ahlâki boyut olarak anne-kız ilişkisi üzerinden ele aldığı bu eğitim anlayışlarını bize *Sözde Kızlar* ve *Bir Akşamdı* adlı romanlarında verir. Annelerin kızları üzerindeki etkilerine değinen yazar, ahlaki çöküşlerin önce aile içerisinde başladığını gözler önüne serer. Karı- koca ilişkilerinde başlayan bu durum, anne baba ve çocukların eğitimine kadar gider. *Bir Akşamdı* romanında Meliha'nın annesinin hasta eşi ile birlikte olan karı-koca ilişkileri çöküntüdedir. Küçüklüğünden beri annesinin ahlâk dışı davranışlarıyla ve umursamaz tavırlarıyla büyüyen Meliha, annesine her ne kadar kızsa da onun kötü davranışlarını kendine örnek alır. Anne ve Kâmil arasında yaşanan aşk, anne-kız arasındaki ilişkiyi ve Meliha'nın ahlâk inancını olumsuz yönde etkiler. Ne yazık ki annesi de Meliha'nın gelecekte kendisi gibi kötü kadın olacağının farkındadır ve bu duruma üzülür. Annenin Meliha'nın terbiye ve eğitiminden sorumlu olduğunu Meliha'nın dayısı şu sözleri ile ifade eder:

> *'Ben karıların ne olduklarını bilirim... Kız anaya çeker abla!.. Onun terbiyesinden sen de mesuldün... Daha ziyade sen mesuldün, sen!.. Ana idin be!.. Ana be, ana, ana!.. Hey... Kavuğuma dinlet abla!.. Kocan öksürürken sen şarkı söylerdin... Şimdi bana maval okuma... Hey... Gözlerin yaşarıyor da sana acıyorum abla!.. Ne kadar olsa kız kardeşimsin be... Vallah billah, şu ekmek beni çarpsın yalan söylüyorsam, ablam olmasaydın sana "oh olsun" derdim be...'* (Safa, 1995, s.96-97).

Biz İnsanlar adlı romanda da böyle bir durum söz konusudur. Safa'ya göre çocuklar eğitilirken başta en yakın çevreleri olan anne ve babalarından daha sonra okul,

arkadaş ve okul gibi yakın çevrelerinden etkilenmektedirler. Bu durumda olan Samiye Hanım, oğlu Cemil'i Türk düşmanı olarak yetiştirir ve tarihi kökleriyle birlikte bu çocuğa kötü örnek olur ve bu durumun onun davranışlarına yansımasına sebep olur. Samiye Hanım, oğlu Cemil'in sözlerinin kendisinin telkini olduğunu kabul etmesi, çocuğun eğitiminde anne ve baba etkisini göstermesi açısından önemlidir.

"-Eşek Türk! Eşek Türk ya! Eşek olmasa bunu yapar mı? Doğru söylemiş. Elbet. Bu sözü de benden öğrendi. Eşek Türk! Bu rezalet çocuğumun başına Türk mektebinde geldi" (Safa, ty, s.38).

1960'ta yayımlanan **"Böyle Ailelerin Çocukları"** başlıklı yazısında geceleri evde toplanıp kumar oynayan ailelerden bahseden yazar daha sonra bu ailelerin genç çocuklarının da kumar oynadıklarına değinmiştir. Yazar dinden, imandan, ahlaktan, kültürden, insanlık ve memleket duygusundan nasibi olmayan bu gençlerin günün birinde ailelerini soymalarının tek suçlusu olarak ailelerini görür. Çünkü aile çocuklara kötü örnek olur.

Yazar bu konuyu daha önce kaleme aldığı *Sözde Kızlar* ve *Bir Akşamdı* adlı eserinde işler. *Sözde Kızlar* romanında Nevin ve annesi birbirlerinin aynısıdır. İki kadın da sergiledikleri davranışlar sebebi ile kötü olarak adları duyulmuş bir ailedir. Nevin eğlenmeyi, alkol kullanmayı, kumarı ve hatta evlilik dışı başka erkeklerle ilişki yaşamayı annesinden görür. Annesi kendi yolunda giden kızını hiçbir zaman ikaz etmez. *Bir Akşamdı* romanındaki Meliha da annesine kızması ve nefret etmesine rağmen annesi gibi mutsuzluk anında kendini başka erkeklerin kollarına atar. Yalnız bu defa Meliha'nın annesi kızını uyarmaya çalışır fakat buna engel olamaz. Hazin sonla biten durumlar gerçekleşir.

> *'İşte iki yol: Cuma günü İstinye'ye gitsin mi? Gitmesin mi? Ne dersiniz?*
> *Annenin cevabı:*
> *Gitmesin. Sabretsin. Günün birinde onun bu faziletini anlayan bulunacaktır. Şimdi imtihan oluyor. Bütün insanların gözü, dikkatlerini belli etmeden, onun üstündedir. Sabrettiğini görürlerse mükâfatını vereceklerdir. Onu yeni bir insan, bir gün, mutlaka, yeni bir yuva kurmaya çağıracaktır; kaldı ki fazilet için bu mükâfatı beklemeye de ne lüzum var? Fazilet nizam-ı âlemdir ve saadet bu nizamı temine çalışmaktır. Cemiyet, fertlerin karşılıklı fedakârlıkları üstüne kuruludur. Her insan, kendine bu fedakârlık sırası gelince onu yapmaktan haz duyduğu nisbette mesuttur, zira kendi vicdanında umumî ahengi duyar'* (Safa,1995, s.144).

Bu durumun tam zıddı olarak ise *Sözde Kızlar* romanındaki Mebrure gösterilebilir. O babasıyla büyümüş iyi bir ahlaki eğitimin yanında İzmir'de Amerikan Kolejinde okumuştur. Değerlerine ve ahlakına sahip çıkan Mebrure için öncelik her zaman babası olur. Lüks yaşam gözünü boyamaya çalışsa da aklı ve vicdanı buna engel olur, değerlerinden ve iffetinden hiçbir zaman vazgeçmez.

Yine baba ve nine eğitimi ile büyümüş bir evlat olan *Canan* romanındaki Bedia da Mebrure gibi bir mizaca sahiptir, eşinin kendisini aldatıp başka bir kadınla evlenmesine rağmen kendi ahlâkından ödün vermez. Çünkü babası Abdullah Bey ona iyi bir ahlaki, ailevi ve dini eğitim verir. Fakat burada çevrenin insan üzerindeki etkisi de oldukça önemlidir. Bedia gibi büyütülen kardeşi Şemseddin ise aynı terbiyeyi almış olmasına rağmen hem içinde bulunduğu muhit, hem de içerisinde yaşadığı ailenin yozlaşmış ahlak kültürüne ve yaşamına ayak uyduramaz.

Safa, bazı düşünce yazılarında gençlerin artık Osmanlıca okumak istemediği, gerçek bir 'bilme' aşkında olmadıkları için de öğrenemeye meraklı olmadıklarını dile getirir. Bizim kendi evlatlarımızın kendi kültürümüze ait kitapları okumak istemeyişini birçok batılı gencin öğrenmek ve ilk elden bilgilere ulaşmak için 15 ve 16. Yüzyılın dilini öğrenme arzusuyla kıyaslayan Safa, bizim bazı gençlerimizdeki bu umarsızca durumu hazin bir netice olarak görür (Safa, 2013b, s. 261). Safa, yine Osmanlıca bilen, okuyan, anlayan ve değerlere sahip çıkan bir nesil yok olduktan sonra geç kuşaklar da ilgilenmez ve öğrenmezlerse Süleymaniye ve Beyazıt gibi büyük kütüphanelerdeki kitapların zamanla öneminin kalmayacağı ve koca bir kültürün yok olup gideceği gerçeği üzerinde durur.

Safa yazılarında bilginin tek başına şu hayatta bir işe yaramayacağını belirtir. Bilgili olmamızın bizi kültürlü bir hale getirmeyeceğine değinen yazar, kültürün gelişmesi için bilgiye, bilginin de bir anlam ifade etmesi için kültür haline gelmesi gerektiğini söyler. **"Bilgi ve Kültür"** (Milliyet, 15 Kasım 1957) adlı yazıda kültürsüz bir bilginin sonsuz bir başarıya hasret bırakacağı görüşündedir. Safa, kültürel anlamda gelişememizin suçunu ise bilgisizliğimize ve bilgimizi kullanmayışımıza bağlar. Teknik ve kültürel anlamda Batı'nın bu kadar ilerleyişine rağmen Doğu'nun istenilen seviyede olmamasını bilgiyi öğrenmek istemeyen gençlere bağlar. Engin bilgilere

sahip Doğu kültürünün gençler tarafından hep aşağılanmış olması da bu durumun açık bir göstergesidir. Yazılarından evvel *Fatih Harbiye* adlı romanında bu durumdan bahseder. Neriman'ın Şark düşüncesini geri ve şarklıları miskin olarak gördüğünü söylemesi üzerine babası Faiz Bey, dünyada bazı şeylerin miskin olarak gördüğü bu adamlar tarafından bulunduğuna değinir. Faiz Bey, Avrupalıların Şarklı düşünürlerin eserlerine ve görüşlerine önem verdiklerini ancak; Doğu kültürüyle yetişmiş gençlerin Şark kültürünü aşağıladığını ve bu duruma anlam veremediğini ifade eder.

> *'Bak, dedi, şu arkanda konsolun üstünde duran saati Harun'u Reşit zamanında bir şarklı icat etmiştir; şu elimdeki kitabı bir şarklı yazmıştır.*
> *- Aman hep o kara kaplı kitap… Başka yok mu? Yazmış da ne olmuş sizden başka onu kim okuyor?*
> *- Senden başka bu kitabı birçok insan okuyor*
> *- Aman… Hep tenbeller hayalperestler…*
> *- Hayır… Frenkler de okuyor. Bu gibi eserlerin Garpta bir tanesinin yüzlerce türlü basılmış tercümeleri vardır. Avam da okur havas da okur velakin sen okumazsın, mazursun da. Mekteplerinizde böyle şey kalmadı. Bir İngiliz kızına Sadi'yi sorsan bilir, sen Şarklı olduğun halde bilmezsin. Kabahat sende mi, Sadi'de mi?'* (Safa, ty, s. 51).

Kimi yazılarında Safa, çocukları tanımadığımıza ve onları yetiştirmek için kullandığımız usullerin yanlışlığına dikkat çeker. Bu konuda yazar Rousseau'nun düşüncelerinin günümüzden yüz elli yıl önce söylenmesine rağmen doğruluğuna değinir. Rousseau:

> *'-Çocukları tanımıyoruz. Onları yetiştirmek için kullandığımız usuller yanlıştır. Tabiat çocukların büyük olmadan evvel çocuk olmalarını istiyor. Bizse onların çocuk olmadan evvel büyük olmalarına çalışıyoruz. Bu tabiat nizamını altüst etmeye kalkarsak öyle meyveler yetiştirmiş oluruz ki, bunların ne olgunluğu, ne de lezzeti kalır; hepsi çarçabuk bozulur, çürür gider. Çocukluğun kendine has görme, duyma, düşünme tarzı vardır.'* (Safa, 2013b s.109).

Safa, okul denen müessesenin küçüklerin değil, büyüklerin bile dayanamayacağı aptallaştırıcı öğretim usullerine dikkat çeker. Sabahtan akşama kadar bir sürü kalabalığın bir oda içerisinde ilgi ve istekleri dışında bilgiler öğrenmeye zorlanmalarının çocukları değil, yetişkinleri bile aptallaştıracağını düşünür. Ayrıca dünyanın herhangi bir yerinde olan herhangi bir bilgiden yapılan sınavları da anlamsız bulur. Birçoğunun gereksiz olduğu kanısındadır. Bu bilgilerden öğrencilerin düşük notlar alıp okullarda kalmasını ise içler acısı olarak niteler. Safa sadece gereksiz ve çok olan bilgilerden bahsetmez, aynı zamanda bu bilgi yığınlarının zaman içerisinde insanda olan bilme ve merak duygusunu da körelttiğini

düşünür. Yazar öğrencilerin istekleri ve ilgi alanlarının da hesaba katılması gerektiğini düşünür kuru kuru öğrenilmiş bu yığınlardan bireye ve topluma fayda sağlanamayacağı inancındadır. Türk eğitim sisteminde ve bazı eğitim sistemlerinde durum böyle iken Avrupa'nın ve Amerika'nın bazı okullarında ise öğrencilerin bilgileri kitaptan öğrenmek yerine ilgi duydukları alanlarla ilgili yaşama alanları sağlanarak; yaşayarak ve birebir öğrendiğini söyler. Böylece hem gereksiz bilgi yığınlarından kurtulunur hem de gerçek hayat ile bilgiler bütünleştirilerek kalıcı öğrenmeler sağlanır. Bu sayede çocuk gerçek kimliğini bulur. Yazar bu durumun henüz bazı okullarda uygulandığını, yöntem olarak oldukça güzel olduğunu düşünür. Öğrenciler, ilgi duydukları meslekleri laboratuvarlarda, tarlada, atölyede, kitap odasında ve bahçelerde gerçek öğrenmelerle sağlar.

Safa, eğitim hakkındaki bu düşüncelerini, daha sonra kaleme aldığı *Yalnızız* romanında yansıtır. Romanın başkahramanı Samim, adeta Safa'nın sözcüsü durumundadır. Samim, müfredatın ezici yükü altında bunalan şimdiki mekteplerde çocukların ihtiyaçlarının ayrı ayrı düşünülmediğini belirtir. Talebenin derse çalışmaktan ve imtihana girmekten şahsi araştırmalarına vakit ve enerji bulamadıkları için halis kültürden ve meslek araştırmalarından mahrum kaldıklarını düşünür. Samim artık bu eğitim anlayışının değişmesi gerektiğini ifade ederken Rousseau'dan, Kerchensteiner'e ve John Dewey'e kadar iki asırdan beri bütün pedagog ve düşünürlerin de böyle düşündüğünü söyler. Safa'nın sözcüsü olan Samim'in oluşturduğu ütopik bir eser olan Simeranya'da ise eğitimin nasıl olacağı Besim ve Samim arasında geçen sohbet esnasında ortaya çıkar. Samim:

> '*Simeranya'da her seviyeye göre okuma salonları, laboratuvarlar, atelyeler, müzik, tiyatro sineme ve spor evleri vardır. Her yaşta insanlar bunlara devam ederler. Her merak ettikleri mevzuyu kendileri etüd eder ve öğrenirler. Çocuklar ve gençler için, araştırma metodlarını gösteren kılavuz öğretmenler vardır. Bunların vazifeleri öğretmek değil öğrenmenin yolunu öğretmektir. Çünkü Simeranya pedagojisi insanın hayatı boyunca öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman ve kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. Eski dünyada yani Simeranya göre bugünkü dünyamızdaki okullarda çocuklara ve gençlere öğretilen şeylerin, muayyen istidat ihtiyaçları karşılamadıkça hayatta hiçbir işe yaramadığı anlaşılmış ve klasik mektepten eser kalmamıştır: sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyler gibi ders veren öğretmen ve profesör yoktur. Diploma yoktur'* (Safa, 2017, s.42).

Bu hâlihazırda gerçekleşmesi mümkün olmayan eğitim anlayışını gösterse de yazarın aslında hayalindeki ve birçok düşünürün de gerçekleştirmek istediği eğitim

anlayışıdır. Bir şeyleri zorla değil kendi merak ve istekleri doğrultusunda öğrenenlerin daha verimli ve hayatta daha başarılı olacaklarını düşünür. Yazarın sözcüsü olan Samim aynı zamanda başarı için çok tahsilin ya da diplomanın önemli olmadığını da savunur. Ayrıca yazarın da çeşitli sebeplerden dolayı iyi bir eğitim alamadığı düşünüldüğünde Samim aracılığıyla ortaya koyduğu düşüncelerin önemi daha iyi anlaşılır. Safa, çok iyi bir eğitim alamamasına rağmen kendini oldukça iyi geliştirir ve birçok eğitimli insandan daha iyi yerlere gelir. Samim bunun en güzel örneği olarak dünyaca ünlü Yahudi bir Amerikalı olan adamın hikâyesini anlatır. Bu adam iyi bir eğitim almamasına ve hatta okuryazar olmamasına rağmen iyi yerlere gelir. Bunun sebebini kendisine soranlara ise hamam haneye başvurduğunu fakat oraya okuma yazma bilmemesi nedeniyle alınmadığını söyler. Eğer okuma yazma bilseydi kendisinin şu anda dünyanın en büyük zengini değil, hahamhanenin kâtibi olarak çalışıyor olacağını söyler (Safa, 2017, s. 43-45). Samim ile Selmin arasında geçen bir konuşma ile de okul kitaplarında bulunan her bilginin gerekli olmadığını ve çoğu zaman da bu bilgi ve kaynakların bizi hazırlopçuluğa düşürecek bir anlayışta olduğunu ortaya koyar:

> *'Selmin sordu:*
> *- Simeranya'da nasıl oluyor bu?*
> *- Çocuklar ve gençler öğleden sonra istidatlarına göre ayrı ayrı meslek şubelerinde staj görürler. Parazit değildirler. Büyüklere yardım ederler ve çıraklık devresi geçirirler*
> *- İstidatları değişirse?*
> *- Mesleklerini de değiştirmek haklarıdır bu istidatlarını tayin eden mükemmel testler vardır. Daha ziyade iş hayatındaki davranışlarına bakılır. Öğleye kadar ve isterlerse geceleri nazari araştırmalar ve incelemeler yaparlar. Fakat zorlama yoktur. Çünkü orada insan bir makine adam ve bir otomat değil, kabiliyetlerinin serbestçe gelişmesine her yaşta ve her meslekte imkân verilen manevi bir şahsiyettir.' (Safa, 2017, s. 44).*

Ayrıca Samim Dewey'in düşüncelerini de paylaşır.

> '*Dewey ne diyor? "Okul kitapları ve dersleri bize başkalarının bilgilerini ve keşiflerini gösteriyor ve güya, bilgi yolunda en kısa yoldan götürüyor. Hakikatte bu öğretim usulü bize gerçekleri ve fikirleri anlamak yerine, hazırlop bilgileri ezberlemekten başka bir şey olmayan bir papağanlık öğretiyor."'* (Safa, 2017, s. 45).

Eğitim, hayatın her alanında yaşamın devamı için gerekli olan bir ihtiyaçtır. Bu ihtiyacı gidermeye insanoğlu önce ailesinden başlar. Bu bakımdan ailenin sürekliliği ve toplumun sağlığı açısından kadın ne kadar etkili ise çocukların eğitimi açısından da geleceğin annesi olarak o kadar etkilidir. Bu durumun farkında olan yazar geleceğin annesi ve eşi olarak özellikle de kızlarımızın eğitimi üzerinde titizlikle

durur. Bu eğitim sadece ilmi değil; dini, ahlaki ve sosyal boyutu ile de önem arz eder. Çocukların eğitiminde aile ve çevrenin etkisinin farkında olan yazara göre çocuklarımızın yine iyi ve kötü olarak şekillenmesinde en büyük etkiyi aile ve çevre verir. Özellikle içinde bulunulan ahlaki çevre bu eğitime şekil verir. Tabii bazen iyi ailelerden kötü çocuklar da çıkabilir fakat bu durum her zaman olması mümkün bir gerçek değildir. Eserlerinde örneklerine rastlanan yazarın *Sözde Kızlar* adlı romanındaki milliyetçi kız Mebrure ve ahlak düşkünü Nazmiye Hanım'ın kızı Nevin eğitimde ailenin ve çevrenin ne kadar etkili olduğunu aktarır.

4.4. Batılılaşma

Safa Batı veya Avrupa dediğimizde onun devrini tamamlamış ve tarihe mal olmuş eski medeniyetini ve kültürünü benimsediğimizi belirtir. Aslında bu medeniyetin bugün canlı ve oluş halinde yeni ve canlı bir batı olduğu gerçeğine değinir. **"Türk Düşüncesi ve Batı Medeniyeti"** yazısında Batı'yı buhrana düşüren düşünce akımı olarak pozitivizmi ve tekniği gösterir. Akıl ve determinizm ile dünyada her şeyin açıklanabileceğini sanan Batı zaman içerisinde düştüğü bu yanılgının farkına varmıştır. Her şeyi akıl ile açıklamaya başlayan bu anlayışlar zaman içerisinde Batıyı içerisinden çıkması imkânsız bir hale getirir. Mistik bir anlayışa dönmeye çalışan Batı bu sefer yönünü Doğuya doğru çevirmeye başlar. Fakat Batı medeniyeti Doğu üzerindeki bilim ve teknikteki etkisi ile hızla yayılmaya başlar. Bu durumda bu değişim buhranı karşısında İngiliz filozofunun dediği gibi iki yol vardır: Birinci yol tarih ve geleneklerine bağlılık. İkinci yol: düşmanın maddi ve manevi silahlarını kullanmaktır. Bizdeki bu birinci harekete 'mürteciler'; ikinci hareketi yapanlara ise 'devrimciler' denir. Atatürk'ü devrimciler grubuna alan yazar, bu hareketin aynı zamanda tehlikeli olduğuna da değinir. Bu hareketin taklitçi olması, yaratıcı olmaması ve halkın tamamına ait olmaması sadece münevver bir kesime hitap etmesi gibi gerçeklikler üzerinde durur. Safa'ya göre ise Atatürk bu durumları çok daha önceden sezdiği için Garplılaşma devrimini dil ve tarih hareketleriyle tamamlamaya, Batı kültür ailesi içine Türk milletinin bir taklitçi gibi değil, kendine has bir hüviyet ve şahsiyet sahibi olarak görmesini sağlar. Safa ayrıca bu hareketin bizde İkinci Meşrutiyet ile birlikte "Türk Yurdu" dergisinde Türkçülüğün Osmanlılardan çok daha öncelere Orta Asya'ya kadar dayandırıldığını belirtir. Safa'ya göre

oluşturduğumuz yeni medeniyeti zeotizmin geriliğinden ve herodyanizmin maymunluğundan kurtarabilecek bir güç olan 'sentez' olgusunun varlığına dikkat çeker (Safa, 2012b, 239-241).

Tanzimat'la birlikte meydana gelen Batıya yönelme anlayışının destekçisi olan yazar, 'Batılılaşmaya' değil bu fikrin yanlış anlaşılmasına ve şuursuzca uygulanmasına karşıdır. 'Batılılaşma' yerine o 'Doğu- Batı' sentezi taraftarıdır. Safa'ya göre Doğu ne kadar Batı'ya muhtaç ise Batı da o kadar Doğu'ya muhtaçtır.

Yazar Batılılaşmaya çalışırken, Avrupa'yı yanlış anladığımız gerçeği üzerinde durur. Batılı olma çabası ile Avrupa'yı aradığını belirten yazar, kıta olarak değil düşünce yapısı olarak da Avrupa'yı arar. Bu arayış bilinçsiz yapılan bir gösteriş değil, tersine sentezleme gösterecek özgün bir düşünce haline getirmek için yapılan fikri arayıştır. **"Büyük Avrupa Anketi"** adlı eser de bu arayışın bir tezahürüdür. Safa, eserde kıta olarak ve kafa olarak bu anlayışın nerden geldiğini ve nasıl olması gerektiğine dair düşüncelerini ortaya koyar.

> *"Avrupa nereden başlar? Haritanın verdiği cevaba kanmayanlar için bu bir meseledir. André Suarés'e göre Avrupa'yı Adriyatik kıyılarından başlatmak lâzımdır; Valéry'ye göre İskenderiye ve bizim İzmir de, Marsilya ve Atina kadar Avrupa'dırlar. Değil mi? Bu kıyılar da ötekiler kadar Avrupa medeniyetinin ana sütü Akdeniz'i içiyorlar. Fakat Victor Hugo için İspanya bile Avrupa değildi. Ben biraz da kendimce bu münakaşaya nihayet vermek için, yola çıkıyorum… Avrupa'yı külçe halinde nerede yakalayacağım? Yunanistan da mı? Adriyatik kıyılarında ve nihayet Venedik te mi ?"* (Safa, 1938, s.4).

Safa *"Büyük Avrupa Anketi"* adlı Avrupa gezilerini topladığı kitabında özellikle de Avrupalı gibi düşünmenin, Batının doğru anlaşılması ile gelişilebileceğine değinirken 'İşte Paris' adlı Paris'i anlattığı yazısında batı düşüncesi ve zekasının ürünleri olan manzarayı gördükten sonra hayranlığını dile getirir. Aynı zamanda Tanzimat'tan sonra bizde Avrupa'ya açılan düşünce kapısının yanlış anlaşılmasından yakınır. Bunu şöyle ifade eder:

> *'Beni Avrupa'nın her şehrinde karşılayan ve karşılayacak olan bu genişlik ve bu aydınlık, her şeyden evvel büyük insan zekasının iç buutlarını ifade eder; alelade bir manzara kemmiyeti değil, zekanın cinsi ve kalitesi ile doğrudan doğruya alakası olan tam bir medeniyet ölçüsüdür. Paris'te ve Avrupa'nın her büyük şehrinde, kaldırım, mağaza, meydan cadde, yol, heykel, abide, her şey maddeyi tefekkürün ve kavrayışın füshatine, semavi genişliğine bağlayan bir büyüklüktedir ve bu meydanlar kafaların içindeki meydanlardır'* (Safa, 1938, s.45).

Safa, Batı medeniyetinin bir buhran içinde bulunduğunu belirtirken, bu buhranın Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra arttığını ve İkinci Dünya Savaşı'na bu buhranın sebep olduğunu savunur. Doğu-Batı sentezi ve Batılılaşma anlamındaki düşüncelerinde Safa, Avrupa fikir adamlarının Doğuya dönüşün tek selamet yolu olduğunu ileri sürerken bizde, bu durumun tam aksine Batıya yönelişin söz konusu olduğunu belirtir. '*Batı medeniyetinin bizi nasıl kurtaracağının düşünmeden önce, onun kendisini nasıl kurtaracağını düşünmeliyiz. Doktoru can çekişen bir hastaya benziyoruz'* der. (Safa, 1976, s.55). Safa, Avrupa'nın bilim ve teknikte ilerlemesini de Allah'ın yerine geçme gayreti olarak görür. Safa ayrıca medeniyet buhranın kaynağı olarak da Avrupa'nın teknik zaferi ile manevi bozgunu arasındaki tersine nisbeti görmektedir. Avrupa'da teknik ve manevilik arasında bir mücadele vardır ve bu mücadelenin kazananı ne teknik ne de maneviliktir. Çünkü Safa'ya göre ilmin ve tekniğin ilerlemesi insana, manevi ve ahlaki ilerlemeler kazandırmaz. Batı manevi değerler ile teknik arasındaki farkı kapatmak için Hristiyanlıkla birlikte manevi silahlanmaya gider ve aradaki farkı kapatır. Türkiye'de ise böyle bir gayret yoktur. Teknik ve bilimin ilerlemesine rağmen, manevi değerler için böyle bir çaba sarf edilmez.

Safa'nın düşünce yazılarında önemle üzerinde durduğu 'Batılılaşma' konusu, Romanlarında yarattığı batılılaşmayı yanlış anlamış tipler olarak karşımıza çıkar. 'Doğu – Batı Sentezi' bağlamında ele alınan bu kimseler, Batı kültürüne özenirken içinden beslendikleri Doğu kültürünü hiçe sayarlar. Yer yer roman kahramanlarında bu durumu bize göstermeye çalışan yazar, kahramanlar aracılığıyla birçok insanın da aslında Doğu kültüründen utanılacak bir şey gibi bahsettiğini belirtir.

Şerif Mardin, 'Tanzimat'tan sonra aşırı Batılılaşma' adlı yazısında, Osmanlı romanının Türk modernleşmesini incelenmesi bağlamında az yararlanılan bir kaynak olduğunu belirtir. Özellikle Tanzimat dönemi romanlarını İstanbul'un seçkin çevreleri hakkında bilgi vermesi ve dönemin Osmanlı aydınlarının sosyal değişmenin getirdiği sorunlara nasıl yaklaştığını belirtmesi açısından önemli görür. İlk Osmanlı romanlarının büyük çoğunluğunu toplumsal ve siyasal değişmenin yarattığı tezli romanlar olarak niteler. Mardin, sosyal ve toplumsal modernleşmede dikkati çeken en büyük değişmeyi kadınlarda ve üst sınıf Batıyı yanlış anlayan erekeklerde görür.

Batılılaşmanın ilk çıkış noktası olarak belirttiği bu durumu en iyi işleyen yazarların başında ise Ahmet Midhat Efendi'yi görür. Midhat'ın Özellikle Batılılaşma, gelenekçilik ve yanlış batılılaşma kavramlarını *Felatun Bey ve Rakım Efendi* eseri üzerinden vermeye çalıştığını belirtir. Ahmet Midhat'ın bu konu üzerine düşüncelerini ise şöyle dile getirir:

> *'Yeni Osmanlılar, Batılılaşmaya karşı Bihruz Bey eleştirisinin tiplerinin eleştirisini üst bürokrasiye karşı verdikleri mücadelede kullandılar fakat Ahmed Midhat Efendi'nin Bihruz Bey'e karşı koyması sosyal kökeni dolayısıyla, Yeni Osmanlılar'a nazaran çok daha tabiî olabiliyordu. Midhat modernleşme taraftarı olmasına rağmen devlet adamlarının, teknolojisi ve maddi avantajları ile birlikte devlet adamlarının Batının değerlerini de benimsemeye hazır tutumlarını lüzûmundan fazla Batılılaşmacı sayıyor ve buna karşı çıkıyordu. Ahmed Midhad'a göre Batının teknolojisi alınabilirdi, hatta çok çalışmak gibi bazı değerleri de alınabilrdi.Ama iş askeri kahramanlık ve onun tersi olan 'züppelik' gibi Osmanlı toplumunun can damarlarına gelince, orada duruyordu. Daha sonraları belirttiği gibi: Ümmet sulh zamanında eli yatağanında olan halis Türkler, mübarek Müslümanlardır.Buchner'in kârileri, Bourget'in tabiîleri değil. Sonuç olarak diyebilliriz ki Bihruz Bey'e karşı olan bu tutum, modernleşme kervanının peşine takılmış olan alt sınıf insanlardan, seçkinler tabakasının yabancılaşmış bireylerinden ve alt sınıftan gelenlerin oluşturduğu güçlü bir ittifaktı.Gurupların değşik kökenlerden gelmesi nedeniyle bu ittifak oldukça zayıftı'* (Mardin, 1991 s.60).

Berna Moran, Peyami Safa'nın ilk romanlarında ele aldığı konularını iki şekilde oluşturduğunu belirtir. İlk gurupta İstanbul çevresinde köklerinden kopmuş, ahlakça çürümüş, para ve zevk için yaşayan bir zümre; ikinci gurupta İslami geleneklerle yetişmiş, milli ve manevi değerlere bağlı dürüst bir zümrenin var olduğunu belirtir. Moran yazarın bu durumu ise romanlarında Doğu-Batı çerçevesinde ele aldığını belirtir. Ayrıca bu iki zümreden birincisinin kokuşmuşluğu, ikincisininse sağlıklılığını göstermeye çalışırken genelde değişmeyen bir roman şeması uyguladığını belirtir. Bu şema genelde üç erkek ve bir kız üzerine kuruludur. Erkeklerden biri Doğu, ikincisi Batıyı temsil eder. Genç kız ise ikisi arasında kararsızdır. Bir de romanlarda yazarı temsil eden bilgili üçüncü bir erkek ise Doğulunun yanında yer alır. Ayrıca karşıt iki erkeğin çarpışmasını ise toplumdaki eğilimlerin çarpışması olarak ifade eder. Moran romanlardaki Doğu-Batı çatışmasının aşk çatışması içerisinde verildiğini belirtir. Bu durumu şöyle örneklendirir:

> *'Peyami Safa'nın 1939'lara kadar yazdığı romanların (bir ikisi dışında) hepsinde yinelenir bu yapı. Sözde Kızlarda Mebrure, Fahri ile alafranga Behiç arasında kalmıştır ve Behiç ile evelenmeye karar vermişken hatasını anlar, Fahriye döner. Fahrinin arkadaşı Nadir yazarı temsil eder. Şimşekte Pervin Müfid ile evlenir ama Batılı Sacid ile ilişkisini bir türlü kesemez ve roman iki erkeğin ölümüyle sonuçlanır.*

> *Yazarı romanda Ali temsil eder. Mahşerde Muazzez'i isteyen alafranga zümreden Alâeddin Bey'in karşısında fakir Nihad vardır ve sonunda savaşı Nihad kazanır. Yazarı temsil eden gazetece Kerim Beydir. Fatih-Harbiye'de Macit Batılı, Şinasi Doğuludur. Neriman Macit'e kapılmak üzereyken vazgeçer Şinasi'ye döner. Yazarı temsil eden Ferit'tir. Biz İnsanlarda Vedia Rüştü ile Orhan arasında bir türlü akara veremez. Yazarın görüşlerini Orhan'ın arkadaşı Necati'den öğreniriz.'* (Moran, 1987, s.221

Moran ayrıca, Safa'ya göre Batılı tipin savunduğu değerleri para, maddi başarı ve haz olarak belirtirken Doğulu tipin ise Türk İslam uygarlığından gelen manevi değerler ve dine dayalı bir ahlâk anlayışı olduğunu belirtir (Moran, 1987, s.223). Doğu-Batı arasında kalmış genç kız tipinin en güzel örneğini ise yazar *Fatih-Harbiye* romanında verir. *Fatih Harbiye* romanında Neriman'ın Şarklılar ve Garplılar için söyledikleri bir yerde Şark kültürünü ve insanını küçümser niteliktedir. Neriman bu iki kültür ve insanları için şöyle düşünür:

> *'Ne düşündüm, bilir misiniz? Bütün bu semt Müslümanlar…(…) bütün Şark kedilere benziyor…(…) Kedi, yer, içer, yatar, uyur, doğurur; hayatı hep minder üstünde ve rüya içinde geçer; gözleri bazı uyanıkken bile rüya görüyormuş gibidir; lapacı, tembel ve hayalperest mahluk, çalışmayı hiç sevmez. Köpek diri çevik atılgandır. İşe yarar, birçok işlere yarar. Uyurken bile uyanıktır. En küçük sesleri bile duyar, sıçrar, bağırır'* (Safa, ty,s. 40).

Batılılaşma sonrası yozlaşan kültürlerimize de dikkat çeken Safa, akıl almaz derecede lüks yaşama tutkusu ve gösterişi içinde olduğumuzdan şikâyet eder. Lüks yaşama duygusu insanlarda umulmaz hayaller ve zaman zaman bu hayalleri gerçekleştirme isteği uğrunda insana güç verir. Sonunun nereye varacağını bilmeden girilen bu yolda çoğu kez servet bitirilir ve sonu gelmez pişmanlıklar yaşanır: '*Milli varlığımız üstüne bir ejderha gibi yürüyen lüksten dehşete düşmemiz lazımdır. Soğuk ve menevişli derisi kadınlarımız arasında pek makbule geçen bu yılanın kendisinden korkmamız lazımdır. Fransa'yı hatta, bütün Avrupa'yı soktu ve o zehirledi'* (Safa, 2012a,s.197). Anadolu'da yaşayan bazı kesimlerin bu şekilde yaşadığını, kazandıklarını kumarda, giyimde ve süste harcadıkları ve hatta borçlandıklarını anlatır. Onlar için geriye kalan ilmi, dini, siyasi ya da kültürel değer ve faaliyetlerin önemi yoktur.

Sözde Kızlar romanında Behiç'in bir zamanlar sevgilisi olan Belma, Safa'nın düşünce yazılarında ortaya koyduğu bu türden tiplere bir örnek teşkil eder. Okuduğu romanlardan, gittiği tuhafiye mağazalarından ve kulağına gelen meçhul saadetlerden etkilenen kız, artık oturduğu mahalleden nefret etmekte Cerrahpaşa onun için köhne

bir yer olarak zihninde canlanmaktadır. Annesi ve hoca olan babasından bile utanan bu kız artist olmak ve lüks yaşamak uğruna Behiç'in metresi olmayı tercih eder. Babasının verdiği Hatice ismi bile fakirliği ve eski kafalılığı ya da fazla Müslümanlığı simgelediği için ona ağır gelir. İlk başlarda artist olma ve şık görünmek tutkusu Hatice'yi mutlu ederken zamanla bu tutku Cerrahpaşa kızını Beyoğlu kadını haline getirir. Zengin ve lüks yaşamak isterken ahlaki ve dini bataklıkta harap olur gider.

"*İsmimden başlayarak, kendime ait her şeyi bıraktım: Hatice'ydim Belma oldum. Cerrahpaşa kızıydım, Beyoğlu kadını oldum. Eskilerin 'yapma' dedikleri, hocaların günah saydıkları ne varsa merakla ve zevkle yaptım"* (Safa, ty, s.165).

Yazar, yanlış Batılılaşmanın toplum ve kadınlarımız üzerindeki etkisini göstermek için Sözde Kızlar romanında Belma'nın ölümü ile komşusunun söylediği sözlere Necati aracılığıyla açıklama getirirken kadınlarımızın içinde bulunduğu duruma dikkat çeker: *"Hatice... Hatice... kız... zavallı kız... seni, tangolar öldürdüler."* (Safa, ty,s.197). Romanda "tangolarım mânâsı ise, Nadir Bey marifetiyle şöyle açıklanır:

> *"... Tangolar, halis Türk, dini bütün Müslüman mahallelerinde yeni kadınlara verilen isimdir. Birkaç sene evvel, dekolte bir moda yüzünden işitilen bu isim, memleketin en kibar mahallelerine kadar her yere yayılmış, onlarca pek iğrenç bir zihniyete lakap yerine kullanılmış, bugüne kadar unutulmamıştı. Onlarca tango demek, dinini, milliyetini sevmeyen; mahallesine, ailesine isyan eden; ırzını, namusunu satan, her günahı işleyen ve böyle, Allah tarafından, bin türlü hastalıklarla, hırıldaya hırıldaya gebertilen melun karı demekti. Onlarca bu memlekette muharebe ve açlık ölümüne kadar her felâketin: Yangınların, koleraların, İspanyol hastalıklarının, kuduzun bir tane sebebi tangolardı. Onlarca Allah, gâvura acıyor, bu tangolar yüzünden Müslümanlara gazap ediyor, aman vermiyordu. Onlarca bugüne kadar çekilen eziyetler bir şey değildi, bunun dahası vardı, kim bilir, gökyüzü yekpare kızgın bir bakır gibi tangolu milletin başına çökecek, çoluk çocuğa kadar ne masumların başlarını bite yakacak, dağlayacak, haşır haşır haşlayacaktı."* (Safa, ty,s.197).

Lüks yaşama arzusunun ahlakımızı ele geçirdiği en güzel örneklerden biri yine Safa'nın düşünce yazılarına kaynak oluşturacak *Canan* romanında kendini gösterir. Osmanlı Saray hayatını da tanımış bir kız olan Canan, mücevher pırlanta, ev, otomobil ve para hayranıdır. Bu hayranlık onda inanılmaz bir gurur ve kendini beğenmişlik meydana getirir. Erkeklerle yaşadığı gayri meşru ilişkiler için onlardan devamlı bir şeyler istemekte ve doyumsuzluğu ruhunu ve bedenini adeta esir

almaktadır. Bu doyumsuzluk ve lüks yaşam romanda en sonunda Canan'ın sonu olacaktır.

Lüks yaşama uğruna *Yalnızız* romanındaki Feriha da birçok değerden vazgeçer. Fakir olmasına ve okul ihtiyaçlarının okul tarafından karşılanacağını bilmesine rağmen gece kulüplerine ve pavyonlara gider ve orada kendine zengin adamlar bulur. Boya küpüne giren vücudu ile kendini sergileyip en sonunda kendinden yaşlarca büyük babası yaşında bir adamın peşinden ailesini bırakıp Paris'e gider. Yine oradaki yaşantısı adeta bir bataktır. Sözde hür yaşamak, lüks kıyafetler giymek ve mutlu olmak için gittiği Paris ona şaşaalı bir parıltı yanında ailesi ve sevdikleri tarafından yalnızlığa mahkûmluğu da beraber getirir.

Safa, birbiriyle etkileşim halinde bulunan Doğu ve Batı medeniyetleri nasıl ki birbirinden etkileniyorsa, insanların da kültürel etkileşimle birlikte hem Doğu hem Batı düşüncelerine sahip olduğunu belirtir. Safa bu duruma örnek olmak üzere bir yazısında Maeterlinnck'in sözlerini alıntılar:

> *'Her insanın beyninde bir 'Doğu köşesi', bir de 'Batı köşesi' bulunmaktadır. Hiçbir memleket veya insan için yüzde yüz batılı olmak imkânı yoktur. Yalnız beynimizin bir köşesiyle Doğuya bir köşesiyle Batıya bağlı değil, coğrafyamızın bir tarafıyla Doğuya diğer tarafıyla da Batıya mensubuz' der* (Safa, 1976, s.64).

Tek taraflı bağlanışın bizi ruhi, tarihi, coğrafi ve milli bütünümüzden mahrum edeceğine, yarım yamalak, sakat, hayatiyetten mahrum bir varlık haline sokacağını belirtir.

Şimşek romanında karısını terk eden Müfid'in Ali ile konuşmasından sonra kendi hakkında şöyle düşüncelere dalması doğu-batı kültürü arasındaki durumun izahıdır:

> *"Bu dünyada mutlaka bir kâmil insan enmûzecine ihtiyaç varsa, bence bu ihtirasla feragatin en son derecelerini taşıyan bir "şark-garplı ruhu" olabilir. Azamî derecede isteyen, en şiddetli ihtiras taşıyan ve bir Amerikalı hırsıyla çalıştıktan sonra, mutlaka uğrayacağı sükût-i hayal karşısında bir şarklı gibi feragat ve tevekkül gösteren insan ruhu."* (Safa, 1996, s.176). *Öyle ki, zamanla Müfid, "öldürücü bir hastalığın az ümitli bir devresinde" etrafındakiler büyük bir acz ve çaresizlik içinde kıvranırken kendisinin bu ıstırabı "ancak tevekkülle" yenebileceğini düşünecek hâle gelir ve Allah'a sığınır"* (Safa, 1996, s.251).

Doğu-Batı, yeni-eski sorunsalı içinde ele alınan insan, Safa'nın yazılarının da odağı haline gelir. *Bir Akşamdı* adlı romanında eski-yeni ve Doğu-Batı sadece eşyalar üzerinden değil, kişiler üzerinden de bize verilir. Eski Kamil ve yeni Ferdi olarak bize sunulan kahramanlar da eski-yeni olarak ayrılır. *'Ferdi, istemeden Donjuan'dır. Kâmil'in zıddıdır. Zira birbirine zıt iki Donjuan tasavvur edebiliriz: Biri ihtiraskârdır, öteki ilcaîdir. Bu, aynı zamanda eski ile yeninin de farkıdır'* (Safa, 1995, s.118).

Batılılaşmayı yanlış anlama ve 'Doğu-Batı' sorunsalı etrafında ele alınan bir başka örnek ise *Canan'dır.* Özellikle ailenin değişen koşullar ile yozlaştığını anlatan eserde eski geleneklerine, evine, eşine sadık aileden, hürriyet adı altında sadece evli olup istediği her türlü kişiyle istediği hayatı yaşayabilen aile tipine geçiş söz konusudur. Birbirinin namuslarından sorumlu olan eşler ve aileler yerine, eşlerini başkalarıyla aldatan ve bu durumu aslında oldukça normal karşılayan aile tipine geçilir. Batılılaşma olarak adlandırılan ve eşler arasında birbirinin aldatmalara dayanan bu durum roman içerisinde kahramanlar ağzından bize aktarılırken bir yandan kültürel yozlaşmanın aile kavramı üzerindeki etkisini gözler önüne sermektedir. Roman kahramanı Lami eşi Bedia'yı boşayarak aşığı Canan ile evlenmiştir. Fakat Canan'ın kendisini aldattığına dair söylentilere önem vermez çünkü kendi karısı Bedia'yı aldatmasına rağmen onun gözünde evlilik kurumu kutsaldır. Bedia her zaman bu kutsallığa yakışır şekilde hareket eder. Evli bir kadın da karısı gibi olmalı ve eşine karşı ahlaklı olmalıdır. Fakat arkadaşı Selim ve Şakir Bey bu kutsallığa inanmamaktadır. Tam tersine o da, Şakir Bey gibi, bunu çok olağan bir davranış olarak kabul eder ve evlilik kurumuna verdiği önemden ötürü Lâmi'yi eleştirir. Aldatılan genç adamın söyleyecek bir sözü yoktur Selim'e karşı; çünkü o da kendi mutluluğu için Bedia'dan ayrılırken ona hiçbir söz hakkı tanımamıştır. Mademki önemli olan insanın kendi mutluluğudur, öyleyse kişiler bunu sağlamak yolunda meşru veya gayrimeşru diye bir ayrım yapamazlar. Selim'in de bu düşüncelere sahip olmasında yine Batının rolü büyüktür. Yalnız onun Batılı yanı ötekilerden farklı özellikler gösterir. Genç adam öğrenimini yabancı bir okulda yapmış, bir başka deyişle Batı kültürüyle yakından tanışmış ve Batı hakkında sağlam, tutarlı bir bilgi birikimine sahip biridir. Bundan ötürü aile kurumunun Batıdaki tarihî gelişimini ve durumunu yakından bilmektedir:

> *"Aileye gelince. Bu mefhum, yüksek ve münevver sınıfın âdetleri arasından çekiliyor. Orta sınıf da, bugün yarın o vaziyete gelecek. Vasatî Avrupa'da şimdi, cinsî kıskançlık, tarihten bir sahife olmuştur... Altı bin senedir zevceler kocalarına, kocalar zevcelerine ihanet ediyorlar. Hâlâ Roma hukuk telâkkilerini muhafaza edemez. Adatın istihalesi aileyi kendiliğinden mahvettikten sonra mesele hukukileşecektir... Çok afif adamlar, zevceleri tarafından aldatılmışlardır. Bütün aldatan kadınları ateşte yaksak, Hz. Havva'nın zürriyetinden pek mahdut bakiye kalır."* (Safa, ty, 205)

Doğu-Batı sentezinin en güzel şekilde anlatıldığı eserlerden bir tanesi olan ' Fatih-Harbiye' Safa'nın Neriman'ın gözünden Doğu'ya ve Batı'ya farklı bakışı ve algılayışının resmidir. 'Doğulu-Batılı Olmak', düşüncesi ile 'İnsanın Yeni Manası' makaleleri bu bağlamda romanın bütün özellikleri ve düşüncesi ile örtüşen görüşe sahiptir. Safa, Doğu ile Batı arasındaki en güzel sentezin ise Türkiye'de yapıldığına "Doğu Batı Sentezi" adlı eserinde bahsederken *Fatih Harbiye* adlı romanında Ferit aracılığıyla düşüncelerini bir kez daha açıklama fırsatını verir. Yazar, bu iki medeniyetin birbirinden farklı olmadığını ve aralarında birçok kültürel bağ bulunduğunu belirtir. Romanın kahramanı Ferit, bu hususta adeta Peyami Safa'nın sözcüsü durumundadır:

> *-Evet… Basite doğru gitmeyelim. Bu, esasında, Şark ve Garp meselesidir. (….) Şark ve Garp alemleri, güneşin doğduğu ve battığı yer kadar birbirlerinden ayrı değildirler. 'Prototipik' vasıflar ararken basitler üzerinde konuşmuş oluyoruz. Şark ve Garp insanlığın külçesini terkip ederler, bu itibarla, medeniyet dediğimiz şey yeni terkiplere doğru mütemadiyen istihale eder. Ben tabirlerden de korkarım. Hiçbir tabirin sabit bir medlulü yoktur. Garp medeniyetinin içinde Şark unsurları, Şark medeniyetinin içinde Garp unsurları yok mudur? Fakat her şey bir derece meselesidir. Bugünkü Garp medeniyeti, gittikçe terkibine daha fazla karşı çeliği hazmedemiyor ve kusmak istiyor. Onu makineleşmekten ve büyük sanayinin barbarlaştırıcı hayvanlaştırıcı tesirlerinden kurtarmak için terkibinden Şark unsurunun çoğaltılması lazımdır. Zannederim ki Garp mistiklerinin istedikleri budur ve bu zaruridir. Mihaniki beşeriyet Şarktan biraz muhayyele ve metafizik tasavvurlar dileniyor. Çünkü her gün biraz daha makineleşen zavallı Amerikalının her gün biraz daha kuruyan muhayyilesi, yarın saati icat eden yahut tayyareyi tasavvur eden bir Şarklının yaratıcı kafasından mahrum kalacaktır. Şark ver bu Garp, mütevasıl kaplardaki su gibi birbirlerinin eksik taraflarını tamamlamak sureti ile hem bugünkü müthiş kültür buhranını halledecek, hem de yeni terkiplere doğru gideceklerdir. Şarkla garbın mültekasında olan Türkiye, garptan tesir almakta tereddüd etmemelidir. Ancak, bu tesir, bizim tarafımızda yapılacak mukabil bir tesiri ihmal etmeyecek derecede kalmamalı yani kültürümüzün güzel ve halis köklerine kadar nüfuz etmemelidir* (Safa, ty, s.123).

Safa, *Fatih-Harbiye* romanında kültürel farklılığı Neriman aracılığı ile vermeye çalışırken bu farklılığı Anadolu-İstanbul ya da Doğu-Batı olarak değil; İstanbul'un farklı iki semti olan Fatih-Harbiye aracılığı ile verir. İstanbul'da olmalarına rağmen birbirinden her yönüyle farklı olan bu semtlerin durumunu Neriman şöyle dile getirir:

"*Kabil'le Newyork arasındaki farkların çoğuna İstanbul'un iki semti arasında kolayca tesadüf edilir"* (Safa, ty, s.30). Mehmet Tekin eserde Neriman'ın birbirine zıt olarak gördüğü Şinasi ve Faiz Bey'i ve Beyoğlu ve Fatih semtlerini Neriman'ın tutumu ile bağdaştırır.

> *'Tanıtma sırasında Neriman Bazı kişi, olay ve çevreler karşısında takındığı değişik tutumla, aynı zamanda kendini de tanıtmış olur. Nitekim Neriman'ın, birbirine tamamıyla zıt mizaca ve görünüme sahip olan Macit ve Şinasi ile yine birbirinden farklı özellikler taşıyan Fatih ve Beyoğlu, çevrelerine bakış tazı aynı zamanda kendisinin de nasıl bir kişi olduğunu ortaya koyar'* (Tekin, 1999, s.167).

Neriman birbirine zıt hayaller ve düşünceler ile iki arada kalmış bir durumda ve kararsız bir vaziyettedir. Tam olarak ne yapacağını ve ne istediğini kendisi de bilmemektedir. Şark ile Garp arasında kalmış gibi bir durumdadır. Bu durum ne yapacağını ve ne istediğini bilmeyen iki arada kalan kadınların durumunu bize vermesi açısından da önem arz eder.

> *'Gözleri lamba şişesinin içinde yanan fitile daldı ve epeyce düşündü. Fakat muhakeme etmiyordu birbirine zıt hayaller gözlerinin önünden geçiyor ve kendiliklerinden bir sürü mukayese unsurları teşkil ediyorlardı: Fatih sokakları, Beyoğlu caddesi ve başörtülü kadınlar, sarıklı adamlar, otomobiller, şahnişleri çarpılmış, kaplamaları çarpılmış tahta evler, karanlıklar, helvacı sesleri, apartmanlar, kuvvetli elektrik ışıkları, Maksim salonu. Şinasi'nin odası yerde notalar, Şinasi'nin kabarık saçları, sinemada gördüğü Avrupa salonları, insanlar arasındaki ince münasebetlere ait birçok intibalar, büyük bir kilise kapısı, Beyoğlu'ndaki kapalı çarşılar, yüksek taş binalar arasında ince bir şerit gibi bir mavi hava görünen sokaklar, Fatih Camii'nin avlusu, ezan sesleri, yangın korkuları, beşik gıcırtısı.'* (Safa, ty, s. 47).

Neriman, Macit'i tanıyınca Batı kültüründen ziyade artık kendini tanımaya başlar. Kendisinin nereden geldiğini ve nereye doğru gittiğini ve içinde bulunduğu ruhi ve akli vaziyeti anlamaya başlar. Safa romanda da Neriman'ın iki ayrı medeniyetin zıt telkinleri altında, gizli bir deruni mücadele geçirdiğini bize gösterir. Yazarın da romanda belirttiği gibi bu iki genç Neriman'da kendisinin farklı iki yönünün farkına varmasını da sağlar.

> *'Artık Neriman nereden gelip nereye gittiğini anlıyordu, çünkü iki zıt iştiyakın remizlerini gözleriyle görüyor ve mukayeseler yapabiliyordu. Şinasi Neriman'ın gözünde aileyi, mahalleyi, eskiyi, şarklıyı temsil ediyordu; Macit yeninin, garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeştlerin mümessili ve namzediydi. Bu iki genç, Neriman'ın ruhundaki iki cepheyi bütün vuzuhuyla şuura çıkardırlar. Neriman Macit'i tanıdıktan sonra kendi kendisini daha iyi tanımıştı'* (Safa, ty, s.61).

Safa, roman boyunca Doğu ve Batı unsurları arasında farklılıklara Neriman'ın gözünden değinmiştir. Bu farklılıkları yazar, Neriman'ın sözleri yoluyla verir. Neriman doğulu olarak gördüğü, alaturka müzik, ud, ney, babası Faiz Bey, Şinasi, kıyafetleri Fatih ve Şişli, Batılı olarak gördüğü alafranga müzik, balo elbiseleri Macit Harbiye, moda, Beyoğlu, keman, piyano birbirinden her bakımdan farklıdır . Evler sokaklar ve mahalledeki insanlar eğlence hayatları hepsi doğu-batı çatışması içerisinde bize verilir. Neriman roman boyunca batı tarzı bir hayatın hayallerini kurarken, hakikatlerini ise doğu kültürü içerisinde yaşar. Aslında Faiz Bey ise onu bu çatışma içerisinde değil iki kültürün sentezi eşliğinde yetiştirir. Romanda en ilginç kısım ise Neriman'ın mukayesede köpekleri Garplılara; kedileri ise Şarklılara benzetmesidir. Bu duruma en güzel cevabı ise yine Şark kültürü içerisinde yetişmiş Faiz Bey verir. Neriman'ın Şark'ı gece olunca miskin miskin uyuyan kedilere benzetirken, Garplıları ise daim uyanık, uyurken bile uyanık ve daima çalışması ve iyi kazanması bakımından köpeklere benzetir. Faiz Bey ise kızının düşüncesine şu sözlerle karşı çıkar:

> *"Kimi adam vardır ki akşama kadar oturur ve düşünür. Onun bir hazine-i efkârı vardır, yani fikir cihetinden zengindir; kimi adam vardır ki sabahtan akşama kadar çalışır, mesela bir rençber, fakat yaptığı iş dört tuğlayı üst üste koymaktan ibarettir. Evvelki insan tembel görünür velakin çalışkandır, diğer insan çalışkan görünür velakin yaptığı iş sudandır. Zira birisi maneviyat ile zihin gayreti ile yapılan iştir, öbürü vücut ile bedenle yapılan iştir. Maneviyat daima daha âlidir, vücut sefildir. Yapılan işlerin farkı da bundandır"* (Safa, ty, s.51).

Bu durum aynı zamanda bize insan olarak iki kültür arasında kalmış ve ne yapacağını bilmeyen buhran insanının durumunu da vermesi açısından önemidir.

Mehmet Tekin Doğu ile Batı arasında sentezin bize Neriman tarafından verilmeye çalışıldığını belirtir. Tekin'e göre:

> '*Darülelhan, Neriman'daki Şinasi'den Fatih çevresine kadar uzanan nefreti körükler iken; Şişli'deki ev, bir yandan Neriman'daki 'yeni hayat' a duyulan arzuyu yoğunlaştırır, bir yandan da bu arzunun kırılmasına zemin hazırlar.'(…….) Darülelhan, Neriman'ı nasıl Beyoğlu çevresine itmişse, Şişlideki ev de onu tekrar Fatih'e döndürmüştür'* (Tekin, 1999, s.174).

Mehmet Tekin *Fatih-Harbiye* romanındaki iki semt arasındaki farklılığa benzer bir farklılığın bize *Mahşer* romanında da verildiğini söyler. Birbirinden farklı bu semtler

aynı zamanda birbirine her yönden zıt olan düşüncelerin de genel durumu hakkında bilgi verir.

> "*Mahir Bey'in apartmanı, Beyoğlu kesiminde sürdürülen yaşantıya nasıl ayna tutarsa, Faik'in evi de Cibali-Fatih çevrelerinde oturan halk tabaksının içinde bulunduğu durumu bütün çıplaklığıyla ortaya koyar: Beyoğlu'nda lüks ve refah, Cibali- Fatih çevresinde ise yoksulluk vardır. Beyoğlu ecnebilere de açılan hayat biçimiyle dejenere bir görünüm arz ederken, Fatih çevresi muhafazakar bir çevrede görünür. Bu iki çevre arasındaki zıtlık ve farklılıkların gündeme getirilmesinde, Nihad ile Muazzez'in 'bakış açısı' önemli rol oynar. Birbirine zıt olan bu iki çevre yine birbirinden farklı kültüre ve hayat tarzına sahip olan iki kişinin 'bakış açısından' sunulur: Beyoğlu Fatih'e mensup olan Nihad tarafından tanıtılırken; Fatih, Beyoğlu'na mensup olan Muazzez tarafından tanıtılır"* (Tekin, 1999, s. 95).

Mehmet Tekin, Beyoğlu-Galata-Nişantaşı üçgenindeki Türk ailelerinin, ecnebilerle işbirliği halinde olduklarını belirtirken para ve refahın olduğu bu semtlerde buna rağmen ahlaki çöküntüye de dikkat çeker. Beyazıt- Sirkeci- Fatih üçgeni arasındaki halkın yokluk ve sefaletten kırıldıklarını belirtirken bu insanların muhafazakârlık ve vatanperverlik gibi niteliklerinin olduğuna değinir. Tekin, Beyoğlu kesiminin tüccar ve bürokratlarını ele geçirdikleri gayri meşru para kazançlar içerisinde vurguncu olarak nitelendirirken parasızlık ve işsizlikten muhafazakâr ve vatanperver olan Fatih- Beyazıt kesimini sefalet ve yoksulluğun anarşiye sürüklediğini söyler. Tekin ayrıca savaşın iki taraf için izlerini şöyle anlatır.

> "*Mütarekenin genel atmosferi iki çevre arasındaki zıtlığı daha da sabitleştirir: Beyoğlu-Galata- Nişantaşı, bir bakıma savaşın dışında ve Türk toplumunun, Türk insanın meselelerine 'bigane' (yabancı) kalır, hatta ecnebi kolonileriyle iş birliğine giderken, Fatih- Beyazıt- Sirkeci kesimi, savaşın bütün sıkıntılarını yokluklarını çeker"* (Tekin, 1999, s. 98-99).

Fatih kesiminde oturan Nihad, Muazzez ve arkadaşları hatta o semtteki genel olarak herkes yoksuldur. Ne doğru düzgün işleri ne de kalacak yerleri vardır. İki oda tutan Muazzez ve Nihad ev kirasını bile denkleştiremez. Hatta yiyecek alacak paraları bile yoktur ev sahibi tefeci kadından evdeki tek halı karşılığında faizle borç para alırlar.

Tanzimat'la birlikte başlayan Batılılaşma hareketi kültürümüzün her sahasında bizi etkilemeye başlar. Gerçek manada bu hareketin düşünce yapısında meydana gelen değişiklik olduğunu kavrayan kesim, Batı kültüründe meydana gelen ilmi ve teknolojik değişimleri kültürümüzle empoze edip bu hareketten faydalanır. Bu hareketi batılılar gibi yaşamak olarak algılayan kesim ise her manası ile özenti bir

hayat kurarak dış görünüşünden ve hayatından başlayarak her şeyiyle Batının ucuz taklitçisi konumundan ileriye gidemez. Batı'nın teknolojik manada ilerlemesi ile bu özentilik durumu yerini adeta Tanrılaştırmaya varan bir sempatiye bırakır. Bu duruma değinen yazar aslında her şeyiyle kabul ettiğimiz Batı'nın manevi bakımdan Doğu'ya muhtaç olan bir manevi boşluk içerisinde olduğunu gösterir. Batı'yı salon toplantıları, zevk ve eğlence alemi, lüks yaşam, teknolojik eşyalar ve bozulmuş aile düzeni olarak gören zihniyetin bozulmuşluğunu gözler önüne serer ayrıca yazar, bu zihniyetin kendilerini 'modern' olarak adlandırmasını ironi ile karşılar.

Üzerinde yaşadığımız coğrafya gereği hem Batı medeniyetlerini hem de Doğu medeniyetlerinin beşiği konumunda olan ülkemiz bu kültürler ile yakın münasebet içerisindedir. Bu etkileşimin farkında olan yazar da eserlerinde sade Batılılaşma ve Şarklılaşmaya karşı çıkar. Yazarın temel de savunduğu ve üzerinde durduğu en önemli düşünce 'Doğu-Batı' sentezidir.

4.5. Dil

Peyami Safa, yıllar boyu kaleme aldığı yazılarında 'Dil' konusu üzerinde hassasiyetle durur. Yazılarında dil sorunlarına değinen yazar, bu dil sorunlarına karşı çözüm yollarını da bizlere göstermektedir. Dili şekilden şekle sokan çeşitli kesimlere de yazılarında gerekli cevapları veren yazar, bu yanlışlara göz yuman ve kulak tıkayan kimse ve kurumları eleştirir. Safa, özellikle Harf İnkılabı ve Cumhuriyet sonrası Türkçenin geçirdiği değişimi bize göstermesi açısından önemli yazılar yayımlar.

Safa, *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca* adlı kitapta toplanan yazılarında 'Dil' meselesi üzerinde ciddiyetle durur. Tarih, dil ve kültürün birbiriyle bağlantılı olduğunu dile getiren Safa'ya göre 'Türkçe' kendi başına bir dil olduğu kadar o milletin tarihini ve kültürünü de içinde taşıyan bir hazinedir. Safa, bu hazinenin geçmişimizle şekillendiğinin ve geleceğimizle de yeni bir hal alacağının farkında bir yazar olduğu için Osmanlıca mı? Türkçe mi? Tarzı ayırıcı söylemlere karşı olduğunu belirtir. Bugünkü Türkçemizin mihengi olarak gördüğü Osmanlıca'yı nasıl ki Türk ve Osmanlı diye ayrım yapmıyorsak dili de ayrım yaparak kullanmamıza karşıdır.

Safa, **"Türk müyüz, Osmanlı mı?"** adlı yazısında bu hususu şu sözlerle dile getirir:

> '*Osmanlı milleti Türk milletiydi. Atalarımızdı. Her Türk'ün müşterek soyadı 'Osmanlı'dır. Bunu inkâr etmek için coğrafyayı, tarihi, dini, dili, hukuku, ecdadımızı inkâr etmek, soysuzluğu kabullenmek lazımdır. … Türk olduğumuz ne kadar muhakkaksa, Osmanlı olduğumuz o kadar aşikârdır'* (Safa, 2013c, s.11-12).

Yazar, Türk lügatini fakir bulan, kelimelerinin yarıdan fazlasının Arapça ve Farsça olduğunu ifade eden, mazbut bir dil olduğunu düşünen, ve fikirleri eda etmekten aciz bir dil olarak gören içlerinde münevverlerinde olduğu kesime karşı tepkisini belli eder. Türk lügatinin zengin bir dil, mükemmel bir yapı ve Türk nahvinin mürekkep fikirlerin edasını kolaylaştıracak, ince ve zeki bir sadeliğe sahip olduğunu söyler.

Peyami Safa, canlı bir varlık olarak gördüğü ve birbiriyle etkileşim halinde olan farklı kültürler ile birlikte dilin de insan gibi etkileşimlere uğradığını savunur. Tarih boyunca dünyanın farklı coğrafyalarında farklı kültür ve dinin etkisi ile yaşamış olan Türk milletinin de o coğrafyalar ve kültürlerden etkilendiğini düşünür. Yazar bazen karşılaştığımız şeyleri tek taraflı olarak gördüğümüz için tek taraflı düşündüğümüzü anlatır, ama aslında bir şeyin nasıl iyi bir sonucu varsa kötü sonucunun da beraberinde gelebileceği gerçeğine değinir. Türkçeye üşüşen yabancı kelimeler hususunda Sabah Gazetesi'nde yazan iki farklı yazarın da görüşlerine katıldığını belirten Peyami Safa, Türkçeye; Osmanlıca, Arapça ve yabancı dillerden kelimeler girmesini normal karşılar. Çünkü yaşayan bir canlı olarak insan ve dil sürekli bir etkileşim halindendir. Bu durum sadece Türkçe için değil İngilizce, Fransızca gibi başka diller içinde geçerlidir. Onlarda da yabancı kelimeler mevcuttur. Safa için önemli olan dilimizde Türkçe karşılığı olan yabancı kelimelerin dili istila etmesni önlemektir. Yazar istilacı bu kelimelere kendi birikimimizle karşı koyacağımızı düşünür. Bunu yapacak olanın yine Türk sanatlârının zevki olduğuna inanır. Safa, yabancı dillerden kelime almanın kaçınılmaz olduğunu söylemekle birlikte kaide-tamlamalar, terkipler gibi.- alınmasına karşı çıkar.

"Bütün müstakil milletler (bütün!) birbirlerinden kelime alabilirler; fakat hiçbir müstakil millet (hiçbir!) ihtiyacı yoksa kaide alamaz" (Safa, 2013c, s.36). Safa, dil üzerine oldukça titiz duran bir romancı değil aynı zamanda iyi bir dilcidir. Geçirdiği hastalık ve maddi imkansızlıklar yüzünden tahsilini yarıda bırakmasına rağmen

yazar, sadece Türkçe'ye değil birçok dile de hakimdir hatta bazı yabancı dilleri anadili kadar iyi kullanabilmektedir. Safa'nın da bildiği ve romanlarında özellikle üzerinde durduğu dil Fransızcadır.

Safa, kimi yazılarında felsefi terimlerin ve bilimsel terimlerin sadece felsefe, tabiat ilimlerine ve manevi ilimlere has olmadığı bu kelimelerin genel olarak her mücerret düşüncenin ifade sistemine girmiş kelimeler olduğunu ve halkın da artık bu kelimeleri bu şekilde söyledikleri ve anladıklarına değinir. Yazar ilim ve felsefe terminolojisinde yaşayan mefhumların çoğunun Yunan-Latin düşüncesinden doğduğunu belirtirken yazılışlarının da bu şekilde olması gerektiğini vurgular. Çünkü artık onlara kendimizce yeni okunuş ve anlamlar bağlamak medeniyetler arasındaki iletişime de zarar verir.

Safa orijinal terimlerin kullanılmasına dair düşüncelerini 1946'da kaleme aldığı *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı romanda esere yansıtmıştır. *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı romanda Ferit hem eski bir tıp öğrencisi olması hem de felsefe ile ilgilenmesi sebebiyle konuşurken birçok terimi orijinal adları ve yazılışları ile kullanır:

> *"Yahya Aziz, akıl hekimliğinin birçok bahislerinde olduğu gibi, bir strüktür muamması önünde kalan ilmin, tarif yerine tasvirle yetindiğini ve Esquirol'dan beri, hallucination'un "objesiz idrak" diye özetlenebilecek tasvirlerinden bir adım ileri gidilmediğini söylüyor ve tarif kılıklı tasvirin peşinden symptomatique sınıflandırmalar geldiğini anlatıyor"* (Safa, 2016, s.153).

Safa, Fransızcanın Türk dilinde hâkim bir hale gelmesi durumunu iki ülke arsındaki münasebetlerin fazla olmasına bağlar. Fransızca son zamanlarda uluslararası bir dil haline gelmiştir. Fransa da Batı kültürünün merkezidir. En büyük Avrupa fikir hareketleri Paris'te başlamış, oradan Avrupa ve hatta bütün dünyaya yayılmıştır. Bu sebeple Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinde Fransızca ikinci büyük dil haline gelmiştir. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde oldukça büyük rağbet gören Fransızca ticari, sosyal, iktisadi ve edebiyat dili haline gelmeye başlamış, birçok ünlü düşünür ve yazar en az ana dili kadar Fransızcaya hâkim konuma gelmiştir. Safa, bu sebeple Fransızca ve Türkçede birçok argo sözcüğün bile mana olarak aynı anlama geldiğine dikkat çeker. Bu durumun kelime ve mana etkileşiminin varlığını da gösterdiğini ortaya koyar. Yazar Beyoğlu'nda münevver Türklerin olduğu alışveriş

merkezlerindeki veznedar kızların ve orada bulunan diğer memurların yüzde yüz Türk olmalarına rağmen, yabancılarla değil Türklerle ve kendi içlerinde bile Fransızca konuşmasını yadırgar. Bu durumu ise iki şekilde açıklar: '*Şimdi, size bir muamma: Türkiye'de, çoğu Türklerin alışveriş ettiği bir mağazada, bir Türk kızı, Türkçe bilen muhataplarıyla niçin Fransızca konuşur? İki cevap var: Züppelik bir; alışkanlık iki"* (Safa, 2013c s.22). Safa, ayrıca Fransız dili ve kültürünün bizim kültürümüz ve dilimizden daha ileri gibi görünüp algılanmasına sebep olan bu durumun kökeninin Tanzimat'tan günümüze kadar geldiği görüşündedir. Türkçenin de en büyük davasının bu zihniyeti yok etmek olduğunu ve bu durumun bir an önce ortadan kalması gerektiğini düşünür. Kültür problemi olarak gördüğü bu durumun en az bir harp sorunu kadar önemli olduğuna dikkat çeker:

> "*Türkçenin büyük davalarından biri de kuyruğu Tanzimat'ta ve kafası bugün aramızda olan bu engereği derhal gebertmektir. Bunun içinde kültürlerini ecnebi mekteplerinden veya ecnebi mürebbiyecilerden almış olan bütün vatandaşlara anlatmaktır ki, bir yabancı dilin emrinde kalmakla, bir yabancı orduya köle olmak arasında fark yoktur. Zira kültür harpleri toprak harplerinden daha az mühim değildir; hatta bunlardan sulh derecesinde kazanmaya mecbur olduğumuz harp, yalnız kültür için olanıdır."* (Safa, 2013c s.22)

Yazarın Fransızca hakkındaki görüşleri önemlidir. Yazar 1930 yılında yazmış olduğu *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* adlı eserde hasta genç; Paşa, Nüzhet ve Doktor Ragıp ile yaptığı konuşmada Fransız diline karşı Türkçeyi savunmaktadır. Ayrıca genç Safa'nın düşüncelerinin dili konumundadır. Hasta genç ecnebi mekteplerinde dilimizi ezmeye ve kültürümü yok etmeye yönelik durumun gerçeklerini anlatır. Bu mekteplerin sadece dil üzerinde değil düşünce üzerinde de etkili olduğunun farkına varan genç Nüzhet'in, Paşa ve Ragıp Bey gibi düşünmesine karşı burukluk yaşar:

> *"Paşa anlattı:*
> *- Ragıp Bey diyorlar ki, İstanbul'da gece yarıları üçer beşer kişi ellerinde birer kova siyah boya ile sokakları dolaşıyorlarmış ve nerede Fransızca bir ibare görürlerse derhal siyahla kapatıyorlarmış. Sen ne dersin? Almanlara yaranacaz diye kırık yıldır öğrendiğimiz lisanı bize unutturamazlar ya! Mevzuyu beğendim kime yaranmak olursa olsun güzel Türkçe dururken, sokak levhalarına tabelalara Fransızca ibareler yazılmasına aleyhtar olduğumu söyledim. Paşa ve doktor basit kozmapolit fikirleriyle bana hücum etmeye başladılar. Beni susturan şey nefretimdi. En basit içtimai davaları anlamayacak kadar yabancı tesirler altında şahsiyetlerini kaybeden bu insanlarla münakaşaya mecbur olmamın küçüklüğün den muzdariptim. Türkiye'de ecnebi mekteplerin kuvvetli silindirleri altında yamyassı olan bu kafaların kesilmesinden başka Çare görmüyordum"* (Safa, 2014, s.73-74).

Fransız ve Fransızca hayranlığını yazar *Biz İnsanlar* romanında da ele alır. 1959 yılında yazılan bu roman ile düşüncelerini dile getirdiği yazıları ile zaman aynı yıllardır. Romanda Halim Bey ve ahvali Fransız hayranıdır. Halim bey o kadar hayrandır ki bu bağlamda eşi Samiye Hanım'ı bile abiye kıyafetler ve salon kültürü ile tanıştırır ve yabancı adamlarla aynı ortama sokar. Fakat o öldükten sonra da durum değişmez. Samiye Hanım hayranlığını göstermek için yalıya Fransız bayrağını asar, Fransız ahbaplar edinir ve evini Fransız ve yabancılara açıp salon eğlenceleri verir. Türklerden de Eşek Türk! Olarak ve beceriksiz olarak bahseder. Evine gelen kesimde tam anlamıyla Avrupalılaşma yolundadır. Kendi aralarında bile Fransızca konuşma yarışına girerler. Yanlış anlaşılan Batılılaşma kültürlerini ve dillerini dejenere ederken onları kökeninden kopuk bir hale getirir. Kumar, Fransız Şarabı gibi yabancı etkiler sohbetlerinde bile normal hayata ayak uydurur.

Mahşer romanında Seniha Hanım'ın evine ders vermek için giden Nihad, evin kızı olan Perizad'a açtığı bir Türkçe kitabında 'Şanlı Bayrağım' adlı yazıyı okutmaya başlar. İlk başlarda metni okuyan kız daha sonra okumak istemez. Türkçe okumak istemediğini Fransızca okumak istediğini söyler. Türk bir ailenin kızı olan Perizad'ın Türk diline ve kültürüne yabancı bir şekilde yetiştirilmesi karşısında Nihad şaşırır. Bu durum yine *Biz İnsanlar* romanındaki durum ile benzerdir. Her iki çocuk da eğitim ve dil hususunda ailelerin etkileri altındadır. Seniha Hanım'ın sözleri bu durumu bize gerçekliği ile anlatır. Seniha Hanım'ın milliyetçiliği, vatanseverliği sadece erkeklere has bir durum gibi karşılaması ve çocuğunu öyle yetiştirmesi dilimize verilen önemsizliğin de açık bir göstergesidir.

> *'Yemek yedikten sonra biraz Perizad'la meşgul olursunuz. Fakat çocuk zayıftır hırpalanmağa gelmez… Kendi haline bırakın… Ne kadar isterse o kadar okusun… hele öyle Albayrak… Falan gibi şeyler canını sıkar bilirim. Bunlara zaten ne lüzum var erkek değil bir şey değil'* (Safa, 2017, ss.72. 73).

Dil üzerine oldukça hassas davranan yazar, Batılılaşma ile birlikte dil üzerinde de birçok değişimin varlığına dikkat çeker.

4.6. Toplum ve İdeoloji

Küçüklüğünden beri geçim kaygısı ve hastalıklar yüzünden zor şartlar yaşayan yazar, gençliğinin ilk yıllarında pozitivist ve materyalist anlayış içerisinde düşün hayatında yer alır. *'Peyami Safa, gençliğinin ilk devrelerinde Abdullah Cevdet'in etkisi altındadır. Pozitivist ve materyalist düşüncelerle İçtihad dergisinde yazılar kaleme almaktadır'* (Ayvazoğlu, 2008, s.62). *Meşrutiyet sonrası dönemde birçok düşünsel akımlar yerini alsa da Peyami Safa'da pozitivizm anlayışı yerini milliyetçiliğe ve Garpçılığa bırakmaya başlar* (Ayvazoğlu, 2008, s.67).

Safa romanlarda kadın ve erkek kahramanları birbirine zıt özellikler ile bize vermeye çalışır. Bazen bu zıtlıkların hepsi bir tek kahramanda da kendini bulur. Kendi düşüncesi ekseninde yer alan kahramanlar olmakla birlikte zıt görüşlere sahip kahramanları da birlikte işler zıtların uyumu içinde eserlerini vermeye çalışır. Oldukça iyi bir gözlem yeteneği olan yazar insanları kategorilere ayırarak bu farklılıkları bize verir.

Safa, "Dört İnsan Tipi" yazısında kategorize ettiği tipleri romanlarına da mutlak surette yansıtır. Safa'ya göre insanlar, "keyif adamı", "rahat adamı", "iş adamı" ve "mefkûre adamı" olmak üzere dörde ayrılır.

1. Keyif adamı: Hayatın manası hayatın kendisindedir. Maddi ve manevi zevklerin peşindedir. İçki, curcuna, saz, kumar, dedikodu otomobil ve kotra gezintileri seyahatler ve ziyafetlerden zevk alır. Bu tipler için önemli olan yine kendileridir. Değerlere inanmazlar. Tabiatçı ve maddecidirler. *Bir Akşamdı* romanında Ferdi buna güzel bir örnektir:

> *"Ferdi bir "yeni adam"dır. Demek istiyorum ki tam bir asır kadar yaşlıdır ve geçen asırdan pek cüz'i bir tarz-ı tefekküre tevarüs etmiştir; her türlü idealizm ona meçhuldür; en büyük hakikat kendi varlığıdır; tamamiyle ilcaî yaşar, aldanmak ve aldatmak arzusundan başka hiçbir ihtirası yoktur; onu en çok yoran faaliyet, her şeye karşı lâkaytliğini gizlemek için sarfettiği cehttir ve onu en çok eğlendiren de bundan ibarettir. Öyle ise kadınların tecessüslerini kolayca ve şiddetle tahrik edebileceğini anlarız"* (Safa, 1995, s.118).

Yalnızız romanının kahramanı olan Besim, kelimenin tek anlamıyla keyif adamıdır. Hedonist bir özellik gösteren kahraman, hayata dair her türlü sorun ve çözümü

yemek ile açıklamaktadır. Midesine düşkünlüğü adeta beynini ve düşüncelerini ele geçirmiştir. Olan biten karşısında duruşu da kaygısızdır. Çalışmayı da sevmeyen bu adam zevk ve eğlenceye de düşkündür. Aynı zamanda hayatta olan her şeyi madde ile açıklar ruh ve manevi değerlerin onun gözünde bir önemi yoktur

2. Rahat adamı: Hiçbir ideal için hiçbir mücadeleye katılmaz, kimsenin etlisine sütlüsüne karışmayan adamdır. *Mahşer* adlı romanda Hüsnü Bey, Tahsin'in Cemil'e attığı taşın milli düşünceler ile izah edilmesini anlamsız bulur. Bu görüşlere katılmadığı ya da itiraz etmediği gibi Orhan'ın savunduğu düşünceleri de alaycı tavırlar ile 'edebiyat' 'boş söz' olarak karşılar. Onun için olanlar bir şey ifade etmez sadece hayal ürünüdür.

> *- Edebiyat bunlar, edebiyat…*
> *Necati, başını biraz daha öne sarkıtan ve sözüne devam etmeyen ihtiyara bakarak, ilave edeceği bir şey olup olmadığını anlamak için bekledikten sonra, ondan bir ses çıkmayınca sordu:*
> *- Edebiyat ne demek?*
> *Hüsnü Bey gözlerini yerden ayırmıyordu. Ömrünün bütün dertleriyle karışan bir mevzua boğuk sinik ve korkak bir sesle:*
> *- Ne demek olacak? Dedi, hülya… Yeşil bulutlar, pembe ufuklar mavi şafaklar…*
> *- Ben pembe bulutlardan mı bahsediyorum diye sordu.*
> *Hayvanat muallimi başını kaldırıp indirmişti:*
> *- Öyle ya, o taş Anadolu'nun ruhunu teksif ediyormuş, yere bir eğilince tabiatın bahşettiği ilk silah imiş… Hep edebiyat bunlar… Tabiat hiçbir şey bahşetmez adama* (Safa, ty, s.65).

3. İş adamı: Yalnız başarı peşindedir. Tek hedefi kazanmak, 'kazanmak, daima kazanmaktır. Kazandığını yemez. *Mahşer* romanındaki Mahir Bey iş adamı tipine güzel bir örnektir. Mahir Bey paradan başka hiçbir şeye önem vermez. Karısı Seniha Hanım'ı, kendi menfaatleri doğrultusunda kullanır. Yazar bu durumu romanda şöyle ifade eder:

> *- 'O sırada Seniha Hanım'la da evlenmişti. Fakat aradan iki ay geçmeden Seniha Hanım, Mahir Beyi aldatır. Üstüne başka erkeklerle korteye başlar. O zaman Mahir Bey zevcesinin fazla şuh bir kadın olduğunu bir kere daha anlarsa da onu boşamaz. Çünkü Mahir Bey iş ve para adamıdır. Kadın meselesine çok ehemmiyet vermediği için, zevcesinin bu şuhluğundan istifade etmeyi bile düşünür! Nitekim de eder. Salonuna en nüfuzlu büyük hükümet memurlarını çağırır. Bunların Seniha'ya karşı zaaflarından istifade ederek kendi dalaveresine çıkarına bakar. (….)*
> *- Söylediğimi gayet iyi biliyorum. Bu, böyledir Nihad Bey. İnanılacak şey değil ama bu böyledir. Mahir Bey kârlı bir iş plan kurdu mu, o işte hangi erkeği kandırmak isterse zevcesini araya koyar'* (Safa, 2016 s.60)

4. Mefkûre (ideal) adam tipi bütün güzellikleri iyilikleri ve hakikatleri içine alan tiptir. Tarihimizde böyle mefkûre harikalarıyla doludur (Safa, 2013b, s.20). *Yalnızız* romanının kahramanı ve Simeranya'nın kurucusu olan Samim mefkûre (ideal) adam tipine örnektir. Ruh ve manevi değerlere önem veren, insanın kendi içindeki benliğini bulması için yol gösteren, para ve madde anlayışından tamamen uzak olan bir anlayış içerisindedir.

Safa son devirlerde ise idealsiz bırakılan gençliğin yanlış yollara saptığını ve sosyete gurubuna katılarak keyif ve rahat adam olma yolunda olduklarına ve birçok iş adamının da vurguncu adam tipine dönmeğe başladıklarını belirtir.

Yazar bu görüşlerini dile getirmeden önce kaleme aldığı *Bir Akşamdı* romanındaki Kâmil kahramanında bu düşüncelerini bize verir. Kâmil harp bitmiş ve döndüğünde eski hayatına devam etmektedir. Sosyal yaşam içerisinde hayatını devam ettirir. Ruhu sükûn içerisinde ve ferdi emelleri ve arzuları ile yaşamaktadır. Bert isminde ilk karısı ve çocuğu, Meliha adında ikinci karısı vardır ve çeşitli salon toplantılarına, normal hayatına devam eder. Fakat kendisi ve hayatı cephelerde geçmiş bu adam İstanbul'a dönmüştür. Zorunlu olmadığı halde Anadolu'ya gidip harbe katılıp milli idealleri için savaşmayı ve gerekirse ölümü bile göze almayı düşünmektedir. Bunun için arkadan yeni ve eski karısı ile birlikte rahat ve zevk içinde bir hayat ve kokusuna hasret bir evlat bırakarak savaşmayı ve gerekirse bu uğurda can vermeyi göze alır. Kâmil, Bert ile veda ederken milli cemiyetlerde ideal anlayışı ile konuşur:

> *'Oo... İşte ona yeni bir ufuk: Millî Müdafaa. Kendi güneşi ve milletininki oradan doğacak. Bir mektup almıştı ve silâh arkadaşları "gel" diyorlardı, yalnız o kadar: Gel! Gidecek. Derhal kararını verdi. Biliyoruz ki o büyük olan her şeyi sever. Bu büyük bir iş: Millî Müdafaa*
> *- Millî Müdafaa, Bert! Münakaşa etmeyelim. Ailem ailemdir. Her Türk askerinin ailesi ne yapacaksa o da onu yapmaya mecbur değil midir? Beni burada beklersin'* (Safa, 1995, s.182).

Romandan da anlaşıldığı gibi harp söz konusu ise kişinin ailesinin bile ötesinde vatan ve millet ideali söz konusudur. Yine bu uğurda Kamil cephede canını teslim etmiştir.

Biz İnsanlar adlı eserde Orhan, idealizm anlayışı ile hareket etmektedir. Tahsin'in Cemil'e taş atmasından evvel Cemil'in Tahsin'e " Eşek Türk!" diye bağırmasının

ardından bu olayın bir arkadaş kavgası değil kökü daha derinlerde bulunan bir sorunun dillendirilmesi anlamına geldiğini düşünür.

"- *Eşek Türk sözü yalnız bir çocuğa değil, etrafındaki bütün çocuklara bütün bir idare ve tedris bünyesine, bütün bir cemiyete,-Müdür Bey!- size ve çocuğunuza, büyük babanızın mezarına ve bütün tarihimize tevcih edilmiş bir hakarettir"* (Safa, 2017, s.41). Milli ideal adamı olan *Süngülerin Gölgesinde* adlı eserin cesur kahramanı tabur komutanı İhsan Bey de ideal adamın ve millet adamının bütün özelliklerini gösterir. Çünkü bu adam mütareke dönemi savaşları boyunca başta İnönüler olmak üzere Kütahya, Eskişehir gibi birçok savaşa da katılır. Savaş meydanları artık onun evi olur. En son evine altı yıl önce gitmiş karısı ve çocuğunu ise o zaman görmüştür. O yüzden çoğu kez ailesinin varlığını bile unutmuştur. Onun tek amacı vardır. Romanın her yerinde söylediği söz 'Yunan domuzlarını elleri ile boğmak!' harp boyunca vücudunun her yerinden yaralanması hatta burnunun yarısını kaybetmesine rağmen o hiçbir şeyden korkmaz ve savaş meydanını adeta evi beller. Hatta savaş meydanındaki hiçbir şeyi normal hayattaki bir şey ile kıyas bile etmez o kadar kurtuluşa ve selamete âşıktır. İhsan Bey ailesini vatanına tercih etmiştir. Bununla birlikte hayata dair her şeyi savaş meydanındaki yaşantısına da tercih eder.

> *'Arkadaşlara söylemişimdir ya sana da anlatayım. Ben anasının karnından asker elbisesi ile çıkmış bir herifim. Göbeğim sanki cephede kesilmiş. Sanki pek iştahlı bir şeymiş gibi harp etmeye doyamıyorum. Ayıp değil a! Bir mitralyöz sesini en güzel musikiye tercih ederim. Cephede yediğim peksimetler, kuzu dolmasından fazla bana tatlı gelmiştir. Çadırlarla dolu bir harp meydanına bakmak, tiyatro seyretmekten fazla hoşuma gider. Gökyüzünde bir düşman teyyaresinin attığı fişeklerin aydınlığı, donanmada yakılan havai fişeklerinden fazla beni eğlendirir. Kendimi methetmek için söylemiyorum, vallahi nimet çarpsın. Ömrümde hiçbir gün harbe korku ile girmedim. Evvel Allah vücudumda altı kurşun yeri var. Bir tanesi de burnumu alıp götürdü fakat yine ben benim'* (Safa, 1924, s.49-50)

Yazar "Milli İdealimiz Apartman Yaptırmak Mıdır?" yazısında milli bir ideal haline gelen apartman yaptırma hevesinden bahseder. Zamanla apartmanın dirayet, muvaffakiyet ölçüsü ve ihtisas vesikası haline gelmesini eleştirir. Milli servet, refah ve ideal haline geldiğini belirtir. Yazara göre ise apartman milli refaha değil sefalete yol açmıştır. Apartman yaptırmak millet gayesinden çıkmış, ferdi hırs ve arzuların odak noktası haline gelmiştir. Yazar aslında tahta ev ve apartman arasında farklı bir zıtlıktan bahseder. Beşir Ayvazoğlu Peyami Safa'nın Kadırga'daki evinin de köhne ve kasvetli yapısı yüzünden hasta olduğunu belirtir. Yazarın otobiyografik özellik

taşıyan eseri *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu* adlı eserindeki ev ile yazarın evinin benzerlik gösterdiğini söyler (Ayvazoğlu, 2008, s.39-40).

> '*Kenar mahalleler birbirine uffunetli adaleler gibi geçmiş, yaslanmış tahta evler. Her yağmurda her küçük fırtınada sancılanan ve biraz daha eğrilip büğrülen bu evlerin önünden her geçişimde, çoğunun ayrı ayrı maceralarını takip ederdim. Kiminin kaplamaları biraz daha kararmıştır, kiminin şahrinşini biraz daha yumrulmuştur, kimi biraz daha öne eğilmiş, kimi biraz daha çömelmiştir; ve hepsi, hastadır onları seviyorum; çünkü onlarda kendimi buluyorum ve hepsi iki üç sene de bir ameliyat olmadıkça yaşayamazlar, onları çok seviyorum ve hepsi rüzgarda sancılandıkça ne kadar inilder ve içlerinde ne aziz şeyler saklarlar, onları çok çok seviyorum'* (Safa, 2014, s.13).

Safa, yazısında aslında apartman inşa etme hırsının bize dışardan geldiğini belirtir apartman ile birlikte gelen kazanç hırsının ise ammenin menfaatini alaşağı edip yerine ferdin menfaatini getireceği tezini savunur. Grupların kâr menfaatini düşünen bu doymaz ve lüks düşkünlüğünü bize Avrupa ve Amerika merkantalizmin yadigârı olarak görür. Avrupa'dan kovulan altın, para, elmas ve lüks tanrılarının son vatanı ülkemizmiş gibi göç ettiklerini belirtir. Yazar eski evleri ailelerimizin tabutu ve mezarı gibi gördüğünü söyler, aynı zamanda bir devrin hazin bir şekilde sona erdiğinin de göstergesi olduğunu söyler. Apartmanın hayatımızı özellikle de kadınlarımızı etkilediğine değinen yazar, değişimi şöyle ifade eder:

> '*Ensesinde gümüşlü tilkinin gıdıklayışını hissetmeyen Türk kadını bedbaht, nişan yüzüğünde pırlanta kırıntılarının sıralanmadığını gören Türk kızı bedbaht, kübik divanı olmayan ev bedbahttır. Fakat odasında kütüphane, duvarında resim, rafında kitap olmayan ev bedbaht değildir. Zengin ailelerimizde Avrupa medeniyetini poker ve viski temsil ediyor. Bugün Avrupa'yı yıkan bütün sefahat tanrıları Türkiye'yi yapmaya gelmişler'* (Safa, 1943, s. 66).

Yazar daha önce kaleme aldığı *Mahşer* adlı romanda Muazzez, Seniha Hanım ve Mahir Bey'le yaşadığı apartmandan Nihad'a kaçar ve evlenir. Sefil ve aç bir hayata adım atar. Muazzez bu zorlu hayatta Nihad'la birlikte adeta hayatta kalmak için mücadele verir. Bir gün Seniha Hanım'ın Muazzez'i apartmana geri dönmesi için çağırmasıyla durum değişir. Muazzez apartmana geri dönüp birkaç gün de olsa orada kalmak ister. Fakat Nihad buna karşı çıkar. İşte burada devreye Safa'nın dediği rahat ve lüks yaşam cazibesi girer. Çünkü Nihad ve yazar için o apartman ferdi duyguların ağır bastığı, rüşvetin iltimasın yapıldığı, gayri ahlâki davranışların sergilendiği, paranın ve lüksün getirdiği şaşkınlıkla ışıl ışıl yanan lambalar altında aydınlık

görünen karanlıkların yaşandığı bir yerdir. Nihad, Muazzez'in Seniha Hanım'ı özlemesini aslında eski hayatı özlemesine bağlar.

"Gençlik ve Kahve" (Yeni Mecmua, 27 Aralık 1940) Yazar hemen bir içkinin hem de mekânın adı olarak anılan kahvelerin gençliğin kanı ve ruhunu bozan yerler olarak görür. Kahveleri ciğerin ve ahlakın düşmanı, maddesi ve manasıyla pis olan yer, havanın ve ruhun taaffün ocağı olarak adlandırır. Yazar kahveleri pek sevemez. Fakat yazar hayatının bir devresinde mütareke döneminde devamlı kahvelere gittiğini belirtir. O zamanlar muharriri olarak gittiği kahvelerde İzmir'in ve İstanbul'un işgal altında olduğu ve ülkemizin zor günler geçirdiği için gençlerim münevverler ile daha fazla bir araya gelip birbirlerine destek olduklarını belirtir. Yazar mütareke dönemi kahvelerin durumunu ve üstlendiği görevleri şöyle dile getirir:

> *'Caddelerin üstündeki kahvelerin hepsi dolup taşıyor sığamayan için yenileri açılıyordu. Bütün Darülfünun hocaları ve talebeleri bütün Matbuat, üç dört neslin bütün şöhretleri ve hevesleri bu kahvelerde birbirine sokuldular. En çok iki şey konuşuluyordu: Memleket ve edebiyat. Bunun için o kahvelere saygılı bir istihza, "Akademi" adını koydu ve bu tabiri mesut oldu, çok yaşadı. Gerçekten o devirde kahve, Akademinin meslek cemiyetinin, kulübün, salonun fikir ve sanat meclisinin bütün vazifelerini küçük tahta masalarının etrafında elinden geldiği kadar yapıyordu'* (Safa, 2013b, s.234-235).

Safa, o dönemlerde kahvelerin sosyal, siyasi ve ebedi işlevinden bahsederken bu hayatın gerçeğine 'Gençlik ve Kahve' yazısından sonra kaleme aldığı *Biz İnsanlar* adlı romanında yer verir. Dünya harplerinin yaşandığı ve milletlerin menfaatleri için birçok değeri yerle bir ettikleri bir dönemde Orhan ve Necati, Valde Kıraathanesine gider ve Orhan'a tercüme için iş verecek olan Necati'nin arkadaşı Süleyman ile tanışırlar. Daha sonra Süleyman'ın savaş üzerine düşünceleri üzerine konuşmaya başlarlar. Süleyman, politika, siyaset ve felsefe üzerine düşüncelerini söylemeye başlar. Kapitalist sisteme karşı olan Süleyman, işçinin yanında olduğu sistem olarak düşündüğü komünist sistem ve milliyetçilik hakkındaki düşünecelerini dile getirir. Milliyetçiliği milletlerin kurtuluşu olarak bir merhale olarak görür. Necati'nin milliyetçilik ve maddecilik ile ilgili düşünceleri de önemlidir. Bu bağlamda bir yerde fikir alışverişinde bulunulur ve aynı zamanda Orhan'da oluşacak yeni fikir ufuklarına kapı açılmış olur (Safa, ty, s.111-113). Süleyman kahvede yaptığı milliyetçiliğe dair düşüncelerini şöyle sıralar:

> "*Benim anladığım milliyetçilik esir milletlerin kurtuluşu için bir merhaledir. müstahsilin hakimiyetini temin edinceye kadar sürecek bir merhale…yoksa ben burjuva münevveri gibi bir millet mistiğine inanmam. Benim için "sınıf var, millet yoktur." Zahirde "milli" görünen bütün antagonizmler hakikatte sınıf kavgasıdır. Belki anladınız ben tarihi materyalistim"* (Safa, ty, s. 112)**.**

Safa, Birinci dünya savaşı sonunda Rusya'da etkisini gösteren ve zamanla hızla yayılan ve birçok ülkeyi etkisi altına alan bu tarihi, kültürel, sosyal ve dinsel yıkıma karşı düşüncelerini dile getirirken, kendini devrimci gibi gösteren bu Moskova uşaklarına şiddetle karşı çıkar. Sovyet Rusya'dan dağılan ve kanser gibi yayılmaya başlayan bu düşünce Türkiye'de benimsenmeye başlansa da pek yayılma fırsatı bulamaz. Atatürk ve Peyami Safa gibi bazı fikir adamlarının engeli ile karşılaşır. Gerektiği zaman bu komünistlere gereken cezayı veren Atatürk, sayıların fazla olmasına rağmen kimliklerini sakladıklarını ve sayılarının arttığını belirtir. Kendisi bizzat mücadele vermiştir. *Doğu- Batı Sentezi* kitabında yer alan " Atatürk ve Davamız" adlı yazıda Ata'nın sözlerine yer verir. '*Bu memleketteki komünistler yalnız bizim tevkif ve hapsettiklerimizden ibaret değildir. Bu işlerle bizzat yakından alakadar olacağım'* (Safa, 1976, s.227). Milletimizle hiçbir şekilde uyuşmayan bu düşüncenin engellenmesi gerektiğine değinen yazar Atatürk'ün görüşlerine de yer verir. '*şurası unutulmamalıdır ki, Türk âleminin en büyük düşmanı komünistliktir. Her görüldüğü yerde ezilmelidir!* (Safa, 1976,s.229). Yazar **"Komünist Kimdir, Kim Değildir?"** (Düşünen Adam, 24 Mayıs 1961) adlı yazısında komünisti şöyle tarif eder: Allah'a inanmaz, materyalist, manevi ve ruhi değerlere önem vermeyen, iktisadi sınıfları milletin üstünde sayan, milliyetçiliğe inanmayan, geçmişin düşmanı, tarihe ve geçmişe küfreden din ve milliyetçilik demeçlerinden nefret eden, yalancı, muarızlarına iftira eden, sanata ve sanat eserlerine karşı düşman, sözleri ile tanıtır. İnanmak buhranı sonucunda 19. asır sonrası ortaya çıkan maddecilik düşüncesi ile başlar. Yazar Tanrılaştırılan maddi değerlerin önemsizleşmesi ile birlikte bu buhranın oluştuğunu belirtir ve bu konudaki düşüncelerini *Bir Akşamdı* romanında Cevat ile birlikte bize verir. Ferdi ve Kamil'den farklı olarak mütefekkir bir adam olarak bize verilen kahraman, düşünceleri ile Safa'nın sözcülüğünü üstlenir:

> *"Cevat, kendi kendine hep bu asrın Rönesansını izah etmeye uğraşır, durur. Şöyle izah ediyor: Ondokuzuncu asrın sonunda insanlık, bütün ilahlarını öldürmüştür. Bu asır inanmaz, imansız ve mefkûresizdir. Yaşamanın gayesini ancak yaşamaktan ibaret zannettiren telâkkinin umumileşmesi, maziden kalma bütün kıymetleri altüst etmiştir. Bu hercümercin iktisadî hayatta tecellisi: Komünizm; bedîî hayatta tecellisi: Dadaizm;*

> *ahlâkî hayatta tecellisi: bir alay Donjuan. İnanmak buhranı. En yeniler için bu buhran da yoktur. Çünkü inanmaya muhtaç değiller"* (Safa, 1995, s.119).

Safa, romanlarında ele aldığı siyasi ve fikri düşüncelerini roman kahramanları aracılığı ile bize sunar. 'Sözcü' konumundaki bu kişilerin düşünceleri yazarın romanlarında ele aldığı zıt düşüncelerin cevabı durumunda karşımıza çıkmaktadır. Mehmet Tekin 'Romancı Yönüyle Peyami Safa' adlı eserinde *Biz İnsanlar* adlı romanın sözcüsü olarak Necati'yi gösterir.

> '*Romanda, Orhan'ın yakın arkadaşı edebiyat öğretmeni Necati 'sözcü' olarak kullanılmaktadır. Necati, gerek şahsiyeti ve bilgisi, gerek tecrübesi itibariyle 'sözcü' olamaya hayli uygun bir kişidir. O, bir yandan yazarın; "idealizm"in, "Marksizm"den daha fazla yoğunlaşan tezini savunmak, diğer yandan Orhan'a rehberlik etmek için romanda yerini alır. Nitekim Orhan'ı Marksist Süleyman'dan uzaklaştıran, bundan da önemlisi Orhan Vedia ilişkisini –Orhan'a aşıladığı cesaretle- başlatan Necati olacaktır. Sonuç olarak o 'sözcü' rolüyle hem eserin aktüel cephesini (Orhan- Vedia ilişkisini katkısıyla) genişletir, hem de marksizme karşı idealizmi savunmasıyla eserin felsefî bir derinlik kazanmasını sağlar'* (Tekin,1999, s.201).

Safa **"Marksizmin Yapısı ve Çürük Temelleri"** (Türk Düşüncesi, 1 Mart 1959) adlı yazısında Marksizm ile ilgili düşüncelerine yer verir. Marksizm'e göre insanın yoldan çıkması nazari (metafizik dini ve ahlaki değildir) bu durumun ameli, iktisadi içtimai ve siyasi olduğu görüşündedir. Marks'ın bu metodu Hegel'den aldığını ileri süren yazar, Hegel'in fikirlerinden hareket eder iken, Marks'ın gerçekliğinin ise gerecekten hareket ettiği iddiasındadır. Marksist inanca göre insan tabiatla savaşır ve ondan ayrılamaz bir tabiat varlığı gibi büyür. İnsanın yoldan çıkması demek, derece derece ticari amilin sermayenin ve paranın ortadan kalkması demektir. Marksizm'in eski ahlakları tenkit eder ve reddeder. Onların yerine yeni bir ahlak kurmak peşindedir. Bu ahlak gerçeğin dışında değerler vazetmeyen bir ahlaktır:

> *"İnsan cemiyetlerinin temeli ne hukuk, ne siyaset, ne din, ne felsefe, ne de herhangi bir içtimai şuur ve düşüncedir. Bu temel maddi şartlardır ki yalnız iktisadi şartlarda aranabilir. İnsan cemiyetlerinin bütün hukukî, siyasî bedii fikri içtimai yapısı bu temel üzerine kuruludur. Bu birinci hüküm. İnsanların yarattıkları istihsal şartları, sahip oldukları istihsal kuvvetlerin tekâmül derecesine karşılıktır. Yani, istihsal şartları ile teknik seviye beraber gider. Bu da ikinci hüküm. Yani her devir ve cemiyet kendi iktisadi temelinin üstüne kurulmuş olduğuna göre, bu temeli vücuda getiren maddi istihsal kuvvetleri, tekamüllerinin yeni bir merhalesine vararak değişince bütün cemiyet yapısı da inkılap geçirir. Din, ilim, ahlak, hukuk, politika, terbiye ve sanat şekillerini ve muhtevalarını hep zamanlarının maddi şartlarından ve iktisadi zaruretlerinden alır. Bu zaruretler değişince onlarda değişirler bu da üçüncü hüküm. İktisadi şartlar temel ötekiler üst yapıdır"* (Safa, 2015, s.40-41).

Temeli "Tarihi Maddecilik" anlayışına dayanan bu görüş, *Biz İnsanlar* romanına birebir yansır. Romanda Süleyman, olan ve meydana gelen savaşların temelini de bu anlayış içerisinde ele alır. Temelde iktisadi düşünceler ile hareket eden insan için din, ahlak, milliyetçilik, özgürlük ve daha birçok kavramın temeli iktisadidir. Davanın idealist felsefeler ve beşeri tekamüller ile fikri ve manayı bulduğu anlayışına karşı çıkar. Materyalist düşünceye göre dava beden ve madde ile başlar. Necati davayı idealist felsefe ile beden ve madde ile başlayabileceği görüşünde iken Süleyman bu duruma karşı çıkar. Ayrıca romanda Hegel'in anlayışı ile Marksist anlayış arasındaki farklılıklara da değinilir.

> *- Fakat maddeyi manadan ayıran ve şeniyetin fikir, maddenin mana üstüne hegemonyasını kuran da sizsiniz. Ben Hegel'e karşı itirazlarınızı biraz biliyorum. Realiteyi tefekküre icra eden o zamanın idealizmini siz tamamıyla tersine çevirdiniz; idealist bir diyalektik yerine materyalist bir diyalektik koydunuz. Hegel manadan başlıyordu siz maddeden hareket ettiniz"* (Safa, ty, s.119).

Necati, Marksist anlayıştan söz ederken insan faaliyetlerini ruhun faaliyeti olarak kabul görmeyen ve 'tabiî' 'beşerî' den üstün gören bu anlayışa karşı çıkar. Eserde ele alınan dünya harpleri üzerine söylemde savaşın gerekçelerini anlatması bakımından önemlidir. Özellikle Avrupa sömürgeleri uğruna iktisadi düşüncelerle oluşan ve Şark medeniyetlerini paylaşmak maksadı düşüncesi ile ele alınan ve milletimizin de içine düştüğü durumu gözler önüne seren Süleyman, bazı düşünceleri açısından Necati ile aynı görüştedir. Savaşta birçok devletin zarar görmesine rağmen en kârlı tarafın İngilizler olduğuna da değinen Süleyman, bütün Şark milletlerini hür olmaları açısından kendi taraflarına çekecek büyük bir düşünceden yanadır. Bu düşüncenin merkezi için ise Rusya'yı kendisine yurt ilan eder. Necati, Süleyman'ın emperyalizme karşı olan düşüncesine ve özgür milliyetçi anlayışına katılır. Necati'nin Süleyman'dan ayrılan düşüncesi ise büyük harplerin sadece iktisadi sebeplerle doğmadığı inancıdır. Bu sebepleri Necati siyasi, içtimai, dini, milli, ırki birçok âmile bağlar ve bunları yaparken ilk sebep olarak iktisadiyi görmez. Bu sebepleri merdiven gibi değil, birbirine bağlı ve doğru çizgide hareket eden neden olarak görür. Necati de Türk milleti ve Asya kavimlerinin Avrupa emperyalizmi karşısında ayaklanmasını istemektedir, fakat bunun bir devlet namına değil kendi namlarına olması gerektiği görüşündedir. Ayrıca Necati, Süleyman'ın bütün vahdetleri parçalayarak yerine bir sınıf temerküzleri koymasına da karşıdır. Necati,

Süleyman'ın köylü ve işçi sınıfının burjuvalar tarafından sömürüldüğü ve onlara özgürlüklerinin verilmediği ve onları korumak maksadıyla hareket ettiği görüşüne de karşıdır.

Peyami Safa, kimi yazılarında komünistin Allah'a inanamayan materyalist bir anlayışta olduğu için manevi ve ruhi değerlerin üstünlüğüne inanmadığını belirtir. Milletin ve milliyetçiliğin karşısında, geçmişin ve tarihin düşmanı olduğunu söyler. Bugünkü dünya rejimlerini gerici burjuva rejimleri olarak telakki ettiğini belirtirken, din ve milliyetçilik lehinde haberleri gazetelerinde yayınlamadıklarını, Marx ve Lenin gibi komünist peygamberlerinin aleyhinde bir şey yazmadıklarını, Castro gibi komünist ihtilalcileri göklere çıkardıklarını, Sovyetlere karşı sempati beslediklerini ve yalancı olduklarını ele alır. Peyami Safa Türkiye'deki birçok komünistin kendilerini sakladıklarını söyler (Safa, 2015, s.87-88). Süleyman da bu özellikleri gösterir. Necati ise sınıf, köylü ve burjuva gibi kavramların milliyetçilik anlayışı içerisinde yer almadığı ve milletin bir kısmı ile değil tamamı ile refaha ve istikbale ulaşılacağı inancındadır. Bu düşünceler ile Orhan, Cemil'in, Tahsin'e taş atmasının sebebinin iktisadi anlayıştan değil, kültürel ve milli duygulardan kaynaklandığını düşünür.

Yazar kaleme aldığı birçok düşünce eserinde sosyal hayattaki gerçek olgulara yer vermeye çalışır. Özellikle romanlarında bize bunu açıkça gösterir. Yazar ele aldığı romanlarda toplumun aynası görevini üstlenirken, ferdi meselelerin nasıl milli meselelere yansıdığını ve sosyal olgu haline geldiğini anlatmaktadır. Safa hikâye sanatının inceliklerini kazandıktan sonra, felsefeyi ve psikolojiyi izah sistemi içerisine alan romanı, doğrusu ve yanlışıyla ferd ile cemiyet hayatının yansıması olarak ele alır. Romanlardaki sosyal çözülüşü liberal nizamın oluşturduğu ferdi ve cinsi azgınlıkta arar. Yazar, cemiyetin ve varlığın merkezini ferde bağlayan yalnızcı ve parçalayıcı dünya görüşüne karşı çıkar. Safa kolektif bağlar gevşedikçe, yalnızlığına terkedilen insan ile birlikte, insan ruhunda var olan cinsi ve hayvani duyguların ve ihtirasların artacağına değinir. Ferdin ihtiras ve insiyaklarına yine cemiyetin de karşılık vereceğine dikkat çeker. Yazar romanlarında bu durumu gözler önüne serer. Romanlarda ferdin yaptığı azgınlıklar ilahi adalet tarafından

cezalandırılırken aynı zamanda cemiyette bu yozlaşmaya karşı ferdi kendince ayıplayarak cezalandırır (Safa, 2012c,s.206-207).

Safa, bu düşüncelerini yazısından önce kaleme aldığı romanlarda bize vermiştir. *Sözde Kızlar* romanında Hatice'nin namıdiğer Belma'nın Behiç'le yaşadığı yasak aşk sonrası toplum ve komşuları tarafından hak ettiğini bulduğuna dair düşünce 'ilahi adalet' anlayışı edir. Yine *Canan* romanında karısı Bedia'yı bırakıp, kötü kadın Canan ile evlenen ve başına gelmeyen sapkınlıklar kalmayan Lami, azgın ve cinsi duygularına yenilerek ailevi ve sosyal değerleri yok saymıştır, fakat yaptığı yanlışın cezasını çekerken yine cemiyet tarafından tepkilerle karşılaşmıştır. Bu örnekler Safa'nın romanlarındaki ferdi ve cemiyet gerçekçiliği dönemin en güzel aksidir.

> *"Başı önde yürüyor; bütün köy halkına karşı cürüm işlemiş insanların, mahbesden yeni çıkmış mahkûmların muhitteki hicabını duyuyor. Sanki yalılardan ve dükkânlardan, meraklı başlar sarkarak ona bakıyorlar: "İşte, geldi, kaç tane cinayetten sonra. Bak, nasıl da boynu bükük!" diyerek"* (Safa, ty, s. 222).

Safa'nın kendi hayatından izler vererek kaleme aldığı romanlarından biri olan *Bir Tereddüdün Romanı*'nda yazar müellif ve okuyucu arasındaki gerçek münasebeti anlatırken okuyucuda bulunması gereken özellikleri ve nasıl kitap okumalıyız gibi sorunların çözümlerini bize verir. Mualla 'Bir Adamın Hayatı' adlı eseri okur iken bazı okuyucu özellikleri içerisine girer. Yazar romanında Mualla'da ele aldığı bu özellikleri **"Onbeş Kaide"** (Yeni Mecmua, 28 Şubat 1941) adlı yazısında ele alır. Mualla her muharriri okumak yerine, seçtiği birkaç muharriri ve tarz kitapları okumaktadır. Ayrıca zihninde okuduğu eserler arasında muhakeme yapmaktadır. Dikkatli bir şekilde okuduğu eserlerde roman kahramanları ve kendisi arasında benzerlikler aramaktadır. Eserde beğendiği ve ilgisini çeken cümleleri tekrar tekrar okumakta ve kütüphanesinin en güzel yerlerini o kitaplara ayırmaktadır. Ayrıca Safa'nın yazısında belirttiği gibi roman kahramanı da okuduğu kitapla kendi hayatını karşılaştırırken gerekli bazı ihsas, görgü ve intiba duygularını yine kitaplardan öğrenir. Mualla, Safa'nın da dediği gibi beğendiği ve ilgisini çeken eserleri tekrar tekrar okumakta ve bazen onların altını çizip notlar almaktadır. Mualla Safa'nın yazısında dediği gibi kitap okuduktan sonra kafasının dağıtacak fazla işlerle ilgilenmez. Eserin sevmediği kısımlarını romanın, müellifi ile tanıştıktan sonra ona söyler.

Milliyetçilik ile ilgili düşüncelerini 1943'de yazdığı "Millet ve İnsan" adlı eserinde ele alan yazar yanlış anlaşılmalar barındıran milliyetçilik kelimesi yerine nasyonalizm adını kullandığını belirtir. Nasyonalizm kitabının özsözünde görüşlerini dile getirir.

> "*Burada 'Halis millet' terkibi de ırkçılığı hatıra getirebilir. Bu halisliği kanda mı arıyoruz? Millet gibi tarih beraberliğinin ırk beraberliğinin, ruh beraberliğinin teşkil ettiği bir sosyal gurup çoğunluğunun çeşitli unsurlarını yalnız ırk gibi tek prensibe bağlamaktan uzağız. Saf ırk olup olmadığı tartışmasına da girecek değiliz. Bu oluş dünyasında asıllar ve menşeler, saf da olsa tekamülün getirdiği çapraşıklığı gidermez"* (Safa, 1968, s.7).

Yazar nasyonalizm için ırk birliğinin şart olmadığını belirtirken aslında dini birliğin de şart olmadığı görüşündedir. Ruh beraberliğini vücuda getiren müşterek hatıralar, emeller, büyük tarih anları, dil birliği ve sevgisi, iklim şartları içinde yaşamanın verdiği karşılıklı sevgi, saygı ve empatinin paylaşılmasının önemli olduğu görüşündedir.

Cemiyet ve uzviyetin sürekli etkileşim halinde bulunduğunu belirten yazar, cemiyetin uzviyet üzerinde oldukça derin etkilerinin olduğuna dikkati çeker. Bu dini, siyasi, ekonomik veya kültürel bağlamda olabilir. **"Psikoloji ve Milliyetçilik"** adlı yazıda ferdiyet ve şahsiyetin birbirinden farklı olduğunu belirten yazar, ferdiyeti biyolojik, şahsiyeti ise sosyal bir kavram olarak ele alır. Sosyoloji ilminin önem kazanması ile birlikte ferdiyet, yerini cemiyet ile etkileşim halinde olan şahsiyete bırakır. William James, Josiah Royce ve M. Baldwin gibi düşünürler, cemiyet olmadan, ferdi şuur ve şahsiyetin teşekkülünün olamayacağını söyler. Royce ise insanın doğuştan ırsi kabiliyetler taşımasına rağmen, kendi kendisinin var olduğunun farkına varmasını sağlayanın cemiyetler olduğunu düşünür. Safa, ise şahsiyetin sadece cemiyetlerden doğmadığını, içtimaî baskılara karşı çıkan düşüncelerden de oluştuğunu belirtir. Cemiyeti ve şahsiyeti birbirlerinin devamlılığı için gerekli görür. Cemiyet olmassa şahısların, şahıslar olmassa cemiyetin varlığını devam ettirmesinin mümkün olmayacağını dile getirir. Şahısların devamlılığı için cemiyetlerin milli olması gerektiğini düşünür. Bu düşüncelerini: '*Milli olmayan içtimaî bir müessese, hatta içtimaî bir vaka yoktur. Çünkü cemiyet olmasa şahıslar, şahıslar olmasa cemiyet olmaz. Şahsiyetin teşekkülü zekanın teşekkülüne tâbidir. Dil olmadıkça zekâ*

teşekkül edemez. Dil milli bir müessese olduğuna göre, psikoloji bakımından da cemiyetin bünyesi milllidir' (Safa, 1943, s.28) sözleri ile vurgular.

Yazarın nasyonalizm bağlamında cemiyet ve uzviyet bağlamında el aldığı bu düşünce ile *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu* adlı eserde karşılaşmaktayız. Türk ırkına sahip olmalarına rağmen Suzy ve Mister Joe, olarak bilinen Seza ve kocası Cevat'ın durumu bu şekildedir. Türk olan Seza'nın annesi Atiye Hanım ise Türklerden nefret etmektedir. Cevat Bey karısının olmadığı zamanlarda kendisine Türk olan adıyla hitap edilmesini isterken karısı Suzy geldiğinde Mister Joe olarak hitap edilmesini ister. Bu da fert olma yolunda cemiyetin etkisinin göstergesidir. Tek sorun isim konusunda değil, aynı zamanda dil hususundadır. Cevat Bey, Fransız mektebinde okuduğu için Fransızca konuşmasına rağmen, eşi Suzy ise İngiliz dili ile konuşmasını ister. Matmazel Noraliya için de durum aynıdır. Annesi yabancı olan Noraliya, babaannesinin kültürü ile büyüdüğü ve iyi bir dini eğitim ve dil eğitimi aldığı için defalarca annesi tarafından dinini ve dilini değiştirmesi bakımından baskı altında tutulur. Yetiştiği ortam Türk kültürüne uygun olduğu için Müslüman adı olan Nuriye'den, dininden ve dilinden vazgeçmez. Annesi Rum olan Nuriye'nin Türkçe konuşması bile yasak edilir. Nuriye, Müslümanlık ve Türklükten uzaklaştırılmaya çalışılır.

Kantarcıoğlu, dogmatik maddeciliği reddeden Safa'nın aynı zamanda hayatın gerçeklerini inkâr eden mistik inancın da karşısında olduğunu belirtir. Kâinatta her şeyin hiç bitmeyen bir değişme ve oluş sürecinde olduğunu, bu değişken gerçeği kavrayabilmek için ona çok yönlü yaklaşılması, zeka ve sezgi seviyesinde yakalanması gerektiğini belirtir. Kantarcıoğlu, Safa'nın *Matmazel Noralyanın Koltuğu'nda* insanın yaşaması gereken dinamik büyüme sürecin içerisinde milliyetçiliği sosyal ahlâkın ilk merhalesi olarak gördüğünü söyler (Kantarcıoğlu, 2004, s.102).

SONUÇ

Peyami Safa, romanları, düşünce yazıları, gazete yazıları ve farklı dillerde yazdığı eserleri ile Türk edebiyatında önemli yeri olan bir yazardır. Yaşadığı çağın genel problemlerini bilen yazar, toplumsal hayatta ve gündelik hayatta bu sorunlara düşünceleri ve verdiği eserler ile çözüm yolları aramıştır. Peyami Safa'nın düşünce yazılarından hareketle romanlarının incelenmeye çalışıldığı bu tezde, yazın hayatı boyunca yazarı etkileyen düşünce hayatından izler bulunmaktadır. Safa, değişen şartlar ile birlikte toplumda meydana gelen değişimlere dikkat çekmiştir. Yazar özellikle savaşlar ve Cumhuriyet inkılabından sonra; değişen kadın ve aile sorunu, din ve dil meselesi, Batılılaşma düşüncesi, gençlik ve eğitim sorunu ile inkılapçılık gibi köklü değişiklikleri kendi bakış açısıyla yorumlamıştır. Düşünceleri ile bu değişimler arasında bir bağ kurulurken; düşüncelerin vücut bulmuş hali romanlarında kahramanlar ile sunulmuştur.

Peyami Safa, Türk toplum yapısının temel yapı taşı olan ailenin kurulmasında kadının önemine vurgu yapmıştır. Safa'nın gözünde kadın, hem ailenin hem de toplumun devamlılığında önemli bir yer tutmuştur. Safa, kadını batılılaşma öncesinde ve sonrasındaki hali ile hem düşünce eserlerinde hem de romanlarında ele almıştır. Doğu kültürünü yakından tanıyan ve o kültür ile yetişen kadın, Tanzimat ve Cumhuriyet sonrası Batı kültürü ve sokak kültürü ile tanışmıştır. Böylece kadın, psikolojik, fizyolojik ve sosyal değişime uğramıştır. Batılılaşmanın yanlış anlaşılması ile başlayan bu değişim kadın ile birlikte aile yapısını olumsuz bir şekilde etkilemiştir. Yazar, bu sosyal değişimlerin kadını ve toplumu olumsuz yönde etkilediğini vurgulamıştır. Eserlerinde üç tip kadına yer veren yazar kadınları; akıllı kadın, aklı ve duygularıyla dışa bağımlı kadın ve hayal dünyasında yaşayan mehtap kadın olarak sınıflandırırken düşüncelerindeki ve eserlerindeki ideal kadının milliyetçi kadın olduğunu belirtmiştir. Peyami Safa'nın hayalindeki kadın tipini ise, *Fatih-Harbiye* romanındaki Neriman'ın büyük ninesinde ve *Matmazel Noralya'nın Koltuğu*'ndaki Nuriye Hanım'da okura sunmuştur. Peyami Safa'nın milliyetçi kadın anlayışında; aile kavramına önem veren, kendilerini Doğu kültürü ve Batı ilmi ile tamamlayan güzel sanatlarla etkileşim halinde olan, milli değerlerine, diline tarihine ve dinine sahip çıkan karakter özellikleri önde gelir. Yazarın romanlarında ve

düşüncelerinde kötü örnek olarak yer verdiği kadın ise, *Canan* romanındaki Canan gibi aile müessesesine bağlı olmayan, lüks ve rahat yaşam için gayri meşrû ilişkiler yaşayan kadınlardır. Safa, bu ahlâk yapısı zayıf kadınların çoğunun ya eğitimsiz olduğunu ya da tamamen yabancı kültüre bağlı eğitim aldıklarını belirtmiştir.

Batıl inançların karşısında olan Safa, dini bilgilerin akılla şekillendirilmesi gerektiğini savunmuştur. İnsanın maddi ve manevi iki tabiatının olduğunu düşünen yazar, maddi tabiatı inşa edenin ilmin, manevi hayatı tanzim edenin ise din olduğunu ifade etmiştir. Dini bilgileri olmayan veya zayıf olan kimselerin ahlâki çöküntülerinin varlığını kaçınılmaz görmüştür. Ancak dini inançları zayıf, fakat iyi bir aile terbiyesi almış insanların ahlâki buhrana düşmeyeceği görüşündedir. Ahlâk ile dinin birbirini tamamladığını ve ayrılmaz bir bütün olduğunu düşünen Safa, ahlâki boşluk ile manevi boşluk arasında birbirini tamamlayan bir bağ olduğunu vurgulamıştır. Safa, toplumsal ve dini hayatta yaşanan bu ahlâk sorununu maddeyi tanrılaştırmamıza bağlar. Bugün dünyanın bir ahlak buhranı geçirdiğini düşünen yazar, teknikte ilerlemeye rağmen manevi değerlerimizin adeta çöküşte olduğunu belirtir. Manevi değerlerin yerini para ve maddi zevklerin aldığını bu zevklerin ise zamanla yerini tereddütler ve pişmanlıklara bıraktığını ifade eder. *Sözde Kızlar* romanındaki Belma, para ile gelen geçici saadetten bebeğinin ölümü ile uyanıp, vicdan azabı ile hayatına son vermiştir.

Safa, dünyanın ve ülkemizin içerisinde bulunduğu ahlâk buhranından kurtuluşun yolunu Allah'a dönmek anlayışı ile ifade etmiştir. Safa, Batı'nın ahlâk buhranından kurtuluşunu Doğudaki manevi inanca bağlamıştır. Safa, devleti, milletin dinini korumakla yükümlü tutarken bu durumun laiklik anlayışına engel olmadığını ifade etmiştir. Din hiçbir milletin ilerlemesine engel değildir. Safa: '*Din yüzünden gerilemedik, gerilediğimiz için dinden ayrıldık'* sözleri ile düşüncesini belirtmiştir. Safa, ayrıca çağın ve ülkemizin içerisine düştüğü bu buhranı fertler arasındaki bağların çözülüşüne bağlamıştır. *Yalnızız* romanında kahramanlar, aileleri olmasına rağmen aile bağlarının zayıf olmasından dolayı yalnızlaşmışlardır. Bu sorun, günümüz problemlerinin de temelini oluşturur. Teknoloji ve bilimin ilerlemesi ile birlikte insanlar sevdiklerine ve ailelerine daha fazla vakit ayıracakları yerde boş uğraşlarla vakitlerini harcamakta ve aileler arasında kopukluklar yaşanmaktadır. Bu

durum, zamanla yerini toplumdaki bağların çözülmesine bırakır ve böylece milyonlar içerisinde Safa'nın dediği yalnızlığı yaşarız.

Safa'nın eğitim hakkındaki düşünceleri, gelecekteki eğitim anlayışına ışık tutmuştur. Eğitimin önce ailede başladığını söyleyen Safa, eğitimin ilk şartı olarak ailelerin çocukları tanımaları ve çocuk yetiştirme usulllerini bilmeleri gerektiğini ifade etmiştir. Ailelerin çocuklarını ilgili oldukları alana yöneltmelerini öncelikli gören, ders kitapları ve eğitim kurumlarının donanımlı olmasını belirten yazar, eğitimi zamanla ve mekânla sınırlı tutmamıştır. Safa'ya göre en faydalı eğitim kişinin kendisine ve çevresindekilere faydalı olan eğitimdir. Bu eğitimi sağlamanın en güzel yolunu bize *Yalnızız* romanındaki Samim'in Ütopyasında olan 'yaparak yaşayarak öğrenme' anlayışı ile gerçekleştirilebileceğini örneklendirmiştir. Bu anlayış tarzı eğitim, günümüzde uygulanmaya çalışılan ve kalıcı öğrenmenin temelini oluşturan felsefi düşünce ile aynıdır. Safa, iyi bir eğitimin öğrenci ile etkileşim halinde, öğrencinin düşüncesini ifade etmesine izin veren, pedagojik eğitime sahip kişiler tarafından verilen eğitim olduğunu, çocuk eğitiminde hakaretin ve dayağın yeri olmadığını savunmuştur. Türk eğitim sisteminde bilgi yığınları özelliği gösteren eğitim anlayışımıza karşı çıkarak, iyi bir eğitim sisteminde bulunması gereken özellikleri *Yalnızız* romanında yer alan idealler dünyası Simeranya'da anlatmıştır. Yazar Simeranya'yı anlattığı bölümlerde özellikle ideal eğitim sisteminin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuş, eğitimde zorlamanın yer almadığını, öğretmenin öğretici değil, öğrenmeye kılavuzluk eden bir rehber olduğunu vurgulamıştır. Eğitimde müfredatın değil, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin öncelikli olması gerektiği de belirtilmiştir. Bu eğitim anlayışı Safa'nın ülkemizde gerçekleştirilmesini istediği eğitimdir.

Batılılaşmanın Meşrutiyet ile başladığını düşünen Safa, Batılılaşma yerine Doğu-Batı sentezi terimini kullanırken, Doğunun Batıya, Batının Doğuya muhtaç olduğunu vurgulamıştır. Peyami Safa, Doğu ile Batı'nın sadece coğrafi bir kara parçasından öte, ayrı birer medeniyet olduğunu, insanların kafalarının da bir yönüyle Doğu'yu bir yönüyle Batı'yı temsil ettiğini ifade etmiştir. Safa, Doğu'nun, maneviyat üzerine ve kaderci anlayış ile inşa edildiğini belirtirken Batı'nın, madde üzerinde yükselmiş ve akıl ile hareket ettiğini düşünmüştür. Safa'nın amacı birbirlerine zıt iki dünya

felsefesinden bir senteze ulaşabilmektir. Yazarın bu konudaki ana düşüncesi, Doğu'nun sadece İslam kültüründen; Batı'nın ise yalnız Hristiyan geleneğinden ibaret olmadığıdır. Doğu medeniyetini, İslam diniyle birlikte Brahmanizm ve Budizm yüzyıllar içerisinde meydana getirmiştir. Batı medeniyetini de Hristiyanlıkla beraber Yunan kültürü günümüze getirmiştir. Safa, Batı medeniyetinin materyalist felsefesini eleştirirken Doğu'nun kaderci dünya algılayışının da yanlışlarından ve tekdüzeliğinden bahsetmiştir. Batı ile Doğu'nun birbirlerini tanımalarını ve ortak bir paydada birleşebilmeleri gerektiğini düşünmüştür. Avrupa'da rasyonel düşünebilme alışkanlığının kazanılmasını, Batı medeniyetinin Doğu medeniyetine üstünlük sağlamasının asıl sebebi olarak görmüştür. Peyami Safa, öncelikle Doğu-Batı probleminin oluşmasında Avrupa ile Türkiye arasındaki temel düşünce farklılıklarını göstermiştir. Avrupa'nın ilim ve teknikte terakki etmesini sağlayan koşulları, din ve tarih bağlamında ele almıştır. Safa, toplumda iki kültürlü bir düzenin oluşmasının sebebini, batılılaşmayı geçekleştirenlerin, halktan kopuk hareket etmelerine ve taklitten öteye gidememelerine bağlamıştır. Tanzimatla başlayan eğitim, adalet, ibadet ve sosyal hayatta yaşanan ikliklerde tek bir Batı anlayışı ile hareket edilmesini zorlaştırmıştır.

Safa, batılılaşma hareketinin özellikle kadınlar arasında lüks ve rahat yaşam olarak algılandığını bu düşüncenin kadını, sokak kültürüne bağlı bir hale getirdiğini ifade etmiştir. Batılılaşmayı Doğu-Batı sentezi içerisinde ele alırken madde ve mana olarak düşünmüştür. Safa'nın romanlarında ve düşüncelerinde kadınların, batılılaşmayı sık sık gözleriyle yaşadıkları, şekillerle eğlendikleri, öze değil görünüşe önem verdikleri vurgulanmıştır. Doğu-Batı ikilemi arasında kalan kadın kahramanlar, tutarsız davranışlar sergilerken, onları erkek kahramanlar yönlendirir. Yazar, sadece batıyı yanlış anlayan kadın üzerinde değil, aynı zamanda erkek üzerinde de durmuştur. *Bir Akşamdı* romanındaki Ferdi ve *Sözde Kızlar* romanındaki Behiç bu duruma güzel örnektir. Romandaki erkek kahramanlarda kötü alışkanlıklar, memleketin ve milletin içerisinde bulunduğu zor durumlara karşı bir kayıtsızlık olarak görülmüştür.

Safa, maddecililk anlayışının gençler arasında hızla yayılmasını, gençlerin vatanın bütünlüğü ve bölünmezliğine kayıtsız kalmasına bağlamıştır. Hemen her romanında Doğu-Batı mukayesesine giden yazarın genellikle Doğuyu üstün tutan bir fikir

yapısına sahip olduğu görülmüştür. Safa, Batılılaşma sürecinde tez, antitez ve sentez merhalelerini geçirmesi gereken diyalektik bir düşünce tarzını benimsemiştir. Körükörüne, bilgisizce ve şuursuzca yapılan bir batı taklitçiliğinin karşısında durmuştur. Peyami Safa batılılaşmayı değil, doğu-batı sentezini savunmuştur. Batılılaşmak, yani Batı'da gelişmiş olan medeniyete yönelmeyi ihtiyaç olarak gören Safa, öncelikle Batı'yı tanımayı ve onun temelinde yatan düşünceyi kavramayı şart görmüştür. Batı medeniyeti dediğimiz şeyin, eski Yunan ve Roma'dan gelen değerlerin Hıristiyan ahlâkı ile daha da kuvvetlenmiş bir terkibinden ibaret olduğunu düşünmüştür. Batının sadece pozitif düşünce, müsbet ilim ve teknolojiden ibaret olmadığını ifade ederken bir toplumun bir başka toplumdan almasına imkân olmayan değerlerin olduğunu savunmuştur. Millî karakteri ve kültürel kimliği oluşturan bu değerlerin, millî hayatın devamı için korunmasının önemine değinmiştir. Batılılaşmayı, medeni olmak ve milli kimlik kavramı ile ayrı tutan Safa, taklitle toplumun hayatını nizama sokmanın mümkün olmayacağını belirtmiştir.

Safa, dil ile ilgili düşüncelerinde, dilimize Osmalıca mı?, Türkçe mi? denmeli tarzı söylemlere karşı çıkmıştır. Ayırıcı özellik olarak düşündüğü bu iki düşüncenin aslında bir anlayış olduğunu belirtmiştir. Kültürün sürekliliği içerisinde de dilin sürekliliğine dikkat çeken Safa'ya göre Türkçe, millletinin tarihini ve kültürünü içinde barındıran hazinedir. Safa, Türk dilini mazbut olarak gören kesime karşı çıkmıştır. Türk dilinin farklı kültür ve dillerle etkileşim halinde olduğunu savunmuştur. Safa kültür problemi olarak gördüğü dil sorunun bir harp sorunu kadar önemli bulur. Ayrıca Yeni Lisan ve Genç Kalemler hareketinin konuşma dilini yazı diline yaklaştırma gayesini eleştirmiş ve konuşma dilinin yazı dilinden ayrılması gerektiğini savunmuştur. Safa öte yandan konuşma dilinin ortak/müşterek bir dil olduğunu ilim dilinin ise özel bir dil olduğunu düşünmüş ve düşüncelerini şöyle ifade etmiştir: *'İlim dili prezisyon ister; fakat halk dili bundan mahrumdur'* Peyami Safa'nın kelime alışverişindeki temel prensibi, bu alışverişin bir realite olduğu ve buna karşı koymanın mümkün olmadığı şeklindedir. Safa, yabancı dillerden kelime almanın kaçınılmaz olduğunu söylemekle birlikte -tamlamalar, terkipler gibi.- kâidelerin alınmasına karşı çıkmıştır. Peyami Safa, Türkçe'deki terim kargaşalığının sona ermesi için Batı terminolojisinin (Greko-Latin milletlerinin ortak sistemi) kabul edilmesini önermiştir. Safa'ya göre terimler kullanımları itibariyle üçe ayrılır: İlim

dilinde kullanılanlar (ekolali,gnostik,lojistik,psikofizik vb.), hem ilim hem hayat dilinde kullanılanlar (ruh, tecrübe, vaka, irâde vs), hem ilim dilinden hem de müşterek dilden farklı olanlar. (mefhum kelimesi gibi.) Safa'ya göre ilim terimleri Greko-Latin kültürüne mensup olan Batı milletleri tarafından ortak kullanıldığından bizim de bu terimleri benimsememiz gerektiğini belirtmiştir. Hem ilim hem de ortak dilde kullanılan kelimeler ise, hayatın dili olmadan, hayatın diline yerleşmeden ilim diline sokulmamalıdır. Safa'ya göre takip edilecek prensip önce hayat, sonra mektep şeklinde olmalıdır. Peyami Safa, Arap harflerini öğrenmeyi ilimde derinleşmenin ilk ve temel adımlarından biri olarak görmüştür. Ona göre "*Arap harfi bilmeyen bir genç için Türk tarihinde ve Türk edebiyatında orta seviyeyi bulacak kadar derinleşmek imkânsızdır''*. Dil sorunun çözümünde Peyami Safa, edebiyatçılara daha fazla yer verilmesini ister ve edebiyatçıların, dilcilerin araştırmalarından çıkacak sonucu beklemek yerine bizzat soruna müdahale etmeleri gerektiğine değinir.

Peyami Safa, dille ilgili problemlerin çözümünün zamana yayılması görüşünü savunur. Dil işindeki bu dengeli tutumun metodunu da belirlerken önce "sistem"in değişmesi gerektiğini vurgular. Peyami Safa, dil ile ilgili değişimlerde bir "akademi"nin varlığını zorunlu görür. Akademinin, dil ve edebiyat arasındaki münasebeti hem şuurlandırmamıza hem de teşkilatlandırmamıza yarayacağını düşünür. Dilciler ve edebiyatçıların hem kendi içlerinde hem de birbirleriyle anlaşamamalarının temelinde onları biraraya getirecek bir akademinin yokluğu olduğunu söyleyen Safa, akademinin varlığıyla hem bu ihtilafların biteceğini hem de lisan davasında meydana gelen bu birliğin dildeki kargaşalığa ve ikiliğe son vereceğini savunur. Peyami Safa'nın akademi fikrine son derece bağlı olduğunu ve dille ilgili problemlerin giderilmesinde akademiyi birincil ve kaçınılmaz bir gereklilik olarak kabul ettiğini söyleyebiliriz.

Safa, dil, din, eğitim, batılılaşma ile ilgili düşüncelerini ifade ederken bunu toplumsal yapı ve ideolojik düşünce ile gerçekleştirmeye çalışmıştır. Birbirleri ile bağlantılı olan bu yapıda fert ve cemiyeti içerisinde bulundukları toplumsal düzen ile ifade etmiştir. Safa toplumdaki insanları; keyif adamı, rahat adamı, iş adamı ve mefkûre adam tipi olarak dört guruba ayırmıştır. Safa'nın keyif ve rahat adamı olarak nitelendirdiği tipler bencil, kendilerini düşünen ve topluma faydası olmayan

kimselerdir. İş adamı olarak tanımladığı tipler ise kazanma hırsından başka düşüncesi olmayan kimseler iken mefkûre adamı tipi ise Safa'nın da içerisinde yer aldığı ideal insan tipi düşünceleri ile topluma ve insanlığa faydalı kimselerdir. Safa, maddecilikle birlikte toplum hayatında oluşan ahlâki bozuklukların varlığına dikkat çekmiştir. Safa, Atatürkle birlikte başlayan devrimci hareketin devam etmesinin gerektiğini düşünmüş ve maddeci merkantalizm anlayışına karşı durmuştur. Hayalindeki toplum düzenini ise *Yalnızız* romanındaki Simeranya ile ifade etmiştir. Simeranya, Samim'in kafasında kurduğu 'ideal toplum düzeni'dir.

Safa, cemiyetleri, fertlerin devamlılığını sağlayan temel unsur olarak görürken, cemiyetin varlığı ile ferdin varlığını birbirine bağlamıştır. Milli idealler bağlamında cemiyetlerin varlığına dikkat çeken Safa, cemiyetlerin dil, tarih ve kültürlerin de milli olması gerektiğini söylemiştir. Safa, roman kahramanlarının kötümser ruh halinin sebebini, cemiyetin içinde bulunduğu gerçek halini yansıttığını düşünmüştür. Eserlerinde işlediği intihar vakaları ile cemiyetin kendi elleriyle kendi varlığını nasıl ölüme sürüklediğini gösterme amacındadır. Dolayısıyla cemiyetin sıradan ve standart hayatına karşı dolaylı bir gönderme söz konusudur. Cemiyetin içerisinde bulunduğu dini, kültürel, ekonomik ve sosyal buhran, hem cemiyeti kemirmekte hem de kendisini düzeltmeye çalışanları dışlamaktadır. Sonuç olarak cemiyet kendisine uyum sağlayanları hiçliğe mahkûm etmekte, bu hiçliği gidermeye çalışanları da kimlik bunalımına itmektedir. *Mahşer* romanındaki intihar fikrinin temelinde de sözkonusu bu dışlanmanın yarattığı isyan vardır.

Safa'nın kadın, dil, eğitim, din, yanlış batılılaşma ve toplum ile ilgili düşünceleri sadece yaşadığı çağla sınırlı kalmayıp günümüz çağına da hitap etmektedir. Yazarın düşünce yazılarının temel yapısını oluşturan bu sorunlar, eserlerine yansımakla kalmamış, geçmişimize ışık, bugünümüze de ayna konumunda bir rol üstlenmiştir.

KAYNAKÇA

AYVAZOĞLU, Beşir, *Peyami Hayatı Sanatı Felsefesi Dramı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2008.

BAŞ, Türker & AKTURAN, Ulun, Sosyal Bilimlerde Bilgisayar Destekli Nitel Araştırma Yöntemleri, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

BÜRÜN, Vecdi, Peyami Safa İle 25 Yıl, Yağmur Yayınları, İstanbul, 1978.

ÇETİN, Nurullah, *"Peyami Safa'nın "Fatih-Harbiye" Romanının Tahlili",* Vefatının 50. Yılında Peyami Safa Kitabı, Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Manisa, 2012

ÇİL, Hüseyin, *"Peyami Safa Romanlarında Dram ve Ütopya",* Bir Tereddüdün Aydını Peyami Safa *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, Sayı:217,2014.

DOKSAT, Recep, *Peyami Safa'nın Ardından,* HACALOĞLU, Yücel (Editör), *Sevenlerinin Kalemiyle Peyami Safa*, Toprak Dergisi Yayınları, İstanbul, 1962.

ERCİLASUN, Bilge, *Edebiyat Tarihi ve Tenkit*, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2013.

GÖZE, Ergun, *Peyami Safa Hayatı, Şahsiyeti, Te'siri*, Kültür Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara 1987.

GÖZE, Ergun, *Peyami Safa Nazım Hikmet Kavgası,* Yağmur Yayınları, İstanbul,1963.

GÜNAYDIN, Ayşegül Utku, "Mihail Nuayme ve Peyami Safa'nın Yapıtlarında Mistisizim ve Birey, Monograf Dergisi, Sayı: 3, 2015.

KABAKLI, Ahmet, Sevenlerinin Kalemiyle Peyami Safa, Toprak Yayınları, İstanbul, 1962.

KANTARCIOĞLU, Sevim, *Türk ve Dünya Romanlarında Modernizm,* Akçağ Yayınları, Ankara 2004.

KÖSEOĞLU, Nevzat, '*Peyami Safa',* Alternatif Yayınları, Ankara, 2002.

KUDRET, Cevdet, *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman 2,* Varlık Yayınları, İstanbul 1967.

MARDİN, Şerif, '*Türk Modernleşmesi'(makaleler),* İletişim Yayınları, İstanbul, 1991.

MORAN, Berna, *Türk Romanına Eleştirel Bakış 1,* İletişim Yayınları, İstanbul, 1983.

NACİ, Elif, "Ölümünün Yıldönümünde Peyami Safa", Milliyet Sanat Dergisi,Sayı:5, 1980.

NOYAN, Sema, *Romanda Mistik Eğilimler,* Hece Yayınları, Ankara 2016.

ORTAÇ, Yusuf Ziya, *Portreler*, Akbaba Yayınevi, İstanbul 1963.

ÖZBALCI, Mustafa, Peyami Safa'nın Edebi Romanlarında Batılılaşma Problemi ve Dini Hayatın İzleri, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Cilt 8 Sayı: 1, 1993.

ÖZBAŞ, Ece, *Peyami Safa (Hayatı-Sanatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler),* Hikmet Neşriyat, İstanbul 2002.

SAFA, Peyami, "Bayan Tevfik'ten Dileğimiz", Cumhuriyet Gazetesi, 10 Ekim 1939, No:3.

SAFA, Peyami, "Felsefe ve Diyalektik" Yeni Türk Mecmuası, Sayı:6, 1933.

SAFA, Peyami, *20. Asır Avrupa ve Biz,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012b.

SAFA, Peyami, *Avrupa Anketi*, Kanaat Kitabevi, Ankara 1938.

SAFA, Peyami, *Bir Akşamdı,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1995.

SAFA, Peyami, *Bir Tereddüdün Romanı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Tarih Yok.

SAFA, Peyami, *Biz İnsanlar,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, Tarih Yok.

SAFA, Peyami, *Canan*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Tarih Yok.

SAFA, Peyami, *Din İnkılap İrtica,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013a.

SAFA, Peyami, *Doğu Batı Sentezi*, Yağmur Yayınevi, İstanbul 1976.

SAFA, Peyami, *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

SAFA, Peyami, *Eğitim Gençlik Üniversite,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013b.

SAFA, Peyami, *Fatih Harbiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, Tarih Yok.

SAFA, Peyami, *Kadın Aşk Aile*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012a.

SAFA, Peyami, *Mahşer,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

SAFA, Peyami, *Matmazel Noralyanın Koltuğu*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2016.

SAFA, Peyami, *Millet ve İnsan*, Akbaba Yayın, İstanbul 1943.

SAFA, Peyami, *Mistisizm,* Bâbıâli Yayınevi, İstanbul, 1961.

SAFA, Peyami, *Nasyonalizm Sosyalizm Mistisizm,* Toker Yayınları, İstanbul 1968.

SAFA, Peyami, *Osmanlıca Türkçe Uydurmaca,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2013c.

SAFA, Peyami, Sanat Edebiyat Tenkit, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2012c.

SAFA, Peyami, *Seçmeler,* Milli Eğitim Yayınları, İstanbul 1970.

SAFA, Peyami, *Sosyalizm Marksizm Komünizm,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 2015.

SAFA, Peyami, *Sözde Kızlar,* Ötüken Neşriyat, İstanbul, Tarih Yok.

SAFA, Peyami, *Süngülerin Gölgesinde*, Orhaniye Matbaası, İstanbul 1924.

SAFA, Peyami, *Şimşek,* Ötüken Neşriyat, İstanbul 1996.

SAFA, Peyami, *Türk İnkılabına Bakışlar,* Kültür Bakanlığı, Ankara 1981.

SAFA, Peyami, *Yalnızız*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2017.

TARANCI, Cahit Sıtkı, *Peyami Safa Hayatı ve Eserleri*, Semih Lütfi Kitabevi, İstanbul 1940.

TEKİN, Mehmet, *Peyami Safa İle Söyleşiler*, Çizgi Kitabevi, İstanbul 2003.

TEKİN, Mehmet, *Romancı Yönüyle Peyami Safa*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 1999.

TOSUN, Necip, "Peyami Safa'nın Düşünce ve Edebiyatta Öncüleri", Bir Tereddüdün Aydını Peyami Safa *Hece Aylık Edebiyat Dergisi, Sayı:217,2014.*

TURAN, Osman, *Kızıl Tehlike,* Bedir Yayınları, İstanbul 1964.

ÜLKEN, Hilmi Ziya, Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2005.

ZARİÇ, Mahfuz, "Peyami Safa'nın Sanat Edebiyat Anlayışı ve Duygu Düşünce Dünyası", Bir Tereddüdün Aydını Peyami Safa *Hece Aylık Edebiyat Dergisi*, Sayı: 217, 2014.

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı: Esra ÖZER

Doğum Yeri ve Yılı: Manisa - 1987

Medeni Hali: Bekâr

Yabancı Dili: İngilizce

E-posta: esrozer2015@gmail.com

Eğitim Durumu

Lise: Manisa Lisesi

Lisans: Uşak Üniversitesi

Mesleki Deneyim

Uşak Eşme Sınav Dershaneleri – Türkçe, Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği 2010-2011